

Analiza evoluțiilor politicilor sociale în UE în ultimii trei ani – pensii suplimentare/private și impactul îmbătrânirii populației

The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years - supplementary/private pensions and the impact of an ageing population

(ediție bilingvă / bilingual edition)

STUDII DE STRATEGIE ȘI POLITICI – SPOS 2011

Studiul nr. 4

Analiza evoluțiilor politicilor sociale în UE în ultimii trei ani – pensii suplimentare/private și impactul îmbătrânirii populației

Autori:

prof. univ. dr. **Valentina Vasile** (coord.)
prof. univ. dr. **Ileana Tache**
lector univ. dr. **Cristiana Tudor**
drd. **Clara Volintiru**

București, 2012

Coordonator de proiect din partea Institutului European din România
Iulian Onească

ISBN online 978-606-8202-24-2

©Institutul European din România, 2012
Bd. Regina Elisabeta nr. 7-9,
Sector 3, București
www.ier.ro
DTP: Vlad Mihai
Poză copertă: www.stockvault.net
Tipar: Alpha Media Print, www.amprint.ro

CUVÂNT ÎNAINTE

Promovarea unor politici publice bazate pe cercetări prealabile reprezintă un element esențial în furnizarea unor rezultate de calitate, cu impact pozitiv asupra vieții cetățenilor și capabile să furnizeze schimbările dorite în lumea reală. În acest scop, decidenții politici trebuie să aibă la dispoziție informații relevante, prelucrate și agregate de o manieră științifică, deciziile adoptate trebuind să își aibă originea în această sursă de cunoaștere.

Institutul European din România, în calitatea sa de instituție publică cu atribuții în sprijinirea formulării și aplicării politicilor Guvernului, care decurg din statutul României de stat membru al Uniunii Europene, a continuat și în anul 2011 programul de cercetare-dezvoltare dedicat Studiilor de strategie și politici (*Strategy and Policy Studies* – SPOS). Programul SPOS este menit să ajute la fundamentarea și punerea în aplicare a politicilor Guvernului României în domeniul afacerilor europene prin oferirea de informații și de soluții alternative decidenților.

În anul 2011, în cadrul proiectului *Strategy and Policy Studies (SPOS)* au fost realizate *patru studii*, care au abordat arii tematice relevante pentru evoluția României în contextul european. Astfel, studiile s-au oprit asupra unor teme centrale aflate pe agenda europeană, cu impact direct asupra evoluțiilor României în perioada imediat următoare.

Cercetările au urmărit furnizarea unor **elemente de fundamentare** pentru politicile naționale în domenii cheie precum **politica agricolă** (*Reforma Politicii Agricole Comune în contextul perspectivei bugetare post-2013*), **politica fiscală** (*Adoptarea pactului Euro Plus: implicații asupra politicii fiscale a României și Semestrul European și asigurarea unei creșteri economice sustenabile prin însănătoșirea finanțelor publice. Lecții pentru România din perspectiva sustenabilității finanțelor publice*) și **politica socială** (*Analiza evoluțiilor politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/private și impactul îmbătrânirii populației*).

Studiul de față, „*Analiza evoluțiilor politicilor sociale în UE în ultimii trei ani: pensii suplimentare/private și impactul îmbătrânirii populației*”, a beneficiat de aportul unei valoroase echipe de cercetători formate din:

Doamna **Valentina Vasile**, doctor în economie, profesor universitar și cercetător științific gradul I, director științific la Institutul de Economie Națională al Academiei Române și cadru didactic la Universitatea Nicolae Titulescu din București și Universitatea Petrol și Gaze din Ploiești. Este îndrumător de doctorat în cadrul Academiei Române și Director Adjunct,

Dep. Științe Economice, Sociale și Juridice, Școala de Studii Avansate a Academiei Române (SCOSAAR), Membru de onoare SSMAR și Vicepreședinte AGER. Este Director Executiv al Romanian Journal of Economics. Are o bogată experiență ca cercetător în economie și de coordonare a proiectelor de cercetare naționale și europene (PHARE, MATRA, SEE etc.) și o vastă activitate publicistică. A participat la elaborarea a numeroase studii și cercetări interdisciplinare, ca expert OIM, OMPI, ETF Torino, ETUC-CLR Institute Brussels, IER Hitotsubashi University Tokyo, BBI Brussels etc. Are specializare de manager de proiect, manager unități de CDI și de trainer of training, în economie mutuală și antreprenoriat. Domenii principale de cercetare: resurse umane, economia muncii, migrație/mobilitate forța de muncă, demografie, politici sociale, educație și LLL, diagnoză macro și microeconomie.

Doamna **Ileana Tache** este profesor dr. la Universitatea "Transilvania" din Brașov și îndrumător de doctorat în domeniul Economie la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu. În prezent conduce Departamentul de Cercetări Economice al Institutului CDI-PRODD al Universității Transilvania din Brașov. A publicat numeroase lucrări pe teme de cercetare legate de tranziție și integrare europeană, având experiență în derularea unor proiecte Jean Monnet („Jean Monnet Chair” și „Information and Research Activities”) lansate de Comisia Europeană. Este membră în Comitetul Executiv al European Association for Comparative Economic Studies (EACES) și în International Atlantic Economic Society (IAES). Face parte de asemenea din Advisory Board al *European Research Studies Journal* și al *Review of Business and Economic Studies*. Interesele actuale de cercetare vizează statul bunăstării în Europa și politicile sociale și economice europene.

Doamna **Cristiana Tudor** este Lector universitar doctor la Departamentul de Relații Economice Internaționale din cadrul Academiei de Studii Economice din București. A urmat cursul *Consultanți de investiții pe piața de capital* organizat de către Asociația Națională a Societăților de Valori Mobiliare din România (ANSVM) și a obținut certificatul Chartered Financial Analysts (CFA), fiind membru al Institutului CFA din SUA și al Societății CFA din Los Angeles. Este membră în comitetele editoriale la *Journal of Economics and Management Sciences* și *Asian Economic and Financial Review* și referent, printre altele, pentru jurnalul *Quantitative Finance* și editura Elsevier Insights. Este membru fondator al Romanian Association of Quantitative Finance (QUANTFIN) și face parte din Advisory Board al Asian Economic and Social Society. A fost director a numeroase granturi de cercetare, atât naționale cât și internaționale și a fost profesor invitat la universități de prestigiu, printre care Paris 1 Pantheon Sorbonne și Anderson School of Management, UCLA. Domeniile de cercetare includ teoria portofoliului, ipoteza pieței eficiente, modelele de evaluare a activelor financiare și de alocare a capitalului.

Doamna **Clara Volintiru** este doctorand la London School of Economics and Political Science, având ca temă evoluția partidelor politice și politicile publice din România. De formație economist, este absolventă a Academiei de Studii Economice cu specializări în relații internaționale și economie politică, după care a obținut un Master în Politici Comparate la LSE, un Master în Științe Politice, tot la LSE și un MBA cu dublă specializare la CNAM- Paris și ASE-București. A acumulat o experiență considerabilă în mediul privat, în domeniul consultanței strategice pentru dezvoltare. Interesele sale de cercetare sunt în domeniile: politici publice și guvernare, instituționalism, partidele politice și economie politică din noile democrații. Este membru al unor organizații academice precum Asociația Studiilor Politice (PSA), Asociația Universitară de Studii Europene Contemporane (UACES), și referentă pentru jurnale precum Journal of Political Science and International Relations (JPSIR), Journal of Contemporary European Research (JCER) sau Journal of Research in Peace, Gender and Development (JRPGD).

Pe parcursul realizării studiului, echipa de cercetători s-a bucurat de contribuția activă a domnului **Iulian Oneașcă**, în calitate de coordonator de proiect din partea Institutului European din România, precum și de sprijinul unui grup de lucru, alcătuit din reprezentanți ai principalelor instituții ale administrației centrale cu atribuții în domeniu.

În final, adresez mulțumirile mele atât cercetătorilor, cât și tuturor celor care au sprijinit derularea acestei cercetări.

Gabriela Drăgan
Director general al Institutului European din România

Mulțumiri

Pe parcursul realizării prezentului studiu am beneficiat de sprijinul activ și semnificativ al participanților la întâlnirea cu grupul de interes și cu alți experți cu preocupări în domeniu, prin discuții utile și contribuții importante cu informații și date statistice, comentarii competente, sugestii și propuneri. Totodată, ne exprimăm gratitudinea pentru suportul oferit de Institutul European din România prin intermediul doamnei prof. univ. dr. Gabriela Dragan, directorul institutului și a dlui Iulian Oneașcă expert/coordonator al studiului nr.4/2011.

Sperăm ca acest studiu să reprezinte un prim pas în promovarea unei noi viziuni asupra reformei sistemului de asigurări de bătrânețe, un suport important pentru dezvoltarea unei adevărate colaborări intergeneraționale, a implementării cu succes a unui sistem viabil și performant de pensii în care să se asigure un echilibru optim al pensiilor publice cu cele private, generator de sustenabilitate și venituri confortabile pentru persoanele de vârstă a treia, beneficiare a unei pensii mixte. Acest studiu poate constitui un punct de referință pentru factorii de decizie politică pentru construirea unui sistem performant de pensii în România.

CUPRINS

Sinteză	15
Introducere	25
Capitolul 1. Contextul economico-social general al reformării sistemelor de pensii private	32
1.1. Contextul general: nivel de dezvoltare economică, model social, sisteme de protecție socială pentru persoanele de vârstă a treia	32
1.2. Sistemul general de pensii – arhitectura, conținutul și evoluția recentă a politicilor sociale din UE și România	34
1.3. Pensiile private - rolul acestora în construcția sistemelor de pensii pentru țările în tranziție	41
1.4. Sistemul de pensii în România – caracteristici și arhitectură	44
1.5. Scurte concluzii parțiale	55
Capitolul 2. Impactul evoluțiilor demografice asupra sistemului de pensii	58
2.1. Evoluția indicatorilor demografici în Uniunea Europeană	59
2.2. Migrația forței de muncă reflectată în reglementările europene	67
2.3. Influența factorilor demografici asupra sistemului de pensii din România	69
2.4. Unele concluzii	73
Capitolul 3. Factori de influență pentru un sistem de pensii adecvat și sustenabil	75
3.1. Date și metodologie	76
3.2. Privire de ansamblu asupra evoluției indicatorilor statistici privind adecvarea și sustenabilitatea sistemului de pensii în România versus media UE	78
3.3. Metodologie	83
3.4. Analiza rezultatelor empirice și scenariii	86

3.5. Scenarii posibile pentru evoluția ARR și RISKPOV în cazul României. Modelul SPOS. Concluzii cu privire la adecvarea și sustenabilitatea sistemului de pensii	98
Capitolul 4. Piața pensiilor private	104
4.1. Caracteristici generale ale sistemului de pensii private	104
4.2. Fondurile de Pensii Private	106
4.3. Unele concluzii	120
Capitolul 5. Tendințe în dezvoltarea sistemelor de pensii. Rolul pensiilor private în asigurarea unor venituri decente persoanelor de vârstă a treia	123
5.1 Cultura asigurării private. Orientări actuale. Cartea verde a sistemelor europene de pensii. Implicații pentru România	123
5.2. Un sistem performant de pensii pentru România. Între necesitate și posibilitate. Strategia națională pentru un sistem de pensii viabil	141
Capitolul 6. Concluzii și recomandări pentru un sistem de pensii articulat și sustenabil în România	147
Bibliografie	166

LISTA TABELELOR

- Tabelul 1** Creșterea costurilor asociate îmbătrânirii demografice în UE
- Tabelul 2** Măsuri pentru asigurarea sustenabilității sistemelor de pensii și creșterea vârstei efective de ieșire la pensie
- Tabelul 3** Dezvoltarea componentelor non-PAYG în țări în tranziție din UE
- Tabelul 4** Ponderea cheltuielilor cu pensiile în PIB, în țări ale UE 27, în anii 2005, 2008 și 2009 (%)
- Tabelul 5** Ponderea beneficiilor de bătrânețe în total beneficii sociale în țări ale UE, în perioada 2000-2009
- Tabelul 6** Alocațiile sociale de bătrânețe, în valoare absolută și pe persoană, la PPS
- Tabelul 7** Proiecția populației totale în UE
- Tabelul 8** Vârsta medie la 1 ianuarie pentru anii selectați
- Tabelul 9** Speranța de viață la naștere
- Tabelul 10** Proiecțiile speranței de viață la naștere în UE
- Tabelul 11** Proiectarea ratelor fertilității
- Tabelul 12** Rata de dependență a populației vârstnice pentru anii selectați
- Tabelul 13** Structura panelului de date folosit în estimări
- Tabelul 14** Rezultatele empirice ale modelului VAR
- Tabelul 15** Rezultatele empirice ale modelului multifactorial restrictiv
- Tabelul 16** Rezultatele estimării Modelului cu efecte fixe (FEM sau LSDV)
- Tabelul 17** Rezultatele estimării Modelului cu efecte temporale (TEM)
- Tabelul 18** Rezultatele estimării Modelului cu efecte fixe în două sensuri (TWFEM)
- Tabelul 19** Efectele cros-secționale și temporale rezultate în urma estimării modelului TWFEM cu RISKPOV variabila dependentă
- Tabelul 20** Efectele cros-secționale rezultate în urma estimării modelului FEM cu ARR variabila dependentă
- Tabelul 21** Ipoteze cu privire la evoluția indicatorilor considerați
- Tabelul 22** Evoluția ARR și RISKPOV în România în trei scenarii posibile
- Tabelul 23** Rezultatele estimării modelului SPOS

Tabelul 24 Efectele cros-secționale și cele temporale rezultate în urma estimării modelului SPOS

Tabelul 25 Caracteristicile Fondurilor de Pensii Administrate Privat în cadrul pilonului II în România

Tabelul 26 Caracteristicile Fondurilor de Pensii Administrate Privat în cadrul pilonului III în România

Tabelul 27 Sistemul pensiilor private în țările membre UE (conform CEIOPS, mai 2010)

Tabelul 28 Activele fondurilor autonome de pensii, total fonduri, ca % în PIB, în unele țări membre UE

Tabelul 29 Fonduri de pensii autonome (activele planurilor personale de pensii) - % în PIB

Tabelul 30 Structura activelor fondurilor autonome de pensii (%), în anul 2010

Tabelul 31 Beneficii plătite din fonduri de pensii autonome - % în PIB

Tabelul 32 Răspunsuri la criză ale diferitelor autorități guvernamentale, cu referire specială la fondurile de pensii

LISTA GRAFICELOR/SCHEMELOR

- Figura 1** Schema sistemului de asigurări pentru pensii în România în anul 2011
- Figura 2** Ponderea cheltuielilor cu pensiile în PIB, România față de UE 27, în perioada 2000-2010 (%)
- Figura 3** Raportul dintre pensia medie netă de asigurări sociale de stat și salariul mediu net (%)
- Figura 4** Pensia medie netă de asigurări sociale de stat (Euro)
- Figura 5** Rata de înlocuire agregată
- Figura 6** Riscul de sărăcie pentru persoanele cu vârsta de peste 65 ani
- Figura 7** Speranța de viață la vârsta de 65 de ani - bărbați
- Figura 8** Speranța de viață la vârsta de 65 de ani - femei
- Figura 9** Rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55 - 64 de ani
- Figura 10** Rata de dependență
- Figura 11** Vârsta medie de pensionare
- Figura 12** Cheltuieli cu îngrijirea persoanelor vârstnice
- Figura 13** Cote de piață (calculate la numărul participanților) fonduri de pensii administrate privat în cadrul pilonului II: iunie 2011
- Figura 14** Cote de piață (calculate la numărul participanților) fonduri de pensii administrate privat în cadrul pilonului III: iunie 2011
- Figura 15** Grupare pe categorii de vârstă în decembrie 2007 și iunie 2011
- Figura 16** Evoluția contribuției medii pe lună către pilonul II: 2008-2011
- Figura 17** Evoluția activelor nete din piața fondurilor de pensii private: 2008-2011
- Figura 18** Evoluția VUAN în cadrul pilonului II: mai 2008 – iulie 2011
- Figura 19** Evoluția VUAN în cadrul pilonului III: mai 2007 – mai 2011
- Figura 20** Structura de portofoliu a fondurilor de pensii private obligatorii: iulie 2011
- Figura 21** Structura de portofoliu a fondurilor de pensii private facultative: iulie 2011

LISTA ANEXELOR

- Anexa 1** Importanța fondurilor de pensii private în țări ale UE. Fișe de țară
- Anexa 2** Vârsta medie a populației totale a țărilor UE, Norvegiei și Elveției – 2008, 2060
- Anexa 3** Țări aflate peste sau sub vârsta medie în ani selectați
- Anexa 4** Structura demografică a populației în 2008 și 2060
- Anexa 5** Ratele de dependență a populației vârstnice în UE, 2010-2060, cu 4 ipoteze de ieșire din viața activă
- Anexa 6** Lista țărilor incluse în analiză
- Anexa 7** Evoluția previzionată a cheltuielilor publice legate de vârstă la nivelul UE-27
- Anexa 8** Ecuațiile sistemului VAR în care au fost introduși coeficienții estimați
- Anexa 9** Clasamentul fondurilor de pensii administrate privat
- Anexa 10** Alocarea riscurilor în schemele de tip contribuție definită (DC) sau beneficiu definit (DB)

ACRONIME

APAPR—Asociația pentru Pensiile Administrate Privat din România

ARR - Rata de înlocuire agregată (*the aggregate replacement ratio*)

AWG – Grupul de lucru pentru îmbătrânirea populației (Ageing Working Group)

CNPAS – Casa Națională de Pensii Publice

CSSPP – Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private din România

DB – Beneficii Definite

DC – Contribuții Definite

DEPEND - Rata de dependență a vârstnicilor (*the old-age dependency ratio*)

EEA – Zona Economică Europeană (European Economic Area)

EMPLOLD - Rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani (*Employment rate of older workers*)

EPC – Comitetul de Politică Economică (European Policy Committee)

EUROPOP 2010 - Proiecțiile Eurostat 2010 pentru evoluția populației (Eurostat 2010 population projections)

EXIT - Vârsta medie de ieșire din forța de muncă (*Average exit age from the labour force*)

EXPENDOLD - Cheltuieli cu îngrijirea persoanelor în vârstă (*Expenditure on care for the elderly*)

FEM - Modelul cu efecte fixe (*Fixed Effects Model*)

LIFEFEM - Speranța de viață la vârsta de 65 de ani pentru femei (*Life expectancy at age 65 for women*)

LIFEMEN - Speranța de viață la vârsta de 65 de ani pentru bărbați (*Life expectancy at age 65 for men*)

LSDV - Modelul cu variabile dummy (*Least-Squares Dummy Variable*)

NDC – Contribuții Definite Individual (Notional Defined Contributions)

OCDE/OECD – Organizația de Cooperare și Dezvoltare Economică

PAYG – Pay-as-you-go

RISKPOV - Riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de peste 65 de ani (*At-risk-of-poverty rate, rate of elderly people, (65+)*)

SPC –Comitetul pentru Protecție Socială (Social Protection Committee)

TEM - Modelul cu efecte temporale (*Time Effects Model*)

TWFEM - Modelul cu efecte fixe în două sensuri (*The Two-Way Fixed Effects Model*)

VAR – Auto-regresie vectoriala (*Vector Autoregression*)

VUAN –Valoarea Medie a Unității de Fond

Abrevieri țări: **BE** Belgia; **BG** Bulgaria; **CZ** Republica Cehă; **DK** Danemarca; **DE** Germania; **IE** Irlanda; **EE** Estonia; **EL**, **GR** Grecia; **ES** Spania; **FR** Franța; **IT** Italia; **CY** Cipru; **LV** Letonia; **LT** Lituania; **LU** Luxemburg; **HU** Ungaria; **MT** Malta; **NL** Olanda; **AT** Austria; **PL** Polonia; **PT** Portugalia; **RO** România; **SI** Slovenia; **SK** Slovacia; **FI** Finlanda; **SE** Suedia; **UK** Regatul Unit.

Contribuția autorilor:

Valentina Vasile: Introducere, Cap. I, Cap.V, Cap.VI;

Ileana Tache: Cap. II; Cap.V (Tabel 32); Cap.VI (S2 c);

Cristina Tudor: Cap. III; Cap.VI (S1 b și S2 b);

Clara Volintiru: Cap. IV; Cap.VI (S1 d și S2 d).

Sinteza

1. Nevoia de pensii private pentru completarea veniturilor persoanelor vârstnice

Primul deceniu al secolului XXI a reprezentat o perioadă de **expansiune rapidă a sistemului pensiilor private și de reformă a sistemelor publice**. Îmbătrânirea demografică și de aici creșterea ratei de dependență economică a afectat tot mai semnificativ sustenabilitatea fondurilor tip PAYG și a accentuat nevoia de pensii din sistem mixt, multipilon – public și privat (ocupațional sau/și individual). Guvernele au reformat sistemele publice pentru a reduce deficitele tot mai greu de acoperit din împrumuturi sau alte surse bugetare și pentru a evita diminuarea ratei de transfer de la salariu la pensie. Există situații în care contribuțiile pentru pensiile publice sunt exclusiv în sistem privat (Danemarca), așa cum există sisteme de asigurări sociale globale, ale statului, în care nu este departajată clar contribuția și/sau cheltuielile aferente sistemului de pensii (Irlanda, Portugalia, Regatul Unit). Contribuția totală la pilonul public este între cca. 16% din câștigul brut în Belgia, Franța, Luxemburg și peste 30% în Italia, 32,7%, Ungaria 33,5% și România 31,5% (OECD, 2011)¹. Se mai adaugă contribuțiile la pensiile private care în unele țări sunt nelimitate, total sau parțial deductibile fiscal.

Pensiile private, ocupaționale sau individuale pot fi obligatorii sau facultative, în legătură cu locul de muncă sau nu, organizate colectiv sau individual. Se pot constitui prin aranjamente de tip DB² (Defined Benefit) sau DC (Defined Contribution), tendința prezentă fiind de dezvoltare a celor DC/NDC și de fonduri hibrid ori de conversie a celor DB în DC. Este de semnalat caracterul preponderant facultativ al schemelor private precum și slaba prezență a schemelor ocupaționale în noile state membre (nu există în 5 state – Cehia, Estonia, Letonia, Lituania și Slovacia; sunt slab dezvoltate în Malta și Polonia iar în România legislația specifică nu este încă finalizată). Pensiile ocupaționale sunt populare, deci mai dezvoltate în vestul Europei, fiind de exemplu voluntare în Regatul Unit și obligatorii în Europa Centrală și de Est sau cvasi obligatorii în Olanda (unde salariații devin membri ai fondului de pensii dacă s-a încheiat un acord în acest sens între partenerii sociali). De asemenea, pilonul III al pensiilor private care s-a dezvoltat recent în noile state membre este obligatoriu și/sau aplicabil diferențiat pe grupe de vârstă (Letonia, România, Ungaria, Polonia, Slovacia, Slovenia). Pensiile private sunt în principal de tip DC, permițând constituirea și urmărirea performanțelor individuale. În

¹ OECD (2011)- Pension at a Glance 2011

² Pilonul I este organizat cu preponderență pe DB, în unele cazuri se practică suma fixă (flat rate); pensii DB ocupaționale se practică în CY și NL; pilonul I bis (cu capitalizare), dezvoltat recent cu deosebire în noile țări membre este organizat pe sistemul NDC (BG, EE, IT, LV, LT, HU, PL, RO, SK, SE);

ultimii ani, chiar și în țări cu DB predominant s-au dezvoltat elemente de DC (Țările de Jos, Suedia, Regatul Unit). Jumătate din statele membre OCDE au pensii private obligatorii sau care acoperă o mare parte a forței de muncă (OCDE, 2012),³ iar alte state europene (între care și România) au inițiat un transfer de la fondul public la cel privat, pentru a încuraja și a dezvolta mai repede sistemul privat.

Criza economică prelungită din ultimii ani a accentuat dezechilibrele fondurilor publice și a afectat încrederea în securitatea “promisă” de sistemele publice la pensionare. În general, **riscul** unui venit mai redus și incert la pensionare este mai mare în țările mai puțin dezvoltate și cu sisteme publice bazate excesiv pe solidaritate și protecție socială minimă. Pensia publică reprezintă între 1/4 și 2/3 din salariul mediu național (24% LV, 26% EE, 27% IE și 29% RO, pe de o parte și 68% IT, 63% FR, 58% ES, 56% PL, 55% AT, 54% CY, pe de altă parte, în 2007, de exemplu⁴).

Pensiile private pot completa veniturile la pensionare și atenua incertitudinea tot mai mare a unui pilon PAYG erodat de efectele îmbătrânirii populației și ale mobilității forței de muncă. În țările în care nivelul pensiei publice este scăzut, pensiile facultative nu reușesc să asigure venituri suficiente, îmbătrânirea activă putând compensa parțial și temporar această diferență. Pensiile private sunt, în multe cazuri, o sursă importantă de completare a pilonului public. Rata potențială de transfer, considerată ca pensia “așteptată” și echivalentă unui câștig la nivelul salariului mediu național pentru perioada integrală de cotizare, oscilează în limite largi între țările membre, iar rolul pensiei private este determinant în cuantumul total al pensiei în țări precum Finlanda, Regatul Unit, Țările de Jos, Danemarca, Irlanda, dar și în Slovacia și Polonia.

În România, pensia este dată în cvasitotalitate de pilonul public (similar, Greciei, Cehiei, Portugaliei, Austriei). Un număr foarte mic de persoane beneficiază de venituri suplimentare de asigurări de viață de tipul pensiei, pilonul privat obligatoriu fiind funcțional începând cu anul 2008 pentru cei până în 35 de ani, iar pensiile ocupaționale nu sunt încă reglementate legal. Rata de înlocuire a salariului cu pensia statutară în 2006 era de 27.1% din venitul brut și 35,9% din venitul net⁵, proporții mult reduse față de alte țări membre.

³ Private Pension Outlook, 2008, OCDE, 2009 <http://www.oecd.org/dataoecd/44/60/42153142.pdf>, http://www.oecd.org/document/60/0,3746,en_2649_34853_41770428_1_1_1_1,00.html

⁴ European Commission, (2009) – 2009 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060), http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14992_en.pdf, European Economy 2|2009, p.97,

⁵ ISG report on theoretical replacement rates - annex country fiches, Updates of Current and Prospective Theoretical Pension Replacement Rates 2006-2046. Annex-country fiches, - December 8th 2009. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en>

Prin dezvoltarea pensiilor private, riscul securității veniturilor la pensionare se transferă asupra individului, însă constituirea conturilor personale și portabilitatea pensiilor de tip DC schimbă percepția asupra gestiunii veniturilor totale la bătrânețe. **Cu cât pensiile private dețin o pondere mai mare în veniturile așteptate la pensionare, cu atât riscul se transferă către individ.** De aici nevoia de a reforma sistemul general de pensii, de a-l adapta la nevoile viitoare ale generațiilor ce contribuie astăzi, însă cu respectarea principiilor generale (ILO, 2010)⁶, indiferent de tipul de fond de pensii, obținând astfel un venit real nu foarte ridicat, însă protejat de factori conjuncturali precum criza. Pensiile private obligatorii, ca pilon de completare a pensiilor publice (prin conturi individuale), s-au dezvoltat în numeroase țări emergente din Europa și nu numai, inclusiv în România (din țările dezvoltate doar în Slovacia și Suedia). Slaba dezvoltare a culturii asigurării private pentru pensii în aceste țări face ca pensiile ocupaționale sau conturile individuale să nu fie încă funcționale sau să existe doar ca variante facultative de completare a fondurilor de pensii, în general încă în faze nematurizate și cu slabă extindere în rândul contribuabililor. Totodată, veniturile reduse din muncă și slaba performanță a pieței financiare (în unele situații și neîncrederea în siguranța veniturilor pe asemenea plasamente) fac neatractive pensiile facultative.

2. România are nevoie de o strategie de dezvoltare a sistemelor de asigurare de bătrânețe centrată pe îmbătrânire activă și pensii sustenabile și adecvate, din surse publice și private.

Obiectivul general al studiului îl constituie identificarea unor elemente de politici de asigurare a veniturilor la bătrânețe, care să conducă la **promovarea în România a unei strategii coerente, adecvată provocărilor unui sistem de securitate socială sustenabil și adaptat tendințelor demo-economice previzibile.** În particular, studiul vizează prefigurarea unor elemente de politică socială, îndeosebi cu privire la **întărirea sistemului de pensii, dezvoltarea componentei pensiilor private, în consens cu preocupările UE și corespunzător celor mai bune practici în domeniu.**

Se acordă o atenție particulară următoarelor: a) reforma sistemului public de pensii din statele membre, ca răspuns la schimbările demografice recente (vârsta de pensionare, contribuții, tratament fiscal, presiune fiscală, raport de dependență, rată de înlocuire, grad de acoperire, calcul pensie); b) schemele de pensii private din statele membre, menite să suplimenteze pensia din sistemul public (tipuri de

⁶ Acoperire universală, beneficiile reprezintă un drept, echitate, protecție împotriva sărăciei, înlocuirea veniturilor pierdute, echivalență actuarială a contribuțiilor și nivelului pensiei, garantarea unei valori minime reale a economiilor, responsabilitate financiară și fiscal, coerență în politici și coordonare, responsabilitatea statului. ILO (2010)- World Social Security Report, Providing coverage in times of crisis and beyond, 2010/11, p 119

scheme, participanți, contribuții, investiții, plata prestațiilor, metode de calcul, proceduri de supraveghere și control, garanții - prezentate în fișele de țară). Sunt evidențiate cu deosebire: măsurile recente adoptate la nivel european în domeniul social, ca răspuns la impactul îmbătrânirii populației (elementele de reformă care au determinat/vor genera îmbunătățirea sustenabilității finanțelor publice și asigurarea unui venit adecvat al populației); efectele politicilor sociale actuale asupra funcționării viitoare a sistemelor de protecție socială din perspectiva sustenabilității pe termen mediu și lung a sistemelor de asigurare de bătrânețe (publice și private); măsurile de ameliorare a riscurilor demografice (îmbătrânirea și mobilitatea pentru muncă); schemele de pensii private, caracteristicile, tratamentul fiscal (taxe, impozite aplicate contribuțiilor, beneficiilor, deduceri fiscale aplicabile etc.), precum și alte elemente de natura garanțiilor oferite, procedurilor și tehnicilor aplicabile etc.. Toate aceste elemente sunt analizate din perspectiva echilibrului macroeconomic și a promovării echității intra și inter generaționale, în contextul reconsiderării rolului mediului de afaceri în susținerea și promovarea unui sistem mixt de asigurare de bătrânețe (public-obligatoriu, ocupațional și privat). Se subliniază rolul activ al ocupării și al sistemului fiscal în dezvoltarea pensiilor private care, prin fondurile generate, investite la nivel național, pot susține atât participarea individuală la sistemele facultative prin ocupare cât și dezvoltarea întregului sistem de pensii prin finanțarea dezvoltării economice locale.

Se analizează și apreciază stadiul aplicării diferitelor componente ale reformei sistemului de pensii în România. Pornind de la elementele pozitive și deficiențele identificate la nivel național, regional sau micro-economic, **studiul propune o succesiune de etape și pași care trebuie întreprinși pentru adoptarea măsurilor necesare, implementarea și întărirea sistemului de pensii.** Se trec în revistă problemele redresării sistemului public de pensii și ale asigurării sustenabilității financiare pe termen mediu și lung a acestuia în România, din perspectiva nevoilor specifice și a modificărilor antrenate în sistemele de pensii private europene, ca urmare a crizei financiare. Cadrul instituțional, responsabilitatea socială a companiilor, rolul dialogului social și cel al cooperării principalelor forțe active ale societății sunt evidențiate și analizate.

3. Provocări și riscuri ale reformei sistemului de pensii, cu accent pe pensiile private

În structura sa, studiul pornește de la o analiză a sistemului legislativ, instituțional și al politicilor în domeniul pensiilor în statele membre UE, punând accentul pe reformele inițiate în perioada crizei (**capitolul 1**). Se au în vedere principalii factori de ajustare/influență precum: îmbătrânirea demografică, mobilitatea pentru muncă, prelungirea vieții active, reforma sistemului public, cu restricțiile asociate generate de stabilitatea bugetară și sistemul fiscal, structura

sistemului de pensii și piața financiară asociată precum și programele naționale de reformă și de stabilitate inițiate pentru perioada până în anul 2014 și nu numai. Studiul are în vedere dezvoltările recente în plan legislativ și instituțional la nivelul UE și faptul că adâncirea procesului de integrare europeană influențează și „modelează” sistemele naționale de asigurări sociale, implicit cele de pensii, modificând perspectivele de abordare a îmbătrânirii incluzive, cu asigurarea sănătății și veniturilor, pentru un trai confortabil al celor de vârstă a treia.

Cel de al doilea capitol prezintă câțiva indicatori relevanți pentru configurarea sistemelor de pensii la nivelul UE și anume: populația totală, vârsta medie, speranța de viață la naștere, ratele fertilității și rata de dependență a populației vârstnice, analizează componenta de migrație a forței de muncă prin prisma impactului acesteia asupra transferabilității pensiilor și, în final, tratează influența factorilor demografici asupra sistemului de pensii din România. Indicatorii analizați ilustrează că în Uniunea Europeană se manifestă severe probleme demografice: ratele de natalitate și fertilitate scad în mod dramatic, iar vârsta medie a populației se află în creștere constantă. Cu alte cuvinte, populația scade și se confruntă din ce în ce mai mult cu fenomenul îmbătrânirii. Tendințele de scădere și de îmbătrânire a populației exercită o povară asupra bugetului pensiilor publice, care trebuie să se bazeze pe tot mai puțini contribuitori (angajați activi) susținând tot mai mulți beneficiari (pensionari). Aceste probleme demografice demonstrează că bugetul pensiilor de stat nu mai este sustenabil în forma actuală și necesită reforme majore.

Tendințele demografice înregistrate la nivel european și mondial pot fi regăsite și în România, uneori chiar mai îngrijorătoare. În plus, România se confruntă cu fenomenul migrației externe, a cărui dimensiune exactă nu poate fi stabilită. Indicatorii prezentați pentru România demonstrează că populația țării se află într-o continuă scădere și îmbătrânire, acest trend apărând ca ireversibil și fără perspective de a fi stopat. Faptul că în România pensionarii trăiesc mai mult, numărul angajaților descrește, iar pensiile publice nu mai pot asigura rate de înlocuire decente și adecvate pentru pensionari, denotă că sistemul PAYG este copleșit de evoluțiile demografice.

În **capitolul 3** se identifică factorii ce influențează rata de înlocuire agregată și riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de peste 65 de ani, se cuantifică această influență și se analizează scenariile de evoluție ale acestora în funcție de diferite valori previzionate pentru factorii de impact. Pentru aceasta, se calibrează diferite modele de regresie multifactoriale pe datele panel pentru a descoperi acei factori care au cea mai mare influență asupra sustenabilității și adecvării sistemelor de pensii din țările incluse în analiză, considerând alternativ drept variabilă dependentă rata de acoperire agregată și riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de 65 de ani sau mai mult. În finalul capitolului se propune „modelul SPOS” în care se prezintă combinația de indicatori care explică cel mai bine legătura

dintre un sistem de pensii sustenabil și unul adecvat. Rezultatele investigațiilor econometrice reliefează faptul că măsurile de reformă ale sistemului public sunt eficiente doar în cazul în care reușesc nu numai să compenseze, ci chiar să întrecă efectul negativ al unei rate mari de dependență combinate cu o speranță de viață ridicată. În orice caz, un sistem funcțional de pensii private este în măsură să permită implementarea măsurilor de reformă ale sistemului public de pensii – reforme menite să sporească sustenabilitatea acestuia – fără costurile implicate de acestea în ceea ce privește adecvarea. Astfel, prin suplimentarea veniturilor la pensionare, pensiile private pot reuși să împace cele două obiective majore ale UE, respectiv „pensii adecvate” și „pensii sustenabile”.

Capitolul 4 analizează piața pensiilor private din România sub diferite aspecte caracteristice. Această analiză pornește de la situația pieței specifice la nivelul Uniunii Europene, vizând astfel poziționarea reformelor din România în contextul larg european. Totodată, capitolul sintetizează baza legală și reformele legislative în domeniul pensiilor private. Obiectivul principal al acestui capitol îl reprezintă conturarea unei imagini de ansamblu a pieței pensiilor private din România. Astfel, se studiază evoluția și situația actuală a fondurilor de pensii private obligatorii și facultative prin factori precum cotele de piață, nivelul contribuțiilor, costurile aferente gestiunii, valoarea activului net sau conținutul portofoliilor de investiții. Dintre principalele concluzii se poate menționa că numărul participanților la fondurile de pensii private este în creștere (pilonul II însumează în august 2011 un total de 5,378,995 de participanți cu contribuții individuale, iar pilonul III, 246,660 de participanți). De asemenea, valoarea totală a activelor nete ale fondurilor de pensii private obligatorii (pilonul II) era de 5,6 mld RON, în timp ce valoarea totală a activelor nete ale fondurilor de pensii private facultative (pilonul III) era de 0.39 mld. RON. Aceste valori demonstrează potențialul ca sursă de capital pe care îl au pensiile private din România. Astfel, ponderea activelor fondurilor de pensii în PIB, la finalul anului 2011, este preconizată să ajungă la 1,35%.

În finalul lucrării (**capitolele 5 și 6**) se conturează un program structurat de schimbări necesare și posibile pentru eficientizarea sistemului de pensii în România, prin stimularea dezvoltării sistemului privat de asigurare, ca o componentă esențială de completare a veniturilor după pensionare. Abordarea eficientizării sistemului național de pensii este integrativă, pe de o parte, cu palierul promovării reformei pieței muncii (și) prin îmbătrânire activă și, pe de altă parte, cu susținerea performanței (productivității la locul de muncă și nu numai) prin perfecționarea/actualizarea cunoștințelor și competențelor, pe tot parcursul vieții active.

4. Provocări pentru un sistem de pensii performant și inovator, echitabil pentru generațiile prezente și cele viitoare

Din analizele efectuate privind starea, eficiența și perspectivele de sustenabilitate a sistemelor naționale de pensii în UE 27 se desprind următoarele concluzii cu caracter general:

- Sistemele diferite de pensii, bazate pe modele sociale diferite se confruntă cu **provocări similare** legate de sustenabilitatea componentelor (a fiecărui fond/tip de fond în parte) și a gradului de adecvate a structurii sistemului și a design-ului fondului de pensii operațional sau proiectat, cu nevoile curente și viitoare ale asigurării veniturilor la bătrânețe.
- Deși în ultimele două decenii sistemele de pensii s-au reformat în mod substanțial, structura pe 3 piloni s-a păstrat și include: un sistem public obligatoriu, o componentă ocupațională și planuri de economisire private. Importanța și dimensiunea fiecărui pilon este diferită, răspunzând în măsură mai mare sau mai redusă principiilor solidarității sociale și echității intra și intergeneraționale. Tendința este de **multiplicare a surselor de asigurare a pensiei**.
- Pilonul public, în general în sistem PAYG, este asociat cu aranjamente de evitare a sărăciei la bătrânețe de tipul pensiei minime. Acest pilon este de regulă obligatoriu; în ultimii ani o parte s-a dezvoltat pe sistemul capitalizării (funded pension schemes), în 1/3 din țările membre UE 27.
- Pensiile ocupaționale, obligatorii sau/și voluntare s-au dezvoltat pe scheme mai avantajoase și promovează rate de transfer mai ridicate decât pilonul public. Există țări care nu au (încă) acest pilon operațional, în unele situații fiind în construcție (de exemplu România).
- Pilonul trei, reprezentat de schemele de pensii private sunt în majoritate voluntare și se bazează pe conturi de economii, fiind încurajată dezvoltarea acestora prin deducerile fiscale acordate. În unele țări, precum România (și Ungaria până în 2011), pilonul 3 se construiește prin transfer parțial al contribuțiilor din pilonul I și sunt obligatorii pentru noii intrați pe piața muncii.
- Principala provocare rămâne îmbătrânirea demografică și creșterea ratei de dependență economică (persoane de 65+ raportate la numărul celor de 15-64 ani). Acesta face ca fondurile de pensii să genereze deficite pentru componenta publică și să crească importanța pensiilor private, ocupaționale și individuale.
- Mobilitatea forței de muncă și a persoanelor în spațiul UE generează probleme de portabilitate a pensiilor, de posibilitate de participare la mai multe fonduri/sisteme și de obținere de beneficii de pensii cumulate, precum și de dezvoltare de instituții financiare de gestionare a fondurilor de pensii transnaționale.

- Costurile cu pensiile vor crește, iar criza financiară a demonstrat volatilitatea pieței financiare și de aici inclusiv vulnerabilitatea schemelor de pensii. Creșterea speranței medii de viață (implicit a numărului de ani petrecuți la pensie) și necesitatea gestionării riscurilor pieței financiare sporesc costurile sistemului, reducând nivelul veniturilor așteptate. Ca măsură de protecție, la nivelul fondurilor, **crește stagiul de contribuție (și implicit și vârsta de pensionare)**, se reduce rata de transfer, iar la nivelul indivizilor aceștia își prelungesc viață activă, cu sau fără cumul de pensie cu veniturile din muncă.
- Se trece de la preponderența fondurilor bazate pe DB la **DC și mai recent la NDC**, care iau în considerare creșterea PIB și a speranței de viață în determinarea beneficiilor așteptate. Riscul este mai ridicat, însă poate fi minimizat prin distribuția pe mai multe surse de constituire a pensiei⁷.

Măsurile de reformare a sistemelor de pensii din ultimii ani au asociat/ combinat soluții altădată alternative, respectiv PAYG-capitalizare, public-privat, obligatoriu-facultativ apărând sisteme combinate, hibrid. Viabilitatea pe termen mediu și în forma actuală a sistemelor de pensionare anticipată și a pensiei minime sunt puse sub semnul întrebării, au apărut forme noi și soluții alternative.

Sistemele publice generoase, bazate pe solidaritate socială, erodează tot mai mult siguranța veniturilor, atât pentru generațiile prezente, beneficiare, cât și pentru cele contribuatoare, **dovedindu-se potențial mai durabile sistemele de asigurare activă, prin ocupare - îmbătrânire activă și personalizarea schemelor de economisire pentru bătrânețe pe criterii de potențial diferențiat de contribuție și nevoi diferite de consum.** Permanentizarea legăturii dintre piața muncii și sistemele de beneficii de bătrânețe se poate face doar prin măsuri complementare de condiționare între istoricul contribuției și modelul de ieșire de pe piața muncii (gradual). De exemplu, îmbătrânirea activă duce la scăderea cheltuielilor cu pensiile (în cazul Austriei, de exemplu, un an suplimentar de muncă a persoanelor pensionabile reduce cheltuielile cu pensiile cu 2,4-3%, 2010⁸).

O problemă încă nerezolvată dar evidențiată în mod deosebit de criză o reprezintă **partajarea/distribuția riscului, între pilonii de pensii, între stat și indivizi, între generațiile de azi și cele viitoare.** Orice sistem are deopotrivă

⁷ "Din păcate, criza a venit în momentul în care fondurile de tip DC sunt mult mai puțin importante decât vor fi în viitor. Cei care participă la sisteme DC și sunt departe de momentul pensionării vor avea timp să-și recupereze pierderile din perioada crizei, cel puțin în parte. Pentru persoanele care sunt aproape de pensionare, impactul poate fi real, cu venituri din pensie mai reduse sau pot determina întârzierea pensionării." European Commission, 2010 - the Joint Report on Social Protection and Social Inclusion, Supporting Documents, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=757&langId=en> p 128

⁸ http://www.iza.org/en/webcontent/publications/reports/report_pdfs/iza_report_42.pdf p. 12

beneficii și pierderi, important este să adecvăm asocierea dintre piloni astfel încât să minimizăm costurile și riscurile, putând astfel gestiona mai bine beneficiile așteptate. Orice persoană are nevoie de venituri certe la bătrânețe, sistemul de asigurare trebuind să-i acopere inclusiv pe cei care nu lucrează dar pot avea venituri cu care să contribuie la sistemul de asigurări. Băncile și societățile de investiții sau asigurări sunt cele care gestionează veniturile și economiile pentru pensii; problema este de a face mai atractive și sigure sistemele de asigurări de bătrânețe. Garantarea și transparența gestiunii ar putea contribui la creșterea participării voluntare la sistem.

5. Repere pentru (re)construcția sistemului de pensii românesc și dezvoltarea culturii asigurării suplimentare

Analiza multicriterială a sistemului de pensii în România și cu deosebire construcția, perspectivele și complementaritatea componentelor private în structura sistemului de pensii național au condus la **propunerea a două scenarii de politici** în domeniu. În plus, s-au avut în vedere evoluțiile recente ale piețelor financiare, experiența și problemele sistemelor de pensii din alte state membre ale UE, precum și orientările generale privind sustenabilitatea independent/separată a fondurilor, pe termen lung, în contextul demografic și al dezvoltării mediului de afaceri postcriză. Cele două soluții propuse pentru perfecționarea sistemului de pensii din România, au în vedere:

- **S1. Varianta “soft” sau “de continuitate”**, care pornește de la stadiul actual al reformei și dezvoltării sistemului și propune un set de ajustări care să modernizeze și să eficientizeze sistemul, făcându-l mai atractiv pentru potențialii contributory;

- **S2. Varianta “radicală” sau “de schimbări inovative, consistente și imediate”**, care se bazează pe construirea unei culturi sănătoase a economisirii pentru bătrânețe, ca sursă “activă” de asigurare a veniturilor necesare pentru persoanele de vârsta a treia.

Este evident că în prezent sistemul pensiilor din România este în criză acută: este un sistem parțial dezvoltat și neechilibrat pe componente, neperformant și care generează efecte adverse în construcția generală a protecției și asistenței sociale pentru persoanele vârstnice, puternic erodat și cu deficite în creștere pe seama reducerii efective a masei contribuabililor și a randamentelor scăzute de încasare. Cu un pilon public slab (și un deficit cronic în creștere), unul privat obligatoriu în stadiu încă incipient de formare și cu un apetit scăzut al beneficiarilor pentru asigurări facultative, sistemul actual nu asigură venituri adecvate/confortabile la bătrânețe decât prin excepție, iar perspectivele sunt descurajante, cu rate de transfer venituri-pensie în scădere și risc crescând de sărăcie și excluziune socială. Deși numărul mediu de ani în pensie este mult mai redus decât media UE, rata de dependență economică se deteriorează mai repede pe seama fertilității reduse,

a mobilității pentru muncă în afara granițelor naționale și a ocupării în sectorul informal.

Fără a realiza o definiție comprehensivă a celor două variante de scenarii amintite anterior, în studiu se prezintă pe scurt câteva aspecte definitorii, pe următoarele coordonate: a) cadrul general al modelului propus; b) implicații macroeconomice și aspecte de echilibre și determinări cantitative și calitative pentru asigurarea sustenabilității; c) condiționări demografice și de comportament pe piața muncii; d) aspecte relevante ale pieței fondurilor de pensii; e) principalele condiționalități pentru implementare. În acest context se admite necesitatea continuării sistemului de asigurare de pensii multipilon, cu o componentă, cea de stat, mai fragilă, care se sprijină pe modelul social național și conservă pe termen mediu poziția (“redefinită” a) statelor în procesul de gestionare/administrare.

*Considerăm oportun și benefic pentru viabilitatea sistemului național de pensii o nouă abordare la nivelul actorilor de piață relevanți pentru sistemul de pensii din România, cu asumarea responsabilităților generatoare de echitate socială, etică economică și socială. Arhitectura sistemului integrat de asigurare de bătrânețe (pensii, asistență medicală și socială, îmbătrânire activă) rămâne un deziderat la nivel național, care se sprijină pe coordonatele de modernizare convenite la nivelul UE. Accentul trebuie pus pe asigurare activă, prin ocupare și venituri, care să permită nu doar evitarea riscului sărăciei sub aspect financiar, ci și asigurarea complementară, privată. Sustenabilitatea sistemului de pensii depinde nu numai de coerența și eficiența construcției sistemului, cât și de dezvoltarea unei piețe de capital naționale bazate pe fondurile de pensii, care să susțină ocuparea prin creștere economică și piață internă. **Complementaritatea pensiei publice cu alte categorii de venituri – din pensii private și/sau îmbătrânire activă – rămâne o constantă/restricție fundamentală a construcției sustenabile a unui sistem performant de asigurare de bătrânețe, atractiv ca beneficii și sustenabil financiar.***

Reforma sistemului de pensii și construirea sustenabilității fondurilor private de pensii reprezintă deopotrivă responsabilitatea statului, a mediului de afaceri și a societății civile, iar construcția și implementarea corectă și eficientă excede intereselor politice și de grup și vizează orizontul mediu și lung pentru maturitate în funcționare, pentru eficiență în condiții de echitate și etică economică și socială, inter și intragenerațională.

Trebuie să ne asigurăm că pensiile își îndeplinesc rolul de a acorda un sprijin maxim pensionarilor actuali și viitori, inclusiv pentru grupurile vulnerabile (Jose Manuel Barroso, Către sisteme europene de pensii adecvate, viabile și sigure, Carte Verde, 2010)

Pentru a aduce în atenția cetățenilor europeni problematica pensiilor, 2012 a fost declarat „Anul European al Îmbătrânirii Active și al Solidarității între generații”.

Introducere

Modelul actual al îmbătrânirii demografice va accentua cererea pentru servicii specifice vârstei a treia în condițiile în care contingentul de populație activă, de înlocuire a celor ce se pensionează se reduce pe seama natalității reduse. Creșterea speranței de viață prelungește perioada medie a primirii pensiei, chiar și în condițiile în care este stimulată îmbătrânirea activă, datorită permisivității cumulului pensiei cu salariul. Criza economico-financiară reduce masa contribuabililor la sistemele de pensii și sănătate prin creșterea șomajului și contracția mediului de afaceri și reduce capacitatea bugetului de stat de a alimenta deficitul la fondurile sociale, implicit la fondul de pensii publice. Pe de altă parte, reducerea salariilor și șomajul diminuează participarea la sistemul pensiilor private datorită constrângerilor financiare. În plus, tinerii, dezavantajați pe piața muncii prin lipsa experienței, preferă locuri de muncă prin ocupare informală, renunțând astfel la asigurarea de pensie și sănătate. În fine, nivelul redus al veniturilor din muncă și lipsa de cultură a construirii siguranței la bătrânețe prin sistemele private de asigurări reduc masa contribuabililor la sistemele cu capitalizare, private, mai sigure sub aspectul sumelor ce vor fi rambursate și a schemei de eșalonare a pensiilor private primite. Apare astfel, tot mai evident nevoia unei strategii naționale pentru stimularea dezvoltării pensiilor private, ca alternativă la insuficiența pilonului I, public, bazat pe sistemul PAYG. Statul suportă tot mai greu costurile sociale în creștere ale sistemului de pensii publice iar majorarea raportului dintre numărul de pensionari și cel al salariaților (și contributorilor, în totalitatea lor) va afecta echilibrul macroeconomic.

În prezent se pune tot mai des sub semnul întrebării viabilitatea financiară a unui sistem de pensii multipilon, cu o componentă publică tot mai slabă. Perspectiva creșterii numărului beneficiarilor de pensii și a duratei medii de acordare a pensiei, asociată cu tranziția demografică au făcut din organizarea și funcționarea sistemelor de pensii o provocare pentru majoritatea statelor membre ale Uniunii Europene, inclusiv pentru cele mai dezvoltate din punct de vedere

economic și cu tradiție îndelungată a sistemelor de protecție socială. Soluția recomandată prin Joint Employment Report, 2011 este dificil de implementat, cu deosebire în țările noi membre ale UE datorită complexității măsurilor asociate necesare - restaurarea sistemului finanțelor publice și a sistemului de protecție socială pentru asigurarea pe termen mediu a sustenabilității și adecvării modelelor aplicate prin combinarea eficacității, eficienței și eticii, ceea ce înseamnă în primul rând continuarea creșterii masei contribuabililor prin sporirea ocupării și asigurarea unui sistem de protecție socială sustenabil⁹.

România, alături de alte noi state membre ale UE, continuă șirul de reforme ale tranziției și aderării, asociate în ultimii ani cu măsurile de ieșire din criză și de redresare a sistemului de securitate socială. Acestea se desfășoară în contextul provocărilor generate de creșterea speranței de viață, scăderea ratei natalității și nivelului ridicat al migrației, în special în rândul populației active. Măsurile de redresare economică s-ar putea asocia cu un sistem flexibil de participare sau cu o reducere a contribuțiilor sociale, asociată fie cu creșterea masei contribuabililor, fie cu restructurarea schemelor contribuției și dezvoltarea parteneriatului public-privat.

Așa cum se prezintă în termenii de referință, obiectivul general al studiului îl constituie **promovarea în România a unei strategii coerente de politică socială, adecvată provocărilor unui sistem de securitate socială sustenabil și adaptat tendințelor demo-economice previzibile**. În particular, studiul vizează prefigurarea unor elemente de politică socială, îndeosebi cu privire la **întărirea sistemului de pensii, dezvoltarea componentei pensiilor private, în consens cu preocupările UE și corespunzător celor mai bune practici în domeniu**.

În studiu se prezintă conținutul și evoluția recentă a politicilor sociale din UE, se analizează principalele tendințe ale sistemelor de pensii și se formulează argumente pro și contra diferitelor opțiuni de progres din perspectiva nevoilor și posibilităților României. Studiul oferă, prin concluzii și recomandări, posibile dezvoltări ale sistemului de pensii din România, care să corespundă cel mai bine evoluției previzibile, în condiții de sustenabilitate și competitivitate sporite.

Se acordă o atenție particulară următoarelor aspecte: a) reformei sistemului public de pensii din statele membre, ca răspuns la schimbările demografice recente (vârsta de pensionare, contribuții, tratament fiscal, presiune fiscală, raport de dependență, rată de înlocuire, grad de acoperire, calcul pensie); b) pensia minimă garantată, ca măsură de protecție socială a persoanelor vulnerabile; c) schemele de pensii private din statele membre, menite să suplimenteze pensia

⁹ Joint Employment Report, 2011, Council of the European Union, March 2011, 7396/11, EPSCO. Sunt susținute măsuri care să permită îmbătrânirea activă și sănătoasă, reducerea schemelor de pensionare anticipată, creșterea vârstei de pensionare și prelungirea carierei profesionale, prin dezvoltarea de legături directe între contribuțiile plătite și pensie.

din sistemul public (tipuri de scheme, participanți, contribuții, investiții, plata prestațiilor, metode de calcul, proceduri de supraveghere și control, garanții). Sunt evidențiate cu deosebire: măsurile recente adoptate la nivel european în domeniul social, ca răspuns la impactul îmbătrânirii populației (elementele de reformă care au determinat/vor genera îmbunătățirea sustenabilității finanțelor publice și asigurarea unui venit adecvat al populației); efectele politicilor sociale actuale asupra funcționării viitoare a sistemelor de protecție socială din perspectiva sustenabilității pe termen mediu și lung a sistemelor de asigurare de bătrânețe (public și privat); măsurile de ameliorare a riscurilor demografice (îmbătrânirea și mobilitatea pentru muncă); schemele de pensii private, caracteristicile, tratamentul fiscal (taxe, impozite aplicate contribuțiilor, beneficiilor, deduceri fiscale aplicabile etc.), precum și alte elemente de natura garanțiilor oferite, procedurilor și tehnicilor aplicabile etc. Toate aceste elemente sunt analizate din perspectiva echilibrelor macroeconomice și a promovării echității intra și inter generaționale, în contextul reconsiderării rolului mediului de afaceri în susținerea și promovarea unui sistem mixt de asigurare de bătrânețe (public-obligatoriu, ocupațional și privat). Se subliniază rolul activ al ocupării și a sistemului fiscal în dezvoltarea pensiilor private care, prin fondurile generate, investite la nivel național, pot susține atât participarea individuală la sistemele facultative prin ocupare cât și dezvoltarea întregului sistem de pensii prin finanțarea dezvoltării economice locale.

În lucrare se prezintă și o analiză complexă a datelor disponibile de potențial și impact, pornind de la echilibrele macro de tipul activelor și ponderii în PIB a fondurilor specifice, analiza indicatorilor de risc/solvabilitate folosiți în diversele sisteme de pensii private, evoluția și modificările ca urmare a crizei financiare. Se face o prezentare comparativă a potențialului și resurselor, respectiv se analizează dinamica pe termen lung și schimbările din perioada crizei în ceea ce privește contribuțiile, participanții și beneficiarii, pe atributele specifice, veniturile la pensionare (rata de transfer/inlocuire și quantumul pensiei totale, din sistem public și privat, pensia minimă, pensia din pilonul public, pensia privată, raportul minim și optim față de salariul mediu, respectiv venitul înainte de pensionare). În fine, pentru asigurarea funcționalității sistemului se prezintă nevoia unui inventar al activității de monitorizare și control.

Se analizează și apreciază stadiul aplicării diferitelor componente ale reformei sistemului de pensii în România. Pornind de la elementele pozitive și deficiențele identificate la nivel național, regional sau micro-economic, **studiul propune o succesiune de etape și pași care trebuie întreprinși pentru adoptarea măsurilor necesare, implementarea și întărirea sistemului de pensii.** Se trec în revistă problemele redresării sistemului public de pensii și ale asigurării sustenabilității financiare pe termen mediu și lung a acestuia în România, din perspectiva nevoilor

specifice și a modificărilor antrenate în sistemele de pensii private europene, ca urmare a crizei financiare. Cadrul instituțional, responsabilitatea socială a companiilor, rolul dialogului social și cel al cooperării principalelor forțe active ale societății sunt evidențiate și analizate.

Studiul este realizat într-o abordare multidisciplinară, juridică și socio-economică și utilizează un instrumentar statistico-matematic modern, selectiv și bazat pe analiza multidimensională a informațiilor disponibile, punându-se accentul pe determinarea efectelor/impactului pe termen scurt, mediu și lung, ca suport a fundamentării sustenabilității propunerilor și recomandărilor pentru România. În structura sa, pornește de la o analiză a sistemului legislativ, instituțional și al politicilor în domeniul pensiilor în statele membre UE, punând accentul pe reformele inițiate în perioada crizei. Se au în vedere principalii factori de ajustare/influență precum: îmbătrânirea demografică, mobilitatea pentru muncă, prelungirea vieții active, reforma sistemului public, cu restricțiile asociate generate de stabilitatea bugetară și sistemul fiscal, structura sistemului de pensii și piața financiară asociată precum și programele naționale de reformă și de stabilitate inițiate pentru perioada până în anul 2014 și nu numai. Studiul are în vedere dezvoltările recente în plan legislativ și instituțional la nivelul UE și faptul că adâncirea procesului de integrare europeană influențează și „modelează” sistemele naționale de asigurări sociale, implicit cele de pensii, modificând perspectivele de abordare a îmbătrânirii incluzive, cu asigurarea sănătății și veniturilor, pentru un trai confortabil al celor de vârsta a treia. O îmbătrânire în condiții de sănătate și o politică de susținere a prelungirii vieții active duc la pensionare mai târzie și venituri mai ridicate la bătrânețe.

Problematica, particularitățile și politica din România în domeniul reformei sistemului de pensii, în contextul sustenabilității sistemului de politici sociale este avută în vedere în toate palierele problematice de analiză/diagnoză. În finalul lucrării se conturează un program structurat de schimbări necesare și posibile pentru eficientizarea sistemului de pensii în România, prin stimularea dezvoltării sistemului privat de asigurare, ca o componentă esențială de completare a veniturilor după pensionare. Abordarea eficientizării sistemului național de pensii este integrativă, pe de o parte, cu palierul promovării reformei pieței muncii (și) prin îmbătrânire activă și, pe de altă parte, cu susținerea performanței (productivității la locul de muncă și nu numai) prin perfecționare/actualizare a cunoștințelor și competențelor, pe tot parcursul vieții active.

Principalele concluzii care rezidă din analizele realizate în lucrare se concentrează pe două mari paliere:

- a) Reforma sistemului de pensii ca parte integrativă a politicii de macro echilibru economic, fiscal, financiar, al celei de perfecționare a sistemului

politicilor sociale în noul context de relansare economică, în condiții de promovare a incluziunii sociale active;

- b) Reforma sistemului pensiilor private, ca suport viabil de complementaritate a veniturilor persoanelor vârstnice devenite inactive, în abordare complexă: principii, contributivitate, construcție, piața financiară specifică, beneficii etc.

Analizele efectuate degaja o sumă de concluzii privind starea și perspectivele sistemului de pensii, a celor private cu deosebire, între care cele mai semnificative sunt:

- procesul de îmbătrânire a populației continuă, cu accente diferite pe țări: persoanele vârstnice trăiesc mai mult, ca perspectivă sunt mai sănătoase însă numărul de copii pe familie, în medie, este în scădere. Țările membre UE se situează în ultima etapă a tranziției demografice¹⁰. Între țările cu ponderea cea mai mare a populației de 65 de ani și peste ale lumii, alături de Japonia (situată pe primul loc cu 23,2%) se află state membre ale UE precum : Germania 20,7%, Italia 20,2%, Grecia 18,9%, Suedia 18,5%, Portugalia 17,9%, Bulgaria 17,7%, Austria 17,6%, Finlanda 17,5%, Letonia 17,4%. România înregistrează 15%, față de media UE de 17%;
- rata medie de înlocuire a generațiilor este de 1,3 pentru România și 1,6 media UE (2,5 la nivel mondial), iar sporul natural și rata netă a migrației au valori negative (la nivel UE sunt pozitive), ceea ce va afecta capacitatea de susținere economică a generațiilor vârstnice;
- deteriorarea pe termen mediu și lung a ratei de dependență economică a generat, în majoritatea statelor membre UE reforme profunde ale sistemelor naționale de pensii, îndreptate spre asigurarea sustenabilității schemelor publice, a unor venituri minime pentru persoanele vârstnice și dezvoltarea sistemelor private, îndeosebi pentru țările în tranziție. România înregistrează întârzieri în reformarea sistemului public și a implementării pensiilor private, deficitul pilonului PAYG fiind agravat de lipsa/insuficiența schemelor de asistență socială suport pentru persoanele vârstnice (venituri decente, asistență medicală particularizată/adekvată și venituri minime adecvate);
- criza economică adâncește și multiplică problemele de sustenabilitate, echitate intra și intergenerațională și accentuează dezechilibrele sistemelor aplicate, crescând riscul dependenței venitului la pensie mai mult de evoluțiile externe sistemului: creștere economică, dinamica pieței muncii și a pieței financiare decât de cele interne (rata de transfer, perioada de cotizare etc.);
- sunt necesare măsuri inovative de redresare a sistemului, unele temporar/

¹⁰ PRB 2011- World Population Datasheet. The World at 7 billion, www.prb.org.

permanent nefavorabile beneficiarilor (reducerea/înghețarea pensiilor în plată, rate de transfer în scădere, legarea nivelului pensiei de dinamica inflației și nu de evoluția câștigului mediu, nevoia asigurării facultative private pentru completarea pentru venituri decente, mai ales pentru contributorii tineri, etc.);

- în același timp este necesar a dezvolta un mecanism flexibil, echitabil social și sustenabil financiar care să aibă în vedere adecvarea sistemului de asigurări de bătrânețe la etapele ciclului economic, pentru stimularea ocupării și participării deopotrivă a angajatorilor și angajaților la sistemele de asigurare complementare (pensii ocupaționale și pensii private): reducerea temporară a contribuțiilor obligatorii ale angajatorilor pentru ocuparea în locuri de muncă cu risc (tineri, femei ce se reîntorc la muncă, lucrători vârstnici, personal slab calificat) și stimularea asigurării individuale, complementare, în sistem privat, creșterea portabilității asigurărilor de bătrânețe pentru mobilitate - ocupare în afara țării etc.

Analiza multicriterială a sistemului de pensii în România și cu deosebire construcția, perspectivele și complementaritatea componentelor private în structura sistemului de pensii național au condus la propunerea a două scenarii de politici în domeniu, unul de continuare cu accente de dezvoltare calitativă, pe fondul finalizării construcției sistemului, cu ajustări consistente ale construcției actuale și creșterea transparenței, și altul radical, de schimbare a culturii asigurării pentru bătrânețe, cu prezentarea efectelor asociative asupra sustenabilității, regândirea responsabilității sociale intra și intergeneraționale și a promovării parteneriatului public privat.

Considerăm oportun și benefic pentru viabilitatea sistemului național de pensii o nouă abordare la nivelul actorilor de piață responsabili pentru sistemul de pensii din România, cu asumarea responsabilităților generatoare de echitate socială, etică economică și socială. Arhitectura sistemului integrat de asigurare de bătrânețe (pensii, asistentă medicală și socială, îmbătrânire activă) rămâne un deziderat la nivel național, care se sprijină pe coordonatele de modernizare convenite la nivelul UE. Accentul trebuie pus pe asigurare activă, prin ocupare și venituri, care să permită nu doar evitarea riscului sărăciei sub aspect financiar, ci și asigurarea complementară, privată. Sustenabilitatea sistemului de pensii depinde nu numai de coerența și eficiența construcției sistemului, cât și de dezvoltarea unei piețe de capital naționale bazate pe fondurile de pensii, care să susțină ocuparea prin creștere economică și piață internă. Complementaritatea pensiei publice cu alte categorii de venituri – din pensii private și/sau îmbătrânire activă – rămâne o constantă/restricție fundamentală a construcției sustenabile a unui sistem performant de asigurare de bătrânețe, atractiv ca beneficii și sustenabil financiar.

*

* *

Principalii beneficiari ai acestui studiu pot fi atât specialiștii în domeniu, din mediul de cercetare și universitar, dar și instituțiile din administrația publică centrală printre care menționăm Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale, Ministerul Finanțelor Publice, Departamentul pentru Afaceri Europene precum și alte instituții publice sau reprezentanți ai societății civile, ai patronatelor și sindicatelor (instituții de specialitate precum Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private, Casa Națională de Pensii și Alte Drepturi de Asigurări Sociale, comisiile de specialitate ale parlamentului, instituțiile consultative tripartite – Consiliul Economic și Social ș.a.). Sperăm ca recomandările prezentate în studiu să se constituie în măsuri de politică socială care să susțină un sistem de protecție la bătrânețe viabil, performant, coerent, echilibrat în structura pe componente/piloni și, respectiv, sustenabil pe termen mediu și lung în plan financiar, care să asigure venituri adecvate beneficiarilor - pensii decente și stabilitate în încasarea acestora.

Capitolul 1. Contextul economico-social general al reformării sistemelor de pensii private

Multe țări membre UE sunt angajate în acțiuni ample de reformare a sistemelor de pensii, deopotrivă ca răspuns la creșterea numărului populației vârstnice și, implicit, a cheltuielilor sociale asociate, dar și pentru a stimula prelungirea vieții active. Creșterea vârstei standard de pensionare și corelarea acesteia cu speranța de viață se constituie în priorități ale schimbării metodologiei de determinare a pensiei. Politicile reformate în domeniul pensiilor urmăresc de asemenea restricționarea accesibilității și reducerea schemelor de pensionare anticipată în paralel cu stimularea ocupabilității persoanelor de 50 de ani și peste.

Impactul crizei financiare asupra pensiilor private și restricțiile financiare ale statului au întărit necesitatea dezvoltării unor sisteme de pensii sustenabile, combinate/multipilon, crearea echilibrului financiar pe fiecare componentă, asigurarea viabilității individuale pe termen mediu și lung. În plus, în multe state ale lumii, asigurarea unui venit decent din pensie a devenit o adevărată provocare, slăbiciunile sistemului public determinând o regândire a schemei de asociere a diferitelor tipuri de pensii pentru asigurarea unui venit total confortabil/decent (EC, 2011)¹¹. Mai mult, în statele UE se urmărește asigurarea compatibilității structurii sistemului de pensii și posibilitatea de a beneficia de pensie din diverse sisteme de asigurări publice sau private, indiferent de tipul fondului unde s-a contribuit și de locația persoanei la vârstă de pensionare.

1.1. Contextul general: nivel de dezvoltare economică, model social, sisteme de protecție socială pentru persoanele de vârstă a treia

Istoria dezvoltării sistemelor naționale de pensii a demonstrat că principalii factori care au modelat de-a lungul timpurilor sistemele publice și au favorizat dezvoltarea sistemelor private în complementaritate au fost în principal nivelul de dezvoltare economică și modelul social. O țară dezvoltată sub aspect economic își poate permite să construiască sisteme publice de asigurări de pensii care să promoveze în mare măsură siguranța venitului la bătrânețe, susținând legislativ, instituțional și prin politici adaptate participarea la sistem și dezvoltarea complementarității. Pensiile private devin atractive pentru completarea veniturilor din sistemul public și sunt utilizate ca sistem suplimentar de protecție de către persoanele cu venituri decente și/sau confortabile. În cazul unor sisteme slabe

¹¹ Concluding the first European semester of economic policy coordination: Guidance for national policies in 2011-2012, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2011) 400 final, EC, Brussels, 7.6.2011, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/communication_en.pdf

de asigurări de stat, în care pensia devine insuficientă și nici nu există un plafon al pensiei minime adecvat (decent) ori nu se aplică principiul pensiei sociale minime, pensiile private sunt atractive ca alternativă la asigurările publice, cu deosebire pentru persoanele cu venituri peste medie și mari, în general, celelalte categorii de populație ocupată cu excepția salariaților, pentru care, în multe țări, sistemul public (obligatoriu) de asigurare este facultativ. În ultimii ani se încearcă majorarea bazei contributive prin atragerea în sistem a tuturor tipurilor de populație activă, însă deteriorarea raportului de dependență economică conduce la opțiunea cumulării surselor de venituri la pensie, prin participarea mai largă, deci mai riscantă la sistemul privat de asigurare de bătrânețe.

Dacă pilonul public este în principal bazat pe sistemul PAYG, cel privat, în variantele sale constructive, are ca principiu de bază capitalizarea și păstrarea puterii de cumpărare a sumelor economisite (a contribuțiilor), prin fructificarea pe piață pe perioada constituirii depozitelor.

Dacă la început, sistemele private erau cu predilecție facultative, reprezentau opțiunea individuală, singulară a individului, care intră în relație directă și nemijlocită cu asiguratorul, în ultimele decenii, pe măsura dezvoltării relațiilor sociale și a responsabilizării sociale a companiilor și statului ca actori de piață, s-au dezvoltat sisteme private sprijinite de companii de stat: a) pensiile ocupaționale, legate cu deosebire de activitatea partenerilor sociali și în primul rând a sindicatelor și asociațiilor profesionale și b) pensiile private obligatorii susținute în forme variate de către stat, respectiv prin deductibilități fiscale, sisteme suport de management a fondurilor, de reglementare a instituțiilor de supraveghere, de garantare etc.. Asigurările individuale rămân, însă se dezvoltă și diversifică, gravitând în jurul ideii de asigurare de viață (asigurări de pensii pe sistemul asigurărilor de viață), se individualizează ca piață specifică a asigurărilor și țintește grupurile de potențiali beneficiari cu venituri medii și mari și o cultură a gestionării veniturilor îndreptată spre mecanismele de piață (ca formă de gestionare a riscurilor și de participare activă pe piață pentru generarea de randamente pozitive a fondurilor economisite).

Sistemul multipilon este prezent în multe state ale lumii, iar la nivelul UE s-a promovat politica de coordonare (CE,2004)¹² pentru asigurarea fluxurilor financiare între fondurile naționale și eficientizarea sistemelor.

Îmbătrânirea populației a dezvoltat sisteme specifice de asigurare a persoanelor vârstnice, bazate pe servicii integrate de sănătate, adecvate, asistență socială axată pe nevoile particulare ale vârstnicilor etc. În domeniul asigurărilor de pensii s-a urmărit *dezvoltarea culturii asigurării individuale* și a prelungirii vieții active ca

¹² Regulamentul (CE) nr 883/2004 a Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială.

măsură activă directă. Totodată, creșterea numărului mediu de ani de viață petrecuți ca pensionar, a provocat reconsiderarea și reformarea sistemelor publice – sistemul contributivității și formula de calcul, rata de transfer salariu-pensie. În paralel, ca răspuns la creșterea responsabilității sociale, în multe țări s-a constituit (și în ultimii ani și în România) sistemul pensiei sociale minime și s-au înăspriț condițiile de acces la pensia anticipată și pensia de invaliditate. Intrarea pe deficit a multor sisteme de pensii pe seama reducerii masei contribuabililor și a prelungirii perioadei de acordare a pensiei de bătrânețe s-a permanentizat și acutizat în unele sisteme naționale, transferul de fonduri pentru echilibrare de la bugetul de stat devenind tot mai dificil, în special în perioada crizei.

Mulți specialiști propun revizuirea profundă a sistemului de pensii multipilon, se pune chiar problema viabilității pe termen mediu și lung a sistemului public de tip PAYG! Este sistemul privat de pensii singura alternativă eficientă a asigurării de bătrânețe pentru generațiile viitoare? Cum se va rezolva problema asigurării unui trai decent a contribuabililor de astăzi la vârsta de pensionare? Care este rolul statului și care este responsabilitatea individuală? Sunt câteva întrebări la care, prin prezenta lucrare vom încerca să oferim unele variante de răspuns, mai ales din perspectiva dovedită în perioada de criză, pe de o parte, a volatilității creșterii sustenabile a economiilor naționale și a potenței statului în a(-și) susține programele sociale dezvoltate, indiferent dacă ne referim la țări cu un model social dezvoltat și generos (de tip scandinav) sau la cele cu modele sociale minimale (tip anglo-saxon) și pe de altă parte, a fragilității țărilor în tranziție. În plus, criza, cu formele sale de manifestare și durată prelungită (și perspectiva revenirii, însă pe alte coordonate mult mai restrictive și mai complexe) ne provoacă o analiză din perspectiva viabilității sistemelor actuale de pensii, potențialului de supraviețuire a sistemului capitalist actual (N Roubini, 2011 despre teoria lui K Marx a autodistrugerii capitalismului).¹³

1.2. Sistemul general de pensii – arhitectura, conținutul și evoluția recentă a politicilor sociale din UE și România

Sistemele de pensii ale țărilor membre UE sunt multipilon, care îmbină principiul PAYG pentru pilonul public cu cel de capitalizare pentru pilonii de pensii private și ocupaționale, obligatorii sau facultative. Angajatorii, prin partenerii sociali, au dezvoltat sisteme de asigurări cu capitalizare, de tipul pensiilor ocupaționale, ca formă de sprijinire a salariaților și ca instrument de stabilizare a ocupării, transferurile între aceste fonduri, fiind în general mai dificile. Piața privată a pensiilor este reprezentată, pe de o parte, de fondurile private propriu-zise, supuse reglementărilor particulare în domeniul pensiilor private și

¹³ http://www.realitatea.net/foto_1182141_profetul-crizei-marx-a-avut-dreptate-cu-privire-la-autodistrugerea-capitalismului_875627.html și <http://europe.wsj.com/video/nouriel-roubini-karl-marx-was-right/68EE8F89-EC24-42F8-9B9D-47B510E473B0.html?KEYWORDS=Roubini>

coordonate/supravegheate de instituții specifice și, pe de altă parte, de sistemul asigurărilor de viață de tipul pensiilor, în care rambursarea sumelor capitalizate sub forma de anuități sau plăți lunare se constituie într-un venit suplimentar pentru pensionari.

În anexa 1 sunt prezentate, sub formă de fișă de țară, principalele caracteristici ale sistemelor naționale de pensii din UE 27. Cheltuielile cu pensiile sunt cea mai importantă componentă a cheltuielilor sociale, ceea ce înseamnă că pilonul public este prezent și rămâne sursa de bază a veniturilor de tipul pensiilor. În ceea ce privește fondurile de pensii private, potrivit datelor disponibile pentru anul 2010 se constată că acestea sunt semnificative în Olanda (peste 1,3 ori din PIB), Marea Britanie (86%), Finlanda (82%), Danemarca și Irlanda (cca. 50% din PIB), modeste în Portugalia, Spania, Polonia, Ungaria, Estonia și Slovacia (cca. 7-16% din PIB) și foarte scăzute (sub 1% din PIB) în Franța, România, Letonia. Analiza fișelor de țară evidențiază astfel o largă varietate a componenței și structurii fondurilor pentru pensii, publice și private, în mare parte dependente de modelul social, istoricul dezvoltării asigurării și măsurii implicării statului în acest domeniu. Se constată și o diversitate de forme de asigurare de bătrânețe, iar asocierea cu nivelul de dezvoltare și modelul social certifică o implicare mai puternică a statului în țările cu model social generos, cu un important sistem public de pensii. Însemnătatea sistemului public de pensii pentru țările UE 15 scade pe axa geografică nord-sud. Pentru țările în tranziție, care încă își definesc modele sociale (ce se dezvoltă în marea lor majoritate sub formă de hibrid) și care au un nivel de dezvoltare mai scăzut, pilonul public este puternic, însă cu deficit de eficiență ridicat. Reformele în aceste țări sunt în mare parte în derulare, promovându-se atât adaptarea prin reformarea profundă a pilonului I, cât și prin introducerea treptată și creșterea masei contribuabililor pentru pilonii II și III.

În condițiile în care, la nivelul UE, prin Carta Verde, se reorientează politicile de asigurare de pensii spre „**adecvare, sustenabilitate și siguranță**”, se dezvoltă și o **convergență a sistemelor** în formele lor reformatate. Măsurile din ultimii ani se concentrează spre *eficiență și echilibru al fondurilor, cu promovarea noii politici de asigurare și asistență integrată a serviciilor pentru persoanele de vârstă a treia* (ocupare pentru îmbătrânire activă, sistem de sănătate adaptat, sistem de pensii generator de pensii decente, plasă de siguranță pentru categoriile defavorizate, creșterea eficienței și sustenabilității fiecărei componente/pilon în parte etc.).

Principalele măsuri de politici în domeniul pensiilor din ultimii ani pentru UE 27 sunt sintetizate în trei categorii de documente: a) recomandări ale Consiliului European, specifice fiecărui stat membru, b) Working paper pentru fiecare țară, elaborat de Staff-ul Comisiei și c) documentele naționale, respectiv programele naționale de reforme și/sau Programele de stabilitate/Programele de convergență.¹⁴

¹⁴ COUNCIL RECOMMENDATION of 12 July 2011 on the implementation of the broad guidelines

La nivelul zonei Euro¹⁵ se apreciază că, din perspectiva îmbătrânirii populației, reforma pensiilor și cea a sistemelor de securitate socială nu sunt suficiente pentru a asigura sustenabilitatea financiară pe termen lung, Comisia solicitând măsuri care să permită „**coordonarea reformei pensiilor cu situația demografică națională**”. În acest context, se recomandă reducerea datoriei publice sub pragul de 60%, inclusiv prin reformarea sistemelor de pensii publice.

La nivel național, recomandările de măsuri de politici inițiate de guverne sunt variate ca severitate și impact, au un potențial diferit de ajustare/adekvare a sistemului de pensii la cerințele particulare de asigurare a sustenabilității pe termen lung și de corelare cu pachetul de măsuri de asistență socială pentru vârsta a treia.

Pentru țările UE 15, sistemele de pensii au un istoric bazat pe cei trei piloni, bine conturat, cu o componentă privată integrată sistemului cu mulți ani în urmă.

Țările în tranziție și-au dezvoltat un sistem public ajustat/adaptat economiei de piață sau, în cel mai bun caz, reformat, la care se atașează un sistem privat în construcție. Prin urmare, reformarea sistemului public în condiții de criză economică și restricții bugetare de diferite intensități, este cu atât mai importantă pentru țările care nu se pot sprijini pe un sistem privat coerent și performant și care se confruntă și cu probleme legate de nivelul general al veniturilor și capacitatea pensiei publice de a asigura venituri adecvate la bătrânețe. În plus, aceste țări au și sisteme slab dezvoltate de asistență socială pentru persoanele de vârsta a treia, încă neadekvate situației prezente și celei viitoare sau în curs de construcție, și nu întotdeauna este clar definită și convenită responsabilitatea intergenerațională și/sau implicarea statului ca artizan al condițiilor sociale minimale.

Fără a analiza în detaliu sistemele publice de pensii din UE 27, vom prezenta câteva dintre orientările actuale privind reforma pilonului PAYG, din perspectiva asigurării sustenabilității acestuia. Construcția modelelor naționale multipilon este pe larg prezentată și analizată periodic în documentele UE și OCDE, fapt pentru care considerăm ca important pentru lucrarea de față prezentarea ajustărilor determinate de convergența sistemelor și cele asociate crizei financiare, cu accent pe dezvoltarea, performanțele și perspectivele sistemelor de pensii private, ca o constantă a unui sistem performant, bazat pe complementaritatea dintre responsabilitatea individului și cea a societății pentru o îmbătrânire decentă, activă și confortabilă sub aspectul veniturilor și al calității vieții.

Reformele sistemelor publice de pensii din ultimii ani evidențiază că *îmbătrânirea demografică este un factor major de influență asupra sustenabilității*

for the economic policies of the Member States whose currency is the euro (2011/C 217/05), Official Journal of the European Union, C217/15

¹⁵ http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/dts_737_euro_en.pdf

finanțare a sistemelor naționale de asigurare și asistență socială, cu efecte pe termen lung. Asociat îmbătrânirii demografice „clasice” (natalitate redusă, creșterea duratei medii de viață), pentru unele noi state membre, precum România, mobilitatea pentru muncă pe termen mediu și lung și transformarea celei mai mari părți a acesteia în emigrație, accentuează îmbătrânirea forței de muncă și reduce participarea la sistemele de asigurare (datorită portabilității reduse a pensiilor). La aceasta se adaugă și efectele specifice generate de criză, care au exercitat presiuni asupra reducerii cheltuielilor sociale, de sens invers față de cererea generată de îmbătrânirea demografică. Reformarea sistemelor de pensii, pe seama restricționării accesului, a majorării duratei de cotizare, a vârstei de pensionare etc., în condiții de reducere a veniturilor din muncă, care reprezintă baza constituirii fondurilor sociale și a surselor bugetare ale statului pentru asistență socială, generează efecte adverse și presiuni intergeneraționale, dezechilibre pe piața muncii, reducerea fluxurilor de înlocuire a masei contribuabililor și, în final, reducerea surselor financiare necesare. O analiză comparativă a costurilor îmbătrânirii demografice evidențiază următoarele aspecte:

- pensiile publice reprezintă cea mai importantă componentă a costurilor sociale, cu tendință de creștere, în principal pe seama majorării numărului beneficiarilor, fiind urmate de cheltuielile pentru sănătate;
- dinamica îmbătrânirii este diferită pe țări iar creșterea estimată este de până la 15,3 pp. din PIB în Luxemburg. Pentru România, creșterea estimată este de 7.4 pp. ceea ce înseamnă aproape o dublare a cheltuielilor cu pensiile. Face parte din grupul țărilor cu o presiune mare asupra cheltuielilor bugetare cu pensiile;
- o ierarhie a presiunii pensiilor asupra costurilor bugetare situează România pe locul 17 după nivelul din 2010 al cheltuielilor cu pensiile în PIB, alături de Malta și Luxemburg și pe locul 5 sub aspectul creșterii așteptate a acestora, după Luxemburg, Cipru, Grecia și Slovenia; comparativ cu media europeană, ponderea pensiilor în PIB în România, de 8,4%, este inferioară mediei europene de 10,2%, fiind cu 5,6 pp. mai redusă decât în Italia, care deține cea mai mare pondere și cu 3,3 pp. peste valoarea minimă europeană, înregistrată de Letonia. Această poziționare relativă ascunde însă diferențe semnificative ale politicilor și mai ales ale performanțelor fondurilor publice de pensii.

Tabel 1 *Creșterea costurilor asociate îmbătrânirii demografice în UE, % PIB*

	Pensii		Asistență medicală		Asistență de lungă durată		Șomaj		Total	
	2010	Modificare 2010-2060	2010	Dif. 2010-2060	2010	Dif. 2010-2060	2010	2010-2060	2010	Dif. 2010-2060
RO	8,4	7,4	3,6	1,3	0	0	2,7	-0,2	14,7	8,5
UE	10,2	2,3	6,8	1,4	1,3	1,1	4,9	-0,2	23,2	4,6

Italia	14,0	-0,4	5,9	1,0	1,7	1,2	4,3	-0,2	26,0	1,6
Franța	13,5	0,6	8,2	1,1	1,5	0,7	5,8	-0,2	29,0	2,2
Austria	12,7	1,0	6,6	1,4	1,3	1,2	5,2	-0,2	25,7	3,3
Portugalia	11,9	1,5	7,3	1,8	0,1	0,1	5,6	-0,4	24,9	2,9
Grecia	11,6	12,5	5,1	1,3	1,5	2,1	3,8	0,1	21,9	16,0
Polonia	10,8	-2,1	4,1	0,8	0,4	0,7	3,8	-0,6	19,1	-1,1
Finlanda	10,7	2,6	5,6	0,8	1,9	2,5	6,4	0,0	24,7	5,9
Ungaria	10,5	0,6	5,8	1,3	0,3	0,4	4,5	-0,3	21,0	2,0
Belgia	10,3	4,5	7,7	1,1	1,5	1,3	7,3	-0,3	26,8	6,6
Germania	10,2	2,5	7,6	1,6	1,0	1,4	4,6	-0,4	23,3	5,1
Slovenia	10,1	8,5	6,8	1,7	1,2	1,7	5,1	0,7	23,1	12,7
Suedia	9,6	-0,2	7,3	0,7	3,5	2,2	6,6	0,0	27,1	2,7
Danemarca	9,4	-0,2	6,0	0,9	1,8	1,5	8,0	0,1	25,2	2,2
Bulgaria	9,1	2,2	4,8	0,6	0,2	0,2	3,0	0,2	17,1	3,2
Spania	8,9	6,2	5,6	1,6	0,7	0,7	4,8	-0,2	20,0	8,3
Luxemburg	8,6	15,3	5,9	1,1	1,4	2,0	4,0	-0,3	19,9	18,2
Malta	8,3	5,1	4,9	3,1	1,0	1,6	5,0	-0,7	19,2	9,2
Cehia	7,1	4,0	6,4	2,0	0,2	0,4	3,3	0,0	17,0	6,3
Cipru	6,9	10,8	2,8	0,6	0,0	0,0	5,8	-0,6	15,5	10,7
Regatul Unit	6,7	2,5	7,6	1,8	0,8	0,5	4,0	0,0	19,2	4,8
Slovacia	6,6	3,6	5,2	2,1	0,2	0,4	2,9	-0,6	14,9	5,5
Olanda	6,5	4,0	4,9	0,9	3,5	4,6	5,6	-0,2	20,5	9,4
Lituania	6,5	4,9	4,6	1,0	0,5	0,6	3,5	-0,4	15,1	6,0
Estonia	6,4	-1,6	5,1	1,1	0,1	0,1	3,2	0,3	14,8	-0,1
Irlanda	5,5	5,9	5,9	1,7	0,9	1,3	5,3	-0,2	17,5	8,7
Letonia	5,1	0,0	3,5	0,5	0,4	0,5	3,3	0,3	12,3	1,3

Sursa: Belgian Stability Programme (2011-2014), p 55.

În fapt, se consideră că îmbătrânirea activă reprezintă o soluție viabilă pentru a contracara deopotrivă efectele îmbătrânirii geografice și ale crizei, reformele sistemelor de pensii având în principal, în marea majoritate a statelor membre, trei coordonate generale: *creșterea vârstei legale de pensionare, diminuarea accesului la schemele de pensionare anticipată și reducerea fiscalității implicite pentru susținerea continuării activității de către vârstnici* (Regional Economic Outlook: Europe, oct. 2011, FMI).

O succintă sinteză a recomandărilor CE din 12 iulie 2011 privitoare la reforma sistemelor de pensii include ca principale măsuri necesare și recomandă introducerea acestora, următoarele: *limitarea accesului la schemele de pensionare anticipată și la cele speciale; prelungirea duratei de cotizare, a vârstei de pensionare (cu uniformizarea de gen), stabilirea unor legături între beneficii și condițiile*

actuale demografice și economice, stimularea ocupării ca alternativă sau în complementaritate, stimularea asigurării facultative/private etc..

Tabel 2 *Măsurile pentru asigurarea sustenabilității sistemelor de pensii și creșterea vârstei efective de ieșire la pensie*

Măsurile	Țările
Limitarea accesului la schemele de pensionare anticipată	AT (pentru persoanele cu perioade lungi de asigurare), BE, BG, DK (reforma schemelor de pensii anticipate VERP), LU, MT, FR
Revizuirea sistemului pensiilor accelerate pentru funcționarii publici, reducerea pensiei cu 10% pentru noii intrați în sistem și indexarea pensiilor la inflație	IE
Reducerea pensiilor	PT
Impozite reduse asupra pensiilor	SE
Schimbarea sistemului de indexare a pensiilor	RO, SK
Acces limitat la pensiile de invaliditate	AT
Prelungirea vârstei standard de pensionare	AT, BE, BG, IE, LU, MT, NL, PL, RO, ES, UK (de la 65 la 66), FR (de la 65 la 67)
Armonizarea/egalizarea vârstei de pensionare pentru femei și bărbați	AT, RO
Stabilirea unei relații între vârsta standard de ieșire la pensie și evoluția speranței de viață la naștere	BE, CY, CZ, FI, LU, MT, NL, PL, RO, SK, ES
Stabilirea unei legături stricte între beneficii și contribuții	EL, RO
Creșterea perioadei standard de cotizare	BG, CY, RO, ES
Promovarea de scheme de participare atractive pentru o participare largă la sistem	CZ
Mentținerea costurilor de administrare a fondurilor de pensii la cote reduse și asigurarea transparenței	CZ
Politici de stimulare a ocupării persoanelor vârstnice	BG, DK („flex-job” system), LT, MT
Măsurile care să prevină creșterea riscului sărăciei pentru persoanele vârstnice	CY
Măsurile pentru asigurarea sustenabilității pilonului public	CZ, FR, EL, IE, LU, NL, RO, SK, SI, UK, FR (echilibru în 2018)

Măsuri pentru stimularea participării la sistemele private de asigurare și economisire pentru bătrânețe	CZ, MT
Renunțarea la alimentarea pilonului pensiilor private și transferarea sumelor deja acumulate la pilonul I, PAYG	HU
Reducerea transferurilor către pensiile private (temporar)	IE, LV

Sursa: Selecție pe baza 2011 Report on Public Finances in EMU, European Economy 3/2011, EC, Directorate General for Economic and Financial Affairs

Majoritatea măsurilor recomandate sau asumate de către guverne vizează **schimbări profunde și radicale**, de lungă durată/definitive ce implică metodologia de calcul sau condițiile de acces la diferitele forme de pensii. Alte măsuri au în vedere termene scurte și nu schimbă construcția sistemului, ci doar aplicarea temporară a acestuia. Din această ultimă grupă amintim măsurile luate și/sau preconizate de Portugalia: reducerea progresivă a pensiilor mai mari de 1500 Euro, în 2011, suspendarea indexării și înghețarea pensiilor pentru 2012 (cu excepția celor mai mici)¹⁶.

Pentru unele țări nu se precizează măsuri concrete care să vizeze reforma sau restricții în gestionarea fondurilor de pensii, însă se recomandă măsuri indirecte de stimulare a participării la sistemele private, printre altele, prin reducerea contribuțiilor sociale obligatorii la diversele fonduri (într-o manieră bugetară neutră). Între aceste țări amintim Estonia, Franța („niches fiscales”), Germania.

Reformele au fost însoțite în unele cazuri de (re)construirea/dezvoltarea sistemului instituțional, precum în Franța, unde s-a creat un organism public „Comité de pilotage des régimes de retraite”, care prezintă analize anuale asupra conturilor de pensii și face propuneri pentru ajustări ale politicilor în domeniu.

Recomandările UE au în vedere și măsuri particulare, în funcție de posibilitățile fiecărui stat și de construcția sistemului național de pensii, pentru asigurarea sustenabilității separate a fiecărui pilon de pensii. În acest sens, măsurile luate de statele membre au fost extrem de diferite. Cele mai radicale au fost:

- În Ungaria: renunțarea la pilonul privat obligatoriu și transferul fondurilor înapoi la pilonul public;
- Grecia: o nouă reformare a sistemului de pensii în 2012, după cea recentă din 2010, pentru asigurarea sustenabilității pilonului de stat. Reforma include deopotrivă măsuri legislative pentru pensiile publice și private, bazate pe analiza Autorității Naționale în domeniu (National Actuarial Authority) și are în vedere, între altele, fondurile auxiliare de pensii și fondurile de bunăstare (auxiliary and welfare funds): reducerea numărului de fonduri, eliminarea deficitelor și asigurarea sustenabilității pe termen mediu și

¹⁶ Portugal: Memorandum of understanding on specific economic policy conditionality, 3 May 2011, http://www.ste.pt/actualidade/2011/05/memorandotroika_04-05-2011.pdf

lung pentru schemele secundare prin legarea contribuției de beneficii. Se preconizează înghețarea pensiei nominale suplimentare și ajustarea ratei de înlocuire pentru fondurile cu deficit precum și constituirea unui sistem computerizat al conturilor individuale de pensii¹⁷;

- Irlanda: creșterea vârstei de pensionare pentru pensia socială (social welfare pension) de la 65 la 68 ani în intervalul 2014-2028 și introducerea unei scheme unice de pensii pentru noii intrați în sistemul public, care va lega vârsta de pensionare de nivelul pensiei, câștigul mediu în carieră (average career earnings) și inflația anuală¹⁸.
- România: înghețarea pentru 2011 a nivelului transferurilor la pilonul II la nivel de 3 procente, pentru a atenua deficitul pilonului public; pentru 2012 se intenționează majorarea contribuției la 3,5 procente, însă aceasta este condiționată de perspectivele de creștere economică și de găsierea surselor financiare pentru acoperirea deficitului sistemului PAYG. Totodată este amânată aprobarea legislației pentru implementarea pilonului pensiilor ocupaționale.

Unele țări precum Letonia au elaborat documente strategice care au în vedere o regândire generală a sistemului de pensii care vor fi implementate începând cu anul 2012 și prin care se urmărește asigurarea sustenabilității pe termen lung a celor 3 piloni de pensii. Se intenționează ca, pe măsură ce situația economică se redresează, să se revină la contribuția pentru pilonul II la 6% din salariul brut până în 2013. Similar, se reformează sistemul de pensii în Letonia, legislația de suport fiind în curs de adoptare, în paralel cu măsuri fiscale pentru menținerea pe piața muncii a persoanelor pensionabile (renunțarea la instrumentele fiscale de restricționare a rămânerii pe piața muncii a celor în vârstă de pensie).

1.3. Pensiile private - rolul acestora în construcția sistemelor de pensii pentru țările în tranziție

Modelul social, pe de o parte și cultura economisirii, pe de alta, determină rolul și locul pensiilor private în fiecare țară, iar capacitatea acestora de a completa satisfăcător veniturile la bătrânețe este legată de nivelul de dezvoltare, nivelul mediu al veniturilor comparativ cu pragul de sărăcie și modelul de consum.

Sistemul PAYG stă la baza sistemelor de pensii din majoritatea țărilor europene. Multe țări au suplimentat pensiile statutare cu un pilon bazat pe contribuții definite (DC) administrat în multe cazuri în sistem privat, de instituții financiare

¹⁷ IMF, Greece: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding, 28 february 2011, <http://www.imf.org/external/np/loi/2011/grc/022811.pdf>

¹⁸ EC, Memorandum of understanding between the EU and Ireland, Bruxelles 20.5.2011 SEC(2011) XXX final, <http://www.finance.gov.ie/documents/publications/other/2011/moumay2011.pdf>

specializate. Alte state au implementat în locul sau complementar un sistem ocupațional și individual. În unele cazuri, sistemele ocupaționale sunt de tip PAYG prin rezerve/conturi (book reserve) constituite la angajator, sau prin scheme gestionate de fonduri de pensii sau de asigurări (group insurance contracts). Pensii individuale au la bază contractele individuale semnate cu furnizorul de pensii private – în general o companie de asigurări sau un fond privat de pensii. Contribuțiile individuale sunt acumulate și investite, iar sumele finale stau la baza pensiei individuale. Participarea la schemele de pensii ocupaționale și individuale poate fi obligatorie sau voluntară, iar în unele țări este folosită ca alternativă la schemele de pensii obligatorii.

Dacă este să analizăm importanța pensiilor private trebuie să avem în vedere o serie de elemente și anume:

- nivelul actual de dezvoltare a pensiilor private și istoricul acestora;
- participarea populației la sistemele de asigurări de viață de tipul pensiilor și ponderea acestora față de pensiile private totale;
- nivelul și modelul de constituire a pensiilor private obligatorii;
- posibilitatea populației de a participa la sistemele facultative de asigurare de bătrânețe și propensitatea acestora de a utiliza acest instrument de piață comparativ cu cele tradiționale, de economisire bancară sau prin titluri de valoare.

Țările din ultimul val de integrare (UE 10+2) se află în faze diferite de implementare a sistemului multipilon, cele mai avansate fiind Ungaria, Cehia și Polonia. Reforma este întârziată în Lituania, Slovacia și România la pilonul II (pensii private obligatorii), iar pensiile private facultative s-au aplicat din 2004 în Lituania și nu sunt încă implementate în România.

Tabel 3 *Dezvoltarea componentelor non-PAYG în țări în tranziție din UE*

Țara	Pilonul II Pensii obligatorii	Pilonul III Pensii facultative
Ungaria	1998	1994
Rep. Cehă	nedisponibil	1994
Polonia	1999	1999
Slovenia	2000	2000
Letonia	2001	1998
Bulgaria	2002	1994
Estonia	2002	1998
Croația	2002	2002
Lituania	2004	2004
Slovacia	2005	1997
România	2007	2007

Sursa: APAPR, <http://www.aparp.ro>

Un sistem multipilon în care **se schimbă accentul spre pensiile private** ca soluție a performanței pe termen lung a asigurărilor de bătrânețe nu este o orientare nouă (OECD 1992, IMF 1997) și pornește de la două considerente: limitele modelului Bismark și relația dintre contribuții și beneficii în plan individual. Diversitatea modelelor și gradul de dezvoltare a relațiilor industriale a definit și dezvoltat o mare diversitate de fonduri ocupaționale și un sistem privat care depinde de calitatea dialogului social și disponibilitatea veniturilor individuale. În fapt, existența și performanța sistemelor tip Bismark (asigurare legată de veniturile obținute) și tip Beveridge (pensie de bază/minimă pentru toți – pensie socială) au determinat disponibilitatea și utilizarea sistemelor private facultative și ocupaționale. Însă, lipsa culturii asigurării facultative individuale și nivelul redus de dezvoltare economică, asociat cu venituri reduse, au promovat în ultimii ani în țările în tranziție introducerea sistemului privat obligatoriu pentru acele contingente de populație activă pentru care durata rămasă de participare la sistem este relevantă sub aspectul „construirii” unei pensii private de completare adecvate (pentru România persoanele până la 35 de ani participă obligatoriu la sistemul privat, pentru cele de 35-45 de ani participarea este facultativă și performanța depinde de nivelul asigurării, iar pentru cei peste 45 de ani sistemul este nerelevant sub aspectul nivelului pensiei rezultative).

Creșterea mobilității pentru muncă din ultimele decenii, asociată cu schimbarea modelului ocupării, cu dezvoltarea carierei deschise și a dinamicii creării de noi locuri de muncă generate de absorbția rezultatelor CDI și a promovării LLL, pe de o parte, și relativa rigiditate a transferului între fonduri, pe de altă parte, au scăzut interesul pentru pensiile ocupaționale, permițând dezvoltarea asigurării private facultative pentru bătrânețe.

Factorul principal care susține sau inhibă participarea la pensiile private îl reprezintă rata de conversie între venitul în momentul pensionării și totalul veniturilor din sistemele obligatorii de asigurare de bătrânețe. Statele dezvoltate precum Franța, Elveția, Olanda, Suedia, Danemarca, Germania, Italia, Regatul Unit au scheme de asigurare generoase, susținute de performanțele economice, în diverse combinații ale pilonului PAYG cu cel ocupațional și cu promovarea unui sistem minimal de venituri la bătrânețe. Altele, precum Luxemburg, au un pilon PAYG puternic și excedentar care le permite continuarea politicii chiar și în condiții de criză, fără restricții, ci doar cu modernizarea sistemului și consolidarea sustenabilității.

Rata de înlocuire a venitului cu pensia publică (și adițional cea ocupațională) este în scădere, la fel și sustenabilitatea financiară pe termen lung a sistemului PAYG, motiv pentru care, în prezent, toate statele consideră pensiile private ca o alternativă de complementaritate (Ebbinghaus B., Gronwald M., 2009)¹⁹. Dar

¹⁹ Ebbinghaus B., Gronwald M., 2009, The Changing Public-Private Pension Mix in Europe: from

accesul la pensia privată facultativă este limitat de efortul financiar suplimentar, costurile asociate și riscul ridicat al beneficiilor finale, fiind puțin accesibil pentru cei cu venituri mici.

Pentru țările în tranziție sistemul privat de pensii s-a dezvoltat ca pilon facultativ, și/sau cu o componentă obligatorie (Ungaria, România).

1.4. Sistemul de pensii în România – caracteristici și arhitectură

Sistemul de pensii în România este multipilon și teoretic include următoarele categorii de pensii:

- pilonul public, PAYG, inițial adaptat și reformat în anul 2000 și apoi în 2010, introduce în algoritmul de calcul „istoricul” contribuției personale; există perioadă minimă și standard de cotizare pentru accesul la dreptul de pensie și este de tip DC. În prezent este reglementat de Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice;
- pilonul privat obligatoriu, constituit prin transferul parțial și treptat din contribuția totală individuală la sistemul de asigurări sociale de bătrânețe (la 6% în 2016)²⁰, cu capitalizare, de tip DC, obligatoriu pentru persoanele până la vârsta de 35 de ani în anul implementării și facultativ pentru cei de 35-45 de ani; în prezent (2011), numărul participanților la acest sistem este de cca. 5,5 milioane persoane, iar ponderea volumului activelor aferente în PIB este de 0,5% (Ungaria 10%, Polonia 14%, Bulgaria 4%)- date CSSPP (Legea 411/2004, cu modificările ulterioare, cu aplicabilitate din iulie 2007);
- scheme de pensii ocupaționale, pentru care legislația specifică este în curs de revizuire/completare și a căror implementare urmează a se realiza în viitorul apropiat, după adoptarea noilor reglementări; Potrivit proiectului de Lege privind pensiile ocupaționale, dreptul de a propune o schemă de pensii ocupaționale aparține angajatorului, singur sau prin asociere cu alți angajatori, cu consultarea reprezentanților salariaților. De asemenea, schemele de pensii ocupaționale ar urma să fie furnizate de administratori, pe baza unui prospect. Totodată, administratorii colectează contribuții, investesc resursele financiare ale fondului de pensii ocupaționale și plătesc

the Path Dependence to Path Departure, <http://www2.asanet.org/sectionchs/09conf/Ebbinghaus.pdf>

²⁰ La momentul actual, sistemul de pensii private se află în faza de acumulare, conform unui calendar definit al contribuțiilor, care prevede creșterea cotei contribuției cu 0,5 p.p. anual pentru a atinge în 2016 nivelul de 6% din salariul brut. Datorită condițiilor economice nefavorabile, în anul 2009 cota de contribuție a fost înghețată la 2%. Ulterior, din 2010, cota de contribuție a crescut cu 0,5 p.p., creștere aplicată și în 2011. Totuși, cota de contribuție este în continuare în urma calendarului aprobat inițial, fără a fi clar la momentul actual dacă fie se va decala anul în care se va atinge nivelul de 6%, fie va exista la un moment dat o creștere de 1 p.p., sau momentul la care va fi realizată această creștere. (CSSPP, 2011)

pensii ocupaționale;²¹

- scheme de pensii individuale, bazate pe asigurări de viață de tipul pensiilor, furnizate de companii de asigurări naționale și internaționale, reglementată prin Legea 204/2006, cu aplicabilitate din iunie 2006. **Pilonul III** este denumirea dată sistemului de pensii facultative, administrate de companii private, sistem bazat pe conturi individuale și aderare facultativă. Participanții la acest sistem sunt în număr de aproape 212 mii persoane, cu un fond sub 300 milioane lei (2010, date CSSPP). Spre deosebire de „pensii private obligatorii” (pilonul II), legislația pilonului III nu interzice participarea la pensiile facultative în funcție de vârstă, oricine putând contribui în sistem cu până la 15% din veniturile brute realizare lunar. Pentru a putea beneficia de o pensie facultativă, condițiile legale impun ca fiecare participant să aibă cel puțin 90 de contribuții lunare (nu neapărat consecutive) făcute la fond, o vârstă de cel puțin 60 de ani și o sumă minimă acumulată.²²

Prin urmare, actuala schemă contributivă din România la sistemul de pensii include 3 surse de constituire a pensiei, cu implicarea statului și a operatorilor privați de piață, naționali/internaționali. Dezvoltă latura voluntară de economisire și a fost reformat pentru a răspunde mai bine profilului contribuabilului, pentru a fi anticipativ, stimulat și a permite corelarea beneficiilor în raport de contributivitate.

Figura 1 Schema sistemului de asigurări pentru pensii în România în anul 2011

Structura sistemului	Implicarea statului	Implicarea angajatorului	Contribuția individuală	Surse de constituire
Pilonul I Pensia de stat PAYG	DA	obligatorie	obligatorie	- contribuții angajat/ angajator - buget de stat pentru acoperire deficit
Pilonul II Pensia privată obligatorie	DA	obligatorie	Obligatorie până la 35 ani; Facultativă – 35-45 de ani (în 2007)	- transfer contribuție până la 6% din venitul brut, de la pilonul I
Pilonul III Pensia privată facultativă	NU	facultativă	facultativă	Până la maxim 15% din veniturile individuale

Sursa: pe baza legislației în vigoare în anul 2011

²¹ <http://www.romanalibera.ro/bani-afaceri/economie/legea-pensiilor-ocupationale-in-dezbatere-publica-16077.html>

²² <http://www.csspp.ro/pilonul-3>

Contribuțiile la fondul pentru pensii publice au crescut în ultimele două decenii de la 17%²³ din câștigul brut, datorat de angajator, la 31,3% (41,3% pentru condiții speciale), datorat din câștigul brut, care se suportă de angajator în proporție de 20,8% pentru condiții normale de muncă (25,8% – condiții deosebite de muncă, 30,8% – condiții speciale de muncă) și de angajat în procent de 10,5 % pentru toate categoriile de condiții de muncă. Din contribuția obligatorie pentru fiecare angajat care îndeplinește condițiile și este afiliat la un fond privat de pensii (ales individual sau prin redistribuire automată), în anul 2011 s-au redistribuit la fondul privat obligatoriu de pensii 3 pp. și urmează a se transfera 3,5 pp. în 2012.

Pensia facultativă are la bază alegerea individuală și presupune o plată suplimentară. Persoanele eligibile pot contribui la mai multe fonduri de pensii facultative cu condiția de a nu depăși limita maximă de contribuție impusă de lege (Legea 204/2006 privind pensiile facultative, cu modificările și completările ulterioare). În plus, la pilonul III pot contribui și angajatorii, oferind astfel un beneficiu real angajaților lor. Participarea la acest pilon (pilonul III) este stimulată prin asigurarea prin Codul Fiscal a facilității de deductibilitate fiscală a contribuțiilor angajatului și angajatorului. În anul 2011, pentru contribuțiile suportate de angajatori în numele propriilor salariați aceștia beneficiază de excluderea din baza de calcul a impozitului a contribuțiilor de asigurări sociale (inclusiv a contribuției de asigurare pentru accidente de muncă și boli profesionale), în limita de deductibilitate stabilită de lege, respectiv echivalentul în lei a sumei de 400 de euro anual, pentru fiecare participant. Contribuția proprie a angajatului la pilonul III este considerată deductibilă la calculul impozitului pe venitul din salarii, în aceeași limită.

Cheltuielile cu pensiile în România sunt mai reduse ca pondere în PIB decât în majoritatea țărilor membre UE. De exemplu, potrivit statisticii Eurostat, în anul 2009 cheltuielile cu pensiile²⁴ (ultimele date disponibile) reprezentau 9,4% în PIB, apropiate de cele din Luxemburg, însă mai reduse cu 3,6 pp. decât media UE 27 și cu 6,6 pp. mai reduse decât în Italia care înregistra cea mai mare valoare a indicatorului.

Tabel 4 Ponderea cheltuielilor cu pensiile în PIB, în țări ale UE 27, în anii 2005, 2008 și 2009 (%)

	2005	2008	2009
UE-27	12.15	12.05	13.07
Norvegia	7.97	7.64	8.79

²³<http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Statistica/Statistici%20lunare/Evolutia%20valorii%20cotelor%20de%20CAS%202011.pdf>

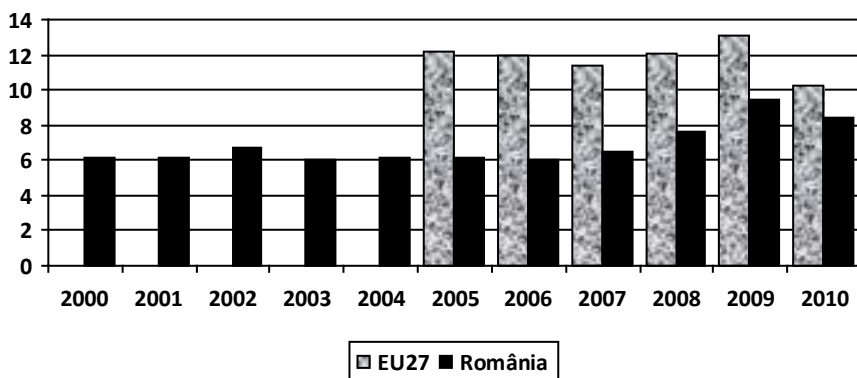
²⁴ Pensiile „agregate” includ părți din beneficiile pentru disabilitate, limită de vârstă, pensia de urmaș și șomaj. Este definită ca o sumă de beneficii sociale: pensie de boală/invaliditate, anticipată, limită de vârstă, pensie parțială, pensie de urmaș.

Bulgaria	7.57	7.02	8.80
România	6.19	7.61	9.41
Luxembourg	9.57	8.30	9.45
Spania	:	9.26	10.10
Slovenia	10.33	9.63	10.89
Danemarca	10.99	11.08	12.06
Belgia	11.16	11.32	12.14
Suedia (2004)	12.15	12.15	12.15
Elveția (2008)	:	12.15	12.15
Regatul Unit	10.76	11.35	12.53
Finlanda	11.18	10.80	12.57
Olanda	12.54	12.01	12.83
Germania	13.37	12.32	13.14
Portugalia	12.34	13.20	14.12
Franța	13.30	13.67	14.51
Austria	14.17	14.02	15.06
Italia	14.71	14.96	16.03

Sursa: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Sub aspectul evoluției în timp, din anul 2000 când a început reforma, ponderea cheltuielilor cu pensiile în PIB a crescut de cca. 1,5 ori, de la 6,11% la 9,41%, mai accentuat după 2007.

Figura 2 Ponderea cheltuielilor cu pensiile în PIB, România față de UE 27, în perioada 2000-2010 (%)

Sursa: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Beneficiile sociale pentru bătrânețe, ca pondere în total beneficii sociale²⁵ reprezintă pentru România 47,4%, fiind depășită doar de Polonia și Italia, ceea ce denotă un **sistem de asigurare socială axat pe pensii**. Față de media EU27, ponderea prestațiilor din pensii este cu cca. 8 pp. mai mare, iar față de Irlanda, cu proporția cea mai mică, este cu peste 26 pp. Datorită acestei structuri, **orice dezechilibru în sistemul de pensii publice are o magnitudine mai ridicată asupra bugetului asigurărilor sociale și riscul asociat persoanelor cu vulnerabilități sociale crește**.

Tabel 5 Ponderea beneficiilor de bătrânețe în total beneficii sociale în țări ale UE, în perioada 2000-2009

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU27	:	:	:	:	:	38.97	39.02	38.89	39.69	38.97
Irlanda	19.50	19.09	22.58	23.03	22.57	22.25	22.53	22.39	21.84	21.11
Islanda	28.55	27.66	28.07	27.74	28.02	28.60	28.63	22.62	22.33	21.22
Luxemburg	36.85	26.20	26.28	26.11	25.87	26.32	26.75	27.38	26.79	27.27
Norvegia	29.41	29.23	28.83	28.20	28.52	29.44	29.87	30.34	30.58	30.08
Spania	34.85	34.41	33.96	33.11	32.71	32.35	32.35	32.47	32.04	31.28
Belgia	33.33	33.70	33.42	32.60	32.43	32.36	32.99	32.23	32.72	32.68
Germania	32.95	33.38	33.30	33.61	34.30	34.46	34.78	34.87	34.65	33.11
Țările de Jos	37.05	36.35	35.98	35.42	36.54	37.37	35.20	36.12	35.82	35.18
Finlanda	31.85	32.64	33.00	33.22	33.25	33.65	34.26	34.96	34.61	35.34
Slovacia	32.17	33.21	33.37	35.45	36.99	39.08	38.48	38.27	37.14	36.78
Danemarca	38.05	37.95	37.64	37.20	37.17	37.51	37.87	38.10	38.38	37.13
Cipru	41.27	39.62	41.53	39.98	41.40	39.99	39.61	40.22	38.97	38.48
Slovenia	43.24	43.63	44.68	43.28	43.31	42.36	38.09	39.48	38.53	38.83
Franța	38.41	38.47	37.07	36.94	37.03	37.36	38.06	38.67	39.39	39.20
Ungaria	35.76	36.67	37.63	35.90	36.64	36.50	36.35	37.80	39.38	39.63
Suedia	37.08	36.89	36.64	37.18	37.25	37.78	37.41	38.62	39.95	40.23
Lituania	43.70	43.14	42.98	43.18	42.68	42.13	40.49	42.82	40.97	40.57
Grecia	46.39	48.10	47.15	47.44	47.38	47.76	43.24	43.57	42.43	41.35
Estonia	43.38	42.50	43.61	44.01	42.86	43.14	44.36	42.97	42.29	41.89
Cehia	38.84	38.30	37.87	36.72	36.92	38.36	38.97	39.76	41.88	41.94
Austria	39.67	40.02	40.08	40.09	40.22	40.61	41.26	41.84	42.18	42.35
Regatul Unit	44.43	42.44	41.69	41.26	41.21	41.74	41.20	38.17	42.79	42.62
Malta	39.76	41.76	40.70	39.95	39.51	41.05	42.08	42.35	42.49	42.92
Portugalia	37.60	38.65	38.55	39.28	40.09	41.24	42.15	42.93	44.24	43.54

²⁵ Beneficiile sociale constau în transferuri, în bani sau natură, pe baza schemelor de protecție socială, către gospodării și indivizi în scopul limitării/eliminării riscurilor sau nevoilor definite: boală, dizabilitate, vârstă, supraviețuitor, copil, șomer etc.

Letonia	55.82	53.75	53.90	50.66	48.37	46.32	44.58	43.78	43.67	45.21
Elveția	47.31	47.03	45.03	44.01	44.46	44.13	44.55	45.64	45.98	:
Bulgaria	:	:	:	:	:	46.53	47.81	46.84	45.03	46.76
România	41.43	42.79	43.18	40.56	42.77	39.93	41.50	41.72	46.24	47.39
Polonia	44.47	45.33	45.95	46.73	48.48	48.27	49.48	49.04	48.73	50.71
Italia	52.48	51.56	51.66	51.85	51.00	50.67	50.79	51.55	51.46	50.81

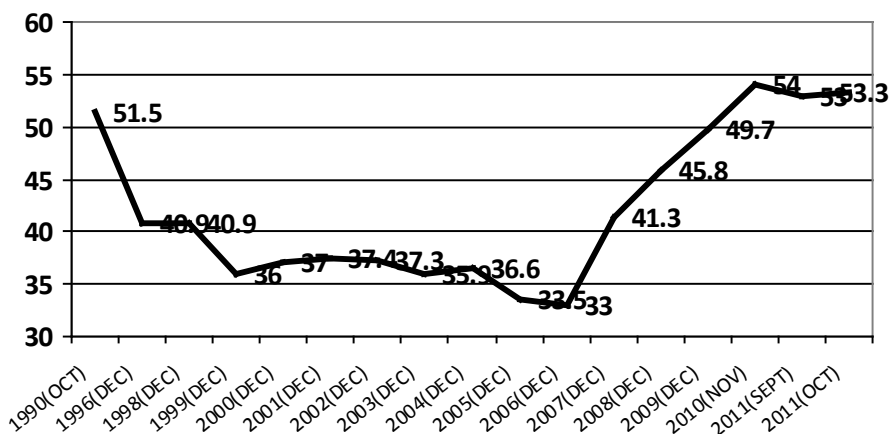
Sursa: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Este de remarcat că ponderea prestațiilor de bătrânețe a crescut de la sub 40% în 2005, la peste 47% în 2009, mai accentuat în perioada crizei. Dacă ne referim la valori absolute pe persoană, exprimate la PPS, atunci putem să nuanțăm constatările anterioare cu următoarele:

- România alocă pentru beneficii sociale de bătrânețe 27,66% din nivelul UE 27, în 2009 față de doar 17,72% în 2000;
- A înregistrat cea mai mare creștere din UE, de peste 3 ori a valorii pe persoană, exprimată la PPS, mai accentuată după 2005.

Pilonul public de pensii asigură în prezent un nivel mediu net al pensiei de puțin peste 50% din salariul net la nivel național (figura 3) iar pensia medie este de cca. 178 euro (figura 4).

Figura 3 Raportul dintre pensia medie netă de asigurări sociale de stat și salariul mediu net (%)

Sursa: <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/default.psml/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcontent%2Fstatistics.html&title=Indicatori+statistici+pilon+I>

Tabel 6 Alocările sociale de bătrânețe, în valoare absolută și pe persoană, la PPS

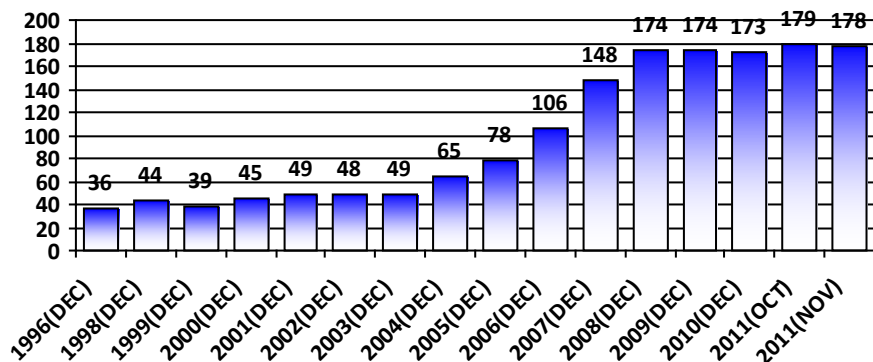
	2000 Total PPS	% RO în..	PPS/ pers	2005 Total PPS	% RO în..	PPS/ pers	2007 Total PPS	% RO în..	2008 Total PPS	% RO în..	2009 Total PPS	% RO în..	PPS/ pers	2009/ 2000	2009/ 2005	2005/ 2000
EU27				5850	17.72	2280	6167	22.18	6418	25.60	6667	27.66	2598		1.14	
Bulgaria				1197	86.63	557	1371	99.72	1627	100.97	1728	106.74	808		1.45	
România	630		261	1037		414	1368		1643		1844		874	3.35	2.11	1.59
Letonia	1059	59.50	591	1331	77.90	616	1523	89.78	1750	93.89	2024	91.11	915	1.55	1.48	1.04
Lituania	1149	54.86	502	1531	67.71	645	2077	65.84	2400	68.44	2664	69.22	1081	2.15	1.68	1.28
Polonia	1749	36.03	778	2218	46.75	1070	2419	56.53	2566	64.01	2762	66.76	1401	1.80	1.31	1.38
Estonia	1172	53.75	509	1713	60.52	739	2097	65.22	2531	64.91	2837	64.99	1189	2.34	1.61	1.45
Slovacia	1797	35.07	578	2150	48.20	840	2614	52.31	2812	58.42	3150	58.55	1158	2.00	1.38	1.45
Ungaria	2020	31.20	722	3047	34.02	1112	3421	39.98	3598	45.66	3450	53.45	1367	1.89	1.23	1.54
Malta	2704	23.31	1075	3200	32.39	1314	3399	40.24	3582	45.87	3738	49.33	1604	1.49	1.22	1.22
Cehia	2464	25.58	957	3158	32.82	1211	3603	37.96	3675	44.70	3932	46.90	1649	1.72	1.36	1.27
Cipru	2439	25.84	1006	3652	28.38	1461	4113	33.25	4388	37.44	4737	38.93	1823	1.81	1.25	1.45
Portugalia	2883	21.86	1084	4091	25.34	1687	4434	30.84	4512	36.41	4835	38.14	2105	1.94	1.25	1.56
Slovenia	3590	17.56	1552	4424	23.43	1874	4588	29.81	4755	34.55	4921	37.47	1911	1.23	1.02	1.21
Grecia	3642	17.31	1689	4924	21.05	2352	5439	25.14	5864	28.02	5942	31.03	2457	1.45	1.04	1.39
Spania	3621	17.40	1262	4599	22.54	1488	5277	25.92	5598	29.35	5955	30.97	1863	1.48	1.25	1.18
Italia	5296	11.90	2779	5975	17.35	3028	6600	20.72	6877	23.89	6939	26.57	3526	1.27	1.16	1.09
Islanda	4740	13.30	1353	6227	16.65	1781	6386	21.41	6680	24.59	6962	26.48	1477	1.09	0.83	1.32

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

Regatul Unit	5777	10.91	2567	7058	14.69	2946	6469	21.14	7205	22.80	7451	24.75	3175	1.24	1.08	1.15
Finlanda	5426	11.61	1728	6643	15.60	2235	7215	18.95	7519	21.85	7891	23.37	2789	1.61	1.25	1.29
Irlanda	3302	19.08	644	5428	19.10	1208	6475	21.12	6941	23.67	7926	23.27	1673	2.60	1.39	1.88
Belgia	5817	10.83	1939	7017	14.77	2271	7351	18.60	7656	21.46	7933	23.25	2592	1.34	1.14	1.17
Franța	6083	10.36	2336	7323	14.16	2736	7838	17.45	7818	21.01	7947	23.20	3115	1.33	1.14	1.17
Germania	6396	9.85	2108	7520	13.78	2591	7715	17.73	7770	21.14	8159	22.60	2702	1.28	1.04	1.23
Austria	6897	9.14	2736	7821	13.25	3176	8319	16.44	8553	19.21	8749	21.08	3705	1.35	1.17	1.16
Suedia	7120	8.85	2640	8356	12.40	3157	8941	15.30	8913	18.43	8843	20.85	3557	1.35	1.13	1.20
Țările de Jos	6321	9.97	2342	7633	13.58	2853	8822	15.50	8987	18.28	9112	20.24	3205	1.37	1.12	1.22
Danemarca	7030	8.96	2675	8162	12.70	3061	8568	15.96	8883	18.49	9241	19.95	3431	1.28	1.12	1.14
Norvegia	7508	8.39	2208	9260	11.19	2726	9989	13.69	10372	15.84	10623	17.36	3195	1.45	1.17	1.23
Luxemburg	8795	7.17	3241	12157	8.53	3200	13007	10.51	13834	11.88	14246	12.94	3885	1.20	1.21	0.99
Elveția	6778	9.30	3207	8117	12.77	3582	8892	15.38	8881	18.50	:					1.12

Sursa: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Figura 4 Pensia medie netă de asigurări sociale de stat (Euro)

Sursa: <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/default.psml/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcontent%2Fstatistics.html&title=Indicatori+statistici+pilon+I>

Având în vedere costul vieții, în special cheltuielile cu locuirea în mediul urban, la care se adaugă costurile specifice vârstei a treia (pentru sănătate și servicii specifice), se poate aprecia că pensia minimă (cca. 81 euro/lună) este insuficientă pentru a asigura un trai decent pensionarilor, iar cea medie este la nivelul pragului de decențe.

În România, în ultimii ani s-a urmărit reformarea sistemului de pensii publice, unificarea fondurilor diferitelor categorii profesionale și construirea sistemului privat obligatoriu și facultativ. Factorii care au determinat formarea sistemului multipilon au fost similari cu cei din alte țări, și anume: prelungirea vieții, respectiv pensionarii trăiesc mai mult și beneficiază pe o perioadă mai îndelungată de pensia publică, sistemul PAYG fiind incapabil să asigure obligațiile asumate către beneficiari cu un raport de dependență economică în deteriorare accentuată, numărul contribuitorilor la sistemele publice de asigurări scade, pensiile publice nu mai reușesc să asigure rate de înlocuire decente, adecvate pentru pensionari.

Deși începută în anul 2000, reforma sistemului de pensii pentru dezvoltarea pilonului II – privat obligatoriu a început cu 8 ani mai târziu, prin alimentarea din contribuțiile plătite inițial pentru pilonul public. S-a creat și cadrul juridic pentru pilonul pensiilor ocupaționale. În paralel a funcționat și sistemul asigurărilor de viață de forma pensiilor private, până la implementarea pensiilor private obligatorii constituind singura formă de asigurare cu capitalizare și plăți după împlinirea vârstei de pensionare (integral sau treptat). **La sistemul privat obligatoriu, în luna octombrie 2011 participau la sistem 5516038 persoane, cu un fond de peste 40,2 milioane euro. Dintre participanți, 51,7% erau bărbați iar distribuția pe grupe de vârstă indica: 28,7% până la 25 de ani, 41,5% cu vârste**

între 25 și 35 de ani și 39,8% peste 35 de ani (date CNPAS).²⁶

Creșterea raportului de dependență economică a persoanelor vârstnice pe seama îmbătrânirii demografice și a scăderii numărului de contributory la sistem (intrări mai reduse pe piața muncii și plecări pe seama mobilității pentru muncă și a migrației definitive) au generat **deficite în creștere ale fondului**. Pentru asigurarea sustenabilității pe termen lung s-a trecut la o nouă fază de restructurare a sistemului, mai întâi prin recalcularea pensiilor prin introducerea sistemului determinării istoricului participării individuale și apoi prin regândirea construirii acestuia cu scopul asigurării sustenabilității pe termen lung. **Strategia în domeniul pensiilor** prevede: echilibrarea și consolidarea sistemului public de pensii; diversificarea resurselor de asigurare a veniturilor la bătrânețe; crearea resurselor de asigurare pentru accidente de muncă și boli profesionale. Reforma este încă în derulare și în paralel s-au adus modificări ale legii pensiilor, obiectivele pentru perioada 2009-2012 stabilite de CNPAS fiind: asigurarea sustenabilității financiare a sistemului public de pensii pe baza principiilor contributivității și solidarității sociale; eliminarea inechităților și anomaliilor care mai există în sistemul public de pensii; atingerea unei ținte de 45% din salariul mediu brut pe economie a punctului de pensie (în octombrie 2011 a fost de 36,5%), în condițiile sustenabilității sistemului public de pensii; asigurarea unei pensii sociale minime garantate care să completeze pensia până la 350 lei lunar pentru toți pensionarii cu cuantumul pensiei sub această sumă, finanțată din bugetul de stat; eliminarea inechităților în ceea ce privește pensiile pentru persoanele încadrate în fostele grupe de muncă I și II, precum și pentru condiții speciale și deosebite de muncă, conform prevederilor Legii nr. 218/2000; aplicarea prevederilor noii legislații privind sistemul public de pensii pentru agricultori.²⁷

Reforma se referă la parametrii cheie ai construcției sistemului de pensii, respectiv indexarea pensiilor cu inflația și nu în raport de evoluția salariului mediu pe economie, limitarea creșterilor discreționare a unor categorii de pensii, lărgirea bazei de impozitare prin includerea și a unor categorii de angajați publici exceptați de vechiul sistem. Se continuă schema de prelungire a vârstei de pensionare și de apropiere și apoi egalizare a vârstei standard între bărbați și femei, legarea vârstei standard de pensionare de speranța de viață la naștere. În paralel, se vor dezvolta programe de sprijin a vârstnicilor săraci. Se continuă construcția pilonului privat obligatoriu prin creșterea anuală a contribuției la fond. Ținta reformei este de a asigura o rată de transfer pensie-salariu în momentul pensionării de 45%, pe fondul asigurării (treptate a)

²⁶ <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/contributions.psmml/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcnpas%2Fstatistics2.html&title=Indicatori+statistici+pilon+II>

²⁷ <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/integration.psmml/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcnpas%2Fobjectives.html&title=Obiective>

sustenabilității fiecărui pilon.²⁸ În noul memorandum semnat cu FMI se includ ca măsuri de reformă a sistemului de pensii: înghețarea pentru 2011 a valorii punctului de pensie și aplicarea cadrului legislativ reformat în domeniu pentru asigurarea viabilității pilonului de pensii private.²⁹

Prin urmare, reforma sistemului de pensii în afara considerării participării consistente la sistemul privat este puțin performanță pentru majoritatea pensionarilor viitori. Dacă ne referim la deductibilitatea fiscală pentru asigurări suplimentare de pensii oferite de lege, putem aprecia că sunt asigurate condițiile minimale pentru stimularea asigurării suplimentare însă quantumul contribuției suplimentare deductibile fiscal este mult prea redus comparativ cu nevoia de economisire pentru asigurarea unei conversii salariu-pensie confortabilă financiar. În plus, riscul asigurării este dublu: pe de o parte riscul de a primi o pensie redusă sau sistarea plății la pilonul I, în condiții de deficite cronice ale fondului PAYG; pe de altă parte, riscul pieței pentru fondurile private. În final, riscul ca pensia cumulată la final, la nivelul contribuțiilor maxime în condițiile utilizării integrale a facilităților fiscale să fie insuficientă. Studii recente (AVIVA, 2011³⁰) au arătat că nevoia de economisire pentru o pensie decentă este proporțională cu vârsta, respectiv perioada totală de contribuție. Deficitul mediu anual de economisire pentru pensie este de 3700 euro/an pentru persoanele din România care se pensionează între 2011 și 2051 (în Polonia este de 3400, Cehia 4600 și Ungaria 1900), ceea ce echivalează cu cca. 300 euro/lună și o sumă totală de 40,2 miliarde euro, echivalentul a 35% din PIB 2009. Dacă avem în vedere vârsta persoanelor în 2010, deficitul mediu de economisire/persoană este de 4800 euro/an pentru cei de 50 de ani, 2900 pentru persoanele în vârstă de 40 de ani, 1700 pentru 30 de ani și doar 1300 pentru cei de 20 de ani, respectiv aproape 120 euro/lună (la 11 luni de economisire pe an). Dacă avem în vedere limita deductibilității de 15% la total câștig lunar, este clar că venitul brut lunar ar trebui să fie de cel puțin 800 euro/lună, sumă greu accesibilă unui tânăr absolvent și nu numai, mai ales că salariul mediu brut în octombrie 2011 a fost de cca. 467 euro.

În fapt, orice calcul actuarial care are în vedere DC sau DB pentru contribuabilul din România, folosind datele de input ale analizei bazate pe: nivelul maxim al deductibilității fiscale (400 euro), limita de contribuție la pensia privată facultativă (15% din câștigul lunar) ne conduce fie la sume necesare de economisit prin sistemele pensiilor publice greu accesibile pentru cei cu venituri

²⁸ IMF, Romania: Letter of intent and technical memorandum of understanding, 24 April 2009.

²⁹ IMF, Romania: Letter of intent and technical memorandum of understanding, 10 March 2011.

³⁰ Document-2010-09-22-7812507-0-raport-deficitul-pensii.pdf Studiul cuantifică pentru prima dată deficitul de economisire la nivel pan-european. Analiza, realizată de Deloitte la comanda Aviva, cuantifică deficitul de economisire pentru pensie în Europa și separat, în țările unde Aviva are operațiuni, cum ar fi România. Deficitul de economisire pentru pensie se referă la diferența dintre venitul pe care oamenii care se pensionează în perioada 2011 și 2051 vor avea nevoie pentru un nivel de trai adecvat la pensionare și nivelul estimat al pensiei.

mici și medii, fie la sume complementare ne semnificative. În prezent, asemenea estimări oficiale nu există și nici nu se pot realiza în mod sistematic.³¹ S-au făcut asemenea determinări de către specialiști încă din anul 2005³², iar mai recent de către firme active pe piața pensiilor private (studiul AVIVA).³³ Evoluția viitoare a pilonului privat de pensii și a valorii acestuia este determinată de mai mulți factori, printre care cei mai importanți sunt randamentul obținut din investirea activelor și nivelul contribuțiilor încasate.

1.5 Scurte concluzii parțiale

Una din prioritățile oricărui stat modern este de a crea un cadru legal care să permită organizarea unui sistem de pensii cât mai viabil și realist, capabil să asigure cetățenilor săi ajunși la vârsta de pensionare un trai cât mai decent și lipsit de griji. Chiar și în condițiile existenței unor sisteme de pensii atât publice cât și private performante, în momentul pensionării are loc o reducere dramatică a venitului, fără, însă, ca nivelul cheltuielilor să se diminueze semnificativ. Drept urmare, standardul de viață cu care fiecare cetățean s-a obișnuit este dificil, dacă nu chiar imposibil, de menținut.

Persoanele vârstnice reprezintă un capital uman care în prezent este sub-utilizat din perspectiva participării active la viața comunității și la susținerea dezvoltării economice și sociale la nivel local. Prelungirea perioadei de independență financiară a persoanelor vârstnice față de serviciile de asistență socială publice se poate realiza atât prin asigurarea de venituri confortabile la ieșirea de pe piața

³¹ Opinia CSSPP: La momentul actual nu există încă adoptată o lege a plății pensiilor, și nici legislația secundară aplicabilă acesteia, care să conțină prevederi privind modalitatea de plată, incluzând aici tipuri de pensie, tabele de mortalitate formule de calcul, etc. Astfel, la momentul actual nu putem realiza nicio estimare cu privire la suma economisită anual care ar duce la o pensie privată de o unitate. Ulterior apariției legislației aplicabile plății pensiilor private vom putea realiza primele scenarii, care vor fi disponibile publicului larg

³² http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14248/1/pie_dp268.pdf Vasile. V, Zaman. Gh. *România's pension system between present restrictions and future exigencies*, p 19 "Adițional, deducerea de 200 euro pe an din venitul impozabil individual pentru participarea la sistemul complementar de asigurare de pensii nu poate fi considerat ca un stimulant pentru economisire deoarece asigură doar o mică sumă de completare a pensiei (un calcul actuarial simplu ne arată ca economisirea suplimentară în limitele deductibilității maxime pe perioada până la pensionare, pensia suplimentară obținută este de 80 Euro/lună pentru o persoană de până la 35 de ani, de 35 Euro/lună pentru o persoană de până la 45 de ani și de cca. 11 Euro dacă vârsta de intrare în schema ocupațională este de 55 de ani). Dacă cca. 400 de euro sunt considerați ca pensie decent, un beneficiar de 35 de ani trebuie să contribuie cu cca. 800 Euro/an pentru 30 de ani, unul de 45 de ani cu 1800 Euro în 20 de ani, sume care nu pot fi economisite din veniturile din muncă!)"

³³ Document-2010-09-22-7812507-0-raport-deficitul-pensii.pdf și <http://www.evz.ro/detalii/stiri/studiu-aviva-romanii-trebuie-sa-economiseasca-3700-de-euroan-pensie-decenta-906676.html#ixzz1bPvWENSI> "În medie, fiecare polonez ar trebui să economisească, anual, suma de 3400 de euro, respectiv 4600 de euro fiecare salariat din Cehia. Cel mai bine stau angajații din Ungaria, care ar trebuie să economisească 1900 de euro în fiecare an" (șeful AVIVA Asigurări de Viață).

muncii, prin beneficii diversificate tip pensie, cât și prin asigurarea posibilității de continuare a activității și completarea veniturilor din pensie cu cele de pe piața muncii.

Evoluțiile din ultimii ani au evidențiat problemele sistemului actual de asigurări pentru bătrânețe și vulnerabilitatea pilonului public de pensii în special față de evoluțiile conjuncturale ale economiei.

Criza a demonstrat că: a) sistemele de pensii operaționale în prezent trebuie regândite, reanalizate și corectate, în special în perspectiva asigurării sustenabilității financiare; b) trebuie depuse mai multe eforturi pentru a îmbunătăți eficiența și siguranța schemelor de pensii, care să ofere persoanelor vârstnice mijloacele pentru o viață decentă. Sistemele de pensii se confruntă cu dificultăți mari în a-și îndeplini „promisiunile de pensii”, din cauza creșterii șomajului, a recesiunii și a volatilității pieței financiare. Statele membre UE se află în stadii diferite de (re) formare a sistemelor de asigurări și asistență socială, în special a sistemului de pensii. În Europa Centrală și de Est, România a fost însă țara cea mai întârziată în procesul reformei pensiilor și al trecerii la sistemul pensiilor private. Reformarea sistemului de pensii din România a început practic abia în 2000 când a apărut noua lege a pensiilor (Legea 19/2000) și pusă în aplicare începând cu 2001. Până în acest an au avut loc revizuirii repetate ale vechii legi a pensiilor, problemele financiare ale sistemului au fost parțial ameliorate/rezolvate prin măsuri de ajustări secvențiale, fără o strategie de termen lung, ceea ce a adâncit și a creat (noi) inechități în sistem.

Evoluțiile demografice din ultimul deceniu, mobilitatea forței de muncă, dimensiunile ocupării informale și dinamica ratei de dependență economică impun o serie de măsuri în domeniul reformării sistemului de pensii și al asigurării asistenței sociale specifice vârstnicilor, cum ar fi: majorarea vârstei de pensionare (la 65 de ani atât pentru bărbați cât și pentru femei); renunțarea la pensia anticipată în sistemul public sau cel puțin limitarea accesului și evitarea acordării cu ușurință a aprobărilor necesare; atragerea tinerilor pentru înscrierea la fondurile de pensii facultative, alături de pensiile private obligatorii, pentru a beneficia la bătrânețe de venituri mai mari și diversificate decât cele convenite din sistemul public/obligatoriu de pensii; dezvoltarea unor programe de întârziere a pensionării pentru persoanele vârstnice care se dovedesc încă capabile de performanțe la locul de muncă, inclusiv prin programe de ocupare parțială/flexibilă, facilități fiscale asociative etc.; reconversie profesională sau perfecționare și prelungirea vieții active și încurajarea participării semnificative a persoanelor vârstnice în societate, inclusiv pe altă filieră profesională sau în sistemul activităților sociale și/sau comunitare etc.

*

* *

Și în viitor politica în materie de pensii va rămâne o preocupare comună pentru autoritățile publice, partenerii sociali, sectorul pensiilor și societatea civil, la nivel național și la nivelul UE. O platformă comună pentru monitorizarea tuturor aspectelor legate de politica și de reglementare în materie de pensii, într-un mod integrat și pentru reunirea tuturor părților interesate ar putea contribui la obținerea și menținerea unor pensii adecvate, viabile și sigure.

Criza a arătat importanța abordării europene privind sistemele de pensii, a pus sub semnul întrebării viabilitatea pe termen lung a sistemului public de tip PAYG și a demonstrat interdependența diferiților piloni ai sistemelor de pensii în cadrul fiecărui stat membru, dar mai ales importanța abordărilor comune la nivelul UE în materie de solvabilitate și adecvare socială.

Capitolul 2. Impactul evoluțiilor demografice asupra sistemului de pensii

Studiile internaționale arată că în întreaga lume, și cu precădere în Uniunea Europeană, se manifestă severe probleme demografice: ratele de natalitate și fertilitate scad în mod drastic, iar vârsta medie a populației se află în creștere constantă. Cu alte cuvinte, populația scade și se confruntă din ce în ce mai mult cu fenomenul îmbătrânirii demografice.³⁴ Willets (2003) demonstrează că structura demografică a Europei, în schimbare, va afecta balanța puterii economice atât în interiorul UE cât și la nivel mondial.

Conform datelor ONU, la nivel mondial, ponderea persoanelor de 60 de ani și peste, în total, a crescut mai rapid decât ponderea oricărui alt segment de vârstă. În anii 2025, respectiv 2050, numărul vârstnicilor va ajunge la 1,2 miliarde, respectiv 2 miliarde, cu 241%, respectiv 462,8% mai mult decât în 1975, reprezentând un procent de 15,1%, respectiv 21,7% în totalul populației, față de 8,6% în 1975.

Creșterea standardelor de viață din ultimii o sută de ani, împreună cu progresul continuu al medicinei moderne reprezintă cauzele cheie ale îmbătrânirii populației. Tinerii se concentrează în prezent asupra carierei și dezvoltării lor profesionale, întârziind sau neglijând astfel crearea unei familii și nașterea copiilor. La aceasta se adaugă faptul că există tot mai multe gospodării cu un singur membru, cupluri fără copii și locuințe separate ale diferitelor generații dintr-o familie – ceea ce necesită furnizarea de servicii de îngrijire care cândva se realizau în cadrul familiei. Toate aceste tendințe ridică importante provocări finanțării îngrijirii sănătății pe termen lung.

Populația în scădere și supusă fenomenului îmbătrânirii exercită o povară asupra bugetului pensiilor publice, care trebuie să se bazeze pe tot mai puțini contribuitori (angajați activi) susținând tot mai mulți beneficiari (pensionari). Aceste probleme demografice demonstrează că bugetul pensiilor de stat nu mai este sustenabil în forma actuală și necesită reforme majore. Este motivul pentru care multe țări ale lumii au adoptat sistemul pensiilor private.

Capitolul de față prezintă câțiva indicatori relevanți pentru configurarea sistemelor de pensii la nivelul Uniunii Europene și anume: populația totală, vârsta medie, speranța de viață, ratele fertilității și rata de dependență a populației vârstnice, analizează componenta de migrație a forței de muncă prin prisma

³⁴ Prin "îmbătrânire demografică" înțelegem creșterea relativă a populației vârstnice de 60 de ani și peste în totalul populației, ca un proces ferm și de lungă durată, paralel cu scăderea numărului de persoane din grupul tânăr de populație aparținând vârstei de 0-14 ani, în timp ce ponderea persoanelor adulte, de 15-59 ani înregistrează modificări ne semnificative.

impactului acesteia asupra transferabilității drepturilor de pensie și, în final, tratează influența factorilor demografici asupra sistemului de pensii din România.

2.1. Evoluția indicatorilor demografici în Uniunea Europeană

Populația Europei se va confrunta, în deceniile următoare, cu schimbări demografice dramatice, datorate ratelor scăzute de fertilitate, creșterii continue a speranței de viață și pensionării generației *baby-boom*.

Potrivit datelor ONU, în Europa, în anii 2025, respectiv 2050, numărul vârstnicilor va ajunge la 197,9 milioane, respectiv 225,4 milioane, cu 78,5%, respectiv 103,3% mai mult decât în 1975, reprezentând un procent de 28,0%, respectiv 34,5% în totalul populației, față de 16,4% în anul 1975.

Tabelul 7 prezintă evoluția populației în țările UE în următorii 50 de ani. Deși se observă o ușoară creștere totală, vom vedea ulterior că structura demografică va fi marcată de o pondere crescută a vârstnicilor. Dacă populația europeană înregistrează într-adevăr o creștere de aproape 5 procente în intervalul 2008-2035, după aceea se confruntă cu o scădere de aproximativ 3%.

Conform acestei proiecții, în anul 2060 se constată o creștere de numai 2,1% față de anul 2008. Trebuie de asemenea ținut cont de faptul că aproape jumătate din statele membre ale UE vor avea de-a face cu scăderi ale populației și anume: Bulgaria, Cehia, Germania, Estonia, Grecia, Italia, Letonia, Lituania, Ungaria, Malta, Polonia, România, Slovenia și Slovacia. Cele mai dramatice scăderi le vor cunoaște Bulgaria (-28,2%), Letonia (-25,9%), Lituania (-24,3%) și România (-21%).

Tabel 7 Proiecția populației totale în UE

	Populație totală (milioane persoane)							% modificare		
	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2008-2020	2020-2060	2008-2060
BE	10,7	10,8	11,3	11,7	12,0	12,2	12,3	6,2	8,6	15,4
BG	7,6	7,6	7,2	6,8	6,3	5,9	5,5	-5,9	-23,7	-28,2
CZ	10,3	10,4	10,5	10,4	10,1	9,9	9,5	1,9	-9,8	-8,0
DK	5,5	5,5	5,7	5,8	5,9	5,9	5,9	3,4	4,6	8,1
DE	82,2	82,1	81,5	80,2	77,8	74,5	70,8	-0,9	-13,1	-13,9
EE	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1	-2,1	-13,6	-15,4
IE	4,4	4,6	5,4	5,9	6,2	6,5	6,8	22,4	24,9	52,9
EL	11,2	11,3	11,6	11,6	11,6	11,4	11,1	3,0	-3,8	-0,9
ES	45,3	46,7	51,1	52,7	53,3	53,2	51,9	12,9	1,6	14,6

FR	61,9	62,6	65,6	68,0	69,9	71,0	71,8	6,0	9,4	16,0
IT	59,5	60,0	61,4	61,9	62,0	61,2	59,4	3,2	-3,3	-0,2
CY	0,8	0,5	1,0	1,1	1,2	1,3	1,3	20,1	38,3	66,2
LV	2,3	2,2	2,2	2,0	1,9	3,8	1,7	-5,2	-21,8	-25,9
LT	3,4	3,3	3,2	3,1	2,9	2,7	2,5	4,3	-20,9	-24,3
LU	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	14,3	32,8	51,7
HU	10,0	10,0	9,9	9,7	9,4	9,1	8,7	-1,5	-11,9	-13,2
MT	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	4,0	-5,2	-1,4
NL	16,4	16,5	16,9	17,2	17,2	16,9	16,6	3,0	-1,8	1,2
AT	8,3	8,4	8,7	9,0	9,1	9,1	9,0	4,7	3,6	8,4
PL	38,1	38,1	38,0	37,0	35,2	33,3	31,1	-0,4	-18,0	-18,3
PT	10,6	10,7	11,1	11,3	11,5	11,4	11,3	4,6	1,4	6,1
RO	21,4	21,3	20,8	20,0	19,2	18,1	16,9	-2,8	-18,8	-21,0
SI	2,0	2,0	2,1	2,0	2,0	1,9	1,8	1,7	-13,6	12,1
SK	5,4	5,4	5,4	5,3	5,1	4,9	4,5	0,6	-16,3	-15,8
FI	5,3	5,3	5,5	5,6	5,5	5,4	5,4	3,8	-1,8	1,9
SE	9,2	9,3	9,9	10,3	10,5	10,7	10,9	7,3	10,4	18,4
UK	61,3	62,0	65,7	69,2	72,0	74,5	76,7	7,2	16,7	25,1
UE27	495,4	499,4	513,8	519,9	520,1	515,3	505,7	3,7	-1,6	2,1

Sursa: Prelucrat de autori din sursele Eurostat și EUROPOP2008

O primă ilustrare a fenomenului îmbătrânirii populației în Europa o reprezintă creșterea semnificativă a *vârstei medii*³⁵ în perioada 2008-2060. Așa cum arată anexa 2, vârsta medie se modifică de la 40,4 ani în 2008 la 47,9 ani în 2060, potrivit proiecțiilor EUROPOP 2008.

În prezent, printre țările cele mai “vârstnice” se numără: Italia (42,3 ani), Germania (42,1 ani) și Finlanda (40,9 ani), iar printre cele mai “tinere”: Slovacia (35,6 ani), Cipru (35,3 ani) și Irlanda (34,3 ani).

Tabelul 8 prezintă vârsta medie pe țările UE 27 la 1 ianuarie pentru anii selectați, inclusiv proiecția Eurostat pentru orizontul de timp 2020-2060. Se observă că Suedia a înregistrat vârsta medie maximă în anii 1960, 1970 și 1990, Germania în anii 1980, iar Italia în deceniul 2000-2010. Germania va continua să dețină supremația la acest indicator în anii 2020, 2030 și 2040, pentru ca apoi țări estice să preia valorile maxime (Letonia în 2050, cu 51,7 ani și România în 2060, cu 52,4 ani).

³⁵ Indicatorul vârsta medie se determină ca medie aritmetică ponderată a vârstelor exprimate în ani, folosind ca ponderi structura pe grupe de vârstă a populației.

Tabel 8 Vârsta medie la 1 ianuarie pentru anii selectați

Țara	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050	2060
BE	35.2	34.5	33.9	36.2	38.7	40.9	41.7	42.6	43.5	43.4	43.7
BG	30.3	33.2	34.1	36.5	39.1	41.4	44.1	47.6	50.0	49.3	49.6
CZ	33.2	33.5	32.8	35.1	37.3	39.4	42.7	45.8	47.8	47.2	48.1
DK	33.0	32.5	34.1	37.0	38.2	40.5	42.3	42.4	43.2	43.9	44.2
DE	34.6	34.0	36.6	37.6	39.8	44.2	47.8	48.8	50.4	51.2	50.8
EE	n.a.	33.6	33.9	34.2	37.8	39.5	41.3	44.4	47.5	46.1	47.3
IE	29.8	27.4	26.5	29.1	32.4	34.3	37.8	38.8	38.5	39.8	41.4
EL	n.a.	n.a.	34.0	36.0	38.1	41.7	44.8	48.0	49.4	49.1	49.2
ES	29.6	30.2	30.5	33.4	37.4	39.9	43.8	47.4	48.7	48.9	49.7
FR	33.0	32.5	32.2	34.7	37.3	39.8	41.4	42.7	43.6	43.9	44.5
IT	31.2	32.7	34.0	36.9	40.1	43.1	46.2	48.4	49.3	49.8	50.2
CY	n.a.	n.a.	n.a.	30.5	33.3	36.2	38.6	41.5	44.1	44.8	45.6
LV	n.a.	34.0	35.0	34.6	37.9	40.0	42.6	45.9	50.2	51.7	51.9
LT	n.a.	30.7	31.7	32.4	35.8	39.2	41.3	44.1	47.6	48.2	48.1
LU	35.2	35.3	35.0	36.3	37.3	38.9	40.4	42.3	43.9	44.8	45.2
HU	32.0	34.1	34.3	36.1	38.5	39.8	42.7	45.7	48.2	49.5	50.5
MT	n.a.	n.a.	26.8	32.6	36.3	39.2	41.6	44.4	47.2	48.5	48.8
NL	28.7	28.5	31.2	34.4	37.3	40.6	42.9	43.8	44.8	45.5	45.3
AT	35.5	33.9	34.7	35.6	37.9	41.7	44.4	45.5	46.9	47.8	47.7
PL	26.4	28.3	28.4	32.2	35.1	37.7	40.9	45.3	49.3	50.8	51.2
PT	27.6	29.4	30.4	33.9	37.6	40.7	44.2	47.4	49.0	49.9	51.0
RO	n.a.	30.9	30.5	32.6	34.4	38.3	41.8	45.7	49.8	51.4	52.4
SI	n.a.	n.a.	n.a.	34.0	37.8	41.4	43.7	47.0	49.4	48.9	48.7
SK	27.5	28.3	28.7	31.2	33.9	36.9	40.8	45.1	48.8	50.3	50.7
FI	28.4	29.4	32.6	36.3	39.2	42.0	42.7	43.9	44.8	44.4	44.8
SE	36.0	35.6	36.0	38.4	39.3	40.7	41.2	42.0	43.5	43.0	43.5
UK	35.6	34.3	34.2	35.8	37.5	39.5	39.9	40.9	41.8	41.7	42.3

Note: 1960-2010: valori estimate; 2020-2060: valori proiectate; valoarea maximă a fiecărui an cu caractere îngroșate; n.a: nedisponibil.

Sursa: Prelucrat de autori pe baza Eurostat, Statistics in focus - 23/2011.

După 2040, conform proiecțiilor Eurostat, Letonia și România (România bătând recordul în 2060 cu 52,4 ani) vor avea cele mai ridicate vârste medii, evidențiind deplasarea către est a fenomenului îmbătrânirii populației, aspect reflectat și în hărțile prezentate în anexa 3.

În ultimii ani, **speranța de viață la naștere**³⁶ s-a aflat în continuă creștere în UE (vezi tabel 9).

Tabel 9 Speranța de viață la naștere

Țara	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
UE	78,1	78,3	78,3	78,7	77,32	78,67	78,82

Sursa: CIA World Factbook

Această tendință este valabilă și pentru ultimele decenii, înregistrându-se o creștere cu aproximativ 2,5 ani per deceniu. Dacă scăderea mortalității continuă în acest ritm, mulți dintre cetățenii UE vor avea o viață foarte lungă. Aceasta înseamnă că speranța de viață la naștere pentru bărbați va crește cu 8,5 ani și cu 6,9 ani pentru femei în următorii 50 de ani (potrivit Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions – 2010).

În ultimii 50 de ani, speranța de viață a crescut în UE cu aproximativ 5 ani. Conform 2009 Ageing Report, până în 2060 va avea loc o creștere în continuare cu 7 ani. Proiecțiile speranței de viață la naștere pentru toate țările Uniunii Europene se regăsesc în tabelul 10.

Potrivit datelor Eurostat, în intervalul 2005-2010, speranța de viață a fost maximă în: Suedia (80,8 ani – total, 78,6 ani – masculin) și Spania (83,3 ani – feminin), situația neschimbându-se nici în viitor, respectiv în intervalele 2025-2030 și 2045-2050. Speranța de viață la naștere este mai mare la femei decât la bărbați, pentru toate cele trei intervale de mai sus, cele mai mari diferențe înregistrându-se în Estonia (10,9 ani) și Lituania (8,9 ani) și cele mai mici diferențe în Suedia (4,4 ani) și Marea Britanie (3,9 ani). Dacă Suedia înregistrează cele mai mari valori la speranța de viață a bărbaților pentru anii 2008, 2010, 2020, 2030 și 2040, Franța deține recordul la speranța de viață a femeilor pentru toți anii luați în considerare (2008, 2010, 2020, 2030, 2040, 2050 și 2060). Cele mai mari creșteri în intervalul 2008-2060 le înregistrează însă țări estice – Lituania cu 14,6 ani la bărbați și Letonia cu 10,1 ani la femei.

În același timp, proiecțiile **ratelor fertilității** sunt destul de scăzute în statele UE (vezi tabel 11). La nivelul UE, rata totală de fertilitate este proiectată să crească de la 1,54 în 2008 la 1,60 în 2030 și la 1,66 în 2060. În zona euro, este așteptată o creștere similară, de la 1,53 în 2008 la 1,66 în 2060. Rata de fertilitate va crește în toate statele membre ale UE, cu excepția Irlandei (-0,02) și a Franței (-0,05), unde va rămâne totuși peste 1,85. În Danemarca, Finlanda, Suedia și Marea Britanie acest indicator rămâne la același nivel. În toate țările însă ratele de fertilitate vor

³⁶ Speranța de viață la naștere este reprezentată de numărul de ani pe care i-ar trăi un nou-născut dacă s-ar menține modelul actual de mortalitate. Prolungirea speranței de viață este o constantă în țările dezvoltate.

Tabel 10 Proiecțiile speranței de viață la naștere în UE

	BĂRBAȚI										FEMEI									
	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	Modificare 2008-2060	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	Modificare 2008-2060				
BG	69.7	70.2	72.8	75.3	77.5	79.6	81.6	11.9	76.7	77.1	79.3	81.3	83.1	84.9	86.5	9.8				
CZ	73.9	74.3	76.3	78.1	79.9	81.6	83.2	9.3	80.2	80.5	82.1	83.7	85.1	86.5	87.8	7.7				
DK	76.4	76.8	78.4	80.0	81.5	82.9	84.3	7.8	81.0	81.4	83.0	84.5	85.9	87.2	88.4	7.4				
DE	77.3	77.6	79.3	80.8	82.3	83.6	84.9	7.6	82.6	82.9	84.3	85.6	86.8	88.0	89.1	6.5				
EE	68.0	68.6	71.4	74.0	76.5	78.8	80.8	12.8	78.7	79.1	81.1	82.9	84.5	86.1	87.5	8.8				
IE	77.5	77.9	79.5	81.1	82.5	83.9	85.2	7.7	81.9	82.2	83.8	85.3	86.7	88.0	89.2	7.3				
GR	77.4	77.8	79.4	80.9	82.3	83.6	84.8	7.4	82.6	82.8	84.1	85.3	86.5	87.6	88.7	6.1				
ES	77.4	77.7	79.4	80.9	82.3	83.7	84.9	7.5	83.9	84.1	85.4	86.5	87.6	88.6	89.6	5.7				
FR	77.5	77.8	79.5	81.0	82.5	83.9	85.1	7.7	84.3	84.6	85.8	87.0	88.1	89.1	90.1	5.8				
IT	78.5	78.9	80.3	81.7	83.1	84.3	85.5	6.9	84.2	84.5	85.7	86.9	88.0	89.0	90.0	5.8				
CY	78.2	78.5	80.0	81.5	82.8	84.0	85.2	7.0	81.7	82.0	83.5	84.9	86.2	87.5	88.7	7.0				
LV	6.0	66.6	69.8	72.8	75.6	78.1	80.5	14.5	76.7	77.1	79.4	81.5	83.4	85.2	86.8	10.1				
LT	65.9	66.6	69.8	72.8	75.6	78.1	80.4	14.6	77.4	77.9	80.0	81.9	83.7	85.3	86.9	9.4				
LU	76.3	76.7	78.5	80.2	81.7	83.2	84.5	8.2	81.2	81.5	83.2	84.6	86.0	87.3	88.5	7.3				
HU	69.7	70.2	72.9	75.4	77.7	79.9	81.9	1.2	78.1	78.5	80.5	82.4	84.2	85.8	87.3	9.2				
MT	76.0	76.4	78.2	79.9	81.5	83.0	84.3	8.3	81.1	81.4	83.1	84.6	86.1	87.4	88.6	7.6				
NL	77.9	78.2	79.7	81.1	82.5	83.7	84.9	7.0	82.2	82.5	83.9	85.3	86.6	87.8	88.9	6.7				
AT	77.4	77.8	79.4	80.9	82.3	83.6	84.9	7.5	82.9	83.2	84.6	85.8	87.0	88.1	89.2	6.3				
PL	71.4	71.9	74.3	76.6	78.8	80.7	82.5	11.1	79.9	80.3	82.1	83.7	85.3	86.7	88.0	8.1				
PT	75.8	76.2	78.0	79.7	81.2	82.7	84.1	8.3	82.4	82.7	84.1	85.4	86.6	87.7	88.8	6.4				
RO	69.8	70.3	73.0	75.5	77.8	79.9	81.9	12.1	76.6	77.1	79.3	81.3	83.2	85.0	86.6	10.0				
SI	74.7	75.1	77.1	78.9	80.6	82.2	83.7	9.0	81.9	82.2	83.7	85.1	86.4	87.6	88.8	6.9				
SK	70.9	71.4	73.8	76.0	78.2	80.2	82.0	11.1	78.7	79.1	81.0	82.7	84.4	85.9	87.4	8.6				
FI	76.1	76.5	78.3	79.9	81.5	83.0	84.3	8.2	83.0	83.3	84.7	85.9	87.1	88.2	89.3	6.2				
SE	79.0	79.2	80.6	81.9	83.1	84.3	85.4	6.5	83.1	83.4	84.7	86.0	87.2	88.3	89.3	6.2				
UK	77.4	77.7	79.4	80.9	82.4	83.8	85.0	7.7	81.5	81.9	83.5	85.0	86.4	87.7	88.9	7.4				
EU27	76.1	76.5	78.4	80.1	81.7	83.2	84.6	8.4	82.1	82.5	84.0	85.4	86.7	87.9	89.1	6.9				

Notă: valoarea maximă a fiecărui an sau interval a fost marcată cu caractere îngroșate.

Sursă: Adaptat de autori pe baza surselor Eurostat și EUROPOP2008

rămâne sub rata naturală de înlocuire de 2,1 în perioada ce se întinde până în 2060. Conform proiecțiilor, cele mai mari creșteri ale ratelor fertilității se vor înregistra în Slovacia, Polonia și Lituania, țări care au cele mai mici rate ale fertilității în anul 2008. Creșterea respectivă se va produce treptat, ratele fertilității în aceste țări apropiindu-se de ratele medii curente din UE numai la nivelul anului 2060. Se observă de asemenea că Franța înregistrează cele mai ridicate rate ale fertilității în anii analizați, cu excepția anului 2020, în care valoarea maximă estimată aparține Suediei (3,85).

Tabel 11 Proiectarea ratelor fertilității

	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	Modificare 2008-2060
BE	1,75	1,76	1,76	1,77	1,78	1,78	1,79	0,04
BG	1,38	1,39	1,42	1,46	1,49	1,52	1,55	0,17
CZ	1,33	1,34	1,38	1,41	1,45	1,49	1,52	0,19
DK	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	0,00
DE	1,34	1,35	1,38	1,42	1,45	1,49	1,53	0,19
EE	1,55	1,55	1,57	1,60	1,62	1,64	1,66	0,11
IE	1,90	1,90	1,90	1,89	1,89	1,88	1,88	-0,02
EL	1,41	1,41	1,45	1,48	1,51	1,54	1,57	0,16
ES	1,39	1,39	1,43	1,46	1,49	1,52	1,56	0,17
FR	1,98	1,98	1,97	1,96	1,95	1,94	1,93	-0,05
IT	1,38	1,39	1,42	1,46	1,49	1,52	1,55	0,17
CY	1,45	1,46	1,49	1,52	1,54	1,57	1,60	0,15
LV	1,36	1,36	1,40	1,43	1,47	1,50	1,54	0,18
LT	1,35	1,35	1,39	1,43	1,47	1,51	1,54	0,19
LU	1,65	1,65	1,67	1,68	1,70	1,71	1,72	0,07
HU	1,35	1,35	1,39	1,42	1,46	1,50	1,53	0,18
MT	1,38	1,39	1,42	1,46	1,49	1,52	1,55	0,17
NL	1,72	1,72	1,73	1,74	1,75	1,76	1,77	0,05
AT	1,41	1,42	1,45	1,48	1,51	1,54	1,57	0,16
PL	1,27	1,28	1,32	1,36	1,40	1,44	1,49	0,22
PT	1,36	1,37	1,40	1,44	1,47	1,51	1,54	0,18
RO	1,32	1,33	1,37	1,41	1,44	1,48	1,52	0,20
SI	1,32	1,33	1,37	1,40	1,44	1,48	1,52	0,20
SK	1,25	1,26	1,30	1,34	1,38	1,43	1,47	0,22
FI	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	0,00
SE	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	0,00
UK	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	0,00
EU27	1,54	1,54	1,57	1,60	1,62	1,65	1,67	0,14

Notă: valoarea maximă a fiecărui an a fost marcată cu caractere îngroșate.

Sursa: Adaptat de autori pe baza Eurostat și EUROPOP2008

Creșterea speranței de viață și ratele mici de fertilitate vor duce la o modificare accentuată a structurii de vârstă a populației (vezi anexa 4, preluată din 2010 Interim Joint Report on pensions, în care bara roșie indică cea mai numeroasă cohortă).

Rezultatul acestor tendințe este o dublare a **ratei de dependență a populației vârstnice**.³⁷ Dacă în prezent există 4 persoane de vârstă activă la fiecare persoană de peste 65 de ani, în 2060 se va ajunge la doar două persoane de vârstă activă pentru fiecare persoană de peste 65 de ani. Ratele de dependență a populației vârstnice pot fi analizate prin prisma unor scenarii diferite de vârste de pensionare (Green Paper, European Commission 2010). Anexa 5 prezintă patru asemenea scenarii.

În anul 2010, când ieșirea de pe piața muncii are loc la o vârstă medie de 60 de ani, rata de dependență (respectiv numărul de persoane de vârstă activă raportat la numărul de persoane de peste 60 de ani) este de 5 la 2. Dacă în 2040 vârsta de ieșire de pe piața muncii ar fi de 67 de ani, atunci rata de dependență ar rămâne constantă, iar creșterea corespunzătoare anului 2060 ar fi mult mai puțin dramatică decât în cazul vârstelor mai scăzute de pensionare. Nu ar exista nici o creștere dacă vârsta de pensionare ar mai spori cu alți 3 ani între 2040 și 2060.

Conform Eurostat, în anul 2010, rata de dependență demografică înregistrează cele mai mari valori în Germania (31,4), Italia (30,8), Grecia (28,4) și Suedia (27,7). Dacă în anul 2020 cea mai ridicată rată de dependență se află în Finlanda, în anii 2030, 2040 și 2050, Germania va deține cele mai înalte valori ale acestui indicator, respectiv 47,2, 56,4 și 58,1. În perspectiva mai îndepărtată a anului 2060, din nou fenomenul se mută către est, Letonia atingând nivelul maxim de 68,0.

Tabel 12 Rata de dependență a populației vârstnice pentru anii selectați

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050	2060
BE	18.5	21.2	21.9	22.1	25.5	26.0	30.3	36.7	40.9	42.5	43.8
BG	11.2	14.0	17.8	19.5	23.8	25.4	32.5	38.7	46.0	56.1	60.3
CZ	14.6	17.9	21.6	19.0	19.8	21.6	30.4	34.3	40.1	50.1	55.0
DK	16.4	18.9	22.2	23.2	22.2	24.9	31.4	37.0	41.9	41.8	43.5
DE	17.0	21.4	23.9	21.6	23.9	31.4	35.8	47.2	56.4	58.1	59.9
EE	n.a.	17.7	19.0	17.5	22.4	25.2	30.1	35.8	40.5	48.3	55.5
IE	19.2	19.3	18.2	18.6	16.8	16.8	22.8	27.6	33.1	39.7	36.6
EL	n.a.	n.a.	20.6	20.4	24.2	28.4	32.6	37.7	47.8	57.4	56.7
ES	12.7	15.2	17.1	20.2	24.5	24.7	28.9	35.5	46.7	56.9	56.4

³⁷ Rata de dependență a populației vârstnice sau rata de dependență demografică reprezintă numărul de persoane de 65 de ani și peste raportat procentual la numărul de persoane cu vârste între 15-64 de ani. Acest indicator este unul dintre cei mai importanți folosiți în evaluarea incidenței financiare a procesului de îmbătrânire asupra sistemului de pensii.

FR	18.7	20.6	22.1	21.1	24.3	25.6	32.7	39.1	44.4	45.5	46.6
IT	14.0	16.7	20.3	21.5	26.8	30.8	34.8	41.1	51.7	56.3	56.7
CY	n.a.	n.a.	n.a.	17.2	17.0	18.6	24.9	30.8	33.3	39.8	47.6
LV	n.a.	18.0	19.6	17.7	22.1	25.2	28.8	36.2	43.3	54.2	68.0
LT	n.a.	15.9	17.4	16.2	20.8	23.3	26.6	35.2	41.8	47.3	56.6
LU	15.9	19.1	20.3	19.3	21.4	20.4	23.1	30.0	37.1	41.9	45.0
HU	13.6	17.0	20.9	20.0	22.0	24.2	30.0	33.6	39.5	50.2	57.8
MT	n.a.	n.a.	12.5	15.7	17.9	21.3	31.7	39.2	40.2	46.5	55.6
NL	14.6	16.2	17.4	18.6	20.0	22.8	30.8	40.2	47.3	46.5	47.5
AT	18.4	22.7	24.3	22.1	22.9	26.1	29.8	38.8	46.8	48.6	50.7
PL	9.5	12.6	15.5	15.4	17.6	19.0	26.9	35.2	39.9	53.0	64.6
PT	12.4	14.9	17.8	20.0	23.7	26.7	31.3	37.9	46.7	55.6	57.2
RO	n.a.	13.0	16.3	15.6	19.3	21.4	25.7	30.2	40.7	53.8	64.8
SI	n.a.	n.a.	n.a.	15.5	19.8	23.8	30.4	38.8	46.1	55.0	57.6
SK	11.1	14.4	16.7	16.0	16.6	16.9	23.6	31.4	3.80	51.4	61.8
FI	11.6	13.6	17.6	19.8	22.2	25.6	36.2	42.7	43.5	44.9	47.4
SE	17.8	20.7	25.3	27.7	26.9	27.7	33.5	37.2	40.4	41.7	46.2
UK	18.0	20.5	23.3	24.1	24.3	24.9	29.6	34.8	3.89	39.4	42.1

Note: valori per 100; 1960-2010: valori estimate; 2020-2060: valori proiectate; valoarea maximă a fiecărui an cu caractere îngroșate; n.a: nedisponibil.

Sursa: Prelucrat de autori pe baza surselor: Eurostat, Statistics in focus - 23/2011.

Trebuie însă observat că rata de dependență demografică furnizează doar o informație aproximativă privind gradul de împovărare al populației active dintr-o societate. Nu toată populația cu vârste între 15-64 ani este activă economic sau toată populația cu vârsta de 65 de ani și peste este retrasă din activitate. Este totuși importantă promovarea de politici și programe care să ajute vârstnicii să rămână activi, astfel încât să continue să lucreze în limita capacităților și preferințelor lor.

Fenomenul de îmbătrânire a populației reprezintă o provocare la nivelul politicilor europene. Potrivit hotărârii Consiliului European de la Stockholm din martie 2001, Consiliul trebuie să revizuiască în mod regulat sustenabilitatea pe termen lung a finanțelor publice, incluzând constrângerile provocate de schimbările demografice care ne așteaptă. Strategia de la Stockholm se circumscrie în jurul a trei piloni:

- reducerea datoriilor într-un ritm rapid,
- creșterea ratelor ocupării și a productivității,
- reforma sistemelor de pensii, de sănătate și de îngrijire pe termen lung.

Consiliile Europene care au urmat au recunoscut și confirmat necesitatea de a urmări implicațiile îmbătrânirii populației la nivel european. În noiembrie 2009, Consiliul a subliniat că înregistrarea de progrese în fiecare din cei trei piloni menționați mai sus este indispensabilă pentru a face față provocării

sustenabilității.³⁸ În plus, în ceea ce privește sistemele de protecție socială, se impun reforme adecvate și comprehensive, în special ale sistemelor de pensii, acestea putând avea un impact pozitiv substanțial asupra sustenabilității pe termen lung și asupra progreselor ulterioare din statele membre ale UE.

2.2. Migrația forței de muncă reflectată în reglementările europene

În analiza factorilor demografici, componenta de *migrație* a forței de muncă reprezintă un important indicator (în special prin faptul că poate compensa scăderea naturală a populației active), deși aceasta nu exercită un efect direct asupra pensiilor private tip fond. Dacă influența migrației asupra pensiilor de stat din sistemul pay-as-you-go – PAYG este evidentă³⁹, în principiu, ea este nulă în cazul pensiilor tip fond, atâta timp cât contribuțiile sunt colectate în conturi individuale și se transformă, după vârsta pensionării, într-o anuitate din care se plătesc beneficiile de pensie. Problema pe care o ridică însă fenomenul migrației este cea a transferabilității pensiilor, depinzând covârșitor de întărirea pieței interne a pensiilor în Uniunea Europeană.

Adoptarea Directivei privind IORP (Institutions for Occupational Retirement Provision) în anul 2003 a fost o realizare majoră la nivelul UE. Dar această directivă acoperă doar acele pensii tip fond care au o natură ocupațională și nici pe acestea nu le cuprinde în întregime. Mai mult, ea nu este o directivă cadru, ceea ce face dificilă adaptarea reglementărilor la modificările pieței. Există încă bariere considerabile pentru activitatea transfrontalieră. Acestea împiedică realizarea deplină a câștigurilor de eficiență derivând din concurență și economiile de scară, ridicând astfel costul pensiilor și restricționând alegerea consumatorului. Barierele sunt în multe cazuri rezultatul reglementărilor diferite și al neclarităților legale, cum ar fi definirea incertă a activității transfrontaliere, lipsa armonizării reglementărilor prudențiale și a complexei interacțiuni dintre legile UE și cele naționale. Înlăturarea acestor obstacole necesită o revizuire a Directivei IORP și mai multă transparență în ceea ce privesc deosebirile dintre țări. Se impune de asemenea discutarea unor aspecte legate de administrarea pensiilor tip fond, vizând înțelegerea corespunzătoare și supervizarea deciziilor de investiții, remunerarea și structurile stimulative pentru furnizorii de servicii și pentru realizarea unor investiții marcate tot mai mult de *social responsibility*.

Asigurarea transparenței obligațiilor privind pensiile impune și existența unor standarde de contabilitate adecvate și comparabile. IASB (International Accounting Standards Board) a întreprins un proiect de revizuire a standardului

³⁸ Vezi Council of the European Union, 2972nd Council meeting, Economic and Financial Affairs, Brussels, 10 November 2009, 15572/09.

³⁹ Vezi Krieger și Sauer (2003), care, printr-un model simplu, demonstrează cum migrația schimbă compoziția populației și deci redistribuția inter-generații pe care se bazează sistemul PAYG.

de contabilitate privind pensiile IAS 19. Comisia Europeană, împreună cu consilierul său tehnic EFRAG (European Financial Reporting Advisory Group) monitorizează îndeaproape proiectul IASB, în vederea îmbunătățirii contabilității pensiilor, inclusiv a pensiilor de tip fond, în conformitate cu prevederile IAS Regulation 1606/2002 (European Commission, 2010, *Green Paper*).

Libera circulație a capitalului este facilitată de statele membre ale UE acordând același tratament de impozitare a dividendelor și dobânzii primite prin investirea în IORP pe teritoriul lor dar stabilite altundeva în cuprinsul EEA (European Economic Area). Ca urmare a deciziei Comisiei Europene de a penaliza câteva state membre ale UE din cauza unor aspecte discriminatorii ale regulilor lor de impozitare, țările au început să-și alinieze legislația taxării pensiilor la cerințele legii UE.

O problemă specifică o reprezintă transferabilitatea pensiilor suplimentare, având în vedere că muncitorii mobili, care schimbă adesea sistemul social în decursul carierei profesionale, se confruntă în prezent cu numeroase dezavantaje. Așa cum arată Raportul Monti (2010), în consultările privind sistemele de pensii din Europa, Comisia Europeană trebuie să analizeze obstacolele aflate în calea mobilității transfrontaliere a forței de muncă. În acest context, o opțiune de explorat ar fi dezvoltarea unui al 28-lea regim pentru drepturile de pensii suplimentare. Acesta ar fi un regim stabilit în totalitate prin legi UE, dar care ar funcționa în paralel cu regulile naționale și deci ar fi opțional pentru firme și lucrători. Un muncitor care ar opta pentru acest regim ar fi supus acelorași reglementări pentru beneficiile ne-statutare oriunde s-ar deplasa în Europa. Pentru a simplifica lucrurile, se arată în Raportul Monti, o sub-opțiune ar fi aceea de a limita posibilitatea alegerii acestui regim doar pentru muncitorii aflați la primul lor contract de muncă. Acest lucru ar constitui un stimulent pentru deplasarea forței de muncă tinere, care este de obicei cea mai înclinată către mobilitatea internațională.

Actualele reglementări europene se limitează la schemele de pensii statutare și ocupaționale. Se impune o extensie a reglementărilor de coordonare în vederea îmbunătățirii accesului lucrătorilor mobili la drepturile de pensii suplimentare atât în cadrul unui stat cât și între statele membre ale UE. Comisia Europeană a propus în anul 2005 o Directivă care să stabilească standardele minime pentru dobândirea, păstrarea și transferabilitatea drepturilor de pensie suplimentară. Propunerea respectivă a fost revizuită în 2007, dar nu a fost întrunită unanimitatea în Consiliul UE pentru a fi adoptată.

Recunoscând accentul pus, în *Green Paper*, asupra mobilității lucrătorilor fără pierderea drepturilor de pensie legate de muncă și a celor de pensie suplimentară, Olovsson (2011) consideră că acestea reprezintă ambiții temeinice, dar cu

relevanță pe termen lung. Cât de importante sunt barierele pe termen scurt și chiar mediu rămâne o întrebare deschisă. Mobilitatea în Europa nu este încă la nivelul celei din SUA, de exemplu. Autorul menționat se îndoiește că oamenii vor începe să se deplaseze mai mult dacă restricțiile de circulație a forței de muncă sunt înlăturate. În opinia sa, pe termen scurt (și mediu) este mult mai importantă reforma sistemelor de pensii care să asigure sustenabilitatea acestora și încurajarea muncii la vârste înaintate.

Oricum, în contextul globalizării și al actualei crize financiare și economice, mobilitatea forței de muncă trebuie luată în considerare. Oamenii trebuie să fie capabili să-și schimbe cu ușurință locul de muncă în decursul întregii vieți active, iar angajatorii au nevoie să recruteze rapid persoanele potrivite pentru cerințele diferitelor locuri de muncă. Iar lucrătorii foarte mobili au nevoie, de exemplu, de un fond de pensii UE transfrontalier.

Amplasarea pe care o capătă în prezent pensiile de tip fond impune de asemenea măsuri de coordonare. Schemele de pensii private obligatorii trebuie să intre și ele sub incidența legislației de la nivel UE.

În unele state membre ale UE funcționează servicii de reconstituire a drepturilor de pensie din diferite surse în cadrul statului respectiv. Dată fiind mobilitatea crescută a forței de muncă și diversificarea veniturilor de pensii, atât din surse publice cât și private, un sistem de reconstituire a drepturilor de pensie la nivel UE ar fi extrem de util pentru lucrătorii foarte mobili.

Extinderea către Est a UE a ridicat o problemă specială migrației forței de muncă. O preocupare majoră a Europei Occidentale a fost aceea că, prin lărgirea Uniunii către Est, vor avea loc influxuri de muncitori ce vor deveni beneficiari neți ai sistemelor de securitate socială. Krieger și Sauer (2003) compară sistemele de pensii din Germania, pe de o parte și cele din Polonia, Ungaria, Cehia pe de altă parte, arătând că, cel mai probabil, imigranții au de suportat o povară din intrarea în sistemul de pensii german. Numai dacă numărul total de imigranți este suficient de mare povara s-ar putea transforma într-un câștig. Autorii citați concluzionează că, dacă migrația are loc, se va întâmpla astfel *in ciuda*, nu *din cauza*, existenței sistemelor de pensii.

2.3. Influența factorilor demografici asupra sistemului de pensii din România

Transformările economice, politice și sociale intervenite după 1989 au influențat decisiv evoluția fenomenelor demografice din România. Interdependența dintre variabilele socio-economice și cele demografice devine tot mai pregnantă.

În prima fază a actualului proces de tranziție demografică, scăderea ratei de fertilitate a fost cea mai importantă, iar prin asocierea ulterioară a acesteia cu reducerea ratei de mortalitate s-a ajuns la creșterea numărului de persoane vârstnice și implicit la accelerarea procesului de îmbătrânire.

Efectele procesului de îmbătrânire s-au făcut simțite în România începând cu 1 ianuarie 2000, când populația vârstnică a întrecut numeric și procentual populația tânără. La 1 ianuarie 2000, numărul total al populației României a fost de 22.455.485 locuitori. Numărul persoanelor cu vârste de peste 60 de ani a fost de 4.496.409 (18,7%), devansând numărul celor cu vârste cuprinse între 0-14 ani, respectiv 4.159.567 persoane (18,5%).

Când generațiile reduse numeric, născute după 1989, vor atinge vârstele de 20-40 ani, respectiv după 2025-2030, România se poate confrunta cu un derapaj demografic în condițiile menținerii actualului indice al fertilității de numai 1,33.

Tendențele demografice înregistrate al nivel mondial și european se regăsesc și în România, fiind uneori chiar mai îngrijorătoare decât media europeană, așa cum reflectă următoarele date:

- Populația României a scăzut cu 1,7 milioane locuitori în perioada 1990-2010, de la 23,2 la 21,5 în prezent. Referindu-ne numai la intervalul 2000-2010, populația totală a României a scăzut cu aproape 1 milion de persoane, ceea ce reprezintă o pierdere de 4,5 puncte procentuale. Ritmul anual de scădere a populației s-a diminuat în a doua jumătate a acestei perioade, dar tendința de scădere s-a menținut. Acest trend este contrar celui înregistrat la nivelul Uniunii Europene în ansamblu, unde a avut loc o creștere absolută a populației, de 9.966.836 persoane, în intervalul 2005-2010.
- Potrivit datelor Eurostat, populația României va scădea la 20,8 milioane locuitori în 2020 (scădere cu 2,8% față de 2008), la 18,1 milioane în 2050 și la 16,9 milioane în 2060. În perioada 2008-2060, România va înregistra unul dintre cele mai alarmante procente de scădere din Uniunea Europeană (-21%), după Bulgaria (-28,2%), Letonia (-25,9%) și Lituania (-24,3%).
- Cel mai pesimist scenariu indică o posibilă scădere la 13,3 milioane locuitori în anul 2050 (conform EBRD 2008).
- Rata natalității a scăzut în România de la 13,7‰ în 1990 la 10‰ în 2008 și se prevede scăderea ei în continuare (conform Asociației pentru Pensiiile Administrate Privat din România, 2009). Aceasta se înscrie de altfel într-o tendință specifică modelului demografic european, caracterizată prin trecerea de la comportamentul tradițional procreativ la o planificare riguroasă a nașterilor.

- Sporul natural anual a fost negativ în România în perioada 2000-2010. Ușoara tendință de redresare a acestui indicator în intervalul 2005-2009 (de la -1,9% la -1,6%) a fost întreruptă în anul 2010, cu o valoare de -2,2% (conform Institutului Național de Statistică).
- Ratele fertilității în România au scăzut de la 2,3 nou-născuți per femeie în 1989 la 1,32 nou-născuți per femeie în 2008 și 1,33 în 2010 (vezi tabel 11), stagnând la acest nivel pe o perioadă de 12 ani. Acest nivel nu asigură înlocuirea generațiilor. Pentru înlocuirea generațiilor, fertilitatea ar trebui să fie de 2,1 copii la o femeie. Tabelul 11 indică de asemenea că România are în 2010 una din cele mai scăzute rate ale fertilității din UE, după Polonia (1,28) și Slovacia (1,26). Chiar și în 2060, când se observă o ușoară creștere a acestui indicator la 1,52, România rămâne în grupul țărilor cu cea mai mică fertilitate, după aceleași țări: Polonia cu 1,49 și Slovacia cu 1,47.
- Speranța de viață la naștere în România a crescut de la 70 ani în 1990 la 74 ani (70,3 ani pentru bărbați și 77,1 ani pentru femei) în prezent și continuă să crească. La creșterea speranței de viață la bărbați, cu 12,1 ani, în intervalul 2008-2060, România este depășită, la nivelul UE, doar de țările baltice, iar în ceea ce privește creșterea speranței de viață la femei cu 10 ani în același interval de timp, România este întrecută doar de Letonia (10,1 ani). Evoluția acestui indicator se află în concordanță cu tendința generală a UE, iar în intervalul 2005-2010 s-a manifestat chiar o reducere a decalajelor dintre România și media UE27, mai accentuat pentru femei. Media de creștere anuală a speranței de viață pentru ultimii cinci ani (UE27 / 2004-2008, România / 2005-2009) este de 0,24 ani pentru bărbați în UE 27 față de media pentru bărbați în România de 0,22 ani, iar pentru femei la nivelul României acest indicator este de 0,34 ani, aproape dublu față de media UE27 de 0,18 ani (potrivit Eurostat).
- Rata de dependență a populației vârstnice se află și ea într-un constant trend ascendent. Tabelul 12 arată că în anul 2060, cu o valoare de 64,8, România are în față, la nivelul UE, doar Letonia, care va înregistra valoarea maximă de 68,0.
- Rata de dependență de vârstă⁴⁰ în România a înregistrat tendințe divergente față de Uniunea Europeană. Această rată a crescut la nivelul UE de la 48,9% în 2000 la 49,2% în 2010, dar în România ea a scăzut de la 46,4% în 2000 la 43,0% în anul 2010 (Eurostat).

Indicatorii de mai sus evidențiază că populația României se află în continuă scădere și îmbătrânire, tendința apărând ca ireversibilă și neexistând perspective de stopare a acesteia.

⁴⁰ Calculată ca populația în vârstă de 0-14 ani împreună cu populația în vârstă de 65+ divizată la populația în vârstă de muncă 15-64 ani.

Migrația externă, a cărei dimensiune nu poate fi evaluată cu exactitate⁴¹, are și ea valori foarte ridicate (în special migrația temporară pentru muncă). Dintre cei plecați la muncă, 65% au vârste cuprinse între 20 și 40 de ani, persoane care pot aduce pe lume copii. Ceea ce este alarmant este faptul că toate aceste modificări s-au produs în numai 20 de ani. Libera circulație a forței de muncă a lucrătorilor reprezintă una dintre valorile fundamentale ale comunității europene încă de la constituirea acesteia, dar dimensiunea procesului mobilității forței de muncă în plan european a devenit un fenomen cu implicații majore pentru sistemul de protecție socială, de sănătate și sistemul de pensii.

Realitatea demografică din România poate fi caracterizată prin termenul de “criză demografică latentă” (Ghețău, 2007). Același autor evidențiază că populația în vârstă de 60 de ani și peste din România va cunoaște în următoarele decenii o expansiune masivă și rapidă, proiecțiile autorului indicând pentru anul 2050 o creștere a acestei populații la 6,5 milioane față de 4,16 milioane în 2005.

În România s-a manifestat o creștere a numărului pensionarilor pe fondul unei diminuări a populației ocupate, accentuându-se astfel raportul de dependență. Potrivit studiului Consiliului Național al Persoanelor Vârstnice (mai 2009), de la **315, 1** pensionari de asigurări sociale de stat⁴² la 1000 salariați în 1990, s-a ajuns la **629,7** pensionari la 1000 salariați în 1996, **958,2** pensionari la 1000 salariați în 2001, la **1011,4** pensionari la 1000 salariați în 2005, la **992,7** pensionari la 1000 salariați în 2006, la **950,5** pensionari la 1000 salariați în 2007 și la **970,6** pensionari la 1000 salariați în 2008.

Toate aceste evoluții demografice au afectat semnificativ asigurarea cheltuielilor bugetare legate de pensii, ajutoare sociale și alte forme de sprijin cu caracter special.

Cauzele introducerii în România, în anul 2007, a sistemului pensiilor private au fost de fapt similare celor din întreaga lume: pensionarii trăiesc mai mult, numărul angajaților scade, pensiile publice nu mai reușesc să asigure rate de înlocuire decente, adecvate pentru pensionari, iar sistemele PAYG sunt împovărate de evoluțiile demografice.

Evoluțiile demografice prezentate mai sus impun o serie de măsuri în domeniul reformării sistemului de pensii și al problemelor vârstnicilor, cum ar fi: majorarea vârstei de pensionare (la 65 de ani atât pentru bărbați cât și pentru femei); renunțarea la pensia anticipată în sistemul public; atragerea tinerilor pentru înscrierea la fondurile de pensii facultative alături de pensiile private obligatorii

⁴¹ În prezent nu există date statistice oficiale privind numărul românilor care lucrează în UE27. Departamentul de Ocupare, Afaceri Sociale și Incluziune al Comisiei Europene a comunicat recent că 2,1 milioane români lucrează în alte țări membre ale UE, iar dintre aceștia majoritatea se află în Italia (890.000), Spania (825.000) și Germania (110.000)

⁴² Au fost considerați doar pensionarii de asigurări sociale de stat, iar în anii 2007-2008 scăderea raportului de dependență economică s-a datorat creșterii ușoare a numărului de salariați.

pentru a beneficia la bătrânețe de venituri mai mari decât cele cuvenite din sistemul public de pensii; dezvoltarea unor programe de reinserție și de menținere a unei vieți active și a unei participări semnificative a persoanelor vârstnice în societate; instituirea de convenții care să permită prelungirea vieții active peste 65 de ani; promovarea „îmbătrânirii active”, care presupune educația și formarea pe parcursul întregii vieți, retragerea din activitate mai târziu și progresiv, contribuind astfel la reducerea dependenței și a costurilor retragerii din activitate și ale îngrijirilor ulterioare de sănătate.

Implementarea sistemului de pensii bazat pe capitalizare a fost demarată în România odată cu **Legea 204/2006** privind pensiile facultative, iar în scopul eliminării discriminărilor din sistemul public de pensii au fost recalculat pensiile ținând cont de contribuția la sistem pe tot parcursul vieții active.

Răspunzând aceluiași provocări demografice, începând cu data de 1 ianuarie 2011 sistemul public de pensii este reglementat prin **Legea nr. 263/2010** privind sistemul unitar de pensii, act normativ ce abrogă prevederile Legii nr. 19/2000 privind sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale. Una dintre direcțiile de reformă ale legii menționate este egalizarea treptată a vârstei de pensionare între bărbați și femei. Vârsta legală de pensionare în prezent este de 58,9 ani pentru femei și 63,9 ani pentru bărbați. Aceasta va crește până la 60 de ani pentru femei și la 65 de ani pentru bărbați până în decembrie 2014. De la 1 ianuarie 2015, vârsta de pensionare a femeilor își va continua creșterea treptată cu 3 luni pe an, devenind egală cu cea a bărbaților (65 de ani) în anul 2030.

2.4. Unele concluzii

Schimbările demografice din Uniunea Europeană reprezintă o importantă provocare la adresa sistemelor de pensii. Sporirea numărului vârstnicilor și creșterea longevității conduce la creșterea cheltuielilor cu pensiile și evidențiază necesitatea asigurării durabilității financiare a sistemelor respective.

Tendențele demografice prezentate în această analiză confirmă declarația profesorului Joseph Stiglitz, fost economist șef al Băncii Mondiale și laureat al Premiului Nobel pentru economie, potrivit căreia „nu există nici un subiect cu o importanță mai mare decât îmbătrânirea populației și furnizarea protecției sociale pentru persoanele vârstnice” (Help Age International, 2002). Și în opinia altor autori (Boldrin și colab., 1999), dificultățile financiare cu care se confruntă sistemele publice de pensii, prezente în majoritatea statelor Uniunii Europene, se datorează unui singur factor exogen: tendințelor demografice, în special creșterii rapide a ponderii vârstnicilor în populație. Dintre ceilalți factori identificați de autorii menționați,⁴³ doi se referă tot la populația vârstnică și la sistemul de

⁴³ Scăderea rapidă a participării bărbaților pe piața forței de muncă, creșterea lentă a participării

pensii și anume politica de creștere a nivelului pensiilor și stimularea pensionării anticipate, aceștia reflectând „alegerile politice”.

În acest context, multe țări europene au introdus și își propun să dezvolte, pe lângă reformarea sistemelor publice de pensii, *scheme de pensii suplimentare*. Unele țări au redirecționat o parte din contribuțiile la schemele publice către scheme tip fond obligatorii și administrate privat (Bulgaria, Estonia, Letonia, Ungaria, Polonia, Slovacia și Suedia). În prezent, aceste scheme tip fond se află în faza de construcție, dar ponderea lor în pachetul total al pensiilor va fi semnificativă în deceniile următoare. Țări precum Suedia, Danemarca, Țările de Jos, Marea Britanie și Irlanda se bazează deja în mare măsură pe sisteme de pensii private ocupaționale, rolul acestora sporind în continuare.

În contextul actual al globalizării, trebuie ținut cont și de componenta de migrație a forței de muncă, care ridică problema transferabilității pensiilor, depinzând covârșitor de întărirea pieței interne în UE. Amploarea pe care o capătă în prezent pensiile de tip fond impune măsuri de coordonare la nivelul UE.

România se înscrie și ea în acest tablou general. Natalitatea și ratele fertilității scad alarmant, sporul natural este negativ, speranța de viață la naștere este scăzută, iar migrația a atins cote record. În plus, creșterea semnificativă a numărului de pensionari concomitent cu diminuarea numărului de contribuabili reprezintă factori importanți ai dificultăților financiare cu care se confruntă sistemul public de pensii și accelerează necesitatea implementării sistemelor de pensii private. Sistemul public de pensii trebuie să funcționeze mai departe ca o componentă în descreștere, pe măsură ce sistemele cu capitalizare se vor amplifica și își vor arăta rezultatele pozitive.

Tendințele reliefate atât pe plan european cât și la nivelul României impun și creșterea vârstei de pensionare și a stagiilor complete de cotizare precum și egalizarea vârstei de pensionare între bărbați și femei.

Previziunile Eurostat indică o creștere pe termen lung a ratei de dependență a populației vârstnice. În viitor pe piața muncii vor intra cohorte reduse iar după 2030 numărul de pensionari va crește substanțial, influențând raportul de dependență.

Fenomenul de îmbătrânire a populației și costurile aferente acestuia vor necesita continuarea reformării sistemului românesc de pensii și extinderea pilonului bazat pe capitalizare. Chiar dacă implementarea pilonului II poate avea efecte negative asupra sustenabilității sistemului public de pensii, diminuând fondurile pentru actualii pensionari, funcționarea sistemului multipilon poate însă să furnizeze, pe termen lung, un nivel decent al veniturilor provenite din pensii.

femeilor, persistența ratei ridicate a șomajului, politica de creștere a valorii pensiilor și stimularea pensionării anticipate.

Capitolul 3. Factori de influență pentru un sistem de pensii adecvat și sustenabil

Organizarea și finanțarea sistemelor de protecție socială este responsabilitatea fiecăruia dintre statele membre ale Uniunii Europene. Modelul utilizat în fiecare stat membru este, prin urmare, oarecum diferit, în timp ce UE joacă un rol de coordonare pentru a se asigura că persoanele care se deplasează în afara granițelor continuă să primească o protecție adecvată. Acest rol promovează, de asemenea, acțiuni în rândul statelor membre pentru combaterea sărăciei și a excluziunii sociale, precum și de reforma sistemele de protecție socială pe baza schimburilor de politici și a învățării reciproce. Această politică este cunoscută sub numele de protecție socială și proces de incluziune socială - aceasta stă la baza strategiei Europa 2020 și va juca un rol cu atât mai important cu cât Europa încearcă să devină o economie inteligentă, durabilă și incluzivă.

Principala provocare cu care este probabil să se confrunte aceste sisteme de protecție socială în următorii ani este cel al schimbărilor demografice, în special îmbătrânirea populației din Europa.

La nivelul întregii Uniuni Europene participarea vârstnicilor în populația ocupată (*old age labour force participation*) a scăzut dramatic pe parcursul ultimelor decenii, iar această evoluție este concomitentă cu îmbătrânirea populației, ceea ce face ca sistemul european de asigurări sociale să se confrunte cu o dublă amenințare: pe de o parte pensionarii primesc pensie pe parcursul unei perioade de timp mai îndelungate, iar pe de altă parte există mai puține persoane active pentru fiecare pensionar, care să susțină această povară financiară.

Problema centrală la care un sistem de pensii trebuie să răspundă este aceea de a oferi o soluție cu privire la scăderea veniturilor individuale odată cu procesul de îmbătrânire. Consensul este acela că un sistem de pensii adecvat trebuie să răspundă atât nevoii de a proteja pensionarii de sărăcie, cât și de a le permite să-și mențină standardele anterioare de viață. Un raport recent al Băncii Mondiale privind reformele sistemelor de pensii la nivel global definește ca fiind *adecvat* un sistem de pensii „care oferă beneficii pentru întregul spectru al populației, iar aceste beneficii sunt suficiente pentru a preveni sărăcia persoanelor în vârstă, în plus față de furnizarea unor mijloace fiabile în vederea asigurării consumului constant pe parcursul vieții pentru marea majoritate a populației”, (Holzmann and Hinz, 2005 și Draxler and Mortensen, 2011).

Un mijloc prin care putem evalua dacă un sistem de pensii este adecvat constă în compararea standardului de viață al unui individ pe perioada când este activ cu perioada de după pensionare. De aceea, ne interesează cu precădere să găsim

factorii ce influențează rata de înlocuire agregată și riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de peste 65 de ani, să cuantificăm această influență și să analizăm scenariile de evoluție ale acestora în funcție de diferite valori previzionate pentru factorii de impact.

În acest fel vom putea evalua eficiența măsurilor recente adoptate la nivel european în domeniul social ca răspuns la impactul îmbătrânirii populației în scopul de a îmbunătăți sustenabilitatea finanțelor publice și de a asigura un venit adecvat al populației.

3.1. Date și metodologie

Considerente generale

Componenta „Pensii” a Metodei Deschise de Coordonare a UE este guvernată de cele trei obiective principale - *pensii adecvate*, *pensii sustenabile* și *pensii modernizate* - iar portofoliul său de indicatori este structurat de-a lungul acestor obiective⁴⁴.

Folosim în analiza cantitativă indicatori care intră sub incidența primelor două obiective amintite, în funcție de disponibilitatea seriilor de timp în baza de date EUROSTAT, astfel:

- Indicatori pentru primul obiectiv – „Pensii adecvate”:

„Asigurarea de venituri adecvate la pensionare pentru toți și accesul la pensii care să permită oamenilor să-si mențină standardul de viață după pensionare într-o măsură rezonabilă în spiritul solidarității și al echității între generații și în cadrul aceleși generații”.

- **Riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de peste 65 de ani** (*At-risk-of-poverty rate, rate of elderly people, (65+)*) sau RISKPOV⁴⁵

- **Rata de înlocuire agregată** (*the aggregate replacement ratio*) sau ARR

- Indicatori pentru al doilea obiectiv – „Pensii sustenabile”:

„Asigurarea viabilității financiare a sistemelor de pensii publice și private având în vedere presiunile asupra finanțelor publice și îmbătrânirea populației, în contextul strategiei cu trei componente de abordare a implicațiilor bugetare ale îmbătrânirii în special prin: sprijinirea prelungirii perioadei de viață activă și îmbătrânirea activă; echilibrarea contribuțiilor și beneficiilor într-un mod adecvat și corect din punct

⁴⁴ Lista completă a acestor indicatori poate fi accesată la adresa: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/omc_social_inclusion_and_social_protection/pension_strand

⁴⁵ Aceasta este forma sub care indicatorul intra în programarea econometrică cu programul Eviews 7.1. Pentru fiecare indicator arătăm și această prescurtare.

de vedere social; și prin încurajarea accesibilității și securității sistemelor de pensii finanțate și private”.

- **Rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani** (*Employment rate of older workers*) sau EMPLOLD

- **Vârsta medie de ieșire din forța de muncă** (*Average exit age from the labour force*) sau EXIT

- **Speranța de viață la vârsta de 65 de ani, atât pentru femei cât și pentru bărbați** (*Life expectancy at age 65*) sau LIFEMEN, respectiv LIFEFEM

- **Rata de dependență a vârstnicilor** (*the old-age dependency ratio*) sau DEPEND

- În plus, includem și un alt indicator statistic privind dezvoltarea durabilă în domeniul schimbărilor demografice. Acesta face parte dintr-un set de indicatori stabiliți de către Uniunea Europeană (UE) pentru monitorizarea strategiei sale de dezvoltare sustenabilă.⁴⁶ Așadar, pe lângă indicatorii enumerați anterior, UE a inclus pe lista indicatorilor privind dezvoltarea durabilă în domeniul schimbărilor demografice și indicatorul:

- **Cheltuieli cu îngrijirea persoanelor în vârstă** (*Expenditure on care for the elderly*) sau EXPENDOLD

Considerăm în analiză toate cele 27 de state membre ale Uniunii Europene și strângem serii de timp cu indicatorii mai sus amintiți pentru fiecare dintre ele pe parcursul perioadei 1990-2010. Frecvența observațiilor este anuală. În plus, aceiași indicatori sunt disponibili în baza de date EUROSTAT și pentru Croația, Islanda, Norvegia, Elveția și Turcia, țări ce au fost incluse și ele în analiză. Mai mult, seriile de timp UE15 și UE27 au fost și ele incluse.⁴⁷ Pentru a asigura comparabilitatea indicatorilor, singura bază de date utilizată în această analiză este EUROSTAT. Datele folosite sunt organizate în panel, unde țările incluse în analiză sunt identificatorii cros-secțiunilor, iar pentru fiecare cros-secțiune există 8 serii temporale cu indicatori anuali ce caracterizează adecvarea și sustenabilitatea sistemului de pensii corespunzător perioadei 1990-2010.⁴⁸ Este vorba așadar de un număr de 34 de cros-secțiuni cu 21 de ani de analiză (în cazul seriilor complete) și 8 indicatori statistici pentru fiecare cros-secțiune. În acest fel, am folosit în estimare 9312 de observații anuale, conform tabelului de mai jos.

⁴⁶ Sustainable development in the European Union - 2009 monitoring report on the EU sustainable development strategy, European Commission, 2009

⁴⁷ Anexa 6 prezintă cele 34 de cros-secțiuni incluse în analiză.

⁴⁸ Pentru unele serii de timp, nu sunt disponibile în Eurostat observații anuale pe parcursul întregii perioade de analiză. În aceste cazuri, au fost introduse în panel aceste serii doar cu observațiile disponibile.

Tabel 13 Structura panelului de date folosit în estimări

Structura bazei de date: Panel – Frecvența Anuală		
Dimensiunea panelului: 34 x 21		
Interval: 1990 2010 x 34 - 714 obs		
Obiect	Număr	Observații
serii	11	7854
alfa	1	714
Coef.	1	750
Total	13	9318

Notă: Estimarea diferitelor modele econometrice asupra datelor panel se efectuează cu programul software Eviews 7.1.

3.2. Privire de ansamblu asupra evoluției indicatorilor statistici privind adecvarea și sustenabilitatea sistemului de pensii în România versus media UE

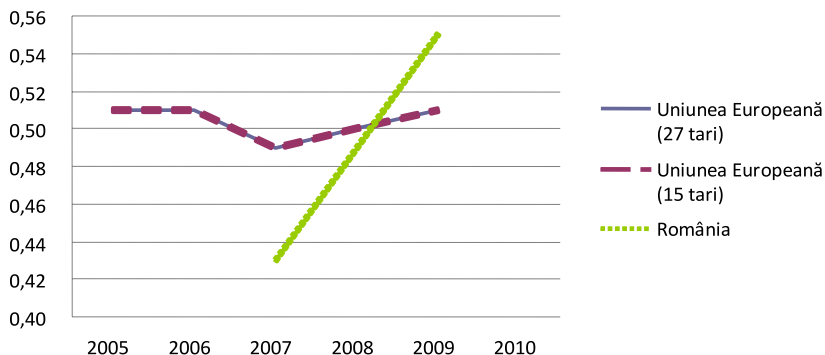
Rata de înlocuire agregată (the aggregate replacement ratio) **indică nivelul de venituri al pensionarilor în raport cu venitul lor înainte de pensionare. Nivelul veniturilor persoanelor în vârstă de peste 65 de ani în raport cu venitul lor înainte de pensionare a scăzut în UE-25 între 2005 și 2007, revenindu-și în anul 2009 la nivelul din 2005, respectiv de 0,51.** Nivelul de 0,51 calculat pentru media UE la sfârșitul anului 2009 denotă **faptul că beneficiile primite după pensionare reprezintă aproximativ jumătate din veniturile de dinainte de pensionare.**

Majoritatea statelor membre au un nivel al ratei de înlocuire corespunzător anului 2009 (cele mai recente observații incluse în EUROSTAT) de sub 0,5, la pragul inferior aflându-se Bulgaria (0,34), Cipru (0,35) și Letonia (0,35), în timp ce cele mai ridicate niveluri se întâlnesc în Austria (0,64) și Franța (0,68). Conform EUROSTAT, România avea la sfârșitul anului 2009 o rată de înlocuire de 55%, în creștere față de nivelul de 43% înregistrat în anul 2007.

Diferențele dintre țări sunt generate de către diferențele în ceea ce privește factorii demografici și de către diferențele existente în cadrul sistemelor de pensii, în special în ceea ce privește generozitatea beneficiilor și indexarea pensiilor. Cele mai multe țări au pensii indexate la nivelul prețurilor sau o combinație hibrid a salariilor și a prețurilor și din acest motiv nu reușesc să capteze creșterile salariale.

Reformele recente ale sistemelor de pensii implementate într-o serie de state membre ale UE vor conduce la creșterea cheltuielilor publice cu pensiile. Prin urmare, este necesar ca aceste sisteme să fie monitorizate îndeaproape, în special în acele state membre predispuse să fie afectate din cauza unor niveluri inadecvate ale beneficiilor la pensionare.

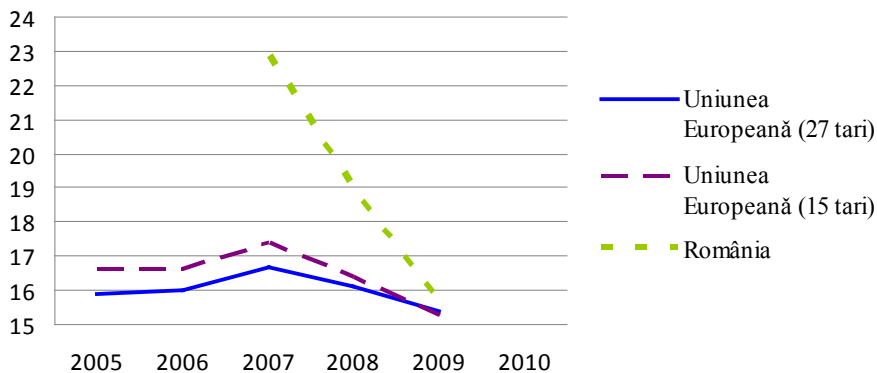
Figura 5 Rata de înlocuire agregată

Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

Riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de peste 65 de ani (At-risk-of-poverty rate for pensioners) din UE-27 a scăzut ușor între 2007 și 2009, în timp ce această scădere a fost mai importantă în cazul României. Riscul de a fi sau a deveni săraci este mai mare pentru persoanele în vârstă decât pentru media populației.

Figura 6 Riscul de sărăcie pentru persoanele cu vârsta de peste 65 ani

Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

Proporția persoanelor în vârstă de peste 65 de ani supuse riscului de sărăcie în UE-27 a scăzut de la 16,7% în 2007 la 15,4% în 2009. Proporția persoanelor în vârstă de peste 65 de ani supuse riscului de sărăcie variază însă substanțial între statele membre, de la 4% (Ungaria) la 51,2% (Letonia) în anul 2009. România înregistra în anul 2009 un nivel de 15,7% pentru acest indicator, în scădere față de nivelul de 22,9% înregistrat în anul 2007.

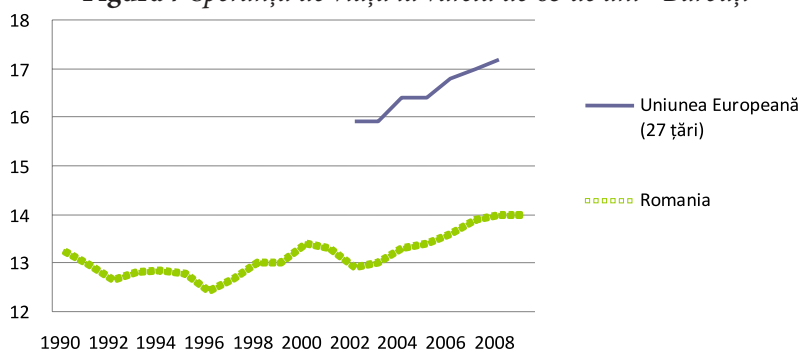
Speranța de viață la vârsta de 65 de ani (Life expectancy at age 65). Au existat progrese în ceea ce privește speranța de viață la vârsta de 65 de ani în UE-27 atât pentru bărbați cât și pentru femei, aceasta crescând în mod constant în perioada 2002 – 2008. Datele disponibile arată că speranța de viață a bărbaților la 65 de ani

în UE-27 a crescut în mod constant în perioada 2002 – 2008, de la 15,9 la 17,2 ani. Indicatorul arată, de asemenea, o evoluție favorabilă și în cazul femeilor, în creștere de la 19,5 la 20,7 ani pe parcursul aceleiași perioade.

Speranța de viață la vârsta de 65 de ani este mai mică în România față de media Uniunii Europene atât pentru bărbați (14 ani în anul 2009) cât și pentru femei (17,2 ani în 2009).

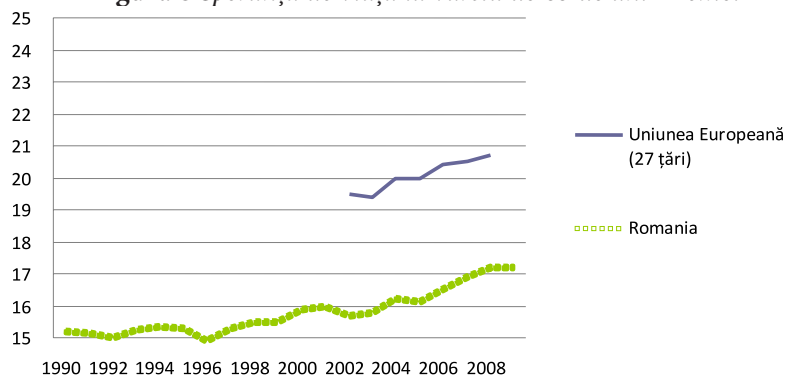
Se estimează că speranța de viață la vârsta de pensionare - în mod convențional la 65 de ani - în UE-27 va crește cu 5,4 ani pentru bărbați și cu 5,2 ani pentru femei în perioada 2008-2060.⁴⁹

Figura 7 Speranța de viață la vârsta de 65 de ani - Bărbați

Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

Figura 8 Speranța de viață la vârsta de 65 de ani - Femei

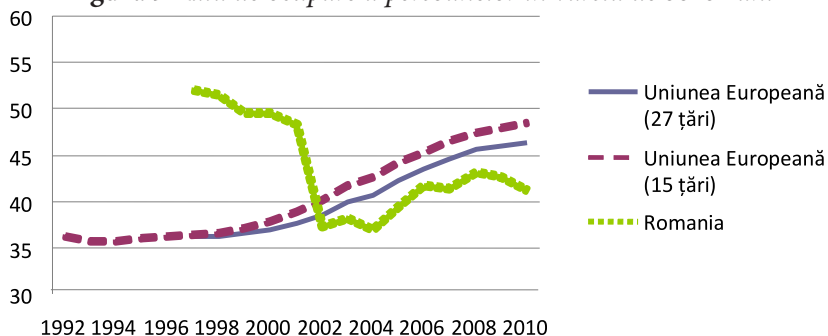
Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

Rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55 - 64 de ani (Employment rate of older workers) se calculează prin împărțirea numărului de persoane în vârstă de 55 - 64 de ani care sunt angajate la populația totală din aceeași grupă de vârstă.

⁴⁹ Vezi European Commission and the Economic Policy Committee, '2009 ageing report: Underlying assumptions and projection methodologies', European Economy, No 7, 2008.

Proporția persoanelor active cu vârsta cuprinsă între 55 și 64 de ani la nivelul UE-27 a crescut de la 36,9% la 46,3% în perioada 2000 - 2010. Există diferențe semnificative între țări. În anul 2010, 12 state membre UE au atins deja nivelul țintă de 50%. Cele mai mari niveluri pentru rata de ocupare a persoanelor vârstnice se întâlnesc în 2010 în Islanda (79,8%) și Suedia (70,5%), în timp ce nivelurile cele mai reduse corespund Maltei (30,2%) și Poloniei (34%). România înregistra în 2010 o rată de ocupare a persoanelor vârstnice de 41,1%, în scădere față de nivelurile de 42,6% din 2009 și de 43,1% din 2008, dar în urcare față de nivelul minim de 36,9% înregistrat în 2004.

Figura 9 Rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 ani

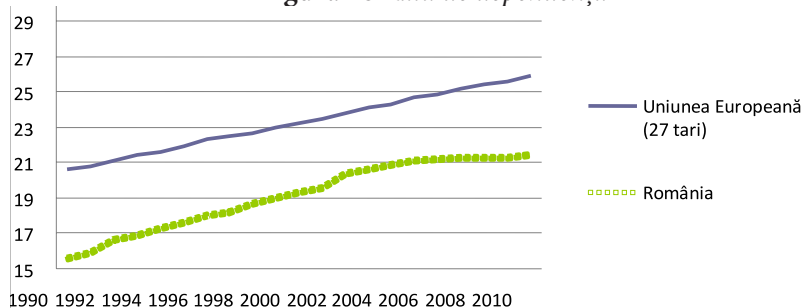

Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

Diferențele existente între țări se datorează atât vârstelor diferite de pensionare, dar și amplelor reforme structurale care au avut loc în unele state membre în ultimii zece ani, reforme care prevăd printre altele reducerea accesului la schemele de pensionare anticipată, stimulente pentru prelungirea perioadei de viață activă și creșterea gradului de angajare a persoanelor în vârstă.

Rata de dependență (the old-age dependency ratio). Raportul dintre numărul persoanelor în vârstă și populația activă în UE-27 a crescut constant din 1990, de la nivelul de 20,6% înregistrat în 1990 la un nivel estimat la 25,9% în 2010. Rata de dependență în România este estimată la 21,4% în 2010, sub media UE-27.

Figura 10 Rata de dependență

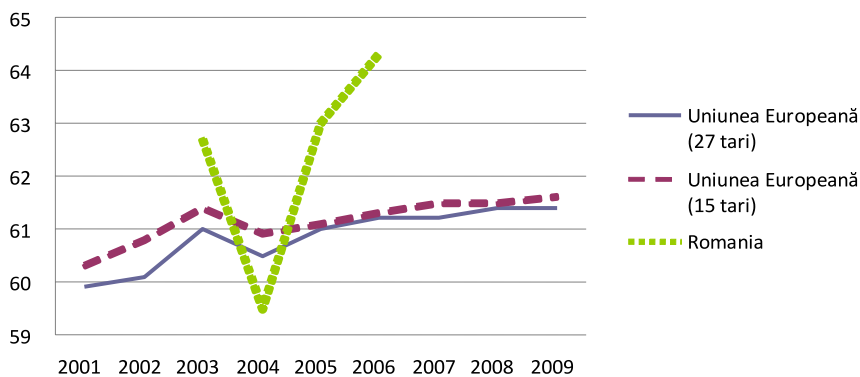
Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

Rata scăzută a fertilității și speranța de viață mai lungă au contribuit la creșterea constantă a acestui indicator la nivelul Uniunii Europene. Rata de dependență mare poate genera probleme în sistemele de pensii finanțate prin impozitarea beneficiilor salariale, în special în cazul sistemelor ce prevăd pensionarea anticipată, care se estimează că acoperă aproximativ 20% din populația UE în vârstă de 55-64 de ani.

Rata de dependență este estimată să se dubleze până în 2060, conform EUROPOP2010. În timp ce în prezent există o persoană cu vârsta de 65 ani sau mai mult pentru fiecare patru persoane în vârstă de muncă, în 2060 raportul este de așteptat să fie de o persoană la două persoane, conform celor mai recente proiecții EUROPOP2010. Ponderea persoanelor cu vârsta de 65 ani și peste în populația totală se estimează să crească la nivelul UE27 de la 16% în 2010 la aproape 30% până în 2060, în timp ce în cazul României aceasta va crește de la un nivel de 14,9% în 2010 la 34,8% în 2060. În mod similar, ponderea persoanelor în vârstă de 80 ani sau de peste 80 ani se estimează ca aproape se va tripla la nivelul UE27, de la 4,1% în 2010 la 11,5% în 2060, în timp ce în România ponderea acestora va crește chiar și mai mult, de la 3,1% în 2010 la 13,11% în 2060.

Vârsta de pensionare (Retirement age). Modificările ce au avut loc un ceea ce privește vârsta de pensionare pe parcursul perioadei 2001 - 2009 au fost insuficiente pentru a putea atinge obiectivul UE de a se ajunge la o vârstă medie de pensionare de 65 de ani în 2010.

Figura 11 Vârsta medie de pensionare

Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

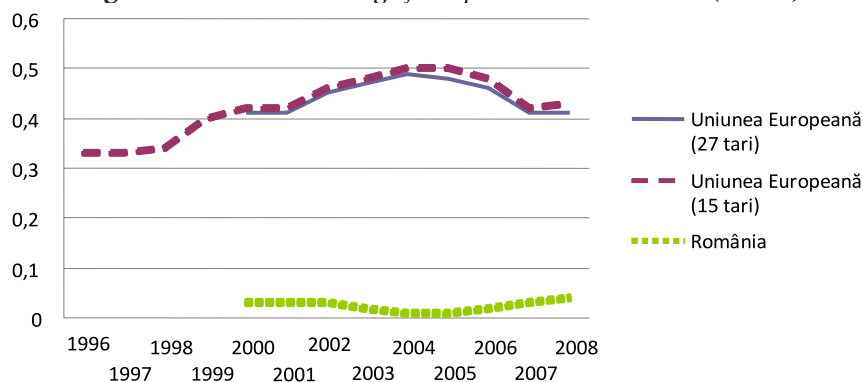
Vârsta medie de ieșire de pe piața forței de muncă a crescut constant între 2001 și 2009 la nivelul UE-27, de la un nivel mediu de 59.9 în 2001 la 61.4 ani în 2009.

Între țările membre UE, vârsta medie de retragere de pe piața forței de muncă variază la nivelul anului 2009 între un nivel minim de 58,8 ani în cazul Slovaciei și un nivel maxim de 64,8 ani în cazul Islandei. Vârsta medie de pensionare era de 64,3 ani în România în anul 2006 (ultima valoare înregistrată în EUROSTAT).

Cheltuieli cu îngrijirea persoanelor în vârstă (Expenditure on care for the elderly). Ponderea cheltuielilor publice pentru îngrijirea persoanelor în vârstă în PIB a scăzut ușor la nivelul UE-27 începând din anul 2004, după o perioadă de creștere constantă ce începuse în anul 2000. Astfel, de la un nivel maxim de 0,49% din PIB înregistrat în 2004 pentru media UE-27, ponderea acestor cheltuieli în PIB a ajuns la un nivel mediu de 0,41% în 2008.

În România, ponderea cheltuielilor publice pentru îngrijirea persoanelor în vârstă în PIB era de 0,04% în anul 2008, în ușoară creștere față de nivelul de 0,01% înregistrat în anul 2005.

Figura 12 Cheltuieli cu îngrijirea persoanelor vârstnice (% PIB)

Sursa: Reprezentare făcută de autori, date EUROSTAT

În același timp, cheltuielile publice legate de îmbătrânirea populației se estimează să crească de la 23,1% din PIB în 2007 la 27,8% din PIB în 2060 (vezi anexa 7). Această creștere este în principal determinată de către creșterea cheltuielilor cu pensiile și asistență medicală. Cheltuielile publice pentru pensii se estimează să crească de la 10,2% din PIB la 12,6% din PIB în perioada 2007 - 2060. Estimările efectuate pentru statele membre indică faptul că o creștere a cheltuielilor publice cu pensiile nu va conduce neapărat la venituri mai mari pentru pensionari. Astfel, în timp ce cheltuielile publice cu pensiile sunt estimate să crească în majoritatea statelor membre UE-27, nivelul de venit al pensionarilor în raport cu venitul lor înainte de pensionare este estimat să crească numai în 13 țări.

3.3. Metodologie

Într-o primă investigație estimăm un sistem de tip VAR (Vector Autoregression) cu 8 variabile pe datele panel pentru a analiza relația dinamică dintre indicatorii ce reflectă adecvarea și sustenabilitatea sistemelor de pensii și pentru a avea o primă imagine a factorilor de influență existenți în sistem.

Sistemul de ecuații simultane VAR ne permite să investigăm interacțiunile dintre variabilele endogene și în același timp să încorporăm structuri de autocorelație pentru fiecare variabilă.

Modelul VAR poate fi scris în felul următor:

$$y_t = A + \sum_{p=1}^P B_p Y_{t-p} + u_t$$

unde y_t este un vector de variabile de tip 8×1 , iar A și B_p sunt matrici de parametri de tip 8×1 , respectiv 8×8 . P este lungimea lag-ului de timp, iar u_t reprezintă coloana de reziduuri ale modelului, presupuse a fi necorelate cu valorile variabilelor corespunzătoare din partea dreaptă a ecuației.

În continuare, vom calibra diferite modele de regresie multifactoriale pe datele panel pentru a descoperi acei factori care au cea mai mare influență asupra sustenabilității și adecvării sistemelor de pensii din țările incluse în analiză. Vom considera alternativ drept variabilă dependentă rata de acoperire agregată (ARR) și riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de 65 de ani sau mai mult (RISKPOV). Ne interesează care sunt variabilele care contribuie la creșterea ratei de acoperire, respectiv la scăderea riscului de sărăcie. Întotdeauna, considerăm că cele două modele sunt independente. Abordarea va fi „de la general la simplu”, astfel încât începând de la un model multifactorial simplu vom adăuga pe rând supoziții cu privire la existența efectelor cros-secționale și temporale și apoi cu privire la distribuția reziduurilor. Vom „rafina” modelul până când vom găsi factorii sau combinația de factori care explică cel mai bine evoluția viitoare a ARR, respectiv RISKPOV, iar în final vom face previziuni cu acest model pentru rata de acoperire agregată și riscul de sărăcie pentru persoanele în vârstă de 65+ în cazul României, considerând diferite scenarii de evoluție pentru factorii explicativi, respectiv un așa-numit scenariu „neutru” sau „realist”, un scenariu pesimist și unul optimist.

În cele din urmă vom propune și un model propriu, denumit „modelul SPOS” în care vom căuta combinația de indicatori care să explice cel mai bine legătura dintre un sistem de pensii sustenabil și unul adecvat, iar în același timp să înlăture pericolul existent în modelele anterioare, și anume acela ca factorii explicativi din ecuații pot conține informații similare, ceea ce ar distorsiona adevăratele relații de corelație existente în sistem.

Abordarea de la general la simplu începe cu estimarea următorului model multifactorial, ecuație ce reprezintă de fapt așa-numitul „model restricționat de regresie” în care toți coeficienții sunt presupuși constanți atât în cros-secție cât și în timp.

$$Y_{i,t+1} = \beta_1 + \beta_2 X_{2,t} + \beta_3 X_{3,t} + \dots + \beta_8 X_{8,t} + u_t$$

unde:

$i = 1, 2, 3 \dots 62$ este identificatorul cros-secțiunii

$t = 1, 2, 3, 4, 5$ identifică perioada de timp

Admițând că modelul anterior este deosebit de restrictiv, pasul următor este să considerăm diferențele dintre elementele cros-secției (statele membre UE și celelalte țări incluse în EUROSTAT). Pentru a realiza acest lucru, lăsăm intercept-ul din modelul de regresie să varieze de-a lungul țărilor incluse în analiză, presupunând însă în continuare că pantele rămân constante atât în cros-secțiune cât și de la an la an.

Modelul estimat va fi de această dată:

$$Y_{i,t+1} = \beta_{1i} + \beta_2 X_{2,t} + \beta_3 X_{3,t} + \dots + \beta_8 X_{8,t} + u_t$$

Ecuția reprezintă de fapt *Modelul cu efecte fixe* (The Fixed Effects sau FEM) sau *Modelul cu variabile dummy* (Least-Squares Dummy Variable - LSDV) și poate fi rescrisă sub forma:

$$Y_{i,t+1} = \alpha_1 D_{1i} + \alpha_2 D_{2i} + \dots + \alpha_{34} D_{34i} + \beta_2 X_{2,it} + \beta_3 X_{3,it} + \dots + \beta_8 X_{8,it} + u_{it}$$

Unde:

- D_{1i} este 1 dacă observația aparține primei țări din setul analizat (Austria) și are valoarea 0 în celelalte cazuri;
- D_{2i} este egal cu 1 dacă observația aparține celei de-a doua țări (Belgia) și este egal cu 0 pentru celelalte, ș.a.m.d.

Am introdus astfel în ecuație 34 de variabile dummy pentru a calcula valori explicite pentru fiecare țară sau grup de țări (UE-27, respectiv UE-15) analizat. Intercept-ul comun a fost eliminat în acest fel, iar linia de regresie va porni din origine de această dată.

Efectuarea ulterioară unui a unui test Wald va confirma sau infirma egalitatea statistică a efectelor cros-secționale (pentru ipoteza nulă de egalitate).

Următorul pas constă în a permite ca legătura dintre variabilele dependente considerate și factorii independenți să varieze în timp.

Intuitiv, ne așteptăm să existe efecte temporale semnificative în modelul nostru, deoarece sistemele de pensii au cunoscut schimbări semnificative de la an la an pe parcursul perioadei considerate.

Modelul estimat este de această dată următorul:

$$Y_{i,t+1} = \lambda_1 D_{1i} + \lambda_2 D_{2i} + \dots + \lambda_{34} D_{34i} + \beta_2 X_{2,it} + \beta_3 X_{3,it} + \dots + \beta_8 X_{8,it} + u_{it}$$

unde D_{1i} este egal cu 1 pentru observația ce aparține primei perioade de estimare și este egal cu zero în celelalte cazuri, ș.a.m.d.

În continuare ne interesează dacă împreună efectele cros-sectionale și temporale reușesc să explice mai bine variabilele dependente. Acesta este modelul cu efecte fixe în două sensuri (atât cros-sectionale cât și temporale) care combină ecuațiile modelelor anterioare în felul următor:

$$Y_{i,t+1} = \alpha_1 D_{1i} + \alpha_2 D_{2i} + \dots \alpha_{34} D_{34i} + \lambda_1 D_1 + \lambda_2 D_2 + \dots \lambda_{34} D_{21i} + \beta_2 X_{2, it} + \beta_3 X_{3, it} + \dots + \beta_8 X_{8, it} + u_{it}$$

În cele din urmă trebuie să avem în vedere faptul că estimările noastre pot fi ineficiente în prezența heteroschedasticității. În plus, dacă heteroschedasticitatea este prezentă, atunci erorile standard ale coeficienților estimați și mai departe valoarea testului t vor fi incorecte. De aceea, reziduurile modelului pot fi exploatate pentru a obține estimări mai eficiente, motiv pentru care vom corecta în modelul nostru posibila prezență a heteroschedasticității prin estimarea erorilor standard și rațiilor t corecte (de exemplu, una dintre modalitățile ce ne stau la dispoziție este HCCM (*White's Heteroskedasticity-Consistent Covariance Matrix*)).

În continuare, continuăm abordarea "general-simplu" prin eliminarea succesivă din model a factorilor cu cel mai mic impact asupra variabilelor dependente. În același timp, păstrăm neschimbate specificațiile generale ale modelului stabilite anterior.

În cele din urmă vom ajunge la specificația optimă pentru ecuația modelului care explică cel mai bine evoluția ratei de acoperire agregate și a riscului de sărăcie a persoanelor de peste 65 de ani. Modelul ne va permite pe de o parte să facem previziuni cu privire evoluția viitoare a celor doi indicatori în cazul României în funcție de diferite scenarii de evoluție a factorilor explicativi și pe de altă parte să evaluăm eficiența măsurilor recente adoptate la nivel european în domeniul social ca răspuns la impactul îmbătrânirii populației în scopul de a îmbunătăți sustenabilitatea finanțelor publice și de a asigura un venit adecvat al populației.

3.4. Analiza rezultatelor empirice și scenarii

Modelul VAR

Rezultatele empirice ale modelului VAR cu opt variabile sunt raportate în tabelul 14. Mărimea eșantionului de date ne-a permis să folosim maxim două lag-uri de timp (doi ani) în estimarea sistemului vectorial auto-regresiv. La început, a fost efectuat un test de excludere a lag-urilor. Pentru fiecare lag, testul statistic Wald a fost așadar calculat pentru a testa semnificația comună a tuturor variabilelor endogene raportate în fiecare ecuație a modelului VAR atât separat cât și concomitent. Aceste teste preliminare au indicat o structură optimă în care să păstrăm ambele lag-uri.

Tabel 14 Rezultatele empirice ale modelului VAR

Variabila dependentă	ARR	DEP END	EMPL OLD	EXPENDOLD	Variabile independente			LIFE MEN	RISK POV	EXIT
					LIFE FEM	EXPENDOLD	EMPL OLD			
ARR(-1)	0.7001 (0.167) [4.168]	0.4127 (1.105) [0.373]	-3.47753 (5.210) [-0.667]	-0.422506 (0.36603) [-1.1543]	0.5729 (1.023) [0.559]	0.7812 (0.861) [0.906]	-14.8964 (14.42) [-1.032]	-4.13791 (3.617) [-1.143]		
ARR(-2)	0.1349 (0.156) [0.859]	-0.7802 (1.033) [-0.755]	5.6494 (4.869) [1.160]	0.655746 (0.34214) [1.91663]	-0.1069 (0.956) [-0.111]	-0.6110 (0.805) [-0.758]	9.9729 (13.48) [0.739]	3.9018 (3.381) [1.153]		
DEP END(-1)	-0.0206 (0.026) [-0.783]	1.1906 (0.172) [6.884]	0.5373 (0.815) [0.659]	0.054407 (0.05728) [0.94988]	0.0685 (0.160) [0.427]	-0.0853 (0.134) [-0.632]	0.0191 (2.257) [0.008]	-0.1611 (0.566) [-0.284]		
DEP END(-2)	0.0172 (0.026) [0.64158]	-0.1818 (0.177) [-1.02530]	-0.6501 (0.835) [-0.77786]	-0.063469 (0.05872) [-1.08080]	-0.0939 (0.164) [-0.57237]	0.0705 (0.138) [0.51040]	0.5174 (2.314) [0.22356]	0.1112 (0.580) [0.19174]		
EMPL OLD(-1)	0.0084 (0.008) [0.943]	0.0213 (0.058) [0.361]	1.1311 (0.277) [4.071]	-0.019400 (0.01952) [-0.99400]	-0.0154 (0.054) [-0.283]	-0.0537 (0.045) [-1.169]	-0.1423 (0.769) [-0.185]	-0.1027 (0.192) [-0.532]		
EMPL OLD(-2)	-0.0054 (0.00830) [-0.655]	-0.0322 (0.05461) [-0.590]	-0.1915 (0.25745) [-0.744]	0.019281 (0.01809) [1.06604]	0.0064 (0.05058) [0.127]	0.0354 (0.04257) [0.832]	0.1152 (0.71295) [0.161]	0.0793 (0.17876) [0.443]		

EXPEND OLD(-1)	-0.0296	-0.5760	-2.9221	0.862230	-0.4060	-0.2884	-12.947	-3.8642
	(0.093)	(0.617)	(2.910)	(0.20445)	(0.571)	(0.481)	(8.059)	(2.020)
	[-0.316]	[-0.933]	[-1.004]	[4.21728]	[-0.710]	[-0.599]	[-1.606]	[-1.912]
EXPEND OLD(-2)	0.0210	0.6751	2.7299	0.089171	0.4049	0.3982	13.427	3.7514
	(0.094)	(0.620)	(2.926)	(0.20560)	(0.574)	(0.483)	(8.104)	(2.032)
	[0.222]	[1.087]	[0.932]	[0.43370]	[0.704]	[0.822]	[1.656]	[1.846]
LIFE FEM(-1)	0.0672	0.0762	0.0048	-0.090250	0.6580	0.2154	-0.6884	-0.3590
	(0.030)	(0.199)	(0.939)	(0.06598)	(0.184)	(0.155)	(2.600)	(0.652)
	[2.222]	[0.382]	[0.005]	[-1.36775]	[3.566]	[1.387]	[-0.264]	[-0.550]
LIFE FEM(-2)	-0.0509	-0.1010	0.2837	0.126714	0.3715	-0.2269	2.0044	0.6291
	(0.029)	(0.197)	(0.928)	(0.06526)	(0.182)	(0.153)	(2.572)	(0.645)
	[-1.700]	[-0.512]	[0.305]	[1.94167]	[2.035]	[-1.477]	[0.779]	[0.975]
LIFE MEN(-1)	-0.0654	-0.2148	0.3060	0.021698	-0.2884	0.2357	-1.7439	0.7876
	(0.034)	(0.229)	(1.082)	(0.07602)	(0.212)	(0.178)	(2.996)	(0.751)
	[-1.875]	[-0.935]	[0.282]	[0.28542]	[-1.356]	[1.317]	[-0.581]	[1.048]
LIFE MEN(-2)	0.0634	0.1930	-0.7200	-0.067029	0.2091	0.7338	-1.8515	-1.1201
	(0.035)	(0.235)	(1.111)	(0.07807)	(0.218)	(0.183)	(3.077)	(0.771)
	[1.772]	[0.818]	[-0.647]	[-0.85853]	[0.957]	[3.993]	[-0.601]	[-1.451]

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

RISK POV(-1)	-0.0043 (0.002)	0.0273 (0.016)	0.0736 (0.079)	-0.009878 (0.00559)	-0.0200 (0.015)	0.0115 (0.013)	0.5748 (0.220)	-0.0451 (0.055)
	[-1.712]	[1.617]	[0.925]	[-1.76606]	[-1.281]	[0.880]	[2.607]	[-0.816]
RISK POV(-2)	0.0027 (0.002)	-0.0383 (0.016)	-0.1133 (0.076)	0.005495 (0.00538)	0.0229 (0.015)	-0.0121 (0.012)	0.3678 (0.212)	0.0156 (0.053)
	[1.116]	[-2.363]	[-1.480]	[1.02141]	[1.527]	[-0.955]	[1.734]	[0.293]
EXIT(-1)	-0.0245 (0.013)	-5.10E-05 (0.089)	0.3271 (0.420)	-0.031771 (0.02954)	-0.0127 (0.082)	0.0571 (0.069)	1.7343 (1.164)	0.8565 (0.291)
	[-1.813]	[-0.000]	[0.778]	[-1.07548]	[-0.153]	[0.821]	[1.489]	[2.933]
EXIT(-2)	0.0068 (0.011)	0.0044 (0.074)	0.2127 (0.351)	0.044775 (0.02469)	0.0009 (0.069)	-0.0179 (0.058)	-1.3287 (0.973)	0.2590 (0.244)
	[0.608]	[0.060]	[0.605]	[1.81355]	[0.013]	[-0.308]	[-1.365]	[1.061]
C	0.8338 (0.546)	1.3361 (3.594)	-26.257 (16.94)	-0.533767 (1.19041)	2.5445 (3.328)	-0.1927 (2.801)	-0.0023 (46.92)	-3.8304 (11.76)
	[1.526]	[0.371]	[-1.549]	[-0.44839]	[0.764]	[-0.068]	[-5.1e-05]	[-0.325]
R-pătrat	0.9238	0.9974	0.9958	0.994775	0.9891	0.9941	0.9621	0.8845
R-pătrat ajustat	0.8731	0.9957	0.9930	0.991292	0.9818	0.9902	0.9369	0.8075

Notă: - valorile semnificative din punct de vedere statistic au fost îngroșate

- erorile standard sunt în paranteză ()

- valoarea testului t este în paranteză pătrată []

Rezultatele indică faptul că valoarea trecută (din anul precedent) a fiecărui indicator este cel mai important factor de impact asupra valorii sale curente. În toate cazurile cu excepția indicatorului ce reflectă speranța de viață a bărbaților de 65+ ani, coeficientul de la lag-ul unu este pozitiv și statistic semnificativ.

În ecuația în care rata de înlocuire agregată este variabila dependentă, observăm că pe lângă propria valoare trecută, aceasta este influențată pozitiv de către speranța de viață a femeilor în vârstă de 65+ ani (dar nu și de către speranța de viață a bărbaților, cu care are o relație negativă) din anul precedent și de către rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani. Pe de altă parte, rata de înlocuire agregată este influențată negativ de către rata de dependență din anul precedent, de către cheltuielile cu îngrijirea vârstnicilor efectuate în anul precedent, de către riscul de sărăcie din anul precedent și de către vârsta medie de pensionare din anul precedent. Niciuna dintre aceste relații nu este însă semnificativă din punct de vedere statistic. Investigațiile ulterioare ne vor permite să confirmăm sau nu aceste relații.

Cel de-al doilea indicator a cărei evoluție și interacțiune dinamică ne interesează în această analiză este riscul de sărăcie al persoanelor în vârstă de peste 65 de ani. Observăm din ecuația în care aceasta este variabila dependentă faptul că factorii cu impact negativ asupra RISKPOV (cu alte cuvinte, factori ce scad riscul de sărăcie) sunt rata trecută de înlocuire agregată (de la lag-ul 1), rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani (de la lag-ul 1) și cheltuielile cu îngrijirea vârstnicilor efectuate în anul precedent. Cu alte cuvinte, atunci când acești indicatori cresc într-un an, scade riscul de sărăcie pentru grupa de vârstă 65+ în anul următor. Relațiile prezentate nu au însă nici de această dată semnificație din punct de vedere statistic în modelul VAR. Anexa 8 prezintă ecuațiile sistemului VAR în care au fost introduși coeficienții estimați.

Modelul restricționat de regresie

Riscul de sărăcie al persoanelor în vârstă de 65+ este influențat pozitiv de către rata de dependență a vârstnicilor și de către vârsta de pensionare și este de asemenea persistent în timp (valoarea sa trecută este un semnificativ factor de influență). Cu alte cuvinte, cu cât numărul pensionarilor relativ la contributori este mai mare – adică rata de dependență - cu atât sistemul de pensii se află sub presiune în ceea ce privește sustenabilitatea, iar riscul de sărăcie la bătrânețe este mai mare. Pentru atingerea celor două obiective majore ale UE în ceea ce privește reforma sistemelor de pensii, respectiv „pensii adecvate” și „pensii sustenabile” este necesar să se ia măsuri care să scadă rata de dependență – indicator ce crește cu atât mai mult cu cât generația „baby-boom” se apropie de vârsta legală de pensionare. Pe de altă parte, factorii care scad riscul de sărăcie sunt: rata de înlocuire agregată, cheltuielile pentru îngrijirea vârstnicilor și speranța medie de

viață. Toți acești indicatori au un impact negativ semnificativ din punct de vedere statistic asupra riscului de sărăcie la bătrânețe în modelul multifactorial.

Tabelul de mai jos prezintă rezultatele estimării modelului multifactorial restrictiv.

Tabel 15 *Rezultatele empirice ale modelului multifactorial restrictiv*

Variabile Indepen- dente (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Variabila dependentă (Y)							
RISKPOV	-0.29*	+0.39***	+0.13	-0.07*	-0.95**		+1.61**
R ² ajustat =0.4561							
RISKPOV (+1)	+0.02	+0.20**	+0.05	-0.04	-1.19*	+0.92*	+0.15
R ² ajustat =0.9142							
ARR		+0.30	-0.13	+0.02	+0.34	-0.34*	-0.36
R ² ajustat =0.2638							
ARR(+1)	+0.84*	-0.17	+0.02	+0.001	+0.88*	-0.03	-0.46
R ² ajustat =0.8397							

*semnificativ la 1%; **semnificativ la 5%; ***semnificativ la 10%

În timp ce relațiile anterioare erau așteptate, totuși corelația pozitivă întâlnită între vârsta de pensionare și riscul de sărăcie al pensionarilor este însă surprinzătoare și poate fi explicată prin faptul că o creștere a vârstei de pensionare este o măsură de reformă adoptată tocmai pentru a crește sustenabilitatea financiară a unui sistem de pensii aflat într-o situație de criză, iar eventualele efecte benefice ale acestei măsuri nu sunt vizibile imediat. Totuși, o altă explicație statistică a acestei legături constă în faptul că mulți dintre factorii independenți conțin aceeași informație: de exemplu, rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani (EMPLOLD) și vârsta de pensionare (EXIT) sunt doi indicatori puternic corelați între ei care se află în același timp într-o relație de corelație negativă cu rata agregată de înlocuire și cu rata de dependență.

Modelul estimat are în ambele cazuri semnificație statistică la nivelul de 1%, însă coeficientul de determinație (*R squared*) este foarte mare când RISKPOV(+1) este variabila dependentă, indiciu că factorii considerați reușesc în măsură de 91% să explice riscul de sărăcie în țările analizate, iar factorul autoregresiv contribuie la creșterea puterii explicative a modelului.

În ceea ce privește cea de-a doua variabilă dependentă considerată, respectiv ARR, rezultatele arată că Rata de înlocuire agregată este influențată pozitiv de

către speranța medie de viață, este influențată negativ de către riscul de sărăcie și este de asemenea persistentă în timp. Și în cazul acesta, modelul care conține și termenul autoregresiv are o putere explicativă mult mai mare.

Modelul cu efecte fixe (The Fixed Effects sau FEM) sau Modelul cu variabile dummy (Least-Squares Dummy Variable - LSDV)

După aceste prime indicii cu privire la relațiile existente între indicatorii incluși în analiză vom continua traseul spre găsirea specificației optime prin includerea – atât alternativ cât și concomitent – a efectelor cros-secționale și temporale în analiza datelor de tip panel. Pentru început, estimăm în paralel modelele pentru cele două variabile dependente presupunând ca ele sunt independente. În final, vom aplica tehnica regresiei în trepte pentru a ajunge la specificația finală (optimă). Astfel, tabelul 16 prezintă rezultatele estimării Modelului cu efecte fixe (FEM sau LSDV), care permite intercept-ului să difere în cros-secție (între țări), tabelul 17 prezintă rezultatele estimării Modelului cu efecte temporale (TEM) în care intercept-ul diferă de-a lungul anilor de analiză (1990 -2010), dar este constant în cros-secție (de-a lungul țărilor analizate), iar coeficienții pantelor sunt constanți, iar tabelul 18 prezintă rezultatele estimării Modelului cu efecte fixe în două sensuri (TWFEM), unde intercept-ul variază atât între țări cât și în timp, însă coeficienții pantelor rămân și de această dată constanți.

Pentru a confirma egalitatea statistică a efectelor cros-secționale și temporale am efectuat în fiecare caz un test Wald pentru ipoteza nulă că toate efectele cros-secționale și temporale sunt egale între ele, iar acest test a reușit să respingă H_0 de fiecare dată, confirmând că efectele individuale și cele temporale sunt semnificative.

Tabel 16 Rezultatele estimării Modelului cu efecte fixe (FEM sau LSDV)

Variabile independente (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Variabila dependentă (Y)							
RISKPOV	-0.28*	+0.42***	+0.13	-0.07*	-0.98***		+1.75**
R ² ajustat =0.4400							
RISKPOV (+1)	+0.03	+0.82*	+0.37	-0.02	-2.73**	+0.52*	+0.23
R ² ajustat =0.9303							
ARR		-0.07	-0.70**	+0.02	+0.08	-0.30**	1.21
R ² ajustat =0.8368							
ARR(+1)	+0.45*	-0.44	-0.09	+0.06	2.11	0.02	0.13
R ² ajustat =0.8695							

*semnificativ la 1%; **semnificativ la 5%; ***semnificativ la 10%

Modelul cu efecte temporale (Time Effects Model sau TEM)

Tabel 17 Rezultatele estimării Modelului cu efecte temporale (TEM)

Variabile independente (X)	ARR	DEPEND	EMP OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Variabila dependentă (Y)							
RISKPOV	-0.28*	+0.42***	+0.13	-0.07*	-0.98***		+1.75**
R ² ajustat =0.4400							
RISKPOV (+1)	+0.01	+0.19**	+0.06	-0.02	-1.10*	+0.93*	+0.01
R ² ajustat =0.9170							
ARR		+0.34	-0.10**	+0.01	+0.54	-0.32*	-0.42
R ² ajustat =0.2501							
ARR(+1)	+0.85*	-0.17	-0.07	+0.01	0.70**	-0.01	-0.29
R ² ajustat =0.8312							

*semnificativ la 1%; **semnificativ la 5%; ***semnificativ la 10%

Modelul cu efecte fixe în două sensuri (The two-way fixed effects model)

Tabel 18 Rezultatele estimării Modelului cu efecte fixe în două sensuri (TWFEM)

Variabile independente (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Variabila dependentă (Y)							
RISKPOV	-0.23**	+1.43	+0.99*	-0.07*	+1.39		-0.67
R ² ajustat =0.8814							
RISKPOV (+1)	+0.04	+0.26	+0.21	+0.02	-4.98*	+0.60*	+0.29
R ² ajustat =0.9327							
ARR		+0.24	-0.66***	+0.03	+0.33	-0.27**	+0.82
R ² ajustat =0.8363							
ARR(+1)	+0.46*	-0.38	-0.02	+0.01	2.22	+0.02	+0.27
R ² ajustat =0.8640							

*semnificativ la 1%; **semnificativ la 5%; ***semnificativ la 10%

Rezultatele prezentate în tabelele anterioare au confirmat relațiile semnificative din punct de vedere statistic întâlnite în urma calibrării modelului multifactorial restrictiv și au reliefat în plus existența unei legături negative între rata de ocupare a persoanelor în vârstă (EMPLOLD) și rata de înlocuire agregată și în consecință a unei relații pozitive între același indicator (EMPLOLD) și riscul de sărăcie la bătrânețe. Cu toate că la prima vedere aceste relații pot părea surprinzătoare, ele sunt în concordanță cu un studiu efectuat de OCDE (2005) care a găsit o corelație negativă puternică între rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani

și rata de înlocuire. Studiul concluzionează că există numeroase elemente încorporate în politicile publice care descurajează rămânerea pe piața forței de muncă la bătrânețe. Printre aceste elemente se află și un nivel mare al ratei de înlocuire care afectează negativ atractivitatea alternativei de a lucra mai mult timp și încurajează pensionarea anticipată. Mai departe, legătura pozitivă dintre riscul de sărăcie la bătrânețe și rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani se explică din punct de vedere statistic prin relația negativă pe care atât EMPLOLD cât și RISKPOV o au cu ARR. Economic, legătura se explică prin faptul că o rată de înlocuire mică acționează ca un stimulent pentru a rămâne cât mai mult în piața forței de muncă, iar un nivel mic al ratei de înlocuire este la rândul lui un element al unui sistem de pensii în care riscul de sărăcie la bătrânețe este ridicat. În același fel se explică și corelația pozitivă care există între riscul de sărăcie la bătrânețe și vârsta de pensionare. Într-un sistem de pensii care experimentează probleme în ceea ce privește sustenabilitatea și adecvarea riscul de sărăcie la pensionare este ridicat, ceea ce pe de o parte încurajează oamenii să rămână cât mai mult în piața forței de muncă, încercând să amâne momentul pensionării, iar pe de altă parte acest sistem adoptă prelungirea vârstei de pensionare ca măsură de reformă pentru salvarea sistemului de la colaps. După cum am menționat anterior, eventualele efecte pozitive ale acestei măsuri asupra riscului de sărăcie la bătrânețe nu se reflectă (încă) în datele statistice, ceea ce conduce la presupunerea că prima explicație este cea corectă, riscul de sărăcie ridicat fiind factorul care stimulează prelungirea benevolă a perioadei de viață activă.

Totuși, o altă explicație statistică a acestei legături constă în faptul că mulți dintre factorii independenți conțin informații similare, iar relațiile rezultate în urma estimării econometrice pot fi din acest motiv distorsionate. Vom elimina însă această posibilitate într-una din secțiunile următoare, când vom propune un model în care variabila dependentă și cele independente sunt construite prin combinarea indicatorilor incluși în analiză în factori ce reflectă doar informațiile care ne interesează.

Spre deosebire de EMPLOLD, speranța medie de viață este corelată pozitiv cu rata de înlocuire agregată și negativ cu riscul de sărăcie, fiind așadar un indicator ce reflectă un sistem de pensii adecvat. În cele din urmă, după cum descoperisem și în modelul inițial, rata de dependență este un factor ce sporește riscul de sărăcie al persoanelor de peste 65 de ani.

Determinarea specificațiilor optime ale modelului care explică cel mai bine evoluția ratei agregate de înlocuire și a riscului de sărăcie pentru persoanele în vârstă de 65+

Pornind de la specificația modelului cu cea mai mare putere explicativă asupra variabilelor dependente, respectiv cu cel mai mare coeficient de determinare ajustat (Modelul TWFEM în cazul RISKPOV și modelul FEM în cazul ARR),

eliminăm succesiv din model factorii cu cel mai mic impact, păstrând neschimbate specificațiile generale ale modelelor stabilite anterior. Ne interesează să păstrăm în ecuație numai acei factori pot explica cel mai bine variabilele dependente și să facem predicții cu ajutorul acestui model optim în cazul României.

Astfel, urmând metodologia prezentată am ajuns la următoarea specificație optimă pentru ecuația indicatorului „riscul de sărăcie al persoanelor în vârstă de peste 65 de ani”, adică modelul cu cea mai mare putere explicativă:

$$\text{RISKPOV} = 0.259453231308 - 0.334859351799 * \text{ARR} + 0.790843452433 * \text{EMPLOLD} - 0.0451429133056 * \text{EXPENDOLD} + [\text{CX}=\text{F}, \text{PER}=\text{F}]$$

Efectele cross-secționale estimate pentru fiecare țară [CX=F] (inclusiv pentru media UE 15 și UE 27) sunt incluse în Panelul A din tabelul 19, în timp ce efectele temporale [PER=F] sunt incluse în Panelul B din același tabel.

Tabel 19 *Efectele cross-secționale și temporale rezultate în urma estimării modelului TWFEM cu RISKPOV variabila dependentă*

PANEL A: EFECTELE CROS-SECȚIONALE	
ȚARA	Efect
Austria	11.60136
Belgia	7.893152
Bulgaria	4.049832
Cipru	17.20996
Republica Cehă	-9.563186
Danemarca	-11.30687
Estonia	1.915516
Uniunea Europeană (15 țări)	0.201470
Uniunea Europeană (27 țări)	1.010530
Finlanda	-4.516168
Franța	3.314750
Germania (inclusiv fosta RDG, din 1991)	-8.383746
Grecia	6.829105
Ungaria	5.196480
Islanda	-30.34531
Irlanda	2.100134
Italia	9.162753

Letonia	10.68515
Lituania	1.264729
Luxemburg	2.122758
Malta	17.35044
Țările de Jos	-13.43967
Norvegia	-13.95177
Polonia	6.445428
Portugalia	3.021513
România	4.400642
Slovacia	1.792439
Slovenia	7.233867
Spania	7.577596
Suedia	-11.77653
Elveția	-11.83337
Regatul Unit	0.646986
PANEL B: EFECTELE TEMPORALE	
AN	Efect
2003-01-01	3.116997
2004-01-01	1.199502
2005-01-01	-0.218752
2006-01-01	-0.974345
2007-01-01	-1.657994
2008-01-01	-1.465407

În același mod a fost găsită specificația optimă pentru ecuația indicatorului „rata agregată de înlocuire”, combinația de factori care explică cel mai bine indicatorul ARR și coeficienții acestor factori fiind:

$$ARR = 13.3038097579 - 0.701171228755 * EMPLOLD + 1.23017252646 * EXIT - 0.304554873282 * RISKPOV - 0.00919942324077 * EXPENDOLD + [CX=F]$$

unde [CX=F] reprezintă efectele cross-secționale individuale prezentate în tabelul 20.

Tabel 20 Efectele cross-secționale rezultate în urma estimării modelului FEM cu ARR variabila dependentă

ȚARA	Efect
Austria	6.831784

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

Belgia	-17.92104
Bulgaria	-21.79054
Cipru	-8.148827
Republica Cehă	-1.982990
Danemarca	-4.056113
Estonia	6.938479
Uniunea Europeană (15 state)	-0.854026
Uniunea Europeană (27 state)	-2.157885
Finlanda	1.234186
Franța	3.981376
Germania (inclusiv fosta RDG, din 1991)	-3.505341
Grecia	-6.817668
Ungaria	0.665651
Islanda	18.56895
Irlanda	-5.344426
Italia	-5.437844
Letonia	4.251513
Lituania	-0.636851
Luxembourg	0.431871
Malta	-9.797986
Țările de Jos	-9.943986
Norvegia	10.47124
Polonia	-5.647261
Portugalia	6.177949
România	-2.738534
Slovacia	-5.600376
Slovenia	-17.10353
Spania	-1.220910
Suedia	24.86564
Elveția	0.985209
Regatul Unit	2.295742

3.5. Scenarii posibile pentru evoluția ARR și RISKPOV în cazul României. Modelul SPOS. Concluzii cu privire la adecvarea și sustenabilitatea sistemului de pensii

Pentru a putea face previziuni cu privire la evoluția viitoare a celor doi indicatori ce reflectă adecvarea sistemului de pensii (respectiv ARR și RISKPOV) în cazul României presupunând diferite scenarii posibile, avem nevoie de supoziții cu privire la valoarea factorilor explicativi în fiecare dintre aceste scenarii. De aceea, am presupus că într-un așa-numit scenariu „pesimist”, toți indicatorii respectivi vor avea pentru România valoarea cea mai nefavorabilă din ultima perioadă înregistrată în Eurostat (2010 sau o perioadă anterioară) pentru orice țară inclusă în baza de date. După același raționament, în „scenariul optimist”, România are valoarea cea mai bună înregistrată în ultima perioadă pentru orice stat pentru care EUROSTAT raportează statistici (cu excepția indicatorului vârsta de pensionare”, în cazul căruia am presupus că într-un scenariu optimist România va atinge nivelul-țintă stabilit de UE și anume vârsta de 65 de ani). Valoarea nefavorabilă/favorabilă pentru fiecare indicator este aleasă în funcție de direcția corelației dintre respectivul indicator și variabilele dependente. Astfel, valorile „nefavorabile” sunt valorile cele mai mici pentru rata agregată de înlocuire –ARR, vârsta de pensionare – EXIT și cheltuielile cu îngrijirea vârstnicilor – EXPENDOLD, dar cele mai mari pentru riscul de sărăcie la bătrânețe – RISKPOV și pentru rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani – EMPLOLD, indicator care am văzut că influențează pozitiv riscul de sărăcie la bătrânețe.

În ceea ce privește „scenariul neutru”, am presupus fie că indicatorul își păstrează ultima valoare înregistrată în Eurostat (în cazul ARR, RISKPOV și EXIT), fie că atinge un nivel-țintă stabilit de UE (ca în cazul ratei de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani sau EMPLOLD, unde UE a stabilit un nivel prag de 50%), fie că își păstrează rata de creștere atinsă în perioada analizată (ca în cazul cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor sau EXPENDOLD, care am presupus că vor păstra rata de creștere de 18,18% înregistrată pe parcursul perioadei 2000-2008 și vor ajunge în acest fel la nivelul de 0,0472% din PIB). Bineînțeles, orice alte presupuneri pot fi făcute în legătură cu evoluția acestor indicatori și pot fi încorporate în predicție.

Tabelul alăturat ne arată valoarea presupusă pentru fiecare factor în fiecare dintre cele trei scenarii, iar în paranteză este specificat fie statul cu valoarea minimă/maximă înregistrată în ultimul an raportat în Eurostat, fie valoarea-țintă stabilită de UE, acolo unde există.

Tabel 21 *Ipoteze cu privire la evoluția indicatorilor considerați*

Indicator	Scenariul „pesimist”	Scenariul „neutru”	Scenariul „optimist”
ARR	34% (Bulgaria)	55% (rămâne neschimbată)	60% (Franța)
RISKPOV	51,2% (Lituania)	15,7% (rămâne neschimbată)	4% (Ungaria)
EXIT	58,8 (Slovenia)	64,3 (rămâne neschimbată)	65 (nivel – țintă fixat de UE)
EMPLOLD	80% (Islanda)	50% (nivel – țintă fixat de UE)	30% (Malta)
EXPENDOLD	0% (Luxemburg, Cipru)	Cresc cu 18,18% = 0,0472% din PIB	2,33% (Suedia)

Încorporând aceste valori în cele două modele de predicție, ajungem la rezultatele raportate în tabelul 22.

Tabel 22 *Evoluția ARR și RISKPOV în România în trei scenarii posibile*

Indicator	Scenariul „pesimist”	Scenariul „neutru”	Scenariul „optimist”
ARR	11,21	49,83	68,26
RISKPOV	55,46	24,70	7,11

Estimările modelului arată că într-un scenariu „pesimist” în care toți factorii considerați vor avea concomitent valorile cele mai nefavorabile, România va înregistra o rata agregată de înlocuire de 11,21% și un risc de sărăcie pentru persoanele de peste 65 de ani de 55,46%, în timp ce în cel mai bun caz acești indicatori vor avea valorile de 68,28% (ARR), respectiv 7,11% (RISKPOV). Pe de altă parte, presupunerea unui scenariu „neutru” de evoluție (care este în același timp și un scenariu „realist”) conduce la o valoare previzionată pentru rata de înlocuire de 49,83% (mai mică decât ultima valoare înregistrată în Eurostat pentru România de 55%) și la o valoare previzionată pentru RISKPOV de 24,70% (de asemenea mai mare decât ultima valoare înregistrată în Eurostat pentru România de 15,7%).

Estimările anterioare reflectă așadar necesitatea îmbunătățirii substanțiale a factorilor explicativi, fiind evident că un scenariu „neutru” de evoluție pentru aceștia este de fapt un scenariu „pesimist” pentru sistemul public de pensii al României. Astfel, pentru a diminua riscul de sărăcie pentru persoanele de peste 65 de ani, România (ca și celelalte state incluse în analiză) ar trebui să crească rata agregată de înlocuire peste nivelul actual de 55% și să accelereze ritmul de creștere al ponderii cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor în PIB peste nivelul înregistrat în perioada 2000 – 2008, în timp ce măsurile care încurajează îmbătrânirea activă aparent nu par a avea un efect pozitiv asupra adecvării sistemului de pensii, fiind cel mai probabil luate într-un moment deja critic pentru acesta. În plus, elementele care contribuie la implementarea unui sistem de pensii adecvat

(rata agregată de înlocuire mare și sporirea ponderii cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor în PIB) sunt contrare măsurilor uzuale de reformă a sistemelor publice de pensii, care prevăd în cele mai multe cazuri tocmai diminuarea ratei agregate de înlocuire și a cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor. Datele statistice arată astfel o incompatibilitate a celor două obiective majore ale UE în ceea ce privește reforma sistemului de securitate socială, deoarece atât îmbătrânirea activă cât și prelungirea perioadei de viață activă, prevederi explicite ale celui de-al doilea obiectiv, „pensii sustenabile” sunt elemente negativ corelate cu riscul de sărăcie la bătrânețe, o posibilă explicație fiind aceea ca efectele benefice nu au avut încă timp să se manifeste. Toate aceste legături aparente în urma estimării econometrice reliefează rolul deosebit de important care ar trebui să revină sistemelor private de pensii, cele care pot compensa diminuarea ratei de înlocuire ce se produce în urma aplicării măsurilor de reformă menite să contribuie la creșterea sustenabilității sistemelor publice de pensii. Impulsionarea pensiilor private ar putea așadar să împace cele două obiective majore, prin contribuirea directă la atingerea obiectivului „pensii adecvate” și prin contribuirea indirectă la atingerea obiectivului „pensii sustenabile”.

Modelul SPOS

Pentru a confirma rezultatele anterioare și pentru a elimina riscul ca factorii explicativi să conțină informații similare care să distorsioneze adevărata relație statistică dintre indicatorii analizați, dezvoltăm în continuare un model în care atât variabila dependentă cât și cele independente sunt formate prin combinarea acestor indicatori.

Astfel, propunem drept variabilă dependentă un așa-numit „indicator de inadecvare” (A) pe care îl calculăm în felul următor:

$$A_{t,i} = \frac{RISKPOV_{t,i}}{ARR_{t,i}}$$

„Indicatorul de inadecvare” măsoară așadar riscul de sărăcie relativ la rata de înlocuire agregată și este cu atât mai mare cu cât sistemul de pensii publice este incapabil să atingă primul obiectiv al Metodei Deschise de Coordonare.⁵⁰

Pentru factorul explicativ construim un „indicator de sustenabilitate” (S) care reliefează măsura în care efectul benefic al unei rate de ocupare a vârstnicilor ridicată cumulată cu efectul benefic al unei vârste de pensionare mai înaintate depășește efectul negativ al unei rate de dependențe ridicate concomitente cu o speranță de viață mare. Vom avea așadar:

⁵⁰ „Asigurarea de venituri adecvate la pensionare pentru toți și accesul la pensii care să permită oamenilor să-și mențină standardul de viață după pensionare într-o măsură rezonabilă în spiritul solidarității și al echității între generații și în cadrul aceleiași generații”.

$$S_{t,i} = \frac{EMPLOLD_{t,i} * EXIT_{t,i}}{DEPEND_{t,i} * MEANLIFE_{t,i}}$$

Prin construirea acestor indicatori și investigarea relației de corelație dintre aceștia vom elimina pericolul anterior ca variabilele independente să conțină informații similare care să distorsioneze adevăratele relații existente.

Modelul cu care investigăm măsura în care un sistem de pensii este adecvat are așadar următoarea ecuație:

$$A_{i,t+1} = \alpha_{i,t} + \alpha_2 S_i + \alpha_3 EXPENDOLD_i + u_i$$

Având deja informația că riscul de sărăcie la vârsta de 65+ (RISKPOV) este invers proporțional cu rata de înlocuire agregată (relație deja confirmată în estimările anterioare), facem apoi următoarele ipoteze:

- H₁: RISKPOV scade cu cât rata de ocupare a persoanelor de 55-64 de ani este mai mare, iar în același timp vârsta de pensionare este mai înaintată
- H₂: RISKPOV crește cu cât rata de dependență este mai mare, iar în același timp speranța de viață este și ea ridicată
- H₃: RISKPOV scade cu cât cheltuielile cu îngrijirea vârstnicilor au o pondere mai mare în PIB

Rezultatele estimării sunt prezentate în tabelul 23.

Tabel 23 Rezultatele estimării modelului SPOS

Variabile independente (X)	S	EXPENDOLD	R ² ajustat	F
Variabila dependentă (Y)				
A	-44.06784***	0.003493	0.879817	26.23687*

*semnificativ la 1%; **semnificativ la 5%; ***semnificativ la 10%

Atât efectele cross-secționale cât și cele temporale au fost incluse în estimare și sunt reliefate în tabelul 24.

Tabel 24 Efectele cross-secționale și cele temporale rezultate în urma estimării modelului SPOS

PANEL A: EFECTELE CROSS-SECȚIONALE	
ȚARA	Efect
Austria	0.194029
Belgia	-2.519237
Bulgaria	-1.971252

Cipru	-1.326988
Republica Cehă	4.483207
Danemarca	-0.711043
Estonia	-0.925002
Uniunea Europeană (27 state)	-1.038317
Finlanda	-1.003221
Franța	1.032529
Germania (inclusiv fosta RDG, din 1991)	-1.051239
Grecia	-2.155624
Ungaria	1.004004
Islanda	3.600367
Irlanda	-0.226730
Italia	-1.459178
Letonia	-1.324501
Lituania	-0.931171
Luxemburg	4.424706
Malta	-2.118613
Țările de Jos	3.299225
Norvegia	0.644113
Polonia	2.349267
Portugalia	-1.078884
România	-0.909437
Slovacia	3.341640
Slovenia	-1.922199
Spania	-1.913149
Suedia	1.613475
Elveția	-1.448967
Regatul Unit	-1.682751
PANEL B: EFECTELE TEMPORALE	
AN	Efect
2002-01-01	-0.376553
2003-01-01	-0.158062
2004-01-01	0.279898
2005-01-01	0.167208

2006-01-01	0.035027
2007-01-01	-0.076015
2008-01-01	0.128498

Rezultatele ne permit astfel să acceptăm ipoteza 1 și ipoteza 2, însă nu și ipoteza 3, iar construirea factorilor în felul explicat anterior a reușit să ne ofere o imagine clară a beneficiilor măsurilor de reformă a sistemelor de pensii (ca de exemplu încurajarea îmbătrânirii active, creșterea vârstei de pensionare și creșterea ratei de înlocuire), beneficii care în estimările anterioare nu apăreau ca fiind evidente. Totuși, aceste măsuri sunt efective, conform modelului SPOS, doar în cazul în care reușesc nu numai să compenseze, ci chiar să întrecă efectul negativ al unei rate mari de dependență combinate cu o speranță de viață ridicată. În orice caz, un sistem funcțional de pensii private este în măsură să permită implementarea măsurilor de reformă ale sistemului public de pensii – reforme menite să sporească sustenabilitatea acestuia – fără costurile implicate de acestea în ceea ce privește adecvarea. Astfel, prin suplimentarea veniturilor la pensionare, pensiile private pot reuși să împace cele două obiective majore ale UE, respectiv „pensii adecvate” și „pensii sustenabile”.

Capitolul 4. Piața pensiilor private

4.1. Caracteristici generale ale sistemului de pensii private

În România, ca și în alte state din Europa Centrală și de Est, reforma sistemului public de pensii a fost prima etapă a reformei sistemului de pensii în ansamblul lui. Astfel o reformă parametrică a pilonului I (PAYG) a inclus în general următoarele direcții de acțiune: creșterea vârstei de pensionare, reducerea pensionărilor anticipate, modificarea formulei de calcul a pensiei, reducerea unor beneficii ale grupelor privilegiate de muncă și creșterea perioadei statutare de contribuire⁵¹. Ca răspuns la problemele sistemului public de pensii, s-a dezvoltat și sistemul de pensii private.

Acest sistem complementar, bazat pe acumularea și rentabilizarea contribuțiilor pe piețele financiare, a fost rodul unui proces lung, demarat încă din 2000. Practic, fiecare participant economisește pentru vârsta pensiei, având drept de proprietate asupra contului personal, pe care un administrator de fond îl va gestiona cu scopul obținerii unor randamente eficiente la investițiile realizate cu acest capital. Sistemul pensiilor private în România este compus din pilonul II al pensiilor administrate privat cu contribuții definite (DC), obligatorii și pilonul III al pensiilor facultative, administrate de companii private, pe bază de conturi individuale. Pentru fondurile de pensii private din cadrul pilonului II, înrolarea este obligatorie pentru cei cu vârste mai mici de 35 de ani, iar în cadrul pilonului III înrolarea este facultativă, fiind însă stimulată prin politica fiscală.

În 2008, Raportul asupra pensiilor private, realizat de SPC (Comitetul pentru Protecție Socială) confirma tendința generală la nivelul Uniunii de a se dezvolta sectorul pensiilor private ca un răspuns la lipsa de sustenabilitate pe termen lung a sistemului redistributiv. Astfel, această tranziție era caracterizată atunci prin transferarea riscurilor legate de piața muncii, speranță de viață sau piața financiară, dinspre stat sau angajator, către beneficiar și o corelarea mai strânsă, la nivel multipilon, între nivelul contribuțiilor și nivelul beneficiilor⁵². Același raport avertiza cu privire la necesitatea dezvoltării unei educații financiare specifice de masă, pentru buna înțelegere a oportunităților și riscurilor sistemului de pensii private de către toți cetățenii.

În 2010, documentul comun EPC/SPC⁵³ atestă eforturile statelor membre în direcția reformării sistemului de pensii, în special în privința reformei

⁵¹ CSSPP (2009) Pensii private în Europa Centrală și de Est

⁵² SPC (2008) Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions

⁵³ EPC/SPC (2010) Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe

parametrice a sistemului public, pilon I. Totuși raportul observă provocările persistente în privința dezvoltării sistemului mutipilon cu adevărat funcțional, eficient și sustenabil. Principalele riscuri rezidă în participarea la piața muncii și volatilitatea pieței financiare ca rezultat al crizei economice. Documentul atestă necesitatea unor soluții specific fiecărei țări în parte, dar în același timp susține și interconectivitatea piețelor de pensii private - pilon II și pilon III, pentru a se difuza riscurile și absorbi șocurile economice mai bine, astfel asigurându-se venituri adecvat și sustenabile contribuabililor la vârsta pensionării.

Fondurile de pensii private sunt o resursă de capital pe care multe state din UE încearcă să o maximizeze prin măsurile fiscale pe care le adoptă. Cu toate acestea, este dificil de menținut linia fină a echilibrului dintre stimularea investițiilor și gestionarea eficientă a riscului plasamentelor. Odată cu criza financiară a ultimilor ani, acest echilibru a fost și mai dificil de menținut decât de obicei. Economisții olandezi, Bovenberg și Van Ewijk (2011) argumentează dependența pieței de capital europene față de fondurile de pensii private în cadrul unui raport recent. Ca soluție în dezvoltarea acestei secțiuni a pieței de capital, ei propun dezvoltarea unei piețe specifice, care să fie reglementată la nivel UE, dar lăsată să se echilibreze printr-o distribuție eficientă a riscurilor între statele membre.⁵⁴

Pilonul II – Fondurile de Pensii Administrate Privat

Implementarea efectivă a pensiei obligatorii administrate privat a avut loc în anul 2007. Astfel se prevede redirectionarea unui procent din cota de contribuție a sistemului public de bază către companii de administrare a fondurilor de pensii private. În consecință, pilonul II este caracterizat de administrare privată, o schemă de contribuții definite (CD) și un beneficiu minim garantat compus din suma contribuțiilor realizate din care se scad comisioanele legale și eventualele penalități de transfer. În plus, conform prevederilor legale, participarea este obligatorie în momentul de față doar pentru persoanele de până în 35 de ani, adică cei care mai au cel puțin 25 de ani până la vârsta pensionării. Pentru cei cu vârste cuprinse între 35 și 45 de ani, aderarea la un fond de pensii administrat privat este opțională. Astfel, această opțiune nu este valabilă decât pentru cei care mai au cel puțin 15 ani până la vârsta pensionării.⁵⁵ În prezent contribuțiile către pilonul II sunt de 2% din salariul brut, urmând să crească cu 0.5 procente pe an, în următorii 8 ani, astfel încât în 2016, contribuția către pilonul II să reprezinte 6% din salariul brut al unui individ.

⁵⁴ Bovenberg și Van Ewijk (2011) Good Pensions Embrace and Share Risks: Private Pensions Stimulate EU Capital Market, CPB Netherlands Bureau for Policy Analysis

⁵⁵ Legea nr. 411 din 18 octombrie 2004, privind fondurile de pensii administrate privat, Republicată, publicată în Monitorul Oficial nr.482 din 18 iulie 2007, cu modificările și completările ulterioare, forma sintetică actualizată la data de 12 ianuarie 2009;

Pilonul III – Fondurile de Pensii Facultative

Pilonul III, al pensiilor private voluntare este încă sub-dezvoltat în România, fiind în principal bazat pe asigurări de viață. Există 13 fonduri ce oferă astfel de servicii în prezent. Sistemul se bazează pe contribuții definite, putându-se aloca până la 15% din salariul brut unui astfel de program. Spre deosebire de constrângerile de vârstă mai stricte ale pilonului II, în cadrul pilonului III, orice salariat care are cel puțin 60 de ani și 90 de contribuții lunare (nu neapărat consecutive) făcute la fond poate beneficia de o pensie facultativă. Participarea la pilonul III este încurajată de faptul că nu se plătesc impozite pe contribuție, aceasta fiind dedusă din impozitul pe venit⁵⁶. Contribuțiile se varsă în conturi individuale. În România, cele mai multe pensii private facultative iau forma asigurărilor de viață. Cei care aderă la acest sistem pot alege cărui fond îi încredințează gestiunea contribuțiilor lor de pensie. De asemenea se pot transfera de la un fond la altul dacă își doresc acest lucru. Taxele de administrare ale fondurilor de pensii private nu pot să depășească 5% din valoarea contribuțiilor efectuate.

Baza legală

Sistemul de pensii private din România se bazează la ora actuală pe două legi principale: Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative, cu modificările și completările ulterioare și Legea nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat, republicată, cu modificările și completările ulterioare. Totuși, extinderea și îmbunătățirea legislației secundare este cerută și încurajată de către instituțiile financiare internaționale precum Banca Mondială (BM), Fondul Monetar Internațional (FMI) sau Uniunea Europeană (UE)⁵⁷. Atribuțiile de supraveghere a segmentului fondurilor de pensie administrate privat sunt delegate Comisiei de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private (CSSPP), aflată sub controlul Parlamentului României, constituită prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 50 din 9 iunie 2005, aprobată prin Legea nr. 313 din 10 noiembrie 2005. Această instituție elaborează parțial legislația secundară în domeniu, adoptând norme privind sistemul de pensii private și elaborând și/sau avizând proiectele de acte normative care privesc supravegherea pensiilor private.

4.2. Fondurile de Pensii Private

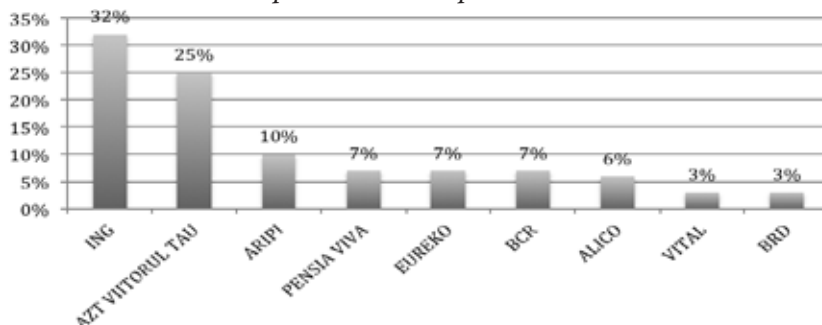
Participanți și Contribuții

Numărul participanților la fondurile de pensii private este în creștere, pilonul II însumând în August 2011 un total de 5,378,995 de participanți cu contribuții individuale, iar pilonul III 246,660 de participanți. Astfel, cotele de piață ale diferitelor fonduri de pensii calculate la numărul de participanți reprezintă un eșantion semnificativ din potențialul total al pieței (vezi figura 13 și figura 14).

⁵⁶ <http://www.csspp.ro/pilonul-3>, ultima oară accesat la 1 septembrie 2011

⁵⁷ IMF Country Report Nr. 10/47 (Februarie 2010) Romania: Financial Sector Stability Assessment

Figura 13 Cote de piață (calculate la numărul participanților) fonduri de pensii administrate privat în cadrul pilonului II: iunie 2011

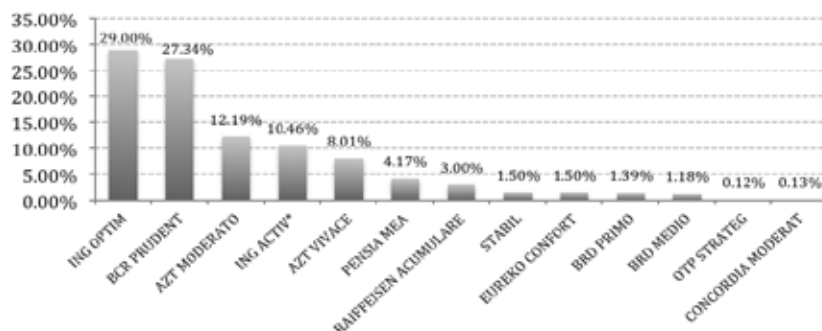

Sursa: adaptat de autori pe baza datelor CSSPP, APAPR și CNPAS

La finalul procesului de implementare a pilonului II în România, în 2007, pe piața specifică activau 18 fonduri de pensii diferite (vezi anexa 9). Conform clasamentului de la acea vreme, piața era dominată de fondul de pensii ING, administrat de compania ING Fond De Pensii, cu 33.21% din piață. Pe locul doi de clasa fondul de pensii AZT VIITORUL TĂU, administrat de Alliantz-Țiriac Pensii Private, cu 25.64% cotă de piață. La data de 31.06.2011 primii clasăți pe piața pensiilor private obligatorii rămân fondul de pensii ING și AZT VIITORUL TĂU, cu cote de piață ușor mai mici de 31.77% și respective 24.78%. În urma unei serii de fuziuni, pe piața pensiilor private obligatorii au rămas doar 9 fonduri de pensii, în prezent.

În ceea ce privește structura pilonului III, competiția este un pic mai mare, la 31.06.2011, activând 13 fonduri de pensii administrate privat. Piața pensiilor facultative este dominată la ora actuală de ING OPTIM, cu o cotă de piață de 29%, pe locul doi poziționându-se BCR PRUDENT cu 27% din numărul total al participanților.

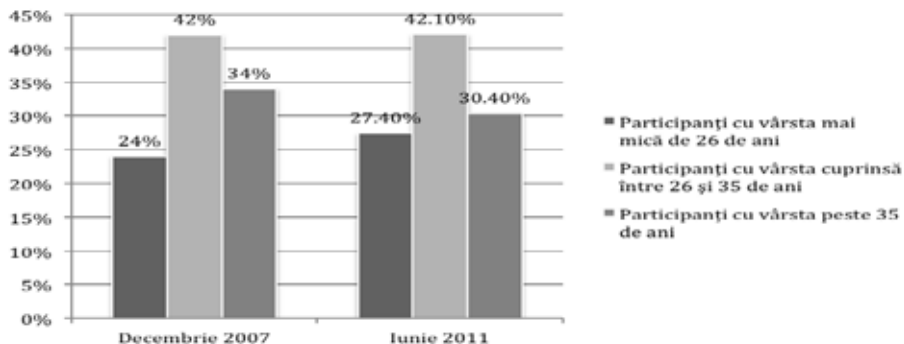
Figura 14 Cotele de piață (calculate la numărul participanților) ale fondurilor de pensii administrate privat în cadrul pilonului III: iunie 2011

Sursa: adaptat de autori pe baza datelor CSSPP, APAPR și CNPAS

În ceea ce privește distribuția pe categorii de vârstă, nu s-au produs schimbări majore în ultimii ani. Se poate observa însă, o încurajatoare creștere a numărului de participanți cu vârsta mai mică de 26 de ani în 2011, față de 2007 (vezi figura 15).

Figura 15 Grupare pe categorii de vârstă în decembrie 2007 și iunie 2011

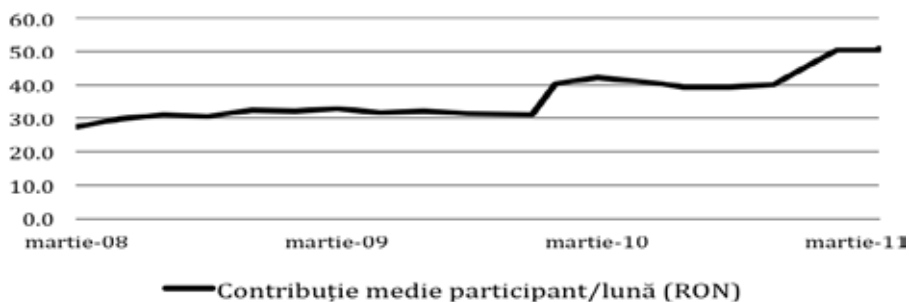
Sursa: adaptat de autori pe baza datelor CSSPP și CNPAS

Contribuția medie efectivă în luna august 2011 a fost de 52.77 RON, iar rata de colectare a fost de 64.68%. În total, în luna august a aceluiași an, s-au colectat 183 mil. RON. Potrivit datelor publicate de CNPAS, în luna august s-au plătit contribuții restante în volum aproape dublu față de lunile precedente, pentru un număr de peste 217 mii participanți. Per ansamblul pilonului II, contribuția medie lunară a unui participant a înregistrat o creștere susținută în ultimii ani (vezi figura 16). Cu toate că statisticile arată dezvoltarea sistemului de pensii private în România, Comitetul pentru Protecție Socială (SPC) trage un semnal de alarmă cu privire la nivelul comisioanelor de gestiune a fondurilor de pensii private în toată Europa. Chiar dacă comisioanele de gestiune par a fi procente mici anuale, în ansamblul lor, pot să ajungă să constituie o bună parte din totalul contribuției la maturitatea depozitului, după cum se argumentează în studiile respective⁵⁸. În România, comisioanele maxime pentru pilonul II sunt de 2.5% din contribuții și de 0.05% / lună din activul net⁵⁹.

⁵⁸ SPC (2008) Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions; EPC/SPC (2010) Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe

⁵⁹ CSSPP (Iulie 2010) Comparație între sistemele de pensii private de tip Pilon II (cu contribuții definite) și piețele statelor lumii

Figura 16 Evoluția contribuției medii pe lună către pilonul II: 2008-2011

Sursa: adaptat de autori pe baza datelor CSSPP și CNPAS

Clasate descrescător, după dimensiunea măsurată în cote de piață, tablele comparative următoare (tabel 25 și 26) arată situația de ansamblu a fondurilor de pensii private din România, sub aspectul comisioanelor percepute de acestea și a celorlalte costuri de gestiune. Conform acestora, se observă o situație relativ omogenă la nivelul pilonului II. Astfel, toate cele 9 fonduri de pensii administrate privat ce activează în prezent pe piața românească pe acest segment practică aceleași comisioane (atât la nivelul celor suportate din contribuții, cât și la nivelul celor suportate din activul fondului) și același procent al penalității de transfer. În ceea ce privește nivelul de risc, toate sunt cotate cu nivel de risc mediu, cu excepția fondului de pensii ARIPI, administrat de societatea GENERALI, ce este cotate cu risc ridicat. Taxele de audit sunt suportate din activul personal, înregistrând cea mai mică valoare în cazul fondului de pensii ALICO (13.600 lei/an) și cea mai mare valoare în cazul fondului de pensii AZT VIITORUL TĂU (57.168 lei/an). Aceste variații nu sunt corelate cu diferenții auditori financiari, ci mai degrabă cu dimensiunea și conținutul portofoliului fiecărui fond.

Tabel 25 Caracteristicile Fondurilor de Pensii Administrate Privat în cadrul pilonului II în România

Fondul de Pensii Administrat Privat	Comision		Taxa de Audit (suportată din activul personal)	Penalitatea de Transfer (suportată din activul personal)	Risc	Banca Depozitară	Auditor Financiar
	suportat din contribuții	suportat din activul fondului					
ING	2,5%	0,05% lună	30.000 lei/an (TVA inclus)	5%	mediu	BRD-SocGen	Ernst&Young
AZT VIITORUL TĂU	2,5%	0,05% lună	57.168 lei/an (fără TVA)	5%	mediu	BRD-SocGen	KPMG Audit
ARIPI	2,5%	0,05% lună	44.600 lei/an (TVA inclus)	5%	ridicat	BRD-SocGen	Ernst&Young

PENSIA VIVA	2,5%	0,05% lună	4.230 lei/ an (TVA inclus)	5%	mediu	BRD- SocGen	Ernst& Young
EUREKO	2,5%	0,05% lună	34.564 lei/ an (fără TVA)	5%	mediu	Bancpost	KPMG Audit
BCR	2,5%	0,05%/ lună	33.000 lei/ an (TVA inclus)	5%	mediu	Bancpost	Ernst& Young
ALICO	2,5%	0,05% lună	13.600 lei/ an (fără TVA)	5%	mediu	Raiffeisen Bank	Pricewater house Coopers
VITAL	2,5%	0,05% lună	20.000 lei/ an (TVA inclus)	5%	mediu	BRD- SocGen	Ernst& Young
BRD	2,5%	0,05% lună	25.740 lei/ an (TVA inclus)	5%	mediu	BCR	Ernst& Young

Sursa: bazat pe datele CSSPP (actualizate la 07.07.2011)

În ceea ce privește pilonul III, în cadrul pieței românești, situația este mai eterogenă. Trebuie notat în primul rând, numărul mai crescut de actori în cadrul acestui sector - în total 13 fonduri de pensii administrate privat. Totuși numărul mai mare de fonduri nu înseamnă și un număr mai mare de societăți de administrare, multe dintre acestea, precum Allianz-Țiriac, BRD sau ING Asigurări de Viață au optat pentru o prezență duală pe piața pilonului III, cu câte un fond destinat gradului de risc crescut și un alt fond destinat gradului de risc mediu. Variații sunt de asemenea prezente și la nivelul comisioanelor de depozitare, al taxelor de audit, sau al comisioanelor de gestiune - atât cele suportate din contribuții, cât și cele suportate din activul fondului. Astfel, se poate considera că în cadrul acestui pilon oferta este mult mai variată în privința costurilor de plasament.

Perspectiva comparativă oferită de aceste două tabele ne ajută să înțelegem situația de ansamblu a pieței pensiilor private. Totuși, nici în cazul pilonului II, nici în cazul pilonului III, nu pare să existe o corelație clară între specificitățile fiecărui fond în ceea ce privește comisioanele percepute și cotele de piață pe care acestea le ocupă. O altă ipoteză probabilă este că notorietatea prealabilă a societății care administrează fondul de pensii a influențat opțiunea consumatorilor pentru anumite fonduri. În plus, un rol decisiv l-a jucat și campania activă de promovare a fondurilor pe piața românească, atât în cazul pensiilor private obligatorii, cât și facultative. Noi însă previzionăm că odată cu maturizarea pieței, consumatorii vor deveni din ce în ce mai informați și vor face uz de discernământ în baza tuturor caracteristicilor unui fond de pensii. Astfel, costurile de gestiune, comisioanele sau gradul de risc vor fi factori importanți în luarea deciziei de contribuire la un anumit fond pentru pensia privată.

Tabel 26 *Caracteristicile Fondurilor de Pensii Administrate Privat în cadrul pilonului III în România*

Fondul de Pensii Administrat Privat	Risc	Comision		Taxa de Audit (suportată din activul personal)	Penalitatea de Transfer (suportată din activul personal)	Comisionul de Depozitare (suportat din activul fondului)
		suportat din contribuții	suportat din activul fondului			
ING OPTIM	mediu	4,85%	0,1625%/ lună	16.000 lei/ an (TVA inclus)	5%	până la 12.000 euro/an
BCR PRUDENT	scăzut	4%	0,167%/ lună	27000 lei/ an (TVA inclus)	5%	0.10%/ an pentru VAN<60.000.000 lei 0.08%/ an pentru VAN: 60.000.000 lei 0.06%/ an pentru VAN>130.000.000 lei
AZT MODERATO	mediu	4,95%	0,091%/ lună	22.250 lei/ an (fără TVA)	5%	0,2% /an
ING ACTIV	ridicat	4,85%	0,1625%/ lună	16.000 lei/ an (TVA inclus)	5%	până la 12.000 euro/an
AZT VIVACE	ridicat	4,95%	0,125%/ lună	19.500 lei/ an (fără TVA)	5%	0,2% /an
PENSIA MEA	mediu	5%	0,195%/ lună	4.300 lei/ an (TVA inclus)	5%	0,15% /an
RAIFFEISEN ACUMULARE	mediu	3,5%	0.125%/ lună	15260 lei/ an (fără TVA)	5%	0.18%/ an include și custodia
EUREKO CONFORT	mediu	3.50%	0.1475%/ lună	max. 11050 lei/an (fără TVA)	5%	0.045%/an + TVA pentru VAN ≤ 200.000.000 lei 0.04%/an (max.100.000 euro) +TVA pentru VAN ≥ 200.000.000 lei
STABIL	mediu	4.50%	0.125%/ lună	12.750 lei/ an (TVA inclus)	5%	0.13%/ an din VAN

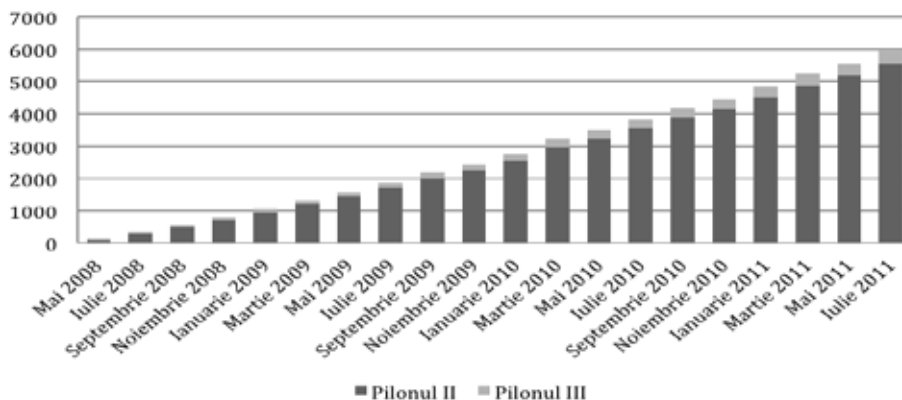
BRD PRIMO	scăzut	2.95%	0.1375%/ lună	0 - când activul total ≤ 6.000.000 lei 12.000 lei/ an (TVA inclus) - când activul total > 6.000.000 lei	5%	0.15% pe an, dar nu mai mult de 9000 euro/ an
BRD MEDIO	mediu	2.95%	0.1625%/ lună	0 - când activul total ≤ 6.000.000 lei 12.000 lei/ an (TVA inclus) - când activul total > 6.000.000 lei	5%	0.15% pe an, dar nu mai mult de 9000 euro/ an
CONCORDIA MODERAT	mediu	5%	0.125%/ lună	10000 lei/ an (TVA inclus)	5%	0,06%/an aplicat la valoarea medie lunară a activelor depozitate
OTP STRATEG	scăzut	3%	0,175%/ lună	150 lei/ an (TVA inclus)	5%	0,25%/an din VAN

Sursa: bazat pe datele CSSPP (actualizate la 07.07.2011); VAN = Valoarea Activului Net

Valoarea Activelor

Valoarea fondurilor de pensie administrate privat a înregistrat o creștere constantă în cursul ultimilor ani, atât în cadrul pilonului II, cât și în cadrul pilonului III (vezi figura 17). Această tendință ilustrează atât expansiunea cât și maturizarea treptată a pieței pensiilor private în România. Într-adevăr, evoluția pilonului II al pensiilor private este mult mai semnificativă decât cea a pilonului III al pensiilor facultative, dar acestea sunt proporțiile la nivelul întregii piețe europene a pensiilor private. Evoluția activelor nete poate contribui de asemenea și la consolidarea fondurilor de pensii și diminuarea, în perspectivă, a costurilor individuale.

Figura 17 Evoluția activelor nete din piața fondurilor de pensii private: 2008-2011

Sursa: adaptat de autori pe baza datelor CSSPP

La data de 31.08.2011, valoarea totală a activelor nete ale fondurilor de pensii private obligatorii (pilonul II) era de 5,6 mld RON, în timp ce valoarea totală a activelor nete ale fondurilor de pensii private facultative (pilonul III) era de 0.39 mld. RON. Astfel ponderea activelor fondurilor de pensii în PIB⁶⁰ ajungând la 1.01% la data mai sus menționată. La finalul anului 2011, ponderea total active în PIB este preconizată să ajungă la 1,35%.

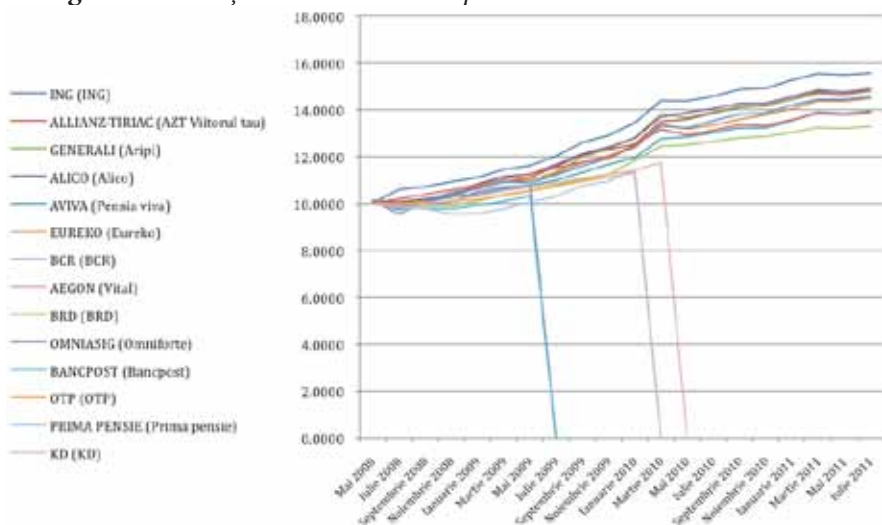
În primul trimestru al anului 2011, față de finele anului 2010, portofoliile fondurilor de pensii au înregistrat creșteri ale valorii activelor totale cu 12,75% pentru fondurile de pensii administrate privat și respectiv cu 10,79% pentru fondurile de pensii facultative. În cazul fondurilor de pensii administrate privat această creștere s-a realizat în proporție de 24 % pe baza aprecierii valorii activelor deținute și de 76% pe baza contribuțiilor încasate la fonduri; în cazul fondurilor de pensii facultative, creșterea a fost determinată în proporție de 42% din aprecierea activelor și 58% din contribuții încasate la fonduri⁶¹.

Evoluția valorii medii a unității de fond (VUAN) a avut de asemenea un trend pozitiv în ultimii ani atât în domeniul pilonului II (vezi figura 18), cât și în cazul pilonului III (vezi figura 19).

⁶⁰ S-au folosit valorile PIB afișate de Ministerul Finanțelor Publice pe site-ul www.mfinante.ro : PIB 2009 491,274 miliarde lei, PIB 2010 513,641 miliarde lei, PIB 2011 544,426 miliarde lei.

⁶¹ CSSPP (Martie 2011) Evoluția sistemului de pensii private în domeniul investițional în trimestrul I 2011

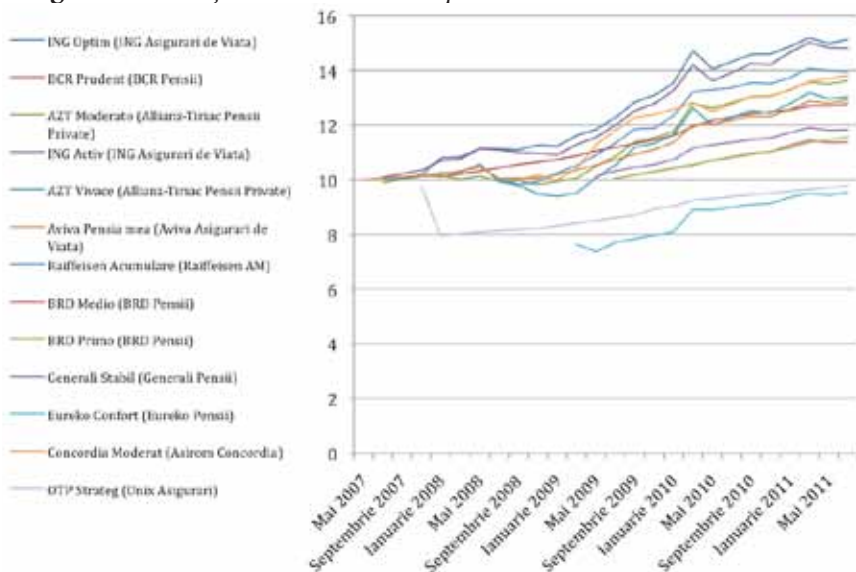
Figura 18 Evoluția VUAN în cadrul pilonului II: mai 2008 – iulie 2011

Sursa: adaptat de autor pe baza datelor Comisiei de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private din România (CSSPPR)

În cursul perioadei analizate, 5 fonduri administrate privat au fost absorbite: BANCPOST și KD au fuzionat cu Fondul de Pensii Administrate Privat EUREKO (fond absorbant), iar OMNIFORTE, OTP și PRIMA PENSIE au fuzionat cu Fondul de Pensii Administrate Privat BCR (fond absorbant).

Figura 19 Evoluția VUAN în cadrul pilonului III: Mai 2007 – Mai 2011

Sursa: adaptat de autor pe baza datelor Comisiei de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private din România (CSSPPR)

Portofoliu

În Monitorul Oficial, nr. 82 și 85, din 11, respectiv 12 februarie, au fost publicate Normele CSSPP nr. 3/2009 și nr. 4/2009 privind investițiile fondurilor de pensii private, pentru pilonul II și pentru pilonul III, elaborate în baza Legii nr. 411/2004 privind pensiile administrate privat și a Legii nr. 204/2006 privind pensiile facultative. Aceste norme asigură cadrul activității de investire a activelor fondurilor de pensii, astfel încât să se formeze o corelație eficientă și prudentă între risc și randament. Astfel, potrivit art. 13 (din ambele norme), administratorul poate investi activele fondului de pensii administrat privat pe piața monetară și pe piața financiară.

Limitele de investiție ale activelor fondului de pensii, atât obligatoriu, cât și facultativ, sunt următoarele:

- 20% în instrumente ale pieței monetare;
- 70% în titluri de stat din România, statele membre ale UE sau alte țări din Spațiul Economic European, cu respectarea următoarelor sublimite:
 - titluri de stat, cu scadența mai mică de 1 an - 50 %;
 - titluri de stat, cu scadență mai mare de 1 an - 70%;
- 30% în obligațiuni și alte valori emise de autorități ale administrației publice locale din România, state membre ale Uniunii Europene sau aparținând Spațiului Economic European;
- 50% în valori mobiliare tranzacționate pe piețe reglementate din România, state membre ale Uniunii Europene sau aparținând Spațiului Economic European, cu respectarea următoarelor sublimite:
 - acțiuni tranzacționate pe piețe reglementate din România - 35%;
 - acțiuni tranzacționate pe piețe reglementate din state membre ale Uniunii Europene sau aparținând Spațiului Economic European, altele decât România - 35%;
 - obligațiuni corporatiste ale emitenților din România - 30%;
 - obligațiuni corporatiste ale emitenților din state membre ale Uniunii Europene sau aparținând Spațiului Economic European, altele decât România - 30%;
 - 15% în titluri de stat emise de state terțe, indiferent de termenul până la maturitate;
 - 10% în obligațiuni și alte valori mobiliare emise de autorități ale administrației publice locale din state terțe;
 - 5% în titluri de participare emise de organisme de plasament colectiv în valori mobiliare din România, state membre ale Uniunii Europene sau aparținând Spațiului Economic European și din state terțe;

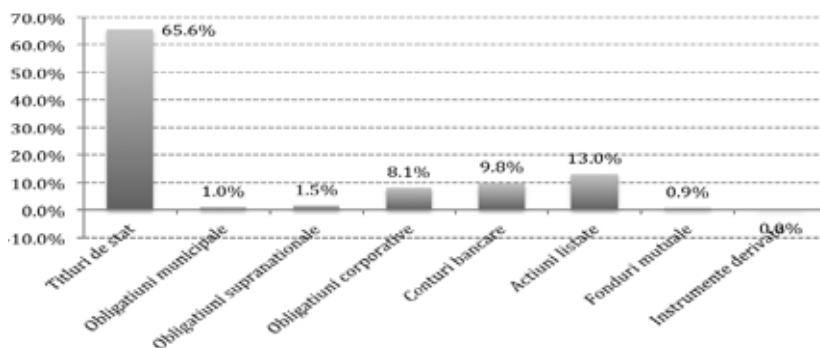
- 2% (pentru pilonul II) / 5% (pentru pilonul III) în *private equity* la companii din România, state membre ale Uniunii Europene sau aparținând Spațiului Economic European;⁶²
- 15% în obligațiuni emise de Banca Mondială (BM), Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Banca Europeană de Investiții (BEI), tranzacționate pe piețe reglementate;
- 3% (pentru pilonul II) / 5% (pentru pilonul III) în mărfuri și derivate pe mărfuri precum: țigări și derivați ai acestuia, bumbac, cafea, grâu, cupru, aluminiu, zinc, metale prețioase, tranzacționate pe burse reglementate și specializate din Uniunea Europeană și S.U.A..⁶³

Conform CSSPP⁶⁴, în funcție de structura portofoliului investițional, se disting 3 tipuri de fonduri:

- Fond Progresiv - cu un procent mare de acțiuni,
- Fond Echilibrat - cu un procent mediu de acțiuni,
- Fond Conservator - numai conturi bancare și alte instrumente monetare.

În ceea ce privește structura portofoliilor investiționale, în cazul României, ca și în alte state membre, se observă ponderea mare a investițiilor în instrumente cu venit fix, considerate a fi instrumente cu un grad mai mare de siguranță. Deși sunt caracterizate ca fiind mai sigure, ele limitează însă beneficiile obținute. La data de 31.07.2011, portofoliul pilonului II era compus predominant din titluri de stat, acestea reprezentând 66% din totalul plasamentelor. În manieră similară și portofoliul pilonului III este dominat tot de titlurile de stat, în proporție de 64% la aceeași data. Pe locul doi și trei ca preferință, în ansamblul pieței pensiilor private, se situează investițiile în acțiuni listate și în conturi / depozite bancare (vezi figura 20 și figura 21).

Figura 20 Structura de portofoliu a fondurilor de pensii private obligatorii: iulie 2011

Sursa: adaptat de autori pe baza datelor APAPR

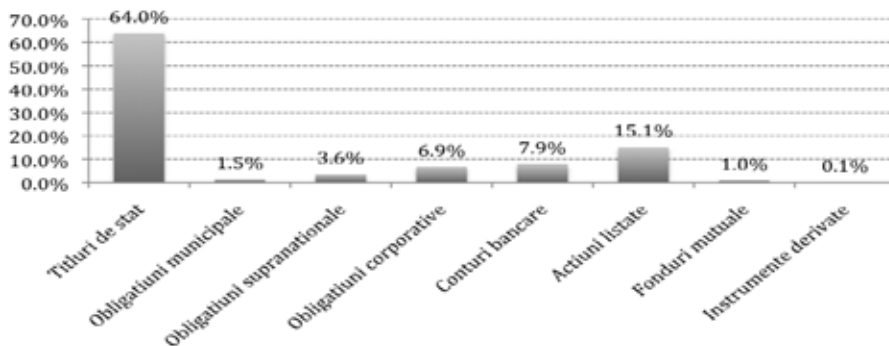
⁶² Tip nou de plasament

⁶³ Tip nou de plasament

⁶⁴ CSSPP (2009), Pensii private în Europa Centrală și de Est

Față de finele anului 2010, structura activele fondurilor de pensii nu a înregistrat modificări semnificative în cursul anului 2011, până în prezent, rămânând în continuare conservatoare. Se remarcă totuși o ușoară creștere a ponderii acțiunilor în portofoliul fondurilor de pensii în condițiile creșterii indicelui BET în primul trimestru al anului 2011. Astfel, la finele trimestrului I al anului 2011, ponderea acțiunilor în activele fondurilor de pensii administrate privat a ajuns la 13% față de 12,22% la sfârșitul anului 2010, și respectiv la 17,59% comparativ cu 14,10% la finele anului 2010 în cazul fondurilor de pensii facultative. Această structură reflectă o politică investițională specifică unor investitori pe termen lung, prudenți, cu apetit scăzut față de risc, în condițiile în care se urmărește optimizarea veniturilor de înlocuire ale participanților la retragerea din activitate și asigurarea respectării reglementărilor prudențiale.⁶⁵

Figura 21 Structura de portofoliu a fondurilor de pensii private facultative:
iulie 2011

Sursa: adaptat de autori pe baza datelor APAPR

Risc

Strâns legată de nivelul de sustenabilitate al sistemului de pensii, la nivel național și european, se regăsește analiza gradului de risc aferent. Astfel, trebuie analizată și aplicată metodologia de evaluare a riscului agregat al sistemului de pensii private în special, dar și al sistemului de securitate socială în general. În ceea ce privește sistemul de securitate socială în general, preocuparea cu evaluarea gradului de risc este enunțată la nivelul UE în mai multe publicații recente⁶⁶. Tratarea acestui subiect este provocată în mare măsură de efectele negative pe care contextul economic general, prin intermediul crizei financiare le-a avut asupra fondurilor de pensii private.

În ceea ce privește piața financiară specifică fondurilor de pensii private se relevă diferite categorii de riscuri. În primul rând se disting riscul de gestiune și riscul

⁶⁵ CSSPP (Martie 2011) Evoluția sistemului de pensii private în domeniul investițional în trimestrul I 2011

⁶⁶ Bovenberg și Van Ewijk . 2011, Olovsson 2011, Pfau 2011, Pino and Yermo 2010, Bohn 2009

investițional⁶⁷. În ceea ce privește riscul de gestiune, acesta este un factor intrinsec ce ține de evoluția companiei responsabile cu gestiunea fondului de pensii. Riscul investițional rezidă în deciziile propriu-zise de selecție a portofoliului. Sursele acestui tip de risc pot fi asociate nivelului de dobândă, deciziilor de reinvestire, call risk-ului, sau chiar riscului pe care îl are afacerea finanțată în sine. Un studiu realizat de CSSPP⁶⁸ menționează de asemenea riscul longevității, riscul evoluției câștigurilor și riscul tipului și duratei carierei. În funcție de structura schemei de pensie private—beneficiu definit (DB) sau contribuție definite (DC), riscurile menționate sunt suportate fie de angajator, fie de angajat (participantul la schema de pensie) (pentru detalii vezi anexa 10). Acești factori de risc pot fi diminuați semnificativ printr-o legislație și reglementare adecvată și eficientă.

Dincolo de varietatea riscurilor, trebuie analizată și intensitatea lor. În ceea ce privește selecția portofoliului de investiție este importantă predominanța instrumentelor cu risc scăzut (IRS), ce includ titlurile de stat, obligațiuni emise de organisme străine neguvernamentale și alte instrumente financiare având garanția explicită și integral a statului. Conform Normei Nr. 3/2009, în funcție de gradul de deținere a instrumentelor cu risc scăzut ca procent (%) din totalul activelor fondului de pensii administrat privat, fondului de pensii administrat privat i se poate asocia unul dintre următoarele grade de risc:

- grad de risc scăzut al unui fond de pensii administrat privat - total dețineri de IRS din totalul activului fondului: 100%-85%;
- grad de risc mediu al unui fond de pensii administrat privat - total dețineri de IRS din totalul activului fondului: 85%-65%;
- grad de risc ridicat al unui fond de pensii administrat privat - total dețineri de IRS din totalul activului fondului: 65%-50%.

Legea Nr. 852 din 2010 definește ca *riscuri asigurate* sub sistemul de pensii publice acele evenimente care, la producerea efectelor lor, obligă instituțiile aferente să acorde asiguraților prestațiile sociale: invaliditate, bătrânețe și deces.⁶⁹

Garanții și Rentabilitate

Față de riscurile aferente sistemului de pensii privat sunt instituie garanții pentru participanți, ce au ca scop asigurarea sumei contribuțiilor efectuate. Astfel, există o serie de mecanisme de siguranță⁷⁰:

- Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private (CSSPP),
- separarea activelor (între administrator și fondul de pensii private),

⁶⁷ Fit, S. (2009) Perspectivele Sistemului Românesc de Pensii, p. 38

⁶⁸ CSSPP (2009) Pensii private în Europa Centrală și de Est

⁶⁹ Legea Nr. 852/2010

⁷⁰ Pe baza informațiilor oferite de CSSPP (www.csspp.ro) și APAPR (www.apapr.ro)

- verificare prin depozitar (existența și implicarea băncilor depozitare în sistemul de pensii private, obligațiile de raportare),
- garanția contribuțiilor nete (garanția absolută de capital),⁷¹
- garanția ratei minime de rentabilitate calculate la grade de risc (garanția relativă la piață),⁷²
- provizioanele tehnice constituite de administratori,
- Fondul de Garantare din sistemul de pensii private (din contribuția administratorilor fondurilor de pensii, nu din contribuțiile participanților),⁷³
- audit financiar (pentru fondurile de pensii și pentru administrator),
- rezerve actuariale,
- prin lege, fondul de pensii private nu poate da faliment,
- administratorii pot proteja portofoliul de investiții al fondului de pensii private privat împotriva riscului valutar și al riscului de dobândă, prin instrumente financiare specifice.⁷⁴

Unul dintre cele mai eficiente mecanisme de garantare a unor venituri adecvate și sustenabile în perioada pensionării, în sistemele de pensii private este asigurarea ratelor de rentabilitate, atât în etapa de acumulare, cât și în cea de plată a pensiilor. Mecanismele de garantare se adresează în general exclusiv fazei de plată a pensiei și nici o măsură de minimizare a riscului investițional nu se aplică fazei de acumulare, în prezent, în România. Ratele de rentabilitate depind de ciclul economic general, dar și de politicile de investiții ale administratorilor, de alocarea activelor, respectiv structura portofoliilor investiționale. Asigurarea unei pensii adecvate presupune și asigurarea protecției în cazul riscului provenit de la inflație, ceea ce înseamnă că trebuie luat în calcul riscul mare care derivă din inflație, impunându-se astfel necesitatea ca anuitățile, în faza de plată a pensiilor, să fie indexate cu inflația. În concluzie, după cum subliniază și raportul comun EPC/SPC,⁷⁵ este important

⁷¹ Suma totală convenită pentru pensia privată nu poate fi mai mică decât valoarea contribuțiilor plătite, diminuate cu penalitățile de transfer și comisioanele legale.

⁷² Exemplu: cea mai mică valoare dintre rata medie ponderată ajustată de rentabilitate a tuturor fondurilor de pensii în perioada respectivă, diminuată cu trei puncte procentuale și 60% din rata medie ponderată ajustată de rentabilitate a tuturor fondurilor de pensii, pentru fondurile cu **grad de risc scăzut**. În cazul în care, rata de rentabilitate anualizată a unui fond se va situa sub nivelul minim al categoriei respective de risc timp de 4 trimestre consecutive, autorizația de administrare va fi retrasă și se va aplica procedura privind administrarea specială (după aplicarea unei măsuri intermediare de supraveghere specială).

⁷³ Destinat plății drepturilor participanților și beneficiarilor la fondurile de pensii, în cazul în care administratorii se află în imposibilitatea asigurării lor, riscuri imprevizibile și care nu sunt acoperite de provizionul tehnic.

⁷⁴ Conform reglementărilor în vigoare, în sistemul de pensii private, investițiile de acest tip sunt permise doar în măsura în care contribuie la scăderea riscurilor investiției sau facilitează gestionarea eficientă a portofoliului.

⁷⁵ EPC/SPC (2010) Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe.

să se mențină un echilibru fiabil între riscurile investiționale și rentabilitatea portofoliilor.

În cadrul pilonului II, activează la un grad de risc ridicat un singur fond de pensii administrat privat: ARIPI, a cărui rată de rentabilitate minimă a fost în luna iunie de 5.2%. La un grad de risc mediu activează în prezent restul de 8 fonduri de pensii obligatorii administrate privat: ALICO, AZT VIITORUL TĂU, BCR, BRD, EUREKO, ING, PENSIA VIVA și VITAL. Rata de rentabilitate minimă acestora a fost la finalul lunii iunie 2011 de 6.5%, în scădere față de începutul anului, când se înregistra valoarea de 7.2% pentru același indicator. Rata de rentabilitate minimă a acelorași fonduri a fost în luna iunie de 5.9 % de asemenea în scădere. Rata medie ponderată a tuturor fondurilor de pensii private pentru ultimele 24 de luni era în data de 31.06.2011 de 13.17%.

În cadrul pilonului III, activează la un grad de risc ridicat 2 fonduri de pensii— AZT VIVACE și ING ACTIV, a căror rată medie ponderată de rentabilitate a fost la finalul lunii iunie 2011 de 12.49%, în scădere față de începutul anului, când se înregistra valoarea de 16.55% pentru același indicator. Rata de rentabilitate minimă a acelorași fonduri a fost în luna iunie de 6.2% de asemenea în scădere. La un grad de risc mediu activează în prezent 7 fonduri de pensii: AZT MODERATO, CONCORDIA MODERATO, EUREKO CONFORT, ING OPTIM, PENSIA MEA, RAIFFEISEN ACUMULARE și STABIL. Rata medie ponderată de rentabilitatea acestora a fost la finalul lunii iunie 2011 de 11.96%, în scădere față de începutul anului, când se înregistra valoarea de 14.88% pentru același indicator. Rata de rentabilitate minimă a acelorași fonduri a fost în luna iunie de 5.9 % de asemenea în scădere. La un grad scăzut de risc activează 2 fonduri de pensii administrate privat: BCR PRUDENT și OTP STRATEG, a căror rentabilitate medie ponderată a fost de 7%, în luna iunie, iar rentabilitatea minimă a acestor două fonduri de 3%.

4.3. Unele concluzii

Ca răspuns la problemele sistemului public de pensii, România a adoptat două direcții de acțiune: reforma parametrică a sistemului public - pilonul I, și dezvoltarea sistemului complementar de pensii private - pilonul II și pilonul III. Acesta din urmă, bazat pe acumularea și rentabilizarea contribuțiilor pe piețele financiare, a fost rodul unui proces lung, demarat încă din anul 2000. Practic, fiecare participant economisește pentru vârsta pensiei, având drept de proprietate asupra contului personal, pe care un administrator de fond îl va gestiona cu scopul obținerii unor randamente eficiente la investițiile realizate cu acest capital.

La nivelul Uniunii Europene există consens în ceea ce privește provocările persistente cu care se confruntă statele membre în dezvoltarea sistemului de pensii private. Dintre acestea se pot enumera: nivelul în descreștere al participării active

la piața muncii, volatilitatea pieței financiare ca rezultat al crizei ultimilor ani, dificultatea menținerii echilibrului fin dintre stimularea investițiilor și gestionarea eficientă a riscului plasamentelor și nu în ultimul rând, dependența crescută a pieței de capital europene față de fondurile de pensii private.

Implementarea efectivă a pensiei obligatorii administrate privat a avut loc în anul 2007. Astfel se prevede redirecționarea unui procent din cota de contribuție a sistemului public de bază către companii de administrare a fondurilor de pensii private. În consecință, pilonul II este caracterizat de administrare privată, o schemă de contribuții definite (CD) și un beneficiu minim garantat compus din suma contribuțiilor realizate din care se scad comisioanele legale și eventualele penalități de transfer. Pilonul III, al pensiilor private voluntare este încă subdezvoltat în România, fiind în principal bazat pe asigurări de viață.

Sistemul de pensii private din România se bazează la ora actuală pe două legi principale: Legea nr. 204/2006 privind pensiile facultative, cu modificările și completările ulterioare și Legea nr. 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat, republicată, cu modificările și completările ulterioare. Atribuțiile de supraveghere a segmentului fondurilor de pensie administrate privat sunt delegate Comisiei de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private (CSSPP), aflată sub controlul Parlamentului României, constituita prin Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 50 din 9 iunie 2005, aprobată prin Legea nr. 313 din 10 noiembrie 2005. Această instituție elaborează parțial legislația secundară în domeniu, adoptând norme privind sistemul de pensii private și elaborând și/sau avizând proiectele de acte normative care privesc supravegherea pensiilor private.

Numărul participanților la fondurile de pensii private este în creștere, pilonul II însumând în August 2011 un total de 5,378,995 de participanți cu contribuții individuale, iar pilonul III 246,660 de participanți. La finalul procesului de implementare a pilonului II în România, în 2007, pe piața specifică activau 18 fonduri de pensii diferite. Conform clasamentului de la acea vreme, piața era dominată de fondul de pensii ING, administrat de compania ING Fond De Pensii, cu 33.21% din piață. Pe locul doi de clasa fondul de pensii AZT VIITORUL TĂU, administrat de Allianz-Țiriac Pensii Private, cu 25.64% cotă de piață. La data de 31.06.2011 primii clasai pe piața pensiilor private obligatorii rămân fondul de pensii ING și AZT VIITORUL TĂU, cu cote de piață ușor mai mici de 31.77% și respective 24.78%.

În ceea ce privește distribuția pe categorii de vârstă, nu s-au produs schimbări majore în ultimii ani. Se poate observa însă, o încurajatoare creștere a numărului de participanți cu vârsta mai mică de 26 de ani în 2011, față de 2007. Contribuția medie efectivă în luna august 2011 a fost de 52.77 RON, iar rata de colectare a fost de 64.68%. În total, în luna august a anului în curs, s-au colectat 183 mil. RON.

Potrivit datelor publicate de CNPAS, în luna august s-au plătit contribuții restante în volum aproape dublu față de lunile precedente, pentru un număr de peste 217 mii participant. Per ansamblul pilonului II, contribuția medie lunară a unui participant a înregistrat o creștere susținută în ultimii ani.

Valoarea fondurilor de pensie administrate privat a înregistrat o creștere constantă în cursul ultimilor ani, atât în cadrul pilonului II, cât și în cadrul pilonului III. La data de 31.08.2011, valoarea totală a activelor nete ale fondurilor de pensii private obligatorii (pilonul II) era de 5,6 mld RON, în timp ce valoarea totală a activelor nete ale fondurilor de pensii private facultative (pilonul III) era de 0.39 mld. RON. Astfel ponderea activelor fondurilor de pensii în PIB ajungând la 1.01% la data mai sus menționată. La finalul anului 2011, ponderea total active în PIB este preconizată să ajungă la 1,35%.

Capitolul 5. Tendințe în dezvoltarea sistemelor de pensii. Rolul pensiilor private în asigurarea unor venituri decente persoanelor de vârstă a treia

5.1 Cultura asigurării private. Orientări actuale. Cartea verde a sistemelor europene de pensii. Implicații pentru România

Îmbătrânirea demografică în UE va afecta bugetele naționale pe termen lung prin creșterea cheltuielilor și, fără măsuri de ajustare a sistemelor de asigurare de bătrânețe va conduce la deficite bugetare în creștere. **Fără o adaptare a politicilor sociale adresate persoanelor vârstnice în sistem integrat** (pensii, sănătate, asistență socială specifică, stimularea îmbătrânirii active etc.), **bugetul statului se va dovedi incapabil de a ajusta deficitele**. Estimările efectului îmbătrânirii demografice evidențiază o creștere cu 4,5 pp. a ponderii în PIB în următorii 50 de ani iar în cca. 1/3 din statele membre creșterea cheltuielilor va fi de peste 7 pp.⁷⁶. Reformele structurale inițiate se preconizează că vor avea un efect pozitiv asupra fluxurilor financiare la bugetul de stat, pe termen mediu. Vor genera, pe de o parte, reducerea cheltuielilor sociale cu persoanele vârstnice ca pondere în PIB, iar, pe de altă parte, prin creșterea ofertei de muncă, potențial, mai multe fonduri/venituri din contribuții sociale. În plus, sunt necesare o sumă de măsuri „de acompaniere” a reformei structurale: a) echilibrarea și asigurarea sustenabilității fiecărui fond social în parte, b) creșterea vizibilității sistemului, a legăturii dintre contribuții, durata ocupării și valoarea pensiei, c) eliminarea schemelor de pensionare anticipată și creșterea graduală a vârstei standard de pensionare cu stagiul complet, inclusiv încurajarea îmbătrânirii active, d) creșterea gradului de transferabilitate a contribuțiilor la fondurile de pensii între țările membre UE.

Legislația europeană în domeniul securității sociale prevede o serie de reguli comune și are ca scop coordonarea politicilor naționale și nu armonizarea sistemelor. Design-ul sistemelor de securitate socială este în responsabilitatea statelor membre și se referă la structura multipilon, condițiile de acces și beneficiile potențiale, modul de administrare și controlul pieței⁷⁷. Cartea verde precizează ca principii de construcție a sistemelor naționale: egalitatea de tratament și nediscriminare, circulația forței de muncă în spațiul UE să nu fie îngrădită de legislația națională în domeniul pensiilor. Principalele categorii de beneficii care se subscriu sistemului de pensii sunt: pensiile de vârstă, pensiile de urmaș și

⁷⁶ ANNUAL GROWTH SURVEY, ANNEX 2, MACRO-ECONOMIC REPORT EC, COM(2011) 11 final ANNEXE 2 Brussels, 12.1.2011 http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2_en_annexe_part1.pdf

⁷⁷ *Accompanying document to the GREEN PAPER, towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, {COM(2010) 365 final}, Commission Staff Working Document, EU Legislation, Coverage and Related Initiatives, European Commission, Brussels, 7.7.2010, SEC(2010) 830 final

pensiile de invaliditate, sub incidența coordonării la nivel de UE intrând doar schemele statutare. Pensia se acordă pentru o contribuție de cel puțin un an de zile, indiferent de domiciliul persoanei și se au în vedere la stabilirea cuantumului toate stagiile de cotizare, indiferent de țară, fără transferul fondurilor. Un pas important l-a reprezentat Directiva 2003/41/EC⁷⁸ prin care pensiile ocupaționale se pot administra prin fonduri de pensii din altă țară decât cea de reședință a companiei, ceea ce permite multinaționalelor să gestioneze doar un singur fond de pensii pentru toate subsidiarele sale. Deși este recunoscut principiul garantării pensiei, nivelul și condițiile se stabilesc la nivel național și nu se prevăd limite minimale de garantare. Tot astfel, nu este garantată portabilitatea totală a pensiilor suplimentare, însă s-au făcut pași importanți în armonizarea sistemelor de asigurare de viață, asigurarea protecției și a eficienței fondurilor capitalizate⁷⁹.

Sistemul pensiilor private se diferențiază pe țări, însă prezintă și caracteristici comune, pe care le prezentăm succint în tabelul de mai jos.

Tabel 27 Sistemul pensiilor private în țările membre UE (conform CEIOPS, mai 2010)

Țara	Pensia privată (forma de organizare a fondului)	Caracteristicile schemei de pensii	Participarea	Sursa de constituire
BE	Organizație nonprofit/asociație mutuală de asigurare/organizație de finanțare a pensiilor	DB/DC sau mixtă	Voluntară	Ocupațional
	Parteneriat limitat cu părți sociale/parteneriat cooperatist/asociație mutuală de asigurare	DB/DC sau mixtă și asigurări de viață individuale	Voluntară	Ocupațional sau individual
	Companie de investiții open-end	Economii individuale pentru pensii	Voluntară	Individual
	Book reserves (provizioane)	DB/DC	Voluntară	Ocupațional

⁷⁸ Directive 2003/41/EC of the European Parliament and of the Council of 3 June 2003 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision, OJ L 235, 23/09/2003 P. 0010-0021.

⁷⁹ First Council Directive 79/267/EEC of 5 March 1979 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance, OJ L 63, 13.3.1979, p. 1-18; Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance, OJ L 345, 19.12.2002, p. 1-51; Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), OJ L 335, 17.12.2009, p. 1-155

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

BG	Companie pe acțiuni	DC	Voluntară	Ocupațional
	Companie pe acțiuni	DC	Voluntară	Individual
	Companie pe acțiuni	DC	Obligatorie	Fonduri statutare (individuale)
CZ	Companie pe acțiuni	DC	Voluntară	Individual, sau cu elemente de ocupațional
DK	Companie de fond de pensii	DC sau DB	Obligatorie	Ocupațional
	Companie de asigurări de viață	DC sau unit linked	Voluntară/ Obligatorie	Ocupațional/ individual
	Fond general de pensii	DC sau unit linked	Obligatoriu	
DE	Companie pe acțiuni/ Asociație mutuală de asigurări/ Instituție reglementată de legislația din sistemul public		Voluntară	Ocupațional
	Companie pe acțiuni/ Asociație mutuală de fond de pensii		Voluntară	Ocupațional
	Scheme de book reserves (provizioane)		Voluntară	Ocupațional
	SRL/Asociație înregistrată/Fundație		Voluntară	Ocupațional
	Companie pe acțiuni/ asociație mutuală de asigurări/ corporație și instituție reglementate de legislația în sistemul public		Voluntară	Ocupațional
	Contract	Scheme personale de pensii	Voluntară	Individual
	Contract	Scheme personale de pensii	Voluntară	Individual
EE	Fond contractual	DC	Voluntară	Individual
	Fond contractual	DC	Obligatorie	Fond statutar (individual)
	Societate pe acțiuni	DB sau DC (Unit linked)	Voluntară	Individual
	Societate pe acțiuni	DB sau DC (Unit linked)	Obligatorie	Fond statutar (individual)

IE	Schemă de pensii ocupațională (Trust)	DB/DC/scheme hibride și contracte de anuități la pensionare	Voluntară	Ocupațional
	Pensii personale (contract)	Contracte individuale de anuități la pensionare/pensii personale	Voluntară	Individual
	Conturi personale de economisire pentru pensie (contract)	Conturi individuale de economii la pensionare	Voluntară	Individual
EL	Entitate non-profit cu personalitate juridică	Fond ocupațional de asigurare (DC)	Voluntară	Ocupațional
		Contracte de asigurări de grup		
ES	IORP	DC, DB sau mixte	Voluntară	Ocupațional
	Fond de pensii personale	Scheme de pensii individuale și asociate	Voluntară	Individual
	Contract colectiv de asigurări de viață	DB	Voluntară	Ocupațional
	Contract colectiv de asigurări de viață	DB	Voluntară	Ocupațional
	Contract individual de asigurări de viață	DB	Voluntară	Individual
FR	Companie pe acțiuni sau Companie mutuală de asigurare	DC/DB		Ocupațional sau individual
	Instituție paritară reglementată de „codul de protecție socială”	DC/DB		Ocupațional sau individual
	Companie mutuală reglementată prin cod specific	DC/DB		Ocupațional sau individual

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

IT	Asociație/ fundație	DC	Optingout voluntar	Ocupațional
	Active autonome instituite de o companie financiară separat de proprile active	DC	Optingout voluntar / voluntară	Ocupațional/ voluntar
	Asociație/ fundație	DC sau DB, închisă pentru noi membri	Optingout voluntar	Ocupațional
	Book reserves (provizioane)	DC sau DB, închisă pentru noi membri	Optingout voluntar	Ocupațional
	Asociație/ fundație	DB/DC	Obligatorie	Fond statutar
	Active autonome instituite de o companie financiară separat de proprile active		Voluntară	Individual
CY	Fond provident- Entitate privată cu personalitate juridică	DC/DB stabilite prin acord colectiv	Obligatoriu sau voluntar (stabilit de regulile fiecărui fond provident)	Ocupațional
	Fond privat de pensii - entitate privată cu personalitate juridică	DB stabilite prin acord colectiv	Obligatoriu	Ocupațional
	Contract de asigurări	Unit Linked Personal Life Contracts	Voluntar opt-out	Individual
	PAYG	DB	Obligatoriu	Ocupațional
	Book reserves (provizioane)	DB	Obligatoriu	Ocupațional
LV	Companie pe acțiuni	DC/DB	Voluntară	Ocupațional și individual
	Schemă de pensii finanțată de stat	DC	Obligatoriu, voluntar	Fond statutar

LT	Asociație	DC, DB	Voluntară	Ocupațional
	SRL public/SRL privat/ companie europeană	Contact de asigurări de viață sub care se acumulează pensiile ocupaționale	Voluntară	Ocupațional
	SRL public/SRL privat	DC	Voluntară	Fond statutar
	SRL public/SRL privat/ companie europeană	DC	Voluntară	Fond statutar
	SRL public/SRL privat	DC	Voluntară	Individual
	SRL public/SRL privat/ companie europeană	Contract de asigurări de viață	Voluntară	Individual
LU	Companie de asigurări de pensii cu capital variabil și Asociații de economii de tipul pensiilor		Voluntară	Ocupațional
	Asociație de asigurare mutuală, companii cooperatice, companii cooperatice organizate ca SRL public, asociații caritabile		Voluntară	Ocupațional
	Companie de asigurări/ contracte de asigurări de grup		Voluntară	Ocupațional
	Scheme de book reserves (provizioane)		Voluntară	Ocupațional
	Produse de pensii reprezentate de produse de asigurări ca și produse bancare investite în unități pentru investiții colective		Voluntară	Individual

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

HU	Asociații – entități legale speciale	DC	Obligatorie	Fond statutar (individual)
	Asociații – entități legale speciale	DC	Voluntară	Individual
	Companie pe acțiuni, asociație	Asigurări de pensii	Voluntară	Individual
	Companie pe acțiuni	DB/DC	Voluntară	Ocupațional
	Conturi de economii de pensii	DC	Voluntară	Individual
MT	Trust, contractual	Trust deed, contract între angajator și administratorul schemei de pensii	Voluntară	Ocupațional
	Trust, contractual	Trust deed, contract între angajator și administratorul schemei de pensii		Individual
NL	Fundație		Obligatoriu pentru schemele pe ramuri industriale, Voluntare opt-out pentru schemele la nivel de companie	Ocupațional
	SRL public		Voluntară	Ocupațional/individual
AT	Companie pe acțiuni	DB și DC	voluntară	Ocupațional
	Companie pe acțiuni, asociație mutuală de asigurări și întreprindere socială	DB și DC	voluntară	Ocupațional
	Companie pe acțiuni, asociație mutuală de asigurări și întreprindere socială	DB și DC	voluntară	Individual
	Scheme Bookreserve	DB și DC	voluntară	Ocupațional

PL	Fond de pensii ocupațional (entitate legală separată)	DC	voluntară	Ocupațional
	Companie pe acțiuni	DC	voluntară	Ocupațional
	Fond de investiții (ca entitate legală separată)	DC	voluntară	Ocupațional
	Toate formele, entități relevante din statele membre	DC	voluntară	Ocupațional
	Fond de pensii deschis (ca entitate legală separată)	DC	obligatorie	Fond statutar
	Fond de investiții (ca entitate legală separată), Companie pe acțiuni, SRL	DC	Voluntară	Individual
PT	Fond de pensii închis	DB/DC	voluntară	Ocupațional
	Fond de pensii colectiv, deschis	DB/DC	voluntară	Ocupațional
	Politici de asigurare	DB/DC	voluntară	Ocupațional
	Fond de pensii, Politici de asigurare, Fonduri de investiții	DC	Voluntară	individual
	Fond de pensii (asociere individuală la fonduri deschise)	DC	Voluntară	Individual
	Politici de asigurare individuală	DC	Voluntară	Individual
	Scheme Book-reserves (provizioane)	DB/ DC	voluntară	Ocupațional
RO	Administrator al unui fond de pensii administrat privat (societate pe acțiuni)	Hibrid DC	obligatoriu	Fond statutar (individual)
	Administrator de fonduri de pensii Facultative (societate pe acțiuni)	DC	Voluntar	Individual

*Analiza evoluțiilor și politicilor sociale în UE în ultimii trei ani - pensii suplimentare/
private și impactul îmbătrânirii populației*

SI	societate pe acțiuni	DC	Opt-out voluntar	Ocupațional
	Fond de pensii mutual administrat de banca, companie de asigurări, companie de asigurări de pensii	DC	Opt-out voluntar, obligatoriu pentru anumite ocupații	Ocupațional
	Fond	DC/DB	Voluntar	Individual
SK	Companie pe acțiuni	DC (personală, garantată)	Voluntară	Fond statutar, individual
	Companie pe acțiuni	DC (hibrid, negarantată)	Voluntară, în general	Individual, în general
FI	Companie de fond de pensii (entitate legală independentă)	DB	Voluntară	Ocupațional
	Fond de pensii la nivel de ramură (entitate legală independentă)	DB	Voluntară	Ocupațional
SE	Companie de asigurări de viață proprietară	DC/DB	Voluntară	Ocupațional/individual
	Companie mutuală de asigurare de viață	DC/DB	Voluntară	Ocupațional/individual
	Fond de pensii ocupaționale	DC/DB	Voluntară	Ocupațional/individual
	Fundație de pensii	Niciuna, doar investiții	Voluntară	Ocupațional
	Book reserves	DB	Voluntară	Ocupațional
UK	Trust, Scheme ocupaționale DB	DB	Voluntară	Ocupațional
	Trust, Scheme ocupaționale DC	DC	Voluntară	Ocupațional
	Trust, Scheme ocupaționale hibrid	DB/DC	Voluntară	Ocupațional
	Contract, Scheme personale de pensii	DC	Voluntară	Individual

DB= beneficii definite; DC=contribuții definite

Sursa: prelucrat după *Accompanying document to the GREEN PAPER, towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, {COM(2010) 365 final}, Commission Staff Working Document, EU Legislation, Coverage and Related Initiatives, European Commission, Brussels, 7.7.2010, SEC(2010) 830 final.

După cum se observă, pensiile private funcționează după o paletă variată de scheme și tipuri de fonduri, în administrare publică sau privată, reglementate de legislațiile naționale de funcționare a actorilor de piață, în cadrul general de reglementare convenit la nivelul UE. În general, pensiile private sunt voluntare (mai recent s-au dezvoltat variante obligatorii prin transfer de la pilonul public, vezi România și Ungaria), iar cele ocupaționale au o importantă componentă de asociere/mutualitate. Implicarea statului este diferită, în unele cazuri promovează scheme de asigurări specifice pentru proprii angajați și își asumă responsabilitatea pentru pensiile anticipate sau forme specifice pentru anumite ocupații.

În ciuda presiunilor exercitate de actuala criză economică globală, importanța asigurărilor și a pensiilor private pentru crearea unui sistem de pensii echilibrat se menține. Pensiile private sunt necesare pentru diversificarea surselor de venituri la bătrânețe și pentru completarea pensiilor publice, în contextul în care sustenabilitatea acestora din urmă rămâne o provocare cauzată în principal de fenomenul îmbătrânirii populației. În condițiile în care asistăm la un declin general al veniturilor din surse publice, pensiile private trebuie dezvoltate în viitor pentru a susține rate de înlocuire a venitului cu pensia adecvate pentru populația vârstnică.

Potrivit OECD (2011), cheltuielile cu pensiile de stat au fost reduse în majoritatea țărilor UE, în special în Austria, Italia, Marea Britanie, Finlanda și Germania. Pe de altă parte, activele totale ale fondurilor de pensii (inclusiv private) s-au dublat iar activele din asigurările de viață au crescut cu aproximativ 50% numai în perioada 2000-2005. În UE privatizarea sistemelor de pensii publice constituie o preocupare prioritară, definită încă din anul 2000 prin Agenda Lisabona. La nivelul zonei euro, *fondurile de pensii și corporațiile de asigurări (ICPF)* constituie deja investitori însemnați pe piețele financiare. Acestea reprezintă 12% din activele sectorului financiar din zona euro (European Central Bank 2010) și au legături semnificative și interconexiuni cu diferite sectoare ale economiei reale. ICPF deține în prezent 28% din acțiunile fondurilor mutuale create de fondurile de investiții din eurozonă.

Dacă avem în vedere doar totalul fondurilor de pensii autonome, respectiv activele acestora ca % în PIB, se observă o creștere în perioada de criză, în majoritatea cazurilor, cu deosebire în Olanda, Finlanda etc., respectiv țările mai puțin afectate de criză sau cele care au reușit să gestioneze mai bine criza, respectiv efectele acesteia.

Tabel 28 Activele fondurilor autonome de pensii, total fonduri, % în PIB, în unele țări membre UE

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010-2008 (PP)
Țările de Jos	102,617	85,502	101,19	108,122	121,728	125,744	138,052	112,72	126,007	134,893	22,17
Islanda	83,968	83,902	98,259	106,599	119,575	129,731	133,968	114,053	118,302	123,914	9,86
Elveția	102,458	95,915	102,867	107,237	117,028	119,97	119,178	101,151	111,89	113,8	12,65
Regatul Unit	72,002	58,766	64,354	67,609	78,63	83,434	78,903	64,295	80,507	..	16,21
Finlanda	49,475	49,176	53,858	61,842	68,612	71,329	71,045	60,558	77,832	82,119	21,56
Irlanda	43,74	34,413	39,774	41,975	48,256	50,224	46,619	34,142	44,147	49,046	14,90
Danemarca	27,187	26,011	28,477	30,762	33,708	32,428	32,364	47,547	43,264	49,714	2,17
Polonia	2,43	3,848	5,331	6,768	8,72	11,111	12,155	10,978	13,515	15,785	4,81
Portugalia	11,466	11,483	11,75	10,536	12,729	13,639	13,736	12,201	13,398	11,432	-0,77
Ungaria	3,886	4,459	5,207	6,834	8,453	9,707	10,888	9,644	13,075	14,619	4,98
Suedia	8,113	7,446	7,534	7,381	9,073	9,255	8,683	7,378	8,37	9,579	2,20
Spania	5,753	5,684	6,193	6,617	7,223	7,518	8,237	7,134	8,093	7,904	0,77
Norvegia	5,494	5,522	6,468	6,55	6,709	6,788	7,047	6,025	7,274	7,751	1,73
Slovacia	0	0	0,016	..	0,487	2,404	3,715	4,722	6,262	7,408	2,69
Cehia	2,269	2,727	3,113	3,546	4,131	4,516	4,701	5,173	5,954	6,333	1,16
Germania	3,442	3,489	3,636	3,791	4,036	4,213	4,652	4,732	5,249	5,177	0,44
Austria	2,935	3,778	4,129	4,391	4,78	4,941	4,823	4,444	5,079	5,251	0,81
Italia	2,245	2,313	2,438	2,554	2,79	3,013	3,265	3,415	4,11	4,572	1,16
Belgia	5,51	4,927	3,915	3,988	4,41	4,221	4,471	3,314	4,091	3,771	0,46
Slovenia	0,456	0,901	1,263	1,581	1,815	1,917	2,612	2,495	0,58
Luxemburg	0,34	1,066	1,046	1,035	1,062	2,234
Franța	0,019	0,042	0,074	0,095	0,157	0,207	0,11
Grecia	0,011	0,014	0,019	0,023	0,01

Sursa: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=PNNI_NEW; date extrase la 19 ian. 2012 08:04 UTC (GMT) din OECD.Stat

Economisirea, ca reacție la criză este mai bine evidențiată în țările mai slab dezvoltate ale UE, în care, cu excepția Spaniei și Portugaliei, **trendul de creștere continuă până în 2010.**

**Tabel 29 Fonduri de pensii autonome (activele planurilor personale de pensii)
% în PIB**

	Polonia	Ungaria	Islanda	Slovacia	Cehia	Spania	Italia	Portugalia
2001	2,429	3,886	0	0	2,269	3,266	0,067	0,327
2002	3,831	4,459	0	0	2,727	3,134	0,083	0,303
2003	5,297	5,207	7,956	0,016	3,113	3,561	0,115	0,309
2004	6,722	6,834	8,859	0	3,546	3,939	0,143	0,31
2005	8,658	8,453	10,309	0,487	4,131	4,406	0,187	0,31
2006	11,03	9,707	12,176	2,404	4,516	4,736	0,22	0,325
2007	12,064	10,888	12,905	3,715	4,701	5,272	0,226	0,328
2008	10,897	9,644	10,907	4,722	5,173	4,53	0,225	0,255
2009	13,415	13,075	11,428	6,262	5,954	5,139	0,334	0,27
2010	15,676	14,619	12,263	7,408	6,333	4,959	0,391	0,253
2010-2008 (PP)	4,78	4,98	1,36	2,69	1,16	0,43	0,17	-0,002

Sursa: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=PNNI_NEW, date extrase la 19 ian. 2012 08:04 UTC (GMT) din OECD.Stat

Din punct de vedere a structurii investiției, activele cele mai numeroase sunt reprezentate de obligațiuni de stat și private, iar în unele țări precum Polonia, Danemarca, Norvegia, ponderea acțiunilor este însemnată.

Tabel 30 Structura activelor fondurilor autonome de pensii (%), în anul 2010

	Numerar și depozite	Obligațiuni publice și private	Împrumuturi	Acțiuni	Terenuri și clădiri	Fonduri mutuale	Fonduri mutuale, din care				Contracte de asigurări	Fonduri private de investiții	Altele
							Numerar și depozite	Obligațiuni publice și private	Împrumuturi	Altele			
Cehia	6,767	84,46	0	0,819	0,864	3,726	3,36	
Danemarca	0,464	68,65	0,107	15,211	1,108	1,988	12,473	
Slovacia	26,546	68,41	..	1,379	..	3,417	0,247	
Polonia	3,483	59,36	..	36,269	..	0,578	0	0	100	..	0	0,306	
Slovenia	23,073	57,53	3,33	1,909	0	14,058	0	0,099	
Ungaria	1,628	54,49	..	9,203	..	31,483	3,2	
Spania	17,837	53,33	0	11,231	0,242	7,432	9,314	0,531	0,083	
Islanda	7,923	51,48	9,869	6,659	0	16,03	0,878	21,069	77,96	0	8,042	0	
Suedia	2,408	50,9	0,035	13,017	3,516	28,839	1,287	
Norvegia	2,543	48,64	1,046	15,662	3,439	26,68	..	30,481	69,455	0,064	0,377	1,618	
Grecia	36,954	48,18	..	3,009	..	9,688	2,131	
Portugalia	10,88	43	0	14,162	9,578	22,769	..	28,601	33,268	38,131	0	-0,39	
Italia	5,124	42,39	..	10,278	4,453	9,823	21,815	4,84	
Finlanda	0,718	30,49	6,533	47,573	8,774	5,911	
Germania	2,146	27,19	28,82	0,56	2,504	36,832	2,671	39,964	12,553	44,812	..	0,831	
Elveția	6,82	21,62	3,904	13,562	8,737	41,375	..	36,795	34,486	27,49	..	3,507	
Olanda	2,401	21,19	2,404	12,691	1,288	51,22	8,809	
Belgia	2,975	10,18	0,822	8,789	0,728	72,105	4,933	45,257	40,056	9,754	1,442	2,956	
Austria	2,783	2,017	0,941	0,203	0,335	93,506	6,117	51,061	34,261	8,56	0	0,213	

Sursa: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryName=600&QueryType=View>, data extracted on 19 Jan 2012 08:04 UTC (GMT) from OECD.Stat

Criza economică nu a afectat în măsură semnificativă nici beneficiile plătite din fondurile de pensii private. Datele de care dispunem nu ne permit să apreciem măsura în care s-au diminuat plățile din fonduri, ci, tabelul de mai jos ne conduce însă la concluzia unei relative autonomii a funcționării acestora față de problemele crizei financiare, așa cum au recunoscut și o parte din specialiștii din domeniu.

Tabel 31 Beneficii plătite din fonduri de pensii autonome - % în PIB

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Austria	0,176	0,163	0,154	0,167	0,183	0,189	0,287	0,205	0,208	..
Belgia	0,371	0,4	0,337	0,339	0,321	0,308	0,306	0,289	0,293	0,209
Republica Cehă	0,193	0,212	0,232	0,192	0,258	0,332	0,449	0,468
Danemarca	0,557	0,628	0,625	0,647	0,503	0,537	0,558	0,588	0,667	0,692
Finlanda	8,477	8,805	9,076	9,092	9,317	8,836	8,836	7,205	10,432	10,429
Franța	0,004	0,004
Germania	0,123	0,129	0,134	0,137	0,139	0,141	0,147	0,147	0,28	0,172
Grecia	0	0,001	0,001	0,001
Ungaria	0,079	0,091	0,087	0,138	0,15	0,14	0,181	0,215	0,203	0,159
Islanda	2,898	3,162	3,408	3,359	3,399	3,432	3,598	3,725	5,041	4,56
Italia	0,19	0,163	0,248	0,222	0,179	0,215	0,198	0,274	0,225	0,236
Luxemburg	0,025	0,072	0,057	0,077	0,051	0,08	..
Țările de Jos	2,983	3,089	3,208	3,38	3,512	3,563	3,608	3,554	3,911	4,084
Norvegia	0,187	0,194	0,203	0,197	0,186	0,171	0,175	0,239	0,326	0,194
Polonia	0,001	0,002	0,002
Portugalia	0,76	0,769	0,685	0,705	0,664	0,696	0,668	0,712	0,716	0,354
Slovenia	0	0,001	0,002	0,012
Spania	0,419	0,215	0,238	0,289	0,329	0,336	0,309	0,347	0,355	0,355
Elveția	4,745	4,846	5,132	5,291	5,271	5,341	5,404	5,332	5,504	5,654
Regatul Unit	2,896	2,956	2,886	2,798	2,989	3,062	2,825	2,85	3,183	..

Sursa: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryName=604&QueryType=View> accesat la 19 ian. 2012 08:04 UTC (GMT) din OECD.Stat

Criza a dus însă inevitabil la o slăbire generală a încrederii în instituțiile financiare. Cu toate că fondurile de pensii nu reprezintă o sursă sau un mecanism de propagare a crizei, ele nu se pot sustrage declinului general al încrederii în serviciile financiare, ceea ce atrage și diminuarea contribuțiilor viitoare la schemele facultative. Criza a dus la scăderea valorii activelor acumulate pentru finanțarea ieșirii la pensie, cele mai afectate țări din UE fiind Irlanda, Belgia, Olanda, Danemarca, Suedia, Austria și Portugalia (OECD 2011). **Aceasta impune reclădirea încrederii în sistemele de pensii private și necesitatea unei comunicări mai strânse între fondurile de pensii și populație (în special în cazul planurilor cu contribuții definite).**

Tabelul de mai jos prezintă modul în care diferite țări din UE au reacționat la provocările crizei.

Tabel 32 Răspunsuri la criză ale diferitelor autorități guvernamentale, cu referire specială la fondurile de pensii

Autoritatea guvernamentală	Măsuri
Comisia de Supraveghere Financiară - Bulgaria	Rata tehnică a dobânzii (stabilită anual de organismul de reglementare) a fost redusă de la 3% la 2,8% pentru ca rezervele deținute de companiile de asigurări de pensii să crească.
Ministerul Afacerilor Sociale și al Sănătății - Finlanda	S-a acționat în sensul relaxării reglementărilor de solvabilitate ale administratorilor schemelor de pensii private legate de câștiguri. În 2008, în urma declinului pieței acțiunilor, s-a adoptat o lege privind întărirea fondurilor de pensii ocupaționale legate de câștiguri. Are ca scop protejarea cerințelor de solvabilitate ale fondurilor de pensii fără a se ajunge la vânzări forțate de acțiuni într-o situație de piață nefavorabilă. Cerința solvabilității relative (capitalul de solvabilitate raportat la pasive) depinde de nivelul de risc al activelor. A existat nevoia de a crește limitele de solvabilitate și de a reduce temporar cerințele de solvabilitate. Altfel companiile de asigurări de pensii s-ar fi confruntat cu riscul de a-și vinde active la un preț dezavantajos și de a investi în active de risc mai mic pentru a-și diminua limita de solvabilitate. Aceste prevederi legale au fost aplicate până la sfârșitul anului 2010.
Autoritatea Federală de Supraveghere Financiară (Ba Fin) - Germania	După introducerea Finanzmarktstabilisierungsgesetz (Actul de Stabilizare a Pieței Financiare, FMStG) în toamna anului 2008, au fost operate mai multe schimbări ale Actului de Supraveghere a Asigurărilor – Versicherungsaufsichtsgesetz (VAG), care se aplică de asemenea pentru Pensionkassen și pentru Pensionsfond. Articolul de lege privind delegatul special a fost modificat. Modificarea respectivă limitează răspunderea delegatului special în caz de neglijență. Aceasta a intrat în vigoare la data de 18.10.2008.

<p>Ministerul Finanțelor - Grecia</p>	<p>Controlul managementului activelor și al celui actuarial asupra rezervelor OPF și a companiilor de asigurări de viață se va situa în centrul preocupărilor autorităților de supraveghere, în scopul promovării schimbărilor necesare, atât administrative cât și de reglementare, realizându-se astfel în viitor un control mai sofisticat, direct și eficient.</p>
<p>Ministerul Finanțelor - Irlanda</p>	<p>Ministrul de Finanțe a anunțat în 2008 că va furniza o opțiune pentru membrii schemelor ocupaționale cu contribuție definită de a amâna cumpărarea unei anuități de pensie cu fondurile lor de pensii pentru o perioadă de 2 ani. În cadrul aranjamentelor de dinainte de criză, membrii schemelor de pensii ocupaționale cu contribuție definită erau în general obligați să cumpere o anuitate imediat ce se pensionau după încasarea sumei fixe scutite de taxe. În regimul amânării, membrii schemelor ocupaționale cu contribuție definită pensionați în perioada 4.12.2008 – 31.12.2010 au avut opțiunea de a amâna cumpărarea anuității, pe baza unui acord cu administratorul schemei până în data de 31.12.2010 inclusiv, după care concesiunea unei opțiuni a luat sfârșit.</p>
<p>Comisia de Supraveghere a Fondurilor de Pensii – COVIP (Commissione di Vigilanza sui Fondi Pensione) Italia</p>	<p>S-a acționat în sensul relaxării limitelor maxime de lichiditate pentru investire, condiționate de o evaluare și o decizie specifică luată de consiliul de conducere al fiecărui fond.</p>
<p>Banca Centrală Olandeză și Ministerul Afacerilor Sociale și al Ocupării din Olanda</p>	<p>Pentru pensiile cu contribuție definită, a fost introdusă o modalitate alternativă pentru a cumpăra o anuitate. În mod normal, pensionarii trebuie să-și folosească întregul capital de pensie (de la un furnizor) pentru a cumpăra o anuitate pe parcursul vieții. Având în vedere că prețurile acțiunilor au scăzut dramatic iar rata dobânzii utilizată la calculul anuității este extrem de scăzută, noii pensionari ar fi primit beneficii mult mai mici decât cele așteptate (cu peste 20% mai scăzute față de cazul în care s-ar fi pensionat cu un an mai devreme). De aceea, s-a anunțat că pensionarii pot temporar să își împartă capitalul lor de pensie în două componente: (a) o parte în scopul cumpărării unei anuități pentru 5 ani și (b) o parte în care achiziționarea unei anuități poate fi amânată. Această măsură a fost luată pentru a permite noilor pensionari să profite cel puțin parțial de redresarea sperată a piețelor acțiunilor și a ratelor dobânzii.</p>

Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private - România	Făcând uz de puterile sale statutare, Comisia de Supraveghere a Sistemului de Pensii Private din România a adoptat o legislație suplimentară care permite, pentru o perioadă de un an, tuturor fondurilor de pensii să investească până la 100% din activele lor în obligațiuni guvernamentale emise de România sau alte state membre ale UE; în același timp, administratorii fondurilor sunt scutiți de respectarea limitelor minime pentru garanții stabilite în prospectul schemei de pensii, iar expunerea pe o bancă este de maxim 5% din activele fondului.
Ministerul Muncii, al afacerilor Sociale și al Familiei / Banca Națională a Slovaciei	Au fost introduse unele schimbări în cadrul pilonului II al pensiilor. Aceste schimbări se referă la acțiuni administrative ce pot fi întreprinse atunci când un anumit tip de instrument financiar din portofoliul fondului de pensii suferă o subevaluare ca rezultat al unei situații defavorabile a pieței. Cu reglementările existente înaintea crizei nu exista prea multă flexibilitate pentru manageri să rețină acest instrument în portofoliu. În contextul noilor reglementări, instrumentele subevaluate de speculații sau eliminate de la tranzacționare pe piața reglementată vor putea rămâne în portofoliu dar numai pe o durată de timp limitată.
Organul de Reglementare a Pensiilor (The Pensions Regulator) – Marea Britanie	Flexibilitatea există deja în sistemul britanic și, atunci când compania se află sub presiune, există posibilitatea de a se renegocia planurile de redresare agreeate anterior. Evitarea regulilor fixe asigură funcționarea la parametri existenți în scopul creării echilibrului între nivelurile de fonduri ale schemelor și disponibilitatea angajatorului.

Sursa: prelucrat de I. Tache după Antolin, P. și Stewart, F. (2009).

Se observă că, în contextul crizei economice globale, reacțiile țărilor UE au fost destul de diferite, dar ghidate de cele mai bune practici pe plan internațional și cu scopul vădit de a îmbunătăți designul schemelor de pensii private. În ciuda faptului că activele fondurilor de pensii au cunoscut scăderi semnificative (cu 35% în Irlanda, cu 18% în Belgia și Olanda, cu 22% în Bulgaria, cu 19% în Lituania și cu 16% în Ungaria⁸⁰ - pentru a trece în revistă țările cele mai afectate) datorate crizei și chiar a unor opinii ce ridică semnale de alarmă (Detje, 2009), este evident că orientarea actuală favorizează extinderea și consolidarea schemelor private de pensii. Carta verde (Green Paper, 2010) a sistemelor europene de pensii face referire la parametri de construcție/reconstrucție a sistemului de pensii multipilon din perspectiva asigurării implementării și actualizării prevederilor Lisabona 2000. Criza adaugă unele aspecte de sustenabilitate pe termen lung și reafirmă unele din prevederile estimate a fi implementate pe termen lung.

⁸⁰ Conform datelor OECD (2011).

Încă din anul 2000, s-au adoptat o serie de măsuri comune care aveau ca scop promovarea unor sisteme de pensii adecvate și sustenabile prin **metoda deschisă de coordonare**⁸¹. Construcția cadru a unui sistem modern avea în vedere pensii adecvate, sustenabile financiar și adaptate noilor condiții de pe piața muncii. Punctele strategice avute în vedere se refereau la următoarele aspecte: a) pentru furnizarea de pensii adecvate se urmărește un standard de viață decent pentru persoanele pensionate cu respectarea solidarității și echității intergeneraționale, precum și asigurarea accesului liber la componentele de pensii publice și private; b) pentru sustenabilitatea financiară a sistemului (în prezent se urmărește sustenabilitatea fiecărei componente/pilon) se pornea de la cerința generală a creșterii economice și a ocupării, cu accent pe personalul calificat și înalt calificat capabil să crească productivitatea pe seama noilor tehnologii și a inovativității nontehnologice, cu impunerea unor restricții constructive a sistemului (înăsprirea accesului la pensionare anticipată, creșterea vârstei de pensionare și a perioadei standard de contribuție) precum și atragerea de fonduri externe, mai ales pentru pilonul public și serviciile de asistență asociate, din ecotaxe; c) modernizarea și compatibilizarea cu noile condiții de pe piața muncii, respectiv egalitate de gen, mobilitatea forței de muncă și de aici portabilitatea fondurilor de pensii, creșterea transparenței și predictibilității pensiei așteptate. Zece ani mai târziu, în consens cu prevederile Strategiei Europa 2020 Consiliul European⁸² **redefinește prioritățile** în domeniul construcției unui sistem de pensii performant de asigurare la bătrânețe, respectiv prin: *venituri și pensii adecvate, sustenabilitate financiară a schemelor publice și private de pensii și transparența informațiilor*. Sustenabilitatea pe termen lung (Strategia de la Stockholm) vizează reducerea deficitelor, creșterea ocupării și a productivității și reformarea atât a sistemului de pensii cât și a celui de sănătate și de îngrijire specific persoanelor de vârstă a treia, prin: *promovarea bunăstării bătrânilor în toate aspectele vieții acestora; dezvoltarea de instrumente analitice la nivel național care să monitorizeze adecvarea și sustenabilitatea fondurilor de pensii; informarea contribuitorilor asupra beneficiilor la vârsta de pensionare; înlăturarea obstacolelor pentru creșterea portabilității pensiilor; asigurarea accesului la asigurare de pensii pentru cei activi în forme atipice de ocupare; susținerea participării partenerilor sociali și a altor actori relevanți în reconstrucția modelului de asigurare de pensii și în implementarea reformei pensiilor*. În privința pensiilor private se recomandă reconsiderarea rolului acestora în sistemul național de asigurare de bătrânețe, construcția/reforma pilonilor bazați pe pensii private și îmbunătățirea performanțelor acestora – siguranță, eficiență a beneficiilor obținute, gestionarea mai bună a riscurilor, creșterea capacității de absorbție și gestionare a șocurilor

⁸¹ Promoting Adequate and Sustainable Pension Through the Open Method of Coordination, Presentation by the EC, Thalim, 2003

⁸² EC, 2010- Council Conclusions on «Adequate, safe and sustainable pensions for all European citizens» 3053rd EMPLOYMENT, SOCIAL POLICY HEALTH and CONSUMER AFFAIRS Council meeting Brussels, 6 December 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/lssa/118246.pdf

și atenuarea impactului factorilor conjuncturali, o administrare mai eficientă și o mai mare transparență în privința gestionării fondurilor. La nivelul UE, prin instituțiile sale specifice se vor coordona măsurile la nivel național (printr-un cadru legislativ reformat, flexibil) și se vor determina influențele, prin aparatul analitic și instrumentele de măsurare a impactului politicilor naționale în promovarea sustenabilității pensiilor, care să permită evidențierea avantajelor comparative pe componente.

În acest cadru european de coordonare **este necesară o abordare sistemică și multidimensională a reformei sistemului de pensii inclusiv în România**, bazat pe principiile modelului socio-economic actuarial (Plamondon, Drouin, Binet, Chicon, McGillivray, Bedard, Perez-montas, 2004)⁸³ care să urmărească toate cele patru componente majore - de natură demografică, economică, socială și financiară/fiscală.

5.2. Un sistem performant de pensii pentru România. Între necesitate și posibilitate. Strategia națională pentru un sistem de pensii viabil

Sistemul de pensii actual în România este neperformant, slab atractiv, atât pentru generațiile în plată cât și pentru viitorii pensionari ce contribuie astăzi.

Are determinări și restricții durabile din afara sistemului (îmbătrânirea demografică, mobilitatea forței de muncă, evoluția economică, modelul socio-cultural) dar, mai ales, bariere de dezvoltare și eficientizare din interior (cadrul de reglementare și sistemul de implementare). Fără a epuiza lista factorilor actuali de influență, vom puncta elementele active de acutizare a crizei sistemului, urmând ca în final să oferim posibile măsuri de ajustare, în opinia autorilor, necesare pentru supraviețuirea sistemului de pensii multipilon în România.

Restricțiile sistemului sunt definite de factori externi și interni, iar disfuncționalitățile și cronicizarea derivă din ignorarea și/sau supraevaluarea importanței unora din componentele constructive, funcționale sau de determinare din exterior. În plus, modificările repetate, cu aplicabilitate temporară sau permanentă, generate de rațiuni și avantaje mai mult subiective, de favorizare a unor grupuri și categorii de pensionari sau pensionabili nu au permis maturizarea în implementare. Factorii au acționat interconționat, generând atât efecte directe cât mai ales propagate, indirecte, greu reversibile sau ireversibile.

Factorii externi de restricționare a sistemului de pensii sunt deopotrivă generatori de trenduri (precum modificarea comportamentului familial, prelungirea duratei vieții, libera circulație pentru muncă) și conjuncturali (criza

⁸³ Plamondon, Drouin, Binet, Chicon, McGillivray, Bedard, Perez-Montas, 2004- Actuarial practice in social security, Quantitative methods in Social Protection Series, ILO Geneva și International Social Security Association

financiară). Dacă pentru prima categorie se pot crea mecanisme de răspuns încă de la construcția de ansamblu a sistemului și se poate modela/reconstrui însăși filozofia de asigurare pentru vârsta a treia, elementele de conjuncturalitate, prin impactul lor brutal și parțial neprevăzut, nu doar că produc stopări și reorientări limitate în timp (măsurile anticriză în plan social) dar, ca efecte, sunt mult mai importante, deoarece componenta efectelor adverse predomină. Dacă sistemul cadru de asigurare nu permite flexibilitatea temporară și adaptarea la risc prin mecanisme de răspuns principial integrate în construcția sistemului, factorii externi pot deveni toxici pentru viabilitatea acestuia și îl pot chiar distruge. Un argument în acest sens îl constituie impactul crizei asupra echilibrului financiar al pilonului public, care, în prezent, în multe state ale UE înregistrează deficite cronice, punându-se problema eficienței menținerii pilonului I, chiar renunțarea ori transformarea acestuia pe principii de capitalizare și externalizarea administrării în sistem privat.

Dintre factorii externi îi vom menționa în continuare doar pe cei cu un impact major asupra sistemului de pensii din România și care, prin acțiunea deficitară/parțială au generat disfuncționalități, cu efect asupra dezvoltării pensiilor private, respectiv:

- a) îmbătrânirea demografică prin reducerea natalității, creșterea vârstei mamei la primul copil, creșterea numărului familiilor monoparentale sau a persoanelor singure. Reducerea fertilității duce nu la un număr mai redus de copii care să aibă grijă de părinții lor dar schimbă și structura generațiilor dintr-o familie lărgită, prin multiplicarea generațiilor consecutive în gospodărie;
- b) mobilitatea forței de muncă active pentru ocupare eficientă, carieră și venituri, în special a tinerilor, care pe termen mediu și lung devin emigranți. Aceștia ajustează de două ori îmbătrânirea forței de muncă de pe piața națională a muncii, odată pe termen scurt, prin plecarea lor și, a doua oară, pe termen lung, deoarece copii lor se nasc și vor activa pe piața muncii din țara gazdă și ulterior de adopție;
- c) implicarea redusă a statului în sistemul de asigurare și asistență socială și lipsa cronică de fonduri pentru această destinație. România are unul din cele mai scăzute niveluri ale cheltuielilor de protecție socială din Europa, “la jumătate din media zonei euro în ce privește ponderea în PIB a cheltuielilor de protecție socială și la 60% în ceea ce privește ponderea cheltuielilor cu pensiile în PIB;⁸⁴
- d) insuficiența veniturilor din sistemele sociale ale statului și numărul mai redus de copii care să sprijine persoanele în vârstă (părinții) determină schimbarea modelului de asigurare a veniturilor la bătrânețe. Pensionarii

⁸⁴ Eficiența politicilor de securitate socială în România, coord. Liviu Voinea, BNS, 2011

- își completează veniturile din prestații sociale și din alte surse, pensia reprezentând mai puțin de 50% din venit pentru o treime din pensionari (BNS, 2011), existând “un compromis social” prin care aceste niveluri scăzute sunt compensate de accesul la alte surse de venit;
- e) starea de sănătate precară și lipsa unui sistem de asigurare a serviciilor de asistență socială specifice persoanelor de vârstă a treia conduc la reconsiderarea rolului pensiei private suplimentare comparativ cu prelungirea vârstei active. Insecuritatea crescută la bătrânețe, experimentată de generațiile sfârșitului de secol XX (pensii asigurate cu preponderență sau exclusiv prin pilonul public) schimbă modelul asigurării și structura cheltuielilor persoanelor vârstnice;
 - f) criza financiară ajustează atât fondurile pilonului public cât și credibilitatea în sistem, în asigurarea veniturilor promise. Reformarea sistemului de pensii se înscrie între cele 10 acțiuni recomandate de CE pentru a răspunde provocărilor crizei economice. În planul integrat de stimulare a creșterii economice, problema pensiilor este inclusă în măsurile specifice pieței muncii și de creare de oportunități de ocupare (Annual Growth Survey, EC 2011).⁸⁵ Reformarea sistemului public de pensii la nivelul UE este considerată ca o componentă a consolidării fiscale;
 - g) dimensiunea economiei și a ocupării informale asociată cu plata duală a muncii („în plic”) care exclude de la baza de impozitare sume importante, atât pentru sistemul de pensii cât și pentru celelalte contribuții și impozite asociate câștigurilor din muncă.
 - h) veniturile din muncă reduse comparativ cu alte state ale UE și insuficiente pentru asigurare facultativă individuală de pensii. Potrivit studiilor realizate, ponderea veniturilor din prestații sociale crește pe măsura sporirii nivelului educației, iar completarea prin pensii private a asigurării veniturilor la bătrânețe depinde de nivelul veniturilor din muncă comparativ cu pragul minimului de subzistență.

Factorii interni țin de arhitectura sistemului și de flexibilitatea acestuia, de capacitatea sa de a răspunde la șocuri conjuncturale. În această privință, câteva paliere sunt importante, mai ales din perspectiva efectelor crizei financiare și anume:

- construcția sistemică, coerentă între piloni, complementaritatea de asigurare a principiilor asumate de echitate intra și intergenerațională;
- consecvența și soliditatea construirii fiecărui pilon și sustenabilitatea individuală a acestora;

⁸⁵ Annual Growth Survey: advancing the EU's comprehensive response to the crisis, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2011) 11 final, Brussels, 12.1.2010, http://ec.europa.eu/europe2020/tools/monitoring /annual_growth_survey_2011/index_en.htm, accesat pe 13.9.2011

- logica de corelare între mecanismele sistemului și efectul asupra beneficiarilor.

Pentru România, aceste aspecte sunt importante mai ales din perspectiva reconstruirii sistemului decât ca reper pentru ajustări parțiale deoarece arhitectura este puternic afectată. Din păcate, sistemul actual, din considerentele menționate anterior, poate fi definit ca labil, incoerent și incapabil de reglaje de răspuns funcționale.

Între factorii interni cei mai reprezentativi prin impactul asupra cronicizării sistemului de pensii amintim:

- a) volatilitatea legislativă, atât în etapa de construcție a sistemului, cât și (mai ales) în cea de implementare; adaptarea și modificarea continuă a legii în funcție de interese de grup (pensiile magistraților, metodă de calcul a drepturilor de pensii temporar ajustată, pentru a fi în avantajul unor grupuri restrânse de pensionabili, pensionări cu caracter excepțional, fără întrunirea cumulativă a condițiilor etc.); întârzierea construcției și a implementării pilonului III;
- b) slaba promovare a echității intra generaționale, nerespectându-se prin calculul pensiei echivalența nivelului de pensii la cazuri individuale comparabile;
- c) portabilitatea (Forteza, A., 2008)⁸⁶ respectiv capacitatea de a prezerva valoarea actuarială a drepturilor de pensii la schimbarea locurilor de muncă. Este de menționat că sistemele de pensii cu contribuții non-financiare sau definite noțional (NDC) asigură portabilitate mai bună (chiar deplină, Holzman, 2005)⁸⁷ față de schemele cu beneficii definite (DB), dar mai slabă decât cele cu contribuții definite (DC), finanțate complet;
- d) ecartul relativ însemnat între vârsta reală de pensionare și cea standard, de respectiv 7 ani pentru bărbați și 3 ani pentru femei (în anul 2009);⁸⁸
- e) numărul mare de pensionari anticipat și pentru invaliditate (cu deosebire pentru cea de gradul III, care este revizuită la 6 luni) și accesul facil la acestea;

⁸⁶ Forteza, Alvaro, 2008. "The portability of pension rights : general principals and the Caribbean case," Social Protection Discussion Papers 46188, The World Bank. Published as: Alvaro Forteza, 2010. "The Portability of Pension Rights: General Principles and the Caribbean Case," Development Policy Review, Overseas Development Institute, vol. 28(2), pages 237-255, 03. <http://ideas.repec.org/p/wbk/hdnspu/46188.html>

⁸⁷ Holzmann, R., Hinz, R., (2005) – Old-age Income Support in the 21-st Century: An international Perspective on Pension System and Reform, World Bank

⁸⁸ Ghețau, V., (2010)- Speranța de viață a românilor pensionști în anul 2009. O abordare longitudinală, Academia Română, INCE, Bibliotheca Demographica nr 10/2010

- f) durata minimă de contribuție definește în general cadrul temporal după care se garantează un venit la pensie adecvat efortului contributiv, însă limitează portabilitatea. De aceea, orientările actuale sunt nu atât pentru asigurarea transferabilității între fondurile de pensii autonome, cât mai ales, garantarea unei pensii sau a unei anuități pentru contribuțiile la fond, astfel încât să se poată acumula beneficii din toate fondurile;
- g) slaba transparență și controlul precar al gestiunii fondurilor de pensii, publice și private.

Reformarea/îmbunătățirea sistemului presupune o abordare pe două paliere: pe de o parte, pe măsura posibilităților, remedierea unor deficiențe iar, pe de altă parte adaptare/modernizarea/reconstrucția în funcție de evoluțiile recente. În ambele variante, nu este suficientă doar “repararea” greșelilor și evitarea unora viitoare, se impune schimbarea filozofiei de construcție a sistemului, respectiv luarea în considerare a unor aspecte integrative/de coerență corelativă în sistemul multipilon.

O posibilă construcție strategică a sistemului de asigurare la bătrânețe prin pensii poate fi :

- cu păstrarea, dar reformarea profundă a pilonului PAYG și consolidarea construcției componentei private, cu capitalizare.
- renunțarea la pilonul I pentru programele de asigurări ale tinerilor și funcționarea în paralel, pe o perioadă tranzitorie a celor două sisteme, unul în lichidare, cu asumarea responsabilității statului pentru servicii de asistență a persoanelor vârstnice care nu au contribuit la sistem (din alte fonduri bugetare) și altul, nou, în formare și consolidare, urmând o altă filozofie a relației asigurare-asistență și echitate intra și intergenerațională, cu o componentă privată semnificativă.

În opinia noastră, deși este profund radicală, ultima variantă este, pe termen lung, mai puțin costisitoare pentru stat și sistemul național de asistență socială, însă apreciem că în prezent nu există pregătirea culturală necesară cu deosebire în rândul participanților la sistem și nici condițiile economice și financiare nu sunt favorabile, ci, dimpotrivă. În plus, orientările actuale ale UE sunt spre prima variantă, de reformare a sistemelor existente, iar România ca stat membru și-a asumat coordonarea politicilor naționale cu orientările generale. Este însă de menționat că, având un sistem multipilon tânăr și în plină construcție, ar fi mai eficientă **o abordare inovativă și adaptată mai bine posibilităților naționale, chiar dacă, într-o primă fază, ar fi la granița practicilor actuale din UE.** În opinia noastră, ar fi mai aproape de ceea ce are nevoie România din cel puțin trei considerente: nivelul de dezvoltare economică redus, lipsa culturii asigurării și mai ales a încrederii în sistem, perspectivele evoluției de volum și structură a

pieței muncii, ca furnizor al veniturilor la pilonul PAYG. Întrucât această opțiune radicală este prezentată doar în plan teoretic și ultimele măsuri legislative ne direcționează spre prima opțiune, vom prezenta în ultimul capitol câteva aspecte, considerăm noi de maximă importanță pentru o strategie coerentă de asigurare a operaționalității și sustenabilității actualei construcții a sistemului multipilon, în ambele variante de abordare a reformei, respectiv moderată și radicală-inovativă. Propunerile au în vedere ultimele recomandări în domeniul reformării pensiilor ale UE.⁸⁹ Totodată, trebuie menționat că la nivelul UE se are în vedere revizuirea Directivei privind fondurile private de pensii⁹⁰ pentru identificarea de noi măsuri care să actualizeze prevederile *Cartei verzi privind pensiile* (2010), ceea ce justifică și prezentarea opțiunii radicale din scenariile noastre.

⁸⁹ EC (2010)- Private pension schemes. Their role in adequate and sustainable pensions, <http://www.scribd.com/doc/31131925/European-Commission-Private-pensions-schemes-their-role-in-adequate-and-sustainable-pensions>.

⁹⁰ Directive 2003/41/EC of the European Parliament and of the Council of 3 June 2003 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (OJ L 235, 23.9.2003, p. 10).

Capitolul 6. Concluzii și recomandări pentru un sistem de pensii articulat și sustenabil în România

România cheltuie pentru protecție socială 339 euro/an/locuitor (are cele mai mici cheltuieli de protecție socială pe cap de locuitor din UE) și de 20 de ori mai puțin decât în statele din zona euro⁹¹ (chiar dacă aceste cheltuieli s-au dublat în intervalul după 2004).

În perioada crizei economice, sistemele private de pensii au avut de suferit atât din punct de vedere al performanțelor de piață, generate de problemele financiare, cât și pe seama stopării, renunțării, reconsiderării sau amânării alimentării pilonului II din contribuțiile sociale obligatorii.

Putem spune că fondurile private sunt încă percepute, cu deosebire în noile state membre, ca un sistem complementar puțin atractiv pentru contributorii actuali de vârstă medie datorită randamentului scăzut la vârsta de pensionare, pe seama perioadei reduse de participare. Pentru tineri, cultura economisirii prin fonduri de pensii private este slab dezvoltată, aceștia participând la pilonul obligatoriu prin efectul legii. În România, atracția economisirii voluntare prin sistemele de pensii private este extrem de redusă și datorită veniturilor insuficiente pentru forța de muncă tânără, care are alte priorități de consum sau investire – educație, familie, deținerea unei locuințe etc.

Randamentul pensiilor private este în dependență de evoluția ciclică a economiei și de fluctuațiile pieței financiare. Pierderile înregistrate în primul an de criză (2008) au fost recuperate parțial, randamentul net al fondurilor de pensii fiind pozitiv în 2010 în țări precum Olanda (18,6%), Finlanda (8,9%) sau Polonia (7,7%) și au rămas negative pentru Portugalia (-2,4%) și Grecia (-7,4%).⁹² Acțiunile rămân principalele titluri de valoare ce definesc activele fondurilor de pensii, acoperind cca. 50%, în medie, din portofoliu. În unele state, în 2010 comparativ cu 2009, investițiile în obligațiuni au crescut cu cca. 6-7 pp., respectiv portofoliile fondurilor de pensii din Austria, Finlanda, Polonia și Olanda.

Potrivit statisticii OCDE, performanța fondurilor de pensii a fost, în medie în perioada crizei 2008-2010 pozitivă în termeni nominali și negativă în termeni reali (2% și respectiv -1,1% ca medie simplă și de 0,4% și -1,4% ca medie geometrică). Între statele membre UE, valori pozitive în ambele situații au înregistrat Italia, Danemarca, Germania, Olanda și Norvegia și valori negative Estonia, Spania, Portugalia, Belgia și Slovenia. Un comportament similar mediei statelor OCDE, au avut fondurile de pensii din Austria, Irlanda, Cehia, Finlanda, Grecia, Ungaria, Polonia, Slovenia. Este de menționat evoluția diferită a fondurilor din România,

⁹¹ Eficiența politicilor de securitate social în România, 2011, din finanțare POS DRU 2007-2013

⁹² Pension Markets in Focus, 8/July 2011, OECD

care alături de Letonia dintre statele membre și Ucraina, Columbia și Peru au înregistrat performanțe relative mai bune decât media OCDE, respectiv de cca. 17% în termeni nominali și 9,8% în termeni reali, însă mai reduse decât în perioada anterioară crizei. Aceste performanțe se justifică prin faza de început a dezvoltării acestor fonduri de pensii private.

Din perspectiva structurii portofoliului, se constată o prevalență a acțiunilor, însă în unele state s-au înregistrat schimbări semnificative ale strategiei investirii în perioada de criză, modificându-se în unele cazuri în mod semnificativ structura portofoliului. În majoritatea fondurilor de pensii s-a trecut la o rebalansare prin achiziția de obligațiuni în perioade de scădere a prețului acestora, în interiorul proporției stabilite a acestora în total portofoliu, urmând a fi vândute când prețul pieței crește. În altele, precum Grecia, a crescut cu 12 pp. proporția numerarului și a altor active similare (instrumente ale pieței monetare), scăzând corespunzător alocațiile în obligațiuni. În România, în anul 2010, structura portofoliului era de 8:1,2:0,8 pentru acțiuni, obligațiuni și numerar (inclusiv depozite).

Importanța relativă a fondurilor de pensii, exprimată ca pondere în PIB era în România în 2010 de 0,9% (similară cu situația din Letonia), net inferioară majorității statelor membre UE, cu excepția Franței (0,5%) și a Greciei (0,01%). Importanța fondurilor de pensii este diferită în statele membre - aproape 50% din PIB în Danemarca, peste 80% în Finlanda și Regatul Unit și peste 100% în Islanda (123,9%) și Olanda (134,9%). Prin urmare, aceste fonduri pot reprezenta o importantă sursă de investiții dacă portofoliul este tranzacționat pe piața națională a valorilor sau, indirect, dacă organismele emitente ale titlurilor de valoare au activitate în economia națională și generează ocupare. Totalul investițiilor a crescut în România de la 6 milioane USD în 2007 (14 milioane lei prețuri curente) la 1466 milioane USD în 2010 (4663 milioane lei).

Având în vedere evoluțiile recente ale piețelor financiare, stadiul și performanța sistemului de pensii din România, experiența și problemele sistemelor de pensii din alte state membre ale UE, precum și orientările generale privind sustenabilitatea independentă a fondurilor pe termen lung, în contextul demografic și al dezvoltării mediului de afaceri postcriză, considerăm ca fezabile două căi de perfecționare a sistemului de pensii din România, respectiv:

- **S1. varianta “soft” sau “de continuitate”**, care pornește de la stadiul actual al reformei și dezvoltării sistemului și propunem un set de ajustări care să modernizeze și să eficientizeze sistemul, făcându-l mai atractiv pentru potențialii contribuitori;
- **S2. varianta “radicală” sau “de schimbări inovative, consistente și imediate”**, care se bazează pe construirea unei culturi sănatoase a economisirii pentru bătrânețe, ca sursă “activă” de asigurare a veniturilor necesare pentru persoanele de vârstă a treia.

Este evident că în prezent sistemul pensiilor din România este în criză acută, reprezintă un sistem slab, neperformant și care generează efecte adverse în construcția generală a protecției și asistenței sociale pentru persoanele vârstnice, puternic erodat și cu deficite în creștere pe seama reducerii efective a masei contribuabililor și randamentelor scăzute de încasare. Cu un pilon public slab (și un deficit cronic în creștere), unul privat obligatoriu în stadiu încă incipient de formare și cu un apetit scăzut al beneficiarilor pentru asigurările facultative, sistemul actual nu asigură venituri adecvate/confortabile la bătrânețe decât prin excepție, iar perspectivele sunt descurajante, cu rate de transfer venituri-pensie în scădere și risc crescând pentru sărăcie și excluziune socială. Deși numărul mediu de ani în pensie este mult mai redus decât media UE, rata de dependență economică se deteriorează mai repede pe seama fertilității reduse, a mobilității pentru muncă în afara granițelor naționale și a ocupării în informal.

Fără a realiza o definiție comprehensivă a celor două variante de scenarii amintite anterior vom prezenta pe scurt câteva aspecte definitorii, pe următoarele coordonate:

- a) cadrul general al modelului propus;
- b) implicații macroeconomice și aspecte de echilibre și determinări cantitative și calitative pentru asigurarea sustenabilității;
- c) condiționări demografice și de comportament pe piața muncii;
- d) aspecte relevante ale pieței fondurilor de pensii;
- e) principalele condiționalități pentru implementare.

În acest context se admite necesitatea continuării sistemului de asigurare de pensii multipilon, cu o componentă, cea de stat, mai fragilă, care se sprijină pe modelul social național și conservă pe termen mediu poziția ("redefinită") statelor în procesul de gestionare/administrare.

S1. Scenariul 1, de continuitate

S1.a) Cadrul general al modelului propus *pornește de la premisa necesității respectării unor criterii financiare mai strânse privind eficiența și sustenabilitatea, ca soluție admisă unanim pentru ieșirea din criză, pe de o parte, și are în vedere etapele reformelor în derulare la nivel național, pe de altă parte.*

În cazul României, este vorba de continuarea perfecționării sistemului actual de pensii reglementat prin legislația existentă: Legea 263/2010 a fondurilor publice, Legea 411/2004 privind fondurile de pensii administrate privat și Legea 204/2006 privind pensiile facultative, la care se adaugă legislația privind asigurările pentru componenta de asigurări de viață de tipul pensiilor private.

În acest context, pentru creșterea atractivității participării la sistem și asigurarea sustenabilității independente a fiecărui fond în parte, propunem ca măsuri de ajustare/perfecționare:

- definirea clară a legăturii dintre contribuție și beneficii, inclusiv pentru sistemul public și asigurarea unei rate de transfer adecvate;
- renunțarea la plafonarea sumelor pentru care se constituie baza de impozitare (în prezent la nivelul a 5 salarii medii brute pe economie) și dezvoltarea unui sistem stimulat de calcul pentru pensia aferentă contribuțiilor peste plafonul contributive;
- externalizarea componentelor de asistență socială – de tipul completărilor până la pensia minimă/socială sau accesul la pensie pentru cei care nu au un istoric al contribuției; “pensia minimă”, care este în fapt un ajutor financiar și ține de serviciile de asistență socială ar trebui menținută dar externalizată în plată din sistemul actual de asigurări, cu identificarea finanțării din alte surse bugetare (taxe ecologice, accize pentru produse/servicii de lux, accize pentru produse nocive - tutun, băuturi etc.);
- stabilirea unui algoritm de calcul a nivelului pensiei funcție de istoricul contribuției, instituirea pentru cei nou intrați în sistem și monitorizarea unui “cont individual” cu garantarea acestuia la pensionare și cu păstrarea puterii de cumpărare a pensiilor în plată;
- acoperirea deficitului pilonului public din alte categorii de impozite ale statului legate de muncă sau consum (impozitul pe salarii sau TVA);
- eficientizarea gestionării fondurilor, promovarea unui management performant și transparența monitorizării și controlului acestora;
- continuarea constituirii fondului privat obligatoriu, pe formula definită inițial a implementării.

Pentru realizarea acestor condiții minimale prezentate mai sus sunt necesare atât măsuri de corectare/completare legislativă (unele inițiate deja de executiv, însă într-o manieră mult prea prudentă și mult întârziată, care va eroda realizarea efectelor așteptate), cât și o implementare fermă a reglementărilor asumate, cu asigurarea răgazului de maturizare în implementare a ajustărilor de conținut.

Prin Memorandum, România și-a definit prioritățile pentru ieșirea din criză, măsurile asumate pe termen scurt și mediu având efecte și asupra sistemului de pensii, pe două coordonate:

- consolidarea sistemului reformat în ultimii doi ani, bazat, în opinia noastră, pe măsuri de “ajustare/acomodare” la condițiile crizei a unui sistem falimentar, cu deficite finanțate prin împrumuturi, respectiv majorarea datoriei suverane; reducerea puterii de cumpărare a pensiilor prin înghețarea nivelului nominal;
- încetinirea construirii pilonului privat – în anul 2011 s-a aplicat aceeași cotă de transfer la fond ca și anul anterior și nu cea majorată stabilită inițial.

Asemenea măsuri nu pot gestiona decât „ameliorări” pe termen scurt a fluxurilor financiare, însă pe termen mediu vor agrava disfuncționalitățile și vor conduce la cronicizarea crizei sistemice a asigurărilor de pensii.

Măsurile preconizate prin același document (prin viitoare ajustări legislative) pentru eficientizarea gestionării fondurilor de pensii private au în vedere:

- revizuirea normelor privind investirea activelor fondurilor de pensii private și a celor privind calculul activului net și a valorii unității de fond (propuse sub formă de norme de investire și evaluare);
- diversificarea instrumentelor/operațiunilor financiare necesare alocării optime a resurselor disponibile astfel încât să reflecte valoarea justă a acestora și să ia în considerare riscurile specifice;
- perfecționarea/adaptarea metodelor de evaluare la noile instrumente și operațiuni financiare.

Modificarea legislației va avea în vedere și “definirea unor noi tipologii de risc ale fondurilor de pensii private, adaptate la dinamica pieței și influențate de tipul de activ deținut și de calitatea acestuia”⁹³. Acesta reprezintă un pas important în construirea unui sistem bazat pe criterii de eficiență și generator de sustenabilitate pe termen lung a fondurilor private de pensii, însă în opinia noastră nu este corelat cu etapele efective și cu eficiența reală a sistemului și poate genera cu ușurință efecte adverse. Trebuie precizat că, având în vedere caracteristicile și perioada relativ lungă de maturizare a acestui pilon este deosebit de important să se asigure un randament fiabil al fondurilor, prin dezvoltarea unei piețe stabile și performante a fondurilor și susținerea investițiilor la nivel național, inclusiv printr-un portofoliu investițional moderat, în primii ani de implementare. Un randament ridicat dar obținut în exclusivitate pe o piață externă este un fals avantaj pe termen lung prin imposibilitatea alimentării cu potențiali contribuabili la sistem din piața locală a muncii. La rândul său, sistemul PAYG se poate (re)echilibra prin instituirea unui sistem articulat și transparent de contribuții-beneficii, cu participarea solidară a celor cu venituri mari și foarte mari. Propunem în acest sens impozitarea suplimentară și în tranșe a salariilor peste nivelul mediu cu cote ce depășesc 16% și direcționarea acestui impozit pentru reducerea deficitului și, treptat echilibrarea pilonului I, în paralel cu externalizarea așa zisei “pensii minime” către bugetul de stat și reconsiderarea acesteia ca venit din asistență socială. În prezent, plafonul stabilit pentru “pensia minimă” de 350 de lei nu este legat de “minimum de subzistență pentru vârsta a treia”, completările acordate fiind de natura venitului minim garantat (este valabil și pentru cei care nu au contribuit la sistemul de pensii și care beneficiază de aceste sume). Pentru beneficiarii acestor servicii de tip pensie se poate constitui suplimentar un sistem de prestații în muncă pentru

⁹³http://www.csspp.ro/uploads/files/16-09-2011-norma-investirea-si-evaluarea-activelor-fpp_mo4t.pdf

comunitate, corespunzător capacității de muncă și a pregătirii profesionale din viața activă sau a competențelor probate. În acest fel se descurajează “inactivitatea” pe perioada vârstei active și crește interesul pentru îmbătrânire activă pentru venituri suplimentare, reducându-se numărul celor asistați. În acest sens se pot constitui la nivelul primăriilor centre pentru persoanele de vârsta a treia, gestionate prin voluntariatul persoanelor vârstnice, cu dezvoltarea de activități și servicii specifice, pe sistemul dezvoltării economiei sociale.

S1.b) Implicații macroeconomice și aspecte de echilibre și determinări cantitative și calitative pentru asigurarea sustenabilității

Intuitiv, ne așteptăm ca un nivel mare al ratei de înlocuire să aibă un efect pozitiv asupra nivelului de trai al pensionarilor, însă să afecteze sustenabilitatea sistemului de pensii și să implice cheltuieli suplimentare. Formal, am descoperit o corelație negativă (-0,33) între rata de înlocuire agregată și riscul de sărăcie la bătrânețe (vezi specificația optimă a modelului multifactorial cu RISKPOV variabila dependentă din capitolul 3).

De asemenea, studiul cantitativ al celor trei posibile scenarii de evoluție concluzionează că, pentru a diminua riscul de sărăcie pentru persoanele de peste 65 de ani, România ar trebui să crească rata agregată de înlocuire peste nivelul actual de 55% și să accelereze ritmul de creștere al ponderii cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor în PIB peste nivelul înregistrat în perioada 2000 – 2008. Problema principală constă însă în faptul că elementele care contribuie la implementarea unui sistem de pensii adecvat (rata agregată de înlocuire mare și sporirea ponderii cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor în PIB) sunt contrare măsurilor uzuale de reformă a sistemelor publice de pensii, care prevăd în cele mai multe cazuri tocmai diminuarea ratei agregate de înlocuire și a cheltuielilor cu îngrijirea vârstnicilor).

Toate aceste legături aparente în urma estimării econometrice reliefează rolul deosebit de important care ar trebui să revină sistemelor private de pensii, cele care pot compensa diminuarea ratei de înlocuire ce se produce în urma aplicării măsurilor de reformă menite să contribuie la creșterea sustenabilității sistemelor publice de pensii. Impulsionarea dezvoltării pensiilor private ar putea așadar să împace cele două obiective majore, prin contribuția directă la atingerea obiectivului „pensii adecvate” și indirectă la atingerea obiectivului „pensii sustenabile.”

Unul dintre mecanismele prin care se poate impulsiona sistemul de pensii private constă în încurajarea contribuțiilor suplimentare, eventual prin renunțarea la plafonarea sumelor pentru care se constituie baza de impozitare și dezvoltarea unui sistem stimulativ de calcul pentru pensia aferentă contribuțiilor peste plafonul contributiv.

Măsuri menite să sporească eficientizarea gestionării fondurilor de pensii private sunt bine-venite având în vedere faptul că obținerea unor randamente

mai mari de către acestea va rezulta în suplimentarea veniturilor contribuitorilor la bătrânețe. Pe de altă parte randamentele mai mari presupun și riscuri suplimentare, motiv pentru care este necesară implementarea unui sistem foarte precis de management al riscului. Acesta poate consta, în ceea ce privește pensiile private obligatorii, într-un mecanism de garantare a unui randament minim, în timp ce pentru pensiile facultative raportul risc-randament trebuie să funcționeze după principiile unei piețe libere, iar contribuitorul să înțeleagă faptul că își asumă voluntar un risc pentru obținerea eventuală a unui randament suplimentar. Efectele benefice ale măsurilor menite să eficientizeze gestionarea fondurilor de pensii private vor fi amplificate dacă investițiile acestora vor fi direcționate într-o măsură mai mare către piața românească, contribuind indirect la impulsivitatea activității economice prin investiții și în acest fel la majorarea PIB-ului.

Un rezultat poate surprinzător al modelării econometrice realizate în capitolul 3 constă în relația pozitivă și semnificativă statistic dintre îmbătrânirea activă și riscul de sărăcie la bătrânețe (+0,79). Rezultatul nostru este însă în concordanță cu un studiu efectuat de OCDE (2005) care a găsit o corelație negativă puternică între rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 55-64 de ani și rata de înlocuire agregată (care este la rândul ei corelată negativ cu riscul de sărăcie la bătrânețe). Studiul concluzionează că există numeroase elemente încorporate în politicile publice care descurajează rămânerea pe piața forței de muncă la bătrânețe, iar printre aceste elemente se află și un nivel mare al ratei de înlocuire care afectează negativ atractivitatea alternativei de a lucra mai mult timp și încurajează pensionarea anticipată. Având în vedere aceste rezultate, măsura propusă privind externalizarea componentelor de asistență socială poate să nu fie capabilă să contribuie la obținerea unui venit adecvat la pensionare pentru categoria populației vizată, însă va contribui atât la creșterea echității sistemului cât și la creșterea sustenabilității acestuia.

S1.d) Aspecte relevante ale pieței fondurilor de pensii

Criza financiară a ultimilor ani a avut efecte multiple asupra pieței pensiilor private, la nivel mondial. În primul rând, în mod direct, au avut de suferit plasamentele de investiții, raportându-se pierderi masive și o descreștere a performanței activelor la nivelul anului 2008⁹⁴. Cu toate că la finele anului 2009 și începutul anului 2010, situația activelor fondurilor de pensii părea să cunoască un reviriment, datele provizorii anuale arată că tulburările economice și politice ale Uniunii Europene au un impact negativ asupra randamentului plasamentelor⁹⁵. De asemenea, criza financiară actuală dirijează noi abordări față de gestiunea riscului și plasamentul portofoliului. Astfel, se favorizează mai mult ca altă dată măsurile

⁹⁴ Pino, A și Yermo, J. (2010) The Impact of the 2007-2009 crisis on social security and private pension funds: A threat to their financial soundness?, *International Social Security Review* 63.

⁹⁵ Global Financial Data (GFD).

de externalizare a riscului și investițiile cu grad scăzut de risc. În al doilea rând, criza a avut și un impact indirect asupra sistemului de pensii private. Măsurile guvernamentale au fost influențate de problemele economice, încetinindu-se astfel reforma sistemului de pensii, în sensul încurajării contribuțiilor către fondurile de pensii private. Puține dintre statele membre al căror sistem de pensii private este în curs de consolidare au continuat politica de creștere a deductibilității fiscale.⁹⁶

Ca răspuns la necesitatea asigurării sustenabilității și adecvării sistemului de pensii, în ansamblul lui - atât public, cât și privat, există trei posibile direcții de acțiune. În primul rând, este necesară reevaluarea perioadei active. Astfel, creșterea vârstei de pensionare este o măsură ce a fost luată în majoritatea țărilor lumii, inclusiv România. Media mondială este în momentul de față 63 de ani pentru bărbați și 62 pentru femei, urmând ca în orizontul anului 2050, să se echilibreze pentru ambele sexe în jurul vârstei de 65 de ani. Aceasta măsura este bazată pe factorii demografici actuali, în special pe creșterea speranței de viață. Creșterea perioadei active are un impact pozitiv atât asupra sistemului public de pensii, de tip PAYG, cât și asupra celui pre-finanțat privat.

A doua măsură necesară și direcționată clar pe piața pensiilor private este de încurajare a contribuțiilor individuale la fondurile de pensii private pentru a compensa limitările din ce în ce mai pronunțate ale sistemului public. La nivel mondial, cifrele ne arată că veniturile de pensie sunt încă în proporție de 60 % în medie derivate din pilonul I de tip PAYG⁹⁷. Totuși tendințele sunt încurajatoare, întrucât plățile efectuate de către fondurile de pensii private erau în medie 1.6% din PIB în 2007, la nivelul țărilor membre OCDE, crescând anual cu 23% mai rapid decât PIB-ul și pensiile publice, în perioada 1990-2007⁹⁸.

Încurajarea creșterii și dezvoltării pieței pensiilor private în România, conform unei politici de continuitate se poate face, după cum s-a menționat anterior, prin creșterea motivației fiscale de participare la fonduri private și prin eficientizarea și transparentizarea gestiunii fondurilor. În ceea ce privește creșterea motivației fiscale, în cursul ultimilor ani, tendința a fost din nefericire descurajatoare față de sistemul pensiilor private. Foarte multe state din cadrul UE au fost tentate să încaseze la bugetul de stat contribuțiile pe care le-ar fi pierdut prin creșterea deductibilității contribuțiilor către sistemele de pensii private - pilonul II sau pilonul III⁹⁹. Aceste efecte de politică fiscală se datorează crizei financiare, după cum s-a menționat anterior.

⁹⁶ European Commission (2011) Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway.

⁹⁷ OCDE (2011) Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries.

⁹⁸ OCDE (2011) Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries.

⁹⁹ European Commission (2011) Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway.

În ceea ce privește gestiunea fondurilor de pensii private însă, în mare măsură piața se adaptează cerințelor consumatorilor și, de aceea, în România, în ultimii ani am putut observa o tendință pozitivă a instituțiilor financiare de comunicare și informare a publicului larg în privința programelor de pensii private. În completarea inițiativelor private, legislația și instituțiile publice responsabile, au asigurat atât reglementarea portofoliului de investiții, cât și monitorizarea criteriilor de gestiune. Totuși, variațiile continuă să fie mari în nivelul de eficiență al sistemului de pensii private din România - măsurată ca raport dintre totalul costurilor de gestiune și totalul activelor net deținute de un fond de pensii. Aceste variații se reflectă și în nivelul comisionului aplicat de fiecare fond în parte pentru a acoperi costurile de gestiune¹⁰⁰. Datele ne arată că pe piața pensiilor private din România, atât în cadrul pilonului II, cât și în cadrul pilonului III, tendința a fost de înglobare a actorilor economici mai mici, și implicit slab performanți, de către marile fonduri private, astfel nivelul de eficiență dictând supraviețuirea pe piața specifică românească (vezi capitolul 4). Problema randamentului și a eficienței poate fi contracarată într-o anumită măsură prin creșterea bazei de active. Problema aferentă acestei tendințe este corelarea dintre creșterea valorii activelor nete a fondului și gestiunea riscului de portofoliu. De aceea, dincolo de aceste măsuri de optimizare a gestiunii fondurilor private, trebuie considerate și reforme mai profunde în ceea ce privește riscul și sistemul de garantare a veniturilor.

A treia măsură de compensare a deficiențelor inerente sistemului public de pensii o reprezintă regândirea obiectivelor. Astfel, trebuie analizată baza beneficiarilor. Majoritatea țărilor care încă vizează o acoperire universală în cadrul pilonului I pe termen lung, cum ar fi Grecia sau Spania, nu reușesc să asigure condițiile minime de bunăstare cetățenilor săi. Astfel, în cazul acestor țări, 1 din 5 oameni bătrâni trăiesc sub pragul sărăciei, în ciuda unei alocări generoase din PIB a cheltuielilor sociale publice. În contrast, țări precum Olanda, reușesc să asigure unele dintre cele mai scăzute rate de sărăcie la bătrânețe, în ciuda unor cheltuieli sociale ce se poziționează sub media UE. Acest lucru este posibil din două motive. Pe de-o parte, în cazul Olandei, a fost încurajată creșterea și dezvoltarea sistemului de pensii private, până la nivelul cel mai ridicat din UE, de 134.9% din PIB. Pe de altă parte, sistemul public de pensii se concentrează pe asigurarea veniturilor grupurilor vulnerabile și nu a întregii populații în egală măsură. Pentru a aplica acest model în cazul României, este necesară o reformă profundă, ce intră în următorul scenariu, prin care să se reevalueze scopul sistemului de pensii publice și să se redefiniească categoriile de beneficiari, în orizontul de timp în care sistemul privat de pensii poate ajunge la maturitate. Este evident aceasta este tendința la nivelul țărilor al căror sistem de pensii, în ansamblul lui, este eficient, dar restructurarea sistemului românesc de pensii necesită o abordare duală, concomitentă și dedicată reorganizării sistemului public și dezvoltării și consolidării asigurării private.

¹⁰⁰ Conform datelor CSSPP, vezi tabele comparative Cap. 4.

S1.d) Pentru acest sistem „de ajustare” a modelului multipilon existent (sau considerat, având în vedere că pensiile ocupaționale nu sunt operaționale și cele private obligatorii sunt întârziate în implementare) **este necesară monitorizarea ajustărilor, măsurarea efectelor și un permanent proces de adecvare. Acesta însă nu poate (re)defini clar arhitectura dorită a sistemului, și potențial, prin avantajele urmărite pe termen mediu și scurt** (reechilibrare temporară, practica creditării deficitelor și rostogolirea/reeșalonarea datoriei) **erodează sustenabilitatea sistemului pe termen lung.** De aceea considerăm că se impune o atenție deosebită pentru *controlul implementării măsurilor de ajustare și analiza impactului acestora, ex-ante, intermediar și post etapă de maturizare a măsurilor.* O analiză riguroasă *ex-ante*, în faza de reconstrucție/ajustare, de reșezare a sistemului ar permite atât urmărirea implementării cât și o evaluare corectă pe factori determinanți a efectelor potențiale și ulterior, a celor reale. *Un inventar de indicatori cantitativi și calitativi de urmărire a implementării* ar facilita evidențierea abaterilor de tip comportamental/de cultură a asigurării și de aplicare adecvată – fără excepții temporare și/sau de grup de contribuitori/beneficiari, cu respectarea principiilor de acces egal și nediscriminatoriu, de echitate și etică. Pe această bază, presiunile din sistem asupra sustenabilității financiare ar fi reduse/eliminate și ar crește încrederea participanților. În fine, o problemă ce încă va limita, cel puțin pe termen scurt și mediu, participarea la sistemele voluntare/private de asigurări o reprezintă lipsa de încredere în gestionarea fondurilor în avantajul beneficiarilor/asiguraților, etica în acest tip de afacere fiind o problemă deschisă, cel puțin pentru (piața din) România. *Un control riguros a fondurilor și transparența gestionării acestora* ar fi un prim pas, care ar trebui completat cu *implicarea statului în susținerea pieței naționale a asigurărilor private prin facilitarea utilizării acestor fonduri pentru investiții majore* în economia națională (infrastructură etc.) și nu numai. În acest fel, finanțarea ar fi mai ieftină dar și siguranța investițiilor fondurilor de asigurări ar fi mai mare, asigurându-se puterea de cumpărare a banilor investiți și ar limita riscurile obținerii pensiei așteptate, ca bază a dezvoltării sistemelor de tip DC sau NDC.

S2. Scenariul 2, de reformă profundă

Argumentele pentru regândirea sistemului de pensii în România pornesc de la următoarele considerente:

- nu este definit în prezent modelul social adecvat pentru România, pe care să se construiască sistemul asigurărilor sociale și prin urmare, statul are “libertatea” de a interveni sau a se retrage din asumarea unora din măsurile necesare de politică socială;
- lipsa de încredere a contribuitorilor și a beneficiarilor în sistem și slaba garantare a veniturilor la vârsta de pensionare;

- lipsa de responsabilitate socială (“social accountability”) a statului și a mediului de afaceri față de generația vârstei a treia - limitarea rămânerii acestora pe piața muncii, ocuparea dificilă a maturilor vârstnici pe piața muncii (cei peste 50 de ani);
- menținerea și acutizarea inechităților din pilonul I;
- slabă echitate intra și intergenerațională și lipsa eticii asigurării
- riscul ridicat al construirii pilonului privat obligatoriu și slaba atractivitate din punct de vedere al capacității reale de completare a veniturilor (nivelul actual de contribuție necesar pentru o pensie decentă este mult peste sumele deductibile fiscal stabilite de executiv – măsura este doar simbolică, fără eficiență practică!);
- lipsa unei culturi a asigurării bazate pe contul individual și nu pe veniturile gospodăriilor și asistare socială.

S2.a) Cadrul general al modelului propus - în această variantă propunem externalizarea acelor servicii sociale care nu țin direct de sistemul de asigurare, pentru a putea stabili un nivel echitabil al pensiei tip PAYG și a permite dezvoltarea unei legături între responsabilitatea individuală pentru asigurare și nivelul venitului total din pensie.

Sistemul ar trebui să asigure totodată un echilibru și o mai mare transparență în utilizarea de către stat a fondurilor de asigurări de pensii, prin gestionarea separată a două componente:

- pensia tip PAYG aferentă beneficiatului contributor, respectiv a persoanei asigurate prin propria contribuție, caz în care pensia publică se stabilește pe baza istoricului contributivității (promovarea echității intra-generaționale), a unei formule adecvate (echitate intra-generațională) și a valorii punctului de pensie¹⁰¹ (solidaritate socială și asumare a eticii sociale). Statul este cel care definește în final nivelul pensiei nominale, dinamica acesteia și puterea de cumpărare, prin algoritmul de creștere/indexare (legat de inflație și/sau de evoluția salariului mediu, ca reflectare a politicii de echitate intergenerațională);
- pensia tip PAYG aferentă beneficiarului necontributor (stabilită prin efectul legii pentru unele categorii de persoane, de exemplu pensia de urmaș). În acest caz este necesar să reanalizăm fiecare situație în parte, să se stabilească un algoritm clar de determinare a pensiei de urmaș bazat pe istoricul contribuției persoanei decedate și pe perioada estimată a plății beneficiilor. Această componentă poate fi suplimentată, pe sistemul asigurării protecției suplimentare a statului, cu sume de la bugetul de stat de tipul “pensiei de completare”, care, în fapt, reprezintă o categorie aparte

¹⁰¹ Stabilirea anuală a valorii punctului de pensie rămâne atributul statului, și reprezintă reflectarea politicii publice de protecție a persoanelor vârstnice prin sistemul PAYG.

de beneficii de asistență socială similare pensiei minime și venitului minim garantat. Similar, se poate dezvolta un sistem combinat de plată a pensiei pentru invaliditate dobândită pe perioada vieții active, format din partea asociată “istoricului contributiv” și partea de completare, tip asistență socială din bugetul de stat cu această destinație, similar ca mecanism cu completarea tip pensie minimă (pentru pensia de invaliditate aferentă persoanelor cu dizabilități dinaintea intrării în viața activă se va dezvolta un sistem de “asistență socială”, particularizat riscului de invaliditate, iar cuantumul se va determina în funcție de gravitatea dizabilității).

În această construcție a pilonului I se externalizează plata pensiei minime în responsabilitatea bugetului de stat, din alte surse decât contribuțiile sociale la fondul de pensii, deoarece, în opinia noastră constituie reflectarea capacității statului de a susține un sistem de asistență specială pentru anumite categorii de persoane. Acest sistem poate fi cuplat la filozofia/algorithmul de acordare a venitului minim garantat, în sensul stabilirii unor contraprestații ale beneficiarilor de pensie socială sau a suplimentării pensiei de urmaș cu o sumă de contraprestații ale beneficiarului către comunitatea locală – activități în folosul comunității, potrivit vârstei, competenței și capacității individuale (ajutorarea bătrânilor sau a persoanelor cu dizabilități temporare și/sau ușoare prin ore de prestații, activități simple în spitale, case de bătrâni etc.). În acest fel, în mod indirect, statul este degrevat de o sumă de cheltuieli de altfel necesare pentru comunitate dar care pot fi substituite prin aceste contraprestații ușoare ale asistaților pentru “pensia suplimentară de la stat”, ca o altă formă de promovare a echității intergeneraționale și a justiției sociale între pensionarii în plată din pilonul public.

În ceea ce privește actualizarea puterii de cumpărare a pensiei nominale, este necesar un sistem de indexare la inflație a valorii punctului de pensie și o reconsiderare a raportului dintre pensie și salariul mediu, prin revizuirii periodice, funcție de performanțele economice (creșterea productivității muncii, în proporționalitate redusă), cu respectarea principiilor generale ale drepturilor fundamentale ale omului. Riscul plății pensiilor aferente contributivității din pilonul I rămâne, însă este necesară o gândire sistemică în cazul “curelilor de sacrificiu” din perioadele de criză economică și/sau deficite importante ale fondului public de pensii, respectiv analiza eficienței și a costurilor totale cu asigurarea și serviciile de asistență alternative, cu estimarea efectului net total asupra bugetului consolidat al statului și al efectului de antrenare în economia locală/națională din consumul curent de bunuri și servicii vitale și/sau nesubstituibile (hrană, utilități publice, asistență medicală pentru bolile cronice etc.). Păstrarea încrederii în sistemul de asigurare publică, cu promovarea de instrumente de ajustare bazate pe principii de solidaritate dar și de justiție socială și etică intra și intergenerațională poate marca schimbarea filozofiei actuale a “eficienței reale” a contributivității la

pilonul PAYG și reducerea voluntară a ocupării informale. În loc de a tăia sau îngheța pensia nominală bazată pe istoricul contributivității în perioade de deficit de plată a pensiilor, se poate renunța la servicii de complementaritate (bilete de tratament, o seamă de reduceri/scutiri pentru anumite categorii de pensionari – cu excepția celor “sociali”, cu venituri din pensii contributive sub pragul subzistenței) și, temporar, se pot “supraimpozita” direct sau indirect pensiile foarte mari, de exemplu cele care depășesc nivelul salariului mediu (sau dublul acestuia dacă avem în vedere nivelul redus în comparație cu alte state membre UE) sau un “prag decent”, stabilit pe criterii de solidaritate, justiție socială – impozit mai mare etc.), convenit cu actorii pieței specifice, inclusiv cu partenerii sociali instituționali – organizații ale pensionarilor, asociații etc..

În privința asigurării suplimentare private, considerăm strict necesară acceptarea deductibilității fiscale la calculul tuturor contribuțiilor asociate veniturilor salariale, până limita celui prag necesar al economisirii pentru o pensie decent, confortabilă, astfel încât această pârghie de stimulare să se transforme într-un instrument activ și nu doar formal/declarativ ca în prezent!

În acest scenariu statul rămâne responsabil pentru cei mai defavorizați membrii ai săi, însă se respectă principiul justiției sociale, stimulând contributivitatea în perioada activă a vieții, inclusiv pentru tineri și reduce “atractivitatea” pentru ocuparea informal, în scop de evitare a contribuțiilor (prea ridicate în raport de eficiența și calitatea serviciilor asigurate).

Pensia minimă, în fapt venitul minim la bătrânețe pentru cei care nu au contribuit niciodată la sistemul de asigurare, precum și pensia de completare până la nivelul minim social, considerat adecvat pentru un trai decent al populației de vârstă a treia (sau a celor cu dizabilități) rămâne ca responsabilitate morală, socială în portofoliul serviciilor sociale ale statului, așa cum ar trebui să fie și sistemul de servicii de asistență medicală minimal pentru persoanele de vârstă a treia. Sursele de finanțare ar trebui să fie independente de sistemul de asigurare de pensie, din alte categorii de contribuții – impozite și taxe percepute de stat (taxe ecologice, accize pe produse/servicii de lux sau nocive – tutun, băuturi etc.). Trebuie precizat că sistemul solidarității aplicat până în prezent pentru asigurarea de pensii PAYG este viabil financiar doar dacă avem un raport de dependență demografică și economic specific unei societăți tinere și nu a uneia îmbătrânite, așa cum este în prezent în România. *Fără schimbarea acestei percepții și ajustarea sistemului actual în concordanță cu principiul de legare directă a contribuției de beneficii și cu capitalizare pe conturi personale, orice “modernizare/adaptare” a sistemului de pensii actual și în special al pilonului public nu va rezista pe termen mediu, va accentua deficitele, va acutiza inechitățile din sistem, va afecta dezechilibrele financiare și bugetare.*

S2.b) Implicații macroeconomice și aspecte de echilibre și determinări cantitative și calitative pentru asigurarea sustenabilității;

Măsura propusă privind externalizarea acelor servicii sociale care nu țin direct de sistemul de asigurare va avea efecte benefice asupra sustenabilității sistemului de pensii prin eliminarea unei poveri substanțiale și prin crearea în acest fel a posibilității de creștere a gradului de adecvare a acestuia. În plus, pe lângă apropierea obiectivelor de “pensii sustenabile” și “pensii adecvate”, măsura contribuie totodată la sporirea echității întregului sistem prin creșterea gradului de corelare dintre contribuții și beneficii. Creșterea flexibilității măsurilor ce pot fi luate în cazul perioadelor de criză sau deficit al sistemului de pensii (“supraimpozitarea” pensiilor mari, eliminarea temporară a serviciilor de complementaritate) în locul simplei tăieri sau înghețări a pensiei nominale bazată pe istoricul contributivității va permite menținerea ratei de înlocuire pentru acele categorii de pensionari care ar fi fost cele mai afectate de implementarea unor măsuri de austeritate.

Creșterea contribuțiilor la sistemul de pensii poate fi obținută prin eliminarea sau ridicarea pragului de deductibilitate fiscală aferent contribuțiilor legate de veniturile salariale. În plus, extinderea deductibilității fiscale va majora interesul companiilor pentru a oferi beneficii salariaților sub forma unei contribuții la un fond de pensii facultative, cu atât mai mult în perioadele de revenire a economiei. Unii specialiști¹⁰² sunt de părere că pensiile facultative sunt un instrument eficient și în vederea motivării, stimulării și retenției forței de muncă, întrucât creează o relație de încredere pe termen lung între companie și salariat. Astfel, aceste pensii private facultative au potențialul de a afecta indirect sistemul public de pensii prin creșterea gradului de ocupare, încurajarea îmbătrânirii active și descurajarea ocupării “informale”.

Măsura de eliminare sau ridicare a pragului de deductibilitate fiscală aferent contribuțiilor legate de veniturile salariale, corelată cu măsurile privind eficientizarea gestionării fondurilor de pensii private descrise anterior va avea ca efect cumulat creșterea veniturilor la pensionare prin suplimentarea pensiei publice cu veniturile rezultate din sistemul de pensii private (atât obligatorii cât și facultative), iar în timp va permite dezvoltarea unei culturi individuale generalizate în domeniul sistemului de pensii private prin așa-numitul “proces de învățare prin experiență”. Contributorii vor înțelege astfel beneficiile unui proces riguros de management al veniturilor la pensionare care trebuie să înceapă încă din tinerețe și care le va permite un nivel de trai adecvat la pensionare.

Pensiile private (obligatorii și facultative) constituie un pilon esențial al acestui sistem, fiind singurele capabile să creeze posibilitatea suplimentării veniturilor din sistemul public și să relaxeze în același timp povara semnificativă a acestuia

¹⁰² Crinu Andanut, președintele APAPR

în special în perioadele de criză economică, contribuind astfel la creșterea sustenabilității.

Pe de altă parte, costurile implementării acestei măsuri pentru bugetul de stat sunt mici¹⁰³ și perfect justificate de beneficiile aduse. Astfel, deși pe termen scurt bugetul asigurărilor sociale de stat înregistrează o reducere nesemnificativă a veniturilor estimate a se obține, efectul multiplicator se va materializa prin creșterea activelor fondurilor de pensii facultative, prin faptul că aceste fonduri pot susține investiții în economie și pot asigura menținerea consumului pensionarilor la nivelul existent în perioada activă, ceea ce va conduce la o creștere a cererii de consum, la sporirea investițiilor autohtone private în economie, contribuind la majorarea PIB-ului și a cererii de forță de muncă.¹⁰⁴

S2.c) Condiționări demografice și de comportament pe piața muncii

Așa cum s-a arătat în Capitolul 2, în România fenomenul migrației a înregistrat cote record în ultimii ani. Stoparea migrației ar putea ajuta, pe termen lung, la atenuarea numărului în scădere al contribuitorilor la sistemul de pensii PAYG și la pensiile de tip fond. Din motive culturale și lingvistice, românii au căutat locuri de muncă în Italia și Spania. Chiar dacă trendul migrației a încetinit în contextul crizei economice și financiare începând cu 2009, când mai puține locuri vacante au fost găsite în țările occidentale, anumite politici trebuie concepute în scopul încurajării românilor de a se întoarce acasă. O cooperare mai strânsă cu Uniunea Europeană ar putea fi dezvoltată pentru a diminua migrația pentru munca ilegală (cel puțin). Măsuri comune ținând către aranjarea, pe o bază voluntară, a întoarcerii emigranților fără forme oficiale ar ajuta țările estice precum România să răspundă provocărilor și să se bucure de oportunități.

Pe baza Pactului European privind Migrația și Azilul, România trebuie să lucreze împreună cu statele occidentale pentru descurajarea muncii ilegale în UE și pentru a încheia acorduri de trimitere în țară a celor care emigrează pentru activități neînregistrate (de regulă în domenii precum construcțiile, agricultura, munca domestică, servicii de curățenie și catering). O colaborare strânsă cu țările occidentale ar permite autorităților să monitorizeze, evalueze, dirijeze și administreze fluxurile migrației în interesul atât al acestor țări cât și al României.

Capitolul 2 a revelat, de asemenea, viteza fenomenului îmbătrânirii populației în România. O îmbătrânire activă ar contribui la o reducere a ratelor de dependență, a costurilor ieșirii din activitate și a costurilor ulterioare cu îngrijirea sănătății. Unele măsuri ar putea contribui la o îmbătrânire activă, cum ar fi:

¹⁰³ Reducere de 0,007% din veniturile bugetului de asigurări sociale de stat pe 2011 - Estimare CSSPP, Sursa: http://economie.hotnews.ro/stiri-pensii_private-8294264-solicitare-pentru-deductibilitatea-integrala-contributiile-platite-pentru-pensie-privata-facultativa.htm.

¹⁰⁴ Estimare CSSPP, Sursa: http://economie.hotnews.ro/stiri-pensii_private-8294264-solicitare-pentru-deductibilitatea-integrala-contributiile-platite-pentru-pensie-privata-facultativa.htm.

- pentru a încuraja ocuparea muncitorilor vârstnici în slujbe cu venituri mici, o subvenție temporară de salariu scăzut poate fi plătită angajatorilor. Angajatorii ar fi astfel îndreptățiți la subvenție atunci când angajează, de exemplu, un muncitor în vârstă de 55 de ani;
- pentru a lua în considerare inegalitățile de gen în ceea ce privesc pensiile (carierile femeilor sunt în general mai scurte decât ale bărbaților și astfel venitul lor din muncă rămâne, în medie, mai scăzut; în același timp, femeile au o speranță de viață mai mare), trebuie promovate politici ce influențează disponibilitatea slujbelor pentru femeile în vârstă și modul în care poate fi utilizată munca lor;
- aplicarea strategiilor țărilor nordice (Finlanda, Danemarca și Suedia) în tratarea cu succes a fenomenului îmbătrânirii active. Acestea sunt lecții și modele valoroase (vezi Fișele de țară anexate la acest studiu) ce pot fi direct implementate sau adaptate condițiilor specifice ale României.

S2.d) Aspecte relevante ale pieței fondurilor de pensii

România se înscrie în categoria statelor ce nu au încă o direcție clar definită pe termen lung asupra evoluției pieței pensiilor private și a abordării guvernamentale față de aceasta. În acest scenariu de reformă profundă se pot adresa mai eficient și penetrant problemele specifice pieței pensiilor private. Acestea se pot împărți pe două categorii complementare, de riscuri și garanții.

- *Aspecte ale riscului aferent pensiilor private,*

Pe măsură ce piața fondurilor de pensii private s-a extins, anumite fonduri au ajuns să gestioneze sume considerabile și râvnite de piața de capital locală și internațională. Astfel, odată cu creșterea în dimensiune și valoare, a crescut și preocuparea față de riscul investițional și față de riscul de gestiune. În privința riscului investițional, după cum este detaliat și în capitolul 4 al acestei lucrări, măsurile de reglementare sunt cele mai eficiente bariere de protecție. Astfel, legislația în vigoare și instituțiile acreditate de supraveghere și sancționare joacă cel mai important și necesar rol în protejarea valorii fondurilor de pensii. Cu toate acestea, plasamentele efectuate dintr-un fond de pensii private se supun aceluiași factori circumstanțial ca întreaga piață de capital. În consecință, reglementarea specifică a investițiilor din acest domeniu nu poate împiedica deviațiile pieței de capital, precum cele produse pe parcursul ultimilor ani. În acest sens, se poate considera ca există un risc inerent contextului economic aferent plasamentelor de capital.

O altă provocare în gestiunea riscului investițional o reprezintă respectarea deciziei contribuabililor fondurilor de pensii private de a opta pentru fondurile cu plasamente cu un grad crescut de risc, ce implică beneficii mai mari. În România, pe piața pilonului II, al pensiilor private obligatorii, există o singură variantă

pentru cei care preferă să riște pentru a avea beneficii mai mari, în fondul de pensii private ARIPI, gestionat de societatea de administrare a fondurilor private Generali. În cadrul pilonului III al pensiilor private facultative, atât societățile ING Asigurări de Viață, cât și Allianz-Țiriac Pensii Private au câte un fond destinat plasamentelor cu un grad crescut de risc—ING ACTIV și respectiv, AZT VIVAVCE. Există loc de îmbunătățire în ceea ce privește riscul investițional prin reglementarea portofoliului de investiții astfel încât să se încurajeze plasarea capitalului fondurilor de pensii în economia națională. Astfel, se pot genera efecte de multiplicare benefice întregii economii. Acest tip de constrângere poate însă avea efecte repercutante de scădere a profitabilității plasamentelor dacă nu sunt integrate într-o politică mai amplă și coerentă de relansare economică la nivelul întregii economii.

În legătură cu riscul de gestiune se discută din ce în ce mai mult, atât la nivel european¹⁰⁵, cât și național¹⁰⁶ de externalizarea parțială a riscului aferent fondurilor de pensii private. Externalizarea unor funcții de gestiune este în general privită ca o soluție de minimizare a riscului de gestiune. Funcțiile principale („core functions”) precum gestiunea activelor nu pot fi externalizate fără a se compromite activitatea specifică unui fond de pensii private. Totuși, se poate imagina cu ușurință externalizarea procesului administrativ-logistic ce susține funcțiile principale ale unui fond către alte instituții. Beneficiile unei astfel de măsuri ar include: evitarea diverselor conflicte de interese, reducerea costurilor, realizarea unor economii de scară, concentrarea pe funcțiile principale, creșterea obiectivității în procesele de verificare, măsurare și audit. Dezavantajele unei astfel de abordări includ: delegarea responsabilității către terți și implicit dificultate de a trage la răspundere vinovații în cazul unui rezultat negativ, posibilitatea apariției unor costuri ascunse, micșorarea controlului asupra gestiunii fondului de pensii.

Odată puse în balanță avantajele și dezavantajele, se poate observa că externalizarea poate fi deopotrivă o soluție excepțională, cât și o problemă suplimentară incontrollabilă. Eficiența externalizării depinde mai presus de toate de asigurarea integrității întregului proces de gestiune, chiar dacă anumite funcții rămân direct subordonate fondului de pensii și altele nu. Datorită multitudinii riscurilor aferente, în mod ironic externalizării riscului de gestiune, în România, doar auditul se poate nominaliza ca un exemplu de succes de externalizare a unei funcții din gestiunea unui fond de pensii private. Externalizarea poate fi, pe de-o parte, de delegare a anumitor funcții de gestiune unui fond de pensii, sau pe de altă parte, poate reprezenta implicarea mai multor piețe și actori economici în procesul investițional. Astfel, procesul de externalizare poate avea un efect de minimizare și asupra riscului investițional. Acest fapt se realizează de exemplu,

¹⁰⁵ Bovenberg și Van Ewijk (2011) Good Pensions Embrace and Share Risks: Private Pensions Stimulate EU Capital Market, CPB Netherlands Bureau for Policy Analysis

¹⁰⁶ Rădulescu, C. (CSSPP) (2010) Outsourcing Risk, OECD/IOPS Global Forum Private Pensions

prin politica de dispersare investițională pan-europeană ce implică distribuția riscului între toate statele membre ale UE. O astfel de abordare presupune o difuzare a capitalului la nivel european, împărțindu-se astfel și beneficiile unei foarte necesare infuzii de capital în economiile naționale.

- Aspecte ale **garanțiilor** pentru pensiilor private.

Garantarea venitului rezultat din schemele de pensii private este necesară pentru creșterea încrederii publicului în această opțiune. Garanțiile nu pot substitui toate riscurile aferente investițiilor de capital, dar pot minimiza pierderile suportate de participanți. Astfel, garanțiile au ca scop asigurarea unei protecții sociale adecvate, transparența gestiunii fondurilor de pensii private și împiedicarea unei înclinații excesive de expunere la risc. În esență, atât pe piața noastră națională, cât și la nivel european, fondurile de pensii au devenit prea mari pentru a nu se operaționaliza mecanisme de control și sancțiune a deviațiilor. În consecință, garanțiile pot fi privite din acest punct de vedere ca un mecanism de sancțiune pentru o gestiune defectuoasă a capitalului avansat de către participanți la un fond ales. Pe piața pensiilor private din România există două posibilități de garantare în momentul de față. În primul rând, există posibilitatea garantării capitalului nominal investit. În această formulă, se acoperă riscul investițional. Totuși, această variantă nu asigură într-o manieră adecvată veniturile pentru bătrânețe. A doua variantă posibilă pe piața pensiilor private românești este totodată și varianta agreată de acest studiu. În această formulă, se garantează capitalul real, astfel acoperindu-se atât riscul investițional, cât și riscul inflațional. Astfel, se poate actualiza puterea de cumpărare a pensiei nominale, prin indexarea punctului de pensie la inflație și corelarea acestuia cu performanța economică generală.

Parte din problema garantării veniturilor în cadrul schemelor private este și modalitatea de calcul a beneficiilor. Astfel, contribuția la fondurile de pensii private este stabilită în funcție de o estimare a ratei de retragere („safe withdrawal rate”) bazată pe un obiectiv definit de acumulare („wealth accumulation target”). După cum explică un articol recent pe această temă, un astfel de calcul nu include variațiile semnificative suferite de plasamentele fondurilor pe parcursul unor perioade de piață în scădere („bear market”) spre deosebire de o piață în creștere („bull market”).¹⁰⁷ De aceea, în loc să se separe perioada de acumulare a vârstei active, contribuabile, de perioada pensiei, de încasare a beneficiilor, trebuie să se calculeze contribuția necesară pentru asigurarea unui venit decent, într-o manieră holistică, incluzând în simularea financiară și riscul fluctuațiilor piețelor de investiții.

¹⁰⁷ Pfau, W. (2011) Safe Savings: A New Approach to Retirement Planning over the Lifecycle. *Journal of Financial Planning* 24(5)

S2.e) Acest scenariu radical și inovativ în același timp ia în considerare condițiile macroeconomice viitoare și trendul dezvoltării demografice a societății românești. Vizează în primul rând **creșterea încrederii și participării tinerilor la sistemul voluntar de asigurare și a celui de asigurare de bătrânețe în general.** Atragerea acestora pentru a se asigura pentru bătrânețe voluntar și suplimentar încă de la intrarea în viața activă se va putea realiza dacă: sistemul se sprijină pe *un cadru legislativ și instituțional adecvat* și relativ stabil dar flexibil; *se operează cu instrumente și mecanisme de asigurare moderne, cu transparență ridicată* asupra activităților fondurilor private, cu un sistem de *monitorizare, evaluare și control* clar, consecvent, riguros (chiar dur și fără derapaje în ajustare/implementare pe criterii subiective); se promovează *metode manageriale performante* a fondurilor publice și private; se asigură *portabilitatea*, parcursul carierei profesionale fiind deschis și flexibil, atât pe profil profesional, pe tip de ocupare cât și spațial/geografic. Doar astfel se va putea construi o cultură adecvată a asigurării în rândul noilor generații de beneficiari și sistemul privat și voluntar de pensii se va dezvolta în România, pe un fundament economic-financiar sănătos, sustenabil și va avea o susținere socială adecvată din partea participanților la sistem (angajați, angajatori și asigurați individuali).

Reforma sistemului de pensii și construirea sustenabilității fondurilor private de pensii reprezintă deopotrivă responsabilitatea statului, a mediului de afaceri și a societății civile, iar construcția și implementarea corectă și eficientă excede intereselor politice și de grup și vizează orizontul mediu și lung pentru maturitate în funcționare, pentru eficiență în condiții de echitate și etică economică și socială, inter și intragenerațională.

Bibliografie

1. Abatemarco, A. (2009), Measurement Issues for Adequacy Comparisons among Pension Systems, ENEPRI Research Report No. 64, Centre for European Policy Studies, Brussels
2. Ahcan, A. and S. Polanec (2008), Social Security and Retirement during Transition – Microeconomic Evidence from Slovenia, ENEPRI Research Report No. 58, Centre for European Policy Studies, Brussels
3. Andersen, J.G. (2008), “From people’s pension to an equality-oriented multi pillar system. The silent revolution of the Danish pension system”, CCWS, Centre for Comparative Welfare Studies, paper prepared for NOPSA Conference, Tromsø, 6-8 August 2008
4. Antolin, P. (2008), „Pension Fund Performance”, *OECD, Working Papers on Insurance and Private Pensions*, No. 20, OECD publishing, © OECD. doi:10.1787/240401404057
5. Barr, N. (2001), Reforming Pensions: Myths, Truths and Policy Choices, IMF Working Paper 139, International Monetary Fund, Washington D.C.
6. Blommestein, H., Janssen, P., Kortleve, N. and Yermo, J. (2009) *Moving beyond the ‘DB vs. DC Debate: The Appeal of Hybrid Pension Plans*, *Journal of Pension Management*, 2(2):66-75
7. Boldrin, M., Dolado, J.J., Jimeno, J.F. și Peracchi, F. (1999) -The Future of Pensions in Europe, *Economic Policy*, Vol. 14, Issue 29, pp. 287-320, October 1999.
8. Bohn, Henning. (2010). *Should Public Retirement Plans be Fully Funded?*. UC Santa Barbara: Department of Economics, UCSB. Retrieved from: <http://escholarship.org/uc/item/1cw6c8qg>
9. Bohn, Henning. (2010) *Private versus public risk sharing: Should governments provide reinsurance?*. UC Santa Barbara: Department of Economics, UCSB. Retrieved from: <http://escholarship.org/uc/item/1cw6c8qg>
10. Borella, Margherita and Elsa Fornero (2009), Adequacy of pension systems in Europe: An analysis based on comprehensive replacement rates, ENEPRI Research Report No. 68, Centre for European Policy Studies, Brussels
11. Borsch-supan, Axel (1998), Incentive effects of social security on labor force participation: Evidence in Germany and across Europe, NBER Working Paper No 6780, Cambridge, MA
12. Bovenberg, L. & Van Ewijk, C. (2011) *Good Pensions Embrace and Share Risks: Private Pensions Stimulate EU Capital Market*, CPB Netherlands Bureau for Policy Analysis
13. Chlon-Dominczak, A. (2009), Retirement Behaviour in Poland and the Potential Impact of Pension System Changes, ENEPRI Research Report No. 63, Centre for European Policy Studies, Brussels

14. Cienski, J. (19 aprilie 2011) Funds: Fiscal problems limit the flow of pension money, Financial Times
15. Coda Moscarola, F. (2009), Measuring Sustainability of Pension Systems through a Microsimulation Model: The Case of Italy, ENEPRI Research Report No. 66, Centre for European Policy Studies, Brussels
16. Draxler, Juraj and Jorgen Mortensen (2009), Towards sustainable but still adequate pensions in the EU: theory, trends and simulations, ENEPRI Research Report No. 67, Centre for European Policy Studies, Brussels
17. Ebbinghaus B., Gronwald M., 2009, The Changing Public-Private Pension Mix in Europe: from the Path Dependence to Path Departure, <http://www2.asanet.org/sectionchs/09conf/Ebbinghaus.pdf>
18. Góra, M. (2008), Retirement Decisions, Benefits and the Neutrality of Pension Systems, ENEPRI Research Report No. 51, Centre for European Policy Studies, Brussels
19. Holzmann, R. and R. Hinz (2005), Old-Age Income Support in the Twenty-first Century: An International Perspective on Pension Systems and Reform, World Bank, Washington
20. Jarrett, Peter (2011), Pensions reforms in Poland and elsewhere: The view from Paris, CASE Network Studies and Analyses No 425
21. Jürgen Hohmann, Annual National Report 2010:Pensions, Health and Long-term Care, On behalf of the European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities
22. Fit, S. (2009) Perspectivele Sistemului Românesc de Pensii, Editura Mirton
23. Forteza, Alvaro, 2008. „The portability of pension rights: general principals and the Caribbean case,” Social Protection Discussion Papers 46188, The World Bank. Published as: Alvaro Forteza, 2010. „The Portability of Pension Rights: General Principles and the Caribbean Case,” Development Policy Review, Overseas Development Institute, vol. 28(2), pages 237-255, 03. <http://ideas.repec.org/p/wbk/hdnspu/46188.html>
24. Ghețău, V., (2010)- Speranța de viață a românilor pensionați în anul 2009. O abordare longitudinală, Academia Română, INCE, Biblioteca Demografică nr. 10/2010
25. Ghețău , V. (2007) - *Declinul demografic și viitorul populației României – O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*, Editura ALPHA MDN, Buzău.
26. Holzmann, R., Hinz, R., (2005) – Old-age Income Support in the 21-st Century: An international Perspective on Pension System and Reform, World Bank
27. Krieger, T. and Sauer, C. (2003) - Will Eastern European Migrants Happily Enter the German Pension System after the EU Eastern Enlargement?, Discussion Paper Series, Issue no. 118, University of Goettingen, Germany.

28. Monti, M. (2010) - A NEW STRATEGY FOR THE SINGLE MARKET AT THE SERVICE OF EUROPE'S ECONOMY AND SOCIETY, Report to the President of the European Commission José Manuel Barroso, 9 May 2010.
29. Neesham, C. and Tache, I. (2010), „Is there an East-European social model?“, *International Journal of Social Economics*, Vol. 37, No. 5, Emerald Group Publishing Limited
30. Olovsson, C. (2011) - “Comment on the European Commission’s Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension systems”, *European Policy Analysis*, June, Issue 2011, Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), Stockholm.
31. Olovsson, C. (2011) *Comment on the European Comissions “Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension systems*. *European Policy Analysis*, April Issue 3/2011
32. Olovsson, C. (2011) *How does a pay-as-you-go system affect asset returns and the equity premium?*. Institute for International Economic Studies Working Paper
33. Pfau, W. (2011) Safe Savings: A New Approach to Retirement Planning over the Lifecycle. *Journal of Financial Planning* 24(5)
34. Pfau, W.D. (2011) *Emerging Market Pension Funds and International Diversification*. *Journal of Developing Areas*.
35. Pfau, W.D. (2011) *The Portfolio Size Effect and lifecycle Asset Allocation Funds: A Different Perspective*, *Journal of Portfolio Management*.
36. Pierson, P. (2004) *Politics in Time*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
37. Pino, A. and Yermo, J.(2010), *The impact of the 2007-2009 crisis on social security and private pension funds: A threat to their financial soundness?*. *International Social Security Review*, 63: 5–30.
38. Plamondon, Drouin, Binet, Chicon, McGillivray, Bedard, Perez-montas, 2004- Actuarial practice in social security, *Quantitative methods in Social Protection Series*, ILO Geneva și International Social Security Association.
39. Settergren, Ole (2010) “Impact of the Financial and Economic Crisis on the Swedish Pension System”, *Social Security Observer*, no. 10 (September), [http://news.issa.int/eng/newsletter/newsletter_repository/observer/en/social_security_observer_10/\(article\)/4547](http://news.issa.int/eng/newsletter/newsletter_repository/observer/en/social_security_observer_10/(article)/4547), accesat la 15 iunie 2011.
40. Rădulescu, C. (CSSPP) (2010) Outsourcing Risk, OECD/IOPS Global Forum Private Pensions
41. Vasile, V, Zaman. Gh (2005). Romania’s pension system between present restrictions and future exigencies, http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14248/1/pie_dp268.pdf.
42. Whiteford, P. (1995), “The use of replacement rates in international comparisons of benefit systems”, *International Social Security Review*, Vol. 48, No. 2.

43. Whitehouse, E.R. (2003), *The Value of Pension Entitlements: a Model of Nine OECD Countries*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 9.
44. Willets, D. (2003) - *Old Europe? Demographic Change and Pension Reform*, Center for European Reform (CER), September 2003, London.
45. APAPR (2009) - *Reforma Pensiiilor în România*, Asociația pentru Pensiiile Administrate Privat din România 2009, raport disponibil la <http://www.apapr.ro/reforma.html>.
46. Council of the European Union (2011). *Joint Employment Report*, 2011, March 2011, 7396/11, EPSCO.
47. CE (2004) Regulamentul (CE) nr 883/2004 a Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială.
48. CSSPP (2009) *Pensii private în Europa Centrală și de Est*.
49. EBRD (2008) - *Transition Report* European Bank for Reconstruction and Development.
50. EC (2011) *Report on Public Finances In EMU*, European Economy 3/2011, EC, Directorate General for Economic and Financial Affairs.
51. European Commission (2011) *Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway*.
52. European Commission (2011) *Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway*.
53. EC, 2010- Council Conclusions on «Adequate, safe and sustainable pensions for all European citizens» 3053rd EMPLOYMENT, SOCIAL POLICY HEALTH and CONSUMER AFFAIRS Council meeting Brussels, 6 December 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/lssa/118246.pdf
54. EC (2010)- *Private pension schemes. Their role in adequate and sustainable pensions*, <http://www.scribd.com/doc/31131925/European-Commission-Private-pensions-schemes-their-role-in-adequate-and-sustainable-pensions>.
55. EPC/SPC (2010) *Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe*.
56. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/op71_en.htm
57. European Commission and the Economic Policy Committee, '2009 ageing report: Underlying assumptions and projection methodologies', European Economy, No 7, 2008.
58. European Commission (2010) *Joint Report on Pensions*
59. European Commission (2010), *Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions*, Brussels, 31/05/2010, disponibil la: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf.

60. European Commission, Economic and Financial Affairs (2009) *EU Sustainability Report*
61. EE (2009)- European Economy 7/2008, *2009 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies*.
62. EC - Commission Staff Working Paper, Assessment of the 2011 national reform programmes and stability programmes for the EURO AREA. Accompanying the document - Recommendation for a COUNCIL RECOMMENDATION on the implementation of the broad guidelines for the economic policies of the Member States whose currency is the euro {SEC(2011) 828 final}
63. EC - Council Recommendation of 12 July 2011 on the implementation of the broad guidelines for the economic policies of the Member States whose currency is the euro (2011/C 217/05)
64. EC - Council Recommendation of 12 July 2011 on the National Reform Programme 2011 of Finland and delivering a Council opinion on the updated Stability Programme of Finland, 2011-2014 (2011/C 216/02)
65. EC (2011) Concluding the first European semester of economic policy coordination: Guidance for national policies in 2011-2012, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2011) 400 final, EC, Brussels,
66. EC (2010) - Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions, European Commission, Brussels, 31/05/2010.
67. EC (2010) - GREEN PAPER towards adequate, sustainable and safe European pension systems, SEC(2010)830, European Commission Brussels, 7/07/2010, COM(2010)365 final.
68. European Commission (2001a), Objectives and working methods in the area of pensions: Applying the open method of coordination, Joint Report of the Social Protection Committee and the Economic Policy, Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
69. European Commission (2002), Adequate and sustainable pensions – Joint report by the Commission and the Council, Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
70. European Commission (2003), Adequate and sustainable pensions: Technical report, Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
71. European Commission (2009), Private pensions: Their role in adequate and sustainable pensions, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit E.4.
72. Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice, (2009) - *Îmbătrânirea populației în context european și în România*, mai 2009, raport disponibil la <http://www.cnpv.ro/LucrareBatraneteNiveltraipdf>.
73. CSSPP (2009) *Pensii private în Europa Centrală și de Est*.

74. CSSPP (Iulie 2010) *Comparație între sistemele de pensii private de tip Pilon II (cu contribuții definite) și piețele statelor lumii.*
75. CSSPP (Martie 2011) *Evoluția sistemului de pensii private în domeniul investițional în trimestrul I 2011.*
76. Help Age International, National Academy of Social Insurance and the Initiative for Policy Dialogue (2002) - Report of the Seminar held at National Press Club, Washington DC, USA., 31 October 2002.
77. ILO (2010) - World Social Security Report 2010/11 *Providing coverage in times of crisis and beyond*, International Labour Office – Geneva: ILO, 2010.
78. IMF Country Report Nr. 10/47 (Februarie 2010) *Romania: Financial Sector Stability Assessment.*
79. OCDE (2011) Pension Markets in Focus No. 8, July 2011.
80. OECD (2011) *Pensions at a glance 2011: Retirement-income systems in OECD and G20 countries.*
81. OECD(2009) - Private Pensions Outlook 2008.
82. OECD (2005), “Key Statistics: Extending Opportunities: How Active Social Policy Can Benefit Us All,” <http://www.oecd.org/dataoecd/39/12/34607634.pdf>
83. OECD (2005), *Going for growth*, OECD, Paris.
84. OECD (2006), *Live longer, work longer*, OECD, Paris.
85. PRB 2011- World Population Datasheet. The World at 7 billion, www.prb.org,
86. SPC (2008) *Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions.*
87. WB (2003) - Toward a Reformed and Coordinated Pension System in Europe: Rationale and Potential Structure, Robert Holzmann Director, Social Protection Sector The World Bank, Washington, D.C., September 23, 2003.

Anexele la această lucrare se regăsesc pe compact-discul atașat la sfârșitul cărții.

STRATEGY AND POLICY STUDIES - SPOS 2011

Study no. 4

**The analysis of the evolution of EU social policies in
the last three years: supplementary/private pensions
and the impact of an ageing population**

Authors:

prof. **Valentina Vasile** (coordinator)

prof. **Ileana Tache**

lecturer **Cristiana Tudor**

PhD candidate, **Clara Volintiru**

Bucharest, 2012

Project coordinator on behalf of the European Institute of Romania
Iulian Oneaşcă

© European Institute of Romania, 2012

Bd. Regina Elisabeta nr. 7-9,

Sector 3, Bucharest

www.ier.ro

DTP: Vlad Mihai

Photo cover: www.stockvault.net

Print: Alpha Media Print, www.amprint.ro

FOREWORD

Promoting public policies based upon prior research represents a key element in providing quality results with a positive impact upon the lives of citizens and able of providing the changes desired in the real world. For that purpose, policy makers must have at their disposal relevant information, fashioned and reunited in a scientific manner, as the decisions taken must have their origin in this knowledge source.

The European Institute of Romania, as a public institution with a role in supporting the justification and the implementation of the Government's policies, originating in Romania's statute as a European Union Member State, continued in 2011 the research and development programme dedicated to the *Strategy and Policy Studies – SPOS*. The SPOS programme is designed to provide the background and to contribute to the implementation of the Romanian Government policies in the area of European affairs by providing information and alternative scenarios to the policy makers.

The studies provide **founding elements** for the national policies in key areas such as the **agricultural policy** (*The reform of the Common Agricultural Policy in the context of the post-2013 budgetary perspective*), **fiscal policy** (*Euro Plus Pact Adoption - Implications for Romanian fiscal policy* and *The European Semester and the insurance of a sustainable economic growth through healthier public finances. Lesson for Romania from the perspective of the public finances sustainability*) and **social policy** (*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years - supplementary/private pensions and the impact of an aging population*).

The current study, *The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years: supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*, has benefited from the contribution of a team of researchers made up of:

Valentina Vasile, Ph.D. in economics, professor, 1st degree scientific researcher, is scientific director of the Institute of National Economy of the Romanian Academy and member of the teaching staff at the Nicolae Titulescu University of Bucharest and the Oil and Gas University of Ploiesti. She is a coordinator of doctoral theses within the Romanian Academy and deputy director of the Department of Economic, Social and Juridical Sciences, The School of Advanced Studies of the Romanian Academy (SCOSAAR), honorary member of SSMAR and vice-president of AGER. She is executive director of The Romanian Journal of Economics. She acquired broad experience as a researcher in economics and a coordinator of national and European research projects (PHARE, MATRA, SEE etc.) and is a prolific contributor to many publications. She has taken part

in many interdisciplinary studies and research as an expert of ILO, WIPO, ETF Torino, ETUC-CLR Institute Brussels, IER Hitotsubashi University Tokyo, BBI Brussels etc. Specialized as project manager, manager of RDI units and trainer of training in mutual and entrepreneurial economics. Main research areas: human resources, labour economics, workforce migration/mobility, demography, social policies, education and LLL, macro- and microeconomic diagnosis.

Ileana Tache is professor, Ph.D., at “Transilvania” University of Brasov and Ph.D. supervisor in Economics at “Lucian Blaga” University of Sibiu. At present she coordinates the Economic Research Department of CDI-PRODD Institute of “Transilvania” University of Brasov. She published many research papers in the field of transition and European integration, having experience in developing some Jean Monnet projects (“Jean Monnet Chair” and “Information and Research Activities”) launched by the European Commission. She is a member in the Executive Committee of European Association for Comparative Economic Studies (EACES) and in International Atlantic Economic Society (IAES). She also participates in the Advisory Boards of *European Research Studies Journal* and *Review of Business and Economic Studies*. The current research interests cover the welfare state in Europe and social and economic European policies.

Cristiana Tudor is Lecturer, Ph.D., at the International Business and Economic Department within the Bucharest Academy of Economic Studies. She graduated the *Investment Advisors on the Capital Market* course organized by The Romanian Brokers’ Association and she is a Chartered Financial Analyst (CFA), and member of the CFA Institute and of the CFA Society of Los Angeles. She is member of the editorial committee of the Journal of Economics and Management Sciences and of the Asian Economic and Financial Review and referent, among others, for the Quantitative Finance journal and for the Elsevier Insights Publishing House. She is co-founder of the Romanian Association of Quantitative Finance (QUANTFIN) and an Advisory Board Member of the Asian Economic and Social Society. She was a principal investigator in many research grants, both national and international and a visiting professor at several renowned universities, including Paris 1 Pantheon Sorbonne and the Anderson School of Management, UCLA. She earned the certificates Diplôme approfondi de langue française (DALF) and Cambridge Certificate in Advanced English (CAE). Cristiana Tudor’s research interests cover the portfolio theory, market efficiency, asset pricing and asset allocation.

Clara Volintiru is currently a PhD candidate in Political Science, at the London School of Economics and Political Science. She holds an undergraduate degree in Economics from the Academy of Economic Studies in Bucharest,

an MSc in Comparative Politics, from the LSE, an MRes in Political Science from the LSE, and an MBA degree provided jointly by CNAM, Paris and ASE, Bucharest. She is a member of numerous academic associations, amongst which the Political Studies Association (PSA), the University Association for Contemporary European Research (UACES). She is a reviewer for different academic peer-reviewed journals, such as the Journal of Political Science and International Relations (JPSIR), Journal of Contemporary European Research (JCER) or Journal of Research in Peace, Gender and Development (JRPGD). She is a frequent collaborator of the British Politics and Policy blog, and the European Politics and Policy blog.

Throughout the elaboration of the above-mentioned study, the team of researchers has benefited from the active contribution of Iulian Oneașcă as project coordinator from the European Institute of Romania, as well as from the support of a working group, made up of representatives of the main institutions of the central administration with competencies in the field.

In the end, we would like to thank both the research team and all those who contributed to this process in its different stages.

Gabriela Drăgan
Director General of the European Institute of Romania

Acknowledgements

For this study we have received active and significant support from the participants in the meeting with stakeholders and other experts in the field through useful discussions and major contributions of information and statistical data, appropriate comments, suggestions and proposals. We are also grateful for the support provided by the European Institute in Romania through Prof. Ph.D. Gabriela Drăgan, Director, and Mr. Iulian Oneașcă, expert/coordinator of the study no.4/2011.

We hope this study represents a first step in promoting a new vision of the reform of the old-age insurance system, an important support for the development of a real intergeneration cooperation, successful implementation of a viable and well-performing pension system able to ensure an optimum balance of public and private pension, a generator of sustainability and comfortable incomes to the elderly who my enjoy mixed pensions. This study could be a reference point for policy makers in building an effective pension system in Romania.

CONTENTS

Summary	189
Introduction	199
Chapter 1. The general economic-social context of reforming the private pension systems	206
1.1. General context: level of economic development, social model, social protection systems for third-age individuals	206
1.2. The general pension system: architecture, contents and recent developments in social policies within the EU and Romania	208
1.3. Private pensions – Their role in building the pension system of transition countries	215
1.4. The pension system in Romania – Characteristics and architecture	218
1.5. Brief partial conclusions	229
Chapter 2. Impact of demographic evolutions on pension system	232
2.1. Evolution of demographic indicators in the European Union	233
2.2. Workforce migration as reflected in the European regulations	241
2.3. Influence of demographic factors on the Romanian pension system	243
2.4. Some conclusions	247
Chapter 3. Factors of influence for an adequate and sustainable pension system	249
3.1. Data and methodology	250
3.2. Overview of the evolution of statistical indicators on adequacy and sustainability of the pension system in Romania versus the EU average	252
3.3 Methodology	257

3.4. Analysis of empirical results and scenarios	260
3.5. Scenarios for the evolution of RISKPOV and ARR in the case of Romania. The SPOS Model. Conclusions on the adequacy and sustainability of the pension system	271
Chapter 4. Private pensions market	278
4.1. The Characteristics of the Private Pensions System	278
4.2. Private Pension Funds	280
4.3. Brief conclusions	292
Chapter 5. Trends in developing pension systems. The role of private pensions in ensuring decent incomes to third-age individuals	294
5.1 The culture of private insurance. Current orientations. The Green Paper on the European Pension Systems. Implications for Romania	294
5.2. A performance pension system for Romania, between necessity and capability. The National Strategy for a sustainable pension system	311
Chapter 6. Conclusions and recommendations for an articulated and sustainable pension system	317
References	335

LIST OF TABLES

- Table 1.** Increase in costs associated with demographic ageing within the EU
- Table 2.** Measures for ensuring the sustainability of pension systems and increasing the effective retirement age
- Table 3.** Development of non-PAYG components in EU transition countries
- Table 4.** Share of expenditures on pensions in GDP of EU-27 countries, in the years 2005, 2008 and 2009 (%)
- Table 5.** Share of old-age benefits in total social benefits in EU-27 countries in the period 2000-2009
- Table 6.** Social old-age allocations as absolute value and per capita by PPS
- Table 7.** Projection of total population in the EU
- Table 8.** Median age at 1 January for selected years
- Table 9.** Life expectancy at birth
- Table 10.** Projections of life expectancy at birth in the EU
- Table 11.** Fertility rates projections
- Table 12.** Old age dependency ratio for selected years
- Table 13.** Structure of data panel used in estimations
- Table 14.** VAR estimation output – Empirical results
- Table 15.** Empirical results of the restricted multifactorial regression model
- Table 16.** Empirical results for the Fixed Effects model (FEM or LSDV)
- Table 17.** Empirical results for the Time Effects model (TEM)
- Table 18.** Empirical results for the two-way fixed effects model (TWFEM)
- Table 19.** Cross-sectional and time effects resulting from the estimation of the TWFEM model with RISKPOV as the dependent variable
- Table 20.** Cross-sectional effects resulting from the estimation of the FEM model with ARR as the dependent variable
- Table 21.** Hypotheses about the evolution of the considered indicators
- Table 22.** The evolution of ARR and RISKPOV in Romania in three possible scenarios
- Table 23.** Estimation results for the SPOS model

Table 24. Cross-sectional and time effects resulting from the SPOS model estimation

Table 25. Characteristics of Private Pension Funds acting within the 2nd Pillar market in Romania

Table 26. Characteristics of Private Pension Funds acting within the 3rd Pillar market in Romania

Table 27. The private pension system in EU member-countries (according to CEIOPS, May 2010)

Table 28. Assets of the autonomous pension funds, total funds as % of GDP, in some EU member countries

Table 29. Autonomous pension funds (assets of individual pension plans), as % of PIB

Table 30. Structure of autonomous pension funds assets (%), in the year 2010

Table 31. Benefits paid from the autonomous pension funds as % of GDP

Table 32. Crisis mitigation of various governmental authorities, with particular reference to pension funds

LIST OF FIGURES

- Figure 1.** The scheme of the pension insurance system in Romania for the year 2011
- Figure 2.** Share of expenditures in GDP in Romania in the period 2000-2009 (%)
- Figure 3.** The ratio of the net average state social insurance pension to net average wage (%)
- Figure 4.** Net pension from the public pillar (Euro)
- Figure 5.** The Aggregate Replacement Ratio (%)
- Figure 6.** At-risk-of-poverty rate for pensioners (%)
- Figure 7.** Life expectancy at age 65 for men (years)
- Figure 8.** Life expectancy at age 65 for women (years)
- Figure 9.** Employment rate of older workers (years) (%)
- Figure 10.** The old-age dependency ratio (%)
- Figure 11.** Average retirement age (years)
- Figure 12.** Expenditure on care for the elderly (%GDP)
- Figure 13.** Market Shares for the 2nd Pillar: June 2011
- Figure 14.** Market Shares for the 3rd Pillar: June 2011
- Figure 15.** Market Shares (by age groups): June 2011
- Figure 16.** The evolution of the average monthly individual contribution of 2nd Pillar, 2008 - 2011
- Figure 17.** Evolution of net assets of the Romanian private pensions: 2008-2011
- Figure 18.** The Evolution of NAVPS within the 2nd Pillar market: May 2008 – July 2011
- Figure 19.** The Evolution of NAVPS within the 3rd Pillar market: May 2008 – July 2011
- Figure 20.** Asset Allocation of the 2nd Pillar Portfolio (July 2011)
- Figure 21.** Asset Allocation of the 3rd Pillar Portfolio (July 2011)

LIST OF ANNEXES

- Annex 1.** Private pensions' importance in EU member state. Country fiches
- Annex 2.** The median age of total population for the EU, Norway and Switzerland
- Annex 3.** Countries over or under the median age for selected years
- Annex 4.** Demographic structure of the population, EU 27, in 2008 and 2060
- Annex 5.** Old age dependency ratios in the EU with 4 exit scenarios, 2010-2060,
- Annex 6.** List of countries included in the analysis
- Annex 7.** Projected evolution of EU-27 age-related public spending
- Annex 8.** Equations of the VAR system where the estimated coefficients have been introduced
- Annex 9.** Private managed pension funds
- Annex 10.** Risk allocation in defined contribution (DC) schemes or defined benefit (DB) schemes

ACRONYMS

- APAPR** - The Romanian Pension Funds' Association
- ARR** - The aggregate replacement ratio
- AWG** – Ageing Working Group
- CNPAS** – National House of Pensions and Other Social Insurance Rights
- CSSPP** – Private Pension System Supervisory Commission
- DB** – Defined Benefits
- DC** – Defined Contributions
- DEPEND** - The old-age dependency ratio
- EEA** – European Economic Area
- EMPLOLD** - Employment rate of older workers
- EPC** – European Policy Committee
- EUROPOP 2010** - Eurostat 2010 population projections
- EXIT** - Average exit age from the labour force
- EXPENDOLD** - Expenditure on care for the elderly
- FEM** - Modelul cu efecte fixe (Fixed Effects Model)
- LIFEFEM** - Life expectancy at age 65 for women
- LIFEMEN** - Life expectancy at age 65 for men
- LSDV** - Least-Squares Dummy Variable
- NDC** – Notional Defined Contributions
- OCDE/OECD** – the Organisation for Economic Co-operation and Development
- PAYG** – Pay-as-you-go
- RISKPOV** - At-risk-of-poverty rate of elderly people, (65+)
- SPC** -Social Protection Committee
- TEM** - Time Effects Model
- TWFEM** - The Two-Way Fixed Effects Model
- VAR** – Vector Auto regression
- VUAN** –Average value of the fond unit

Countries' abbreviation: **BE** Belgium; **BG** Bulgaria; **CZ** Czech Republic; **DK** Denmark; **DE** Germany; **IE** Ireland; **EE** Estonia; **EL, GR** Greece; **ES** Spain; **FR** France; **IT** Italy; **CY** Cyprus; **LV** Latvia; **LT** Lithuania; **LU** Luxembourg; **HU** Hungary; **MT** Malta; **NL** Netherlands; **AT** Austria; **PL** Poland; **PT** Portugal; **RO** Romania; **SI** Slovenia; **SK** Slovakia; **FI** Finland; **SE** Sweden; **UK** United Kingdom.

Authors' contribution:

Valentina Vasile: Introduction, Chapters 1, 5, 6;

Ileana Tache: Chapters 2, 5 (Table 32), 6 (S2 c);

Cristina Tudor: Chapters 3, 6 (S1 b and S2 b);

Clara Volintiru: Chapters 4, 6 (S1 d and S2 d);

Summary

1. The need for private pensions for supplementing incomes of the elderly

The first decade of the 21st century represented a period of **rapid expansion of private pensions and reform of public systems**. Ageing and hence the increase in the economic dependency rate affected more significantly the sustainability of the PAYG type system and emphasised the need for pensions in a mixed, multi-pillar system – public and private (occupational and/or individual). The governments reformed the public systems for diminishing deficits increasingly harder to cover by loans or other budgetary sources and for avoiding the diminution in the transfer rate from wage to pension. There are situations when contributions to public pensions are exclusively within private system (Denmark), as there are global social insurance systems of the state, where the contribution and/or expenditures corresponding to the pension system are not clearly split (Ireland, Portugal, the United Kingdom). The total contribution to the public pillar varies between about 16% of the gross earnings in Belgium, France, Luxembourg, and over 30%, in Italy 32.7%, Hungary 33.5% and Romania 31.5% (OECD, 2011)¹. To these the contributions to private pensions are added, which in some countries are unlimited, and totally or partially fiscally deductible.

The private, occupational or individual pensions can be either mandatory or voluntary, related to the job or not, organized either collectively or individually. They can be constituted by DB² (Defined Benefit) or DC (Defined Contribution) arrangements, the current trend being to develop the DC/NDC ones and hybrid funds or to change of the DB into DC ones. The preponderantly voluntary character of private schemes as well as the weak presence of the occupational schemes in the New Member States should be mentioned, (they are non-existent in 5 states – the Czech Republic, Estonia, Latvia, Lithuania and Slovakia; and poorly developed in Malta and Poland, while in Romania the specific legislation is not yet finalised). The occupational pensions are popular, hence more developed, in Western Europe. They are, for instance, voluntary in the United Kingdom and mandatory in Central and Eastern Europe, or quasi-mandatory as in the Netherlands (where employees become members of the pension fund if an agreement to this end is concluded between the social partners). Also, Pillar III of private pensions, which was recently developed in the New Member States, is mandatory and/or applicable by age groups (Latvia, Romania, Hungary, Poland, Slovakia and Slovenia). The

¹ OECD (2011) - Pension at a Glance 2011.

² Pillar I is organised preponderantly on DB, and in some cases is practiced the flat rate; occupational DB pensions are used in CY and NL; pillar I bis (with capitalisation) is recently developed especially in new member countries and is organised based on the NDC system (BG, EE, IT, LV, LT, HU, PL, RO, SK, SE).

private pensions are mainly DC type, allowing for constituting and following up individual yields. In the last years, even in some predominant DB countries DC elements were developed (the Netherlands, Sweden, the United Kingdom). Half of the OECD member countries have mandatory private pensions or pension that cover a large part of the labour force (OECD, 2012)³ and other European countries (among which Romania) have initiated a transfer from the public fund to the private one, for encouraging and swifter developing the private system.

The prolonged economic crisis of the last years has increased the public funds imbalances and affected the trust in the security “promised” by the public systems on retirement. In general, **the risk** of a lower and uncertain income on retirement is higher in less developed countries with public systems based excessively on solidarity and minimum social protection. The public pension represents between 1/4 and 2/3 of the national average wage (24% LV, 26% EE, 27% IE and 29% RO, on one hand, and 68% IT, 63% FR, 58% ES, 56% PL, 55% AT, 54% CY, on the other hand, in 2007⁴).

Private pensions may supplement incomes on retirement and soften the increasing uncertainty of the PAYG pillar eroded by the effects of ageing and labour force mobility, in countries where the level of the public pension is low, voluntary pensions do not ensure sufficient incomes, while active ageing being able to partially and temporarily compensate for this difference.

Private pensions are, in many cases, an important source for completing the public pillar. The potential transfer rate, regarded as “expected” pension equivalent to earnings at the level of the average national wage and for the full period of contribution, varies between member countries within a wide range, and the role of the private pension is determined by the total amount of the pension in countries such as Finland, the United Kingdom, the Netherlands, Denmark, Ireland, but also Slovakia and Poland.

In Romania, the pension is quasi-totally the result of the public pillar (similar to Greece, the Czech Republic, Portugal and Austria) and a very small number of persons benefit from supplemental incomes of life insurances of the pension-type, the mandatory private pillar being operational as of 2008 for those up to 35 years of age, while the occupational pensions are not yet regulated. The replacement rate of the wage with the statutory pension in 2006 was 27.1% of the gross earnings and 35.9% of the net income⁵, much lower shares than in other member countries.

³ Private Pension Outlook, 2008, OCDE, 2009 <http://www.oecd.org/dataoecd/44/60/42153142.pdf>, http://www.oecd.org/document/60/0,3746,en_2649_34853_41770428_1_1_1_1,00.html

⁴ European Commission, (2009) – 2009 Ageing Report, Economic and budgetary projections for the EU-27 Member States (2008-2060), http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/publication14992_en.pdf, European Economy 2|2009, p.97.

⁵ ISG report on theoretical replacement rates - annex country fiches, Updates of Current and

By developing private pensions, the income security risk on retirement is transferred to the individual, but constituting personal accounts and the portability of the DC-type pensions change the perception as regards managing total incomes at old age. **The higher the share of private pensions in expected incomes on retirement is, the more the risk is transferred to the individual.** Hence the need to reform/adjust the general pension system, to adapt it to the future needs of generations contributing today, but in compliance with the general principles (ILO, 2010)⁶, irrespective of the type of pension fund, thus obtaining a not very high real income, but protected from contingent factors such as the crisis. Mandatory private pensions, as a completion pillar of public pensions (by individual accounts), were developed in numerous emergent European countries and not only, including in Romania (among the developed countries only in Slovakia and Sweden). The weak development of the private insurance culture for pensions in these countries is the reason why occupational pensions or individual accounts are not yet operational or exist just as optional variants for supplementing the pension funds, in general still immature and with less spread among contributors. At the same time, low incomes from labour and the poor performance of the financial market (in some situations also the lack of confidence in the safety of incomes by such placements) make voluntary pensions unattractive.

2. Romania needs a development strategy for old-age insurance systems focused on active ageing and sustainable and adequate pensions from public and private sources.

The general objective of the study is the identification of some elements of the insurance policies for old-age incomes that would lead to **promoting in Romania a coherent strategy adequate to the challenges of a sustainable and adequate social security system adapted to predictable demo-economic trends.** In particular, the study aims to define some social policy elements regarding, in particular, the **strengthening of the pension system, the development of the component of private pensions, in consensus with the EU concerns and according to the best practices in the field.**

A particular attention is paid to the following aspects: a) the reform of the public pension system in the Member States, as response to the recent demographic changes (retirement age, contributions, fiscal approach, fiscal pressure, dependency ratio, replacement rate, coverage degree, pension calculation); b)

Prospective Theoretical Pension Replacement Rates 2006-2046. Annex-country fiches, - December 8th 2009. <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=752&langId=en>

⁶ Universal coverage, benefits as a right, equity and fairness, protection against poverty, collective actuarial equivalence of contributions and pension level, guarantee of a minimum rate of return on savings, sound financial and fiscal responsibility, policy coherence and coordination, state responsibility, ILO (2010)- World Social Security Report, Providing coverage in times of crisis and beyond, 2010/11, p 119.

private pension schemes in Member States aimed to supplement the pension in the public system (types of schemes, participants, contributions, investments, services payment, calculation methods, supervision and control procedures, guarantees – presented in the country fiches). In particular the following are highlighted: the recent measures adopted at European level in the social field, in response to the impact of demographic ageing (reform elements that determined/ shall generate improvement of the public finances sustainability and adequate incomes to the population); effects of current social policies on the future functioning of social protection systems from the perspective of sustainability on medium and long term of the old-age insurance system (public and private); measures for reducing demographic risks (ageing and labour mobility); private pension schemes, characteristics, fiscal approach (duties, taxes on contributions, benefits, applicable fiscal deductions, etc.) as well as other elements of the nature of provided guarantees, applicable procedures, etc. All these elements are analysed from the perspective of macroeconomic balances and of intra- and intergenerational equity by reconsidering the role of the business environment in sustaining and promoting a mixed old-age insurance system (public – mandatory, occupational and private). It emphasises the active role of employment and of the fiscal system in developing private pensions, which, by generated funds invested at national level, may support both individual participation to voluntary systems by employment and the development of the entire pension system by financing local economic development.

The stage of enforcing the various components of the pension system reform in Romania is analysed and estimated. Considering the strengths and weaknesses identified at national, regional or micro-economic level, **the study proposes a series of stages and steps that must be taken for adopting the necessary measures, implementing and strengthening the pension system.** The issues related to improving the public pension system and assuring its medium and long-term financial sustainability are reviewed in Romania from the perspective of the specific needs and the changes triggered by the European private pension systems, as result of the financial crisis. The institutional framework, the social accountability of the companies, the role of social dialogue and of cooperation between the main active powers of the society are highlighted and analysed.

3. Challenges and risks of the pension system reform, with emphasis on private pensions

In its structure, the study begins with an analysis of the legislative and institutional system, and of the policies in the field of pensions within EU Member-States, laying emphasis on the reforms initiated during the crisis period (Chapter 1). The main factors of adjustment/influence are considered, such as: ageing, labour mobility, longer active life, reform of the public system, with

associated constraints generated by budgetary stability and the fiscal system, the structure of the pension system and the associated financial market, as well as the national reform and stability programs for the period up to 2014, and not only. The study considers the recent developments at legislative and institutional level in the EU and the fact that the deepening of the European integration process influences and “models” the national social insurance systems, implicitly the pensions ones, changing the perspectives on inclusive ageing, by ensuring health and incomes, for comfortable living standards of third-age individuals.

Chapter 2 of this study presents some relevant indicators for the configuration of the pension system within the EU, namely: total population, median age, life expectancy at birth, fertility rate and old age dependency ratio, analyzes workforce migration at the EU level with regard to its impact on pension benefits transferability and, finally, deals with the demographic factors’ influence on the pension system in Romania. The analyzed indicators reveal that in the European Union there are severe demographic problems: birth and fertility rates are dramatically decreasing and the population median age is constantly increasing. In other words, population decreases and is confronted with ageing. The population’s decreasing and ageing trends represent a burden on the public pension budget, which has to rely on fewer and fewer contributors (active employees) supporting more and more beneficiaries (pensioners). These demographic issues reveal the current un-sustainability of the state pension budget and a need for major reforms in this respect.

Romania faces the same demographic trends just as Europe and the world, even under severer forms. Moreover, Romania is confronted with external migration of unknown sizes. The indicators for Romania show that the country’s population is on continuous decrease and ageing, and this trend seems to be irreversible and has no prospects for recovery. The increased life expectancy of old-age individuals, along with the diminishing number of employees and lack of decent and adequate replacement rates indicate that the PAYG system is inadequate for meeting the challenges of the demographic developments.

In Chapter 3 we are mainly interested in finding influence factors for the aggregate replacement rate and for the risk of poverty for people aged 65 and over 65, in quantifying this influence and in analyzing different evolution scenarios based on different values for impact factors. Thus, we will calibrate various multifactorial regression models by panel data to discover factors that have the largest impact on the sustainability and adequacy of pension systems in countries included in the analysis. We will consider alternatively, as a dependent variable the aggregate replacement ratio (ARR) and the risk of poverty for people aged 65 years or more (RISKPOV).

Finally we propose a new model, called “the SPOS model” in which we present the combination of indicators that best explain the link between a sustainable

and an adequate pension system. Results of the econometric investigations show that the public system reform measures are effective only if they are able not only to compensate, but even to overcome the negative effect of a high dependency ratio combined with high life expectancy. In any case, a functional private pension system would be able to allow for the implementation of reform measures for the public pensions system - reforms designed to increase sustainability - without any costs in terms of adequacy. Therefore, by increasing the income of pensioners, private pensions could reconcile the two major objectives of the EU, i.e. "adequate pensions" and "sustainable pensions".

Chapter 4 deals with the characteristic aspects of the Romanian private pensions market. This analysis considers the market trends and features at EU level, striving to embed the analysis of the Romanian reforms in the field of private pensions the broader European framework. The chapter explores the legal basis and the legislative reforms in the field of private pensions. Its main objective is to provide an accurate picture of the current state of mandatory and voluntary pension schemes in Romania. Therefore, the chapter offers an analysis of such relevant factors as funds market shares, different contribution levels, the average fund unit values or the contents of the investment portfolios.

Among the main conclusions we mention that the number of participants in private pension schemes is on the rise, as pillar II included 5378995 individual contributors in August 2011, and pillar III cumulating 246 660 individual contributors at the same time. The total value of net assets of pillar II was 5.6 bills. RON, while those of pillar III only 0.39 bills. RON. All these values represent steady and solid increases from previous years, and the attractiveness of private pensions as a source of capital. Thus, the net assets managed by the private pension funds are currently estimated to represent 1.35% of Romania's GDP.

At the end of the paper (Chapter 5 and 6) a structured program for necessary and possible changes is drawn up for rendering the pension system from Romania efficient, by stimulating the development of the private insurance system, as an essential component for supplementing incomes after retirement. The approach to the efficiency improvement of the national pension system is integrative, on one hand, at the level of promoting labour market reform (also) by active ageing and, on the other hand, by sustaining performance (job productivity and not only) by improving/updating knowledge and competence during the entire active life.

4. Challenges to an effective performance and innovative pension system, equitable for present and future generations

According to the analysis of the state, efficiency and sustainability prospects of the national pension systems within EU-27, the following general conclusions may be drawn:

- Different pension systems, based on diverse social models face **similar challenges** to the components' sustainability (of each fund or type of fund) and to the adequacy of the system structure and of the operational or projected pension's fund architecture with the current and future needs for ensuring incomes in old-age.
- Even though in the last two decades the pension systems were substantially reformed, the three-pillar structure was maintained and included: a mandatory public system, an occupational component and private saving plans. The importance and size of each pillar is different, more or less in accordance with the principles of social solidarity and intra- and intergenerational equity. The trend is towards **multiplying the pension insurance sources**.
- The public pillar, in general within the PAYG system, is associated with minimum pension arrangements for avoiding old-age poverty. This pillar is, as a rule, mandatory and in the last years, part of it was developed according to the capitalisation system (funded pension schemes) in 1/3 of the EU-27 member countries.
- The occupational pensions, mandatory and/or voluntary, were developed according to more advantageous schemes and promoted higher transfer rates than the public pillar. In some countries this pillar is not (yet) operational; in others, it is still under construction (e.g. Romania).
- Pillar III is represented by the private pension schemes which are, in most cases, voluntary and based on the savings account, as their development is encouraged by fiscal deductions. In some countries, like Romania (also Hungary until 2011), pillar III is built by partial transfer of contributions from pillar I and these schemes are mandatory for entrants in the labour market.
- The main challenge is still ageing and the increasing economic dependency rate (individuals aged 65+ related to those aged 15 to 64 years). That is why pension funds generate deficits in the public component and why the importance of private, occupational and individual pension increases.
- Labour force and individuals' mobility within the EU area generate problems related to pension portability, to the possible participation in several funds/systems and to aggregated pension benefits, as well as to financial institutions that manage transnational pension funds.
- The costs of pensions will increase, since the financial crisis has proved the volatility of the financial market and further the vulnerability of the pension schemes. The increase in average life expectancy (implicitly the number of years spent on retirement) and the management of financial market risks add to the costs of the system, diminishing the level of expected incomes. As a protection measure for the funds, **the contribution period increases (implicitly so does the retirement age)**, the transfer

rate diminishes, and, at individual level, the active life period is extended, by without aggregating or not the pension with labour earnings.

- The shift is made from preponderance of funds based on DB to **DC and more recently to NDC**, which take into account the GDP and life expectancy increase on determining expected benefits. The risk is higher, yet it can be minimised by distributing it to several sources of building up the pension⁷.

The reform measures for the pension systems in the last years associated/combined solutions that once were alternatives, i.e. PAYG capitalisation, public-private, mandatory-voluntary and thus combined, hybrid systems emerged. The viability on medium term and the current form of the early retirement system and of the minimum pension are questioned, and new forms and alternative solutions appeared.

The generous public systems based on social solidarity erode the safety of incomes, both of current beneficiary generations, and of the contributing ones, **the active insurance systems proving to be potentially more sustainable by active employment-ageing, and personalising the savings schemes for old-age on criteria of differentiated contribution potential and dissimilar consumption needs.** The permanent link between the labour market and the old-age benefit systems can be achieved only by complementary measures of conditioning the contribution history and the labour market exit model (gradually). For instance, active ageing leads to decreasing pension expenditures (in the case of Austria, for instance, an additional year of work for pensionable persons diminishes pension expenditures by 2.4-3%, 2010⁸).

A still unsolved problem but highlighted particularly by the crisis is the **risk spread/distribution between the pension pillars, between state and individuals, between current and future generations.** Any system has both benefits and losses, yet it is important to improve the association between the pillars so as to minimise costs and risks, thus being able to manage expected benefits. Any individual needs sure incomes at old age and the insurance system must provide coverage also for those who are not working but might have incomes to contribute to the insurance system. Banks and investment or insurance companies manage earnings and savings for pensions, but the problem is to make the old-age insurance systems more attractive and safe. Management guarantees and transparency could contribute to increasing the voluntary participation in the system.

⁷ “Fortunately, the crisis came at a time when DC provision was less important than it will be” in future. People with DC provision who are some way from retirement may have time for investment falls to recover at least partially. For people who are close to retirement the impact can be real, leading to less affluent, or possibly delayed, retirement.” European Commission, 2010 - the Joint Report on Social Protection and Social Inclusion, Supporting Documents, <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=757&langId=en> p 128

⁸ http://www.iza.org/en/webcontent/publications/reports/report_pdfs/iza_report_42.pdf p. 12

5. Milestones for (re)building the Romanian pension system and developing the supplementary insurance culture

The multi-criteria analysis of the Romanian pension system and, in particular, the construction, perspectives and complementarity of the private components in the structure of the national pension system led to **two policy scenarios**. Additionally, the recent developments in the financial markets were taken into account, along with the experience and problems of the pension systems in other EU Member States, as well as the general orientations regarding the independent/separate sustainability of the funds on long term in the demographic context and of developing the post-crisis business environment. The two proposed alternatives for improving the pension system in Romania are:

- **S1 - “Soft “or “continuity” variant**, based on the current stage of the system reform and development; we propose a set of adjustments that will modernise and render the system efficient, making it the more attractive for potential contributors;

- **S2 - The “radical” or ‘innovative consistent and immediate change’ variant**, based on a sound culture of savings for old age as an “active” source for ensuring necessary incomes for third-age individuals.

It is obvious that now the pension system in Romania is in a state of acute crisis: it is partially developed and imbalanced by components, unable to perform but causing adverse effects on the general construction of social protection and assistance for the elderly, strongly eroded and with increasing deficits due to the effective decrease in the mass of contributors and to low cashing yields. Having a weak public pillar (and a chronic deficit on increase), a private mandatory pillar still in the early stage, and a low propensity of the beneficiaries for voluntary insurance, the current system does not ensure adequate/comfortable incomes at old age but by exception, and the prospects are discouraging, with earnings-pension transfer rates on decrease and high risks of poverty and social exclusion. Even though the average number of pension years is much lower than the EU average, the economic dependency rate deteriorates much quicker due to low fertility rate, to labour mobility outside the national borders, and of informal employment.

Not intending to provide a comprehensive definition of the two scenario variants mentioned above, we briefly present some defining aspects, as follows: a) general framework of the suggested model; b) macroeconomic implications and balance aspects and quantitative and qualitative determinations for ensuring sustainability; c) demographic and behavioural conditionings on the labour market; d) relevant aspects of the pension funds market; e) main requirements for implementation. In this context we consider the necessity of continuing the multi-pillar pension insurance system, with a component – the public one,

more fragile, which is supported by the national social model and preserves the (“redefined”) position on medium term of the states in the process of management/administration.

*We consider as opportune and beneficial for the sustainability of the national pension system a new approach to the stakeholders on the market who are relevant for the pension system in Romania by assuming the responsibilities generating social equity, economic and social ethic. The architecture of the old-age integrated insurance system (pensions, medical and social assistance, active ageing) still is an aim at national level supported by the modernisation coordinates agreed at the EU level. The emphasis should be laid on active insurance by employment and incomes that would allow not only for avoiding the poverty risk, but also for financing complementary, private insurance. The sustainability of the pensions system depends not only on coherence and efficiency of the system, but also on developing a national capital market based on pension funds that would support employment by economic growth and internal market. **The complementarity of the public pension with other income categories – from private pensions and/or active ageing – is a fundamental constant/constraint of the sustainable construction of an effective system of old-age insurance, attractive as regards benefits and financially sustainable.***

The reform of the pensions system and the sustainability of the private pension funds are in charge of the state, of the business environment, and of the civil society alike, and the correct and efficient construction and implementation exceeds political and group interests, and aims at the medium and long time horizon for maturity in operation, for efficiency under conditions of equity and economic and social ethic, both intra- and intergenerational.

We need to ensure that pensions do the job intended of providing maximum support to current and future pensioners, including vulnerable groups .(Jose Manuel Barroso, GREEN PAPER, Towards adequate, sustainable and safe European pension systems 2010).

To raise the awareness of the European citizens about pensions, 2012 was declared “The European Year of Active Ageing and Intergenerational Solidarity”.

Introduction

The current model of demographic ageing shall increase the demand for third-age specific services under the conditions in which the active population cohort that replaces the retiring people diminishes due to low birth rates. The increase of the life expectancy rate extends the average period of receiving pension, even if active ageing is encouraged due to the allowance of cumulating pension and wage. The economic-financial crisis diminishes the mass of contributors to pension and health systems by increasing unemployment and shrinking of the business environment and lowers the capacity of the state budget to feed deficits from social funds, implicitly from the public pension fund. On the other hand, the wage decrease and the status of unemployed reduce the participation in private system of pensions due to financial restrictions. Additionally, youths who are disadvantaged on the labour market because of lacking experience prefer jobs through informal employment, thus giving up the pension and health insurance. Finally, the low level of labour incomes and the lack of culture in building up safety for old age through private insurance systems diminish the contributors' mass to private capitalisation systems that are safer as regards the amounts to be reimbursed and the instalment scheme for received private pensions. Hence, the need for a national strategy becomes increasingly obvious for stimulating the development of private pensions, as an alternative to the deficiencies of the first public pillar, based on the PAYG system. The state bears with growing difficulties the rising costs of the public private system, and the increase in the ratio of the number of pensioners to the number of employees (and contributors, in their entirety) will affect the macroeconomic balances.

Nowadays, more and more often the financial sustainability of a multi-tiered pension system with an increasingly weaker public component is questioned. The perspective of a growing number of pension beneficiaries and length of the average period for paying pensions, associated with the demographic transition have turned the organisation and functioning of the pension systems into a

challenge for the majority of the member states, including the more developed ones from the economic viewpoint and with a long-standing tradition of social protection systems. The solution recommended by the Joint Employment Report, 2011 is difficult to implement particularly in the EU New Member States, due to the complexity of the associated measures required: restoring the public finance system and the social protection one by ensuring on medium term the sustainability and adequacy of models by combining efficacy, efficiency and ethics, which means first continuing to increase the contributors' base by growing employment and ensuring a sustainable social protection system⁹.

Romania, together with the other EU New Member States, continues the series of transition and accession reforms, associated in the last years with measures for overcoming the crisis and reviving the social security system. These all are developed in the context of challenges generated by the increase in the life expectancy, decrease in the fertility rate and high migration level, particularly among the active population. The measures of economic recovery might be associated with a flexible system of participation or with a diminution in social contributions, associated either with an expansion of contributors' base or with the restructuring of the contribution schemes, and the development of public-private partnerships.

As presented in the terms of reference, the general objective of the study is to **promote in Romania a coherent strategy of social policy, able to face the challenges of a sustainable social safety system adjusted to the predictable demo-economic trends.** In particular, the study aims to define some social policy elements, especially regarding the **strengthening of the pension system, the development of the component of private pensions in accordance consensus with the EU's concerns and corresponding to best practices in the field.**

The study presents the contents and recent development of social policies within the EU and analyses the main trends in the pensions system and formulates pros and cons for various progress options from the perspective of the needs and possibilities of Romania. The study highlights, by conclusions and recommendations, possible developments in the pension system in Romania consistent the foreseeable evolution under conditions of increased sustainability and competitiveness.

The paper pays special attention to the following aspects: a) the reform of the public pension system in the Member States in response to recent demographic changes (retirement age, contributions, fiscal treatment, fiscal pressure,

⁹ Joint Employment Report, 2011, Council of the European Union, March 2011, 7396/11, EPSCO. Measures are supported to allow for active and sound ageing, diminishing anticipated retirement schemes, increasing the retirement age and extending the professional career by developing direct links between paid contributions and pensions.

dependency ratio, replacement rate, coverage degree, pension calculation); b) guaranteed minimum pension as a measure for the social protection of vulnerable persons (eligibility, pension calculation, amount); c) the private pension schemes in the Member States for supplementing the pension from the public system (types of scheme, participants, contributions, investment, service payment, calculation methods, monitoring and control methods, guarantees). In particular, the following are highlighted: the recent measures adopted at European level in the social field to cope with the impact of population ageing (reform elements that triggered/shall generate an improvement of public finance sustainability, and ensuring an adequate income to the population); effects of current social policies on the future functioning of the social protection systems from the perspective of medium - and long - term sustainability of the public and private old age insurance systems; measures for reducing demographic risks (ageing and labour mobility); private pension schemes, characteristics, fiscal treatment (taxes, duties on contributions, benefits, applicable fiscal deductions etc.), as well as other elements like provided guarantees, applicable techniques and procedures etc. All these elements are analysed from the perspective of macroeconomic balances and intra- and intergenerational equity, in the context of reconsidering the role of the business environment in supporting and promoting a mixed old-age insurance system (public-compulsory, occupational and private). It points out the active role of employment and fiscal system in developing private pensions, which by generated funds invested at national level, can support both individual participation to optional systems by employment and development of the entire pension system by funding local economic development.

The work also presents a complex analysis of the available data on potential and impact, starting from macro-balances, as regards of the assets and the GDP share in specific funds, the analysis of risk/solvency indicators used by the various private pension systems, the evolution and changes caused by the financial crisis. It includes a comparative presentation of the potential and resources, and an analysis of the long-term dynamics and changes during the crisis period with respect to contributions, participants and beneficiaries by specific attributes, incomes at retirement (transfer/replacement rate and total pension from the public and private systems: minimum pension, public pillar pension, private pension, the minimum and optimum ratio against the average income before retirement. Finally, in order to ensure the functionality of the system an inventory of the control activity and possible sanctions is presented.

The study analyses and estimates the stage of application of various components of the pension system reform in Romania. Considering the positive elements and the identified deficiencies at national, regional or micro-economic level, **the study proposes a succession of stages and steps that should be taken for adopting**

necessary measures, implementing and strengthening the pension system. The issues regarding the recovery of the public pension system and its medium- and long-term sustainability thereof in Romania are reviewed from the perspective of specific needs and changes in the European private pension systems following the financial crisis. The institutional framework, the social accountability of companies, the role of social dialogue and cooperation between the main active forces of the society are highlighted and analysed.

The study is approached on a multidisciplinary, legal and socio-economic basis and uses modern, selective statistical-mathematical tools based on the multidimensional analysis of available information, emphasising the importance of determining the effects/impact on short, medium, and long term as support for substantiating the sustainability of suggestions and recommendations for Romania.

The study, in its structure, begins with an analysis of the legislative, institutional and political systems in the pension field within the EU Member States with an emphasis on the reforms initiated during the crisis period. The main adjustment/influence factors are considered: population ageing, labour mobility, extension of active life, reform of the public system, associated restrictions caused by the budgetary stability and the fiscal system, the structure of the pension system and the associated financial market, as well as national reform and stability programmes initiated for the period up to 2014. The study takes into account the recent developments at the legislative and institutional EU level, and the fact that deepening the process of European integration influences and “shapes” the national social insurance systems, and implicitly the pension system, by modifying the perspectives on inclusive ageing, by ensuring health and incomes, for a comfortable living of third-age individuals. Healthy ageing and a policy for supporting active life extension lead to later retirement and higher incomes at old age.

The issues, features and policy regarding the pension system reform in Romania as regards the sustainability of social policies are considered at all questionable levels of analysis/diagnosis. At the end of the study a structured programme is outlined for necessary and possible changes in order to render the pension system efficient in Romania, by stimulating the development of the private insurance system, as an essential component for supplementing incomes after pensioning. The approach to the efficiency of the national pension system is integrative, on one hand, with the level of promoting labour market reform (also) by active ageing, and, on the other hand, with supporting performance (productivity at the work place, and not only) by improving/updating knowledge and competences, during the entire active life. The main conclusions resulting from our analysis in the study focus on two large levels:

- a) The reform of the pension system as an integrative part of the policy of macroeconomic, fiscal, financial equilibrium, that of the system of social policies within the new context of economic re-launch by promoting active social inclusion;
- b) The reform of the private pension system as a viable support of complementarity for incomes of inactive elderly persons in a complex approach: principles, contributiveness, construction, specific financial market, benefits etc..

The analyses allow for a series of conclusions regarding the state and perspectives of the pension system, in particular of the private ones, among which the most significant are:

- the population ageing continues, at various rates by countries: the elderly live longer, and expect a healthier life, yet the number of children per family, on average, is on the decline. EU member countries are in the last stage of demographic transition¹⁰. Among the countries with the highest share of individuals aged 65 and over in the world, next to Japan, (ranked the first, 23.2%) are EU countries, such as: Germany 20.7%, Italy 20.2%, Greece 18.9%, Sweden 18.5%, Portugal 17.9%, Bulgaria 17.7%, Austria 17.6%, Finland 17.5%, and Latvia 17.4%. Romania reaches 15%, against the EU average of 17%;
- the average replacement rate of generations is 1.3 in Romania and 1.6 in the EU on average (2.5 at world level), and the natural increase and net migration rate have negative values (positive at EU level), which will affect the capacity of economic support to the older generations;
- the deterioration on medium and long term of the economic dependence rate has generated, in most of EU Member States, in-depth reforms of the national pension system aimed to ensure the sustainability of public schemes, minimum incomes for the elderly and private systems, in particular in transition countries. Romania lags behind as regards the public system reform and the implementation of private pensions, the deficit of the PAYG pillar being worsened by the lack of supportive social assistance schemes for the elderly (decent minimum incomes, particularised/adequate medical assistance and adequate minimum incomes);
- the economic crisis deepens and multiplies the problems of sustainability, intra- and inter-generational and increases the imbalances of the applied systems, increasing the risk of dependence of the pension income rather on developments external to the system (economic growth, labour market and financial market dynamics) than on the internal ones (transfer rate, contribution period etc.);

¹⁰ PRB 2011- World Population Datasheet. The World at 7 billion, www.prb.org.

- innovative measures are necessary for improving the system; some are temporary/permanently unfavourable to the beneficiaries (diminishing/freezing pensions in payment, transfer rates on the decrease, linking the pension level to the inflation dynamics and not to the development of the average incomes, the need for private optional insurance for supplements in view of decent incomes, in particular for young contributors etc.);
- at the same time, it is necessary to develop a flexible, socially equitable and financially sustainable mechanism that considers the adequacy of the old-age insurance system to the stages of the economic cycle, for stimulating employment and participation both of employers and employees in complementary insurance systems (occupational and private pensions); the temporary diminution of compulsory contributions of the employers for employment in high-risk jobs (youths, women returning to work, elderly workers, low-skilled personnel) and stimulating complementary individual insurance in the private system, increasing old-age insurance portability for employment mobility outside the country etc..

The multi-criteria analysis of the pension system in Romania and in particular the construction, perspectives, and complementarity of private components within the national pension system structure have led to two policy scenarios in the field, one for continuation with emphasis on the qualitative development while of finalising the system construction with consistent and sustainable adjustments of the current construction, and increasing transparency, and another radical one for changing the culture of old-age insurance, by presenting the associated effects on sustainability, rethinking social intra- and intergenerational accountability and promoting public-private partnership.

We consider as opportune and beneficial for the viability of the national pension system a new approach to the actors on the market who are responsible for the pension system in Romania by assuming the responsibilities generating social equity, economic and social equity. The architecture of the old-age integrated insurance system (pensions, medical and social assistance, active ageing) remains an aim at national level supported by the modernisation coordinates agreed at the EU level. The emphasis should be laid on active insurance by employment and incomes that allow not only for avoiding the poverty risk, but also for financing complementary, private insurance. The sustainability of the pension system depends not only on coherent and efficient construction of the system, but also on the development of a national capital market based on pension funds, able to support employment by economic growth and internal market. The complementarity of the public pension with other income categories – from private pensions and/or active ageing – remains a fundamental constant/restriction of the sustainable construction of a well performing system of old-age insurance, attractive as benefits and financially sustainable.

*

* *

The main beneficiaries of this study are experts in the field, from the research and academic environment, but also from central public administration institutions, among which we mention the Ministry of Labour, Family and Social Protection, the Ministry of Public Finance, the Department for European Affairs, as well as other public institutions or representatives of the civil society or of the employers' and trade unions' organisations (specialised institutions such as the Commission for Supervising the Private Pension System, the National House for Pensions and Other Social Insurance Rights, expert commissions of Parliament, tripartite consultative institutions – the Economic and Social Council etc.). We hope that the recommendations proposed by the study shall turn into measures of social policy that support a viable, effective, coherent system balanced in its structure by components/pillars and at financial level in order to provide adequate incomes to the beneficiaries: decent pensions and cashing stability.

Chapter 1. The general economic-social context of reforming the private pension systems

Several EU member countries are involved in large-scale actions of reforming the pension systems both in response to the increase in the number of elderly population, and implicitly of associated social expenditures, and also for stimulating the extension of active life. The increase in the standard retirement age and its correlation with life expectancy constitute priorities of changing the methodology of pension computation. The reformed policies in the field of pensions pursue also to restrict accessibility and diminish early-age retirement schemes as well as to stimulate the employability of individuals aged 50 and over.

The impact of the financial crisis on private pensions and financial restrictions of the state have strengthened the necessity of developing sustainable, combined/multi-tiered pension systems, creating financial balance for each component, as well as assuring medium and long term individual sustainability. Additionally, in many world countries, assuring decent incomes from pensions turned into an actual challenge, as the weaknesses of the public system determined the rethinking of the association scheme for various types of pensions for assuring a total comfortable/decent income (EC, 2011)¹¹. Moreover, some EU countries seek to ensure the compatibility of the pension system's structure and the possibility of benefiting from pension under various systems of public or private insurance, irrespective of the type of fund to which the contribution was made and the location of the person at retirement age.

1.1. General context: level of economic development, social model, social protection systems for third-age individuals

The history of developing national pension systems has proved that the main factors that modelled the public system in time and have favoured the development of private systems in complementarity have been mainly the level of economic development and the social model. A developed country from the economic aspect can afford to build up public insurance systems for pensions that promote to a large extent the safety of old-age income, supporting at the legal and institutional level and by adopted policies the participation in the system and the development of complementarity. Private pensions become attractive for supplementing incomes from the public system and are used as an additional

¹¹ Concluding the first European semester of economic policy coordination: Guidance for national policies in 2011-2012, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2011) 400 final, EC, Brussels, 7.6.2011, http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/communication_en.pdf

safety system by persons with decent and/or comfortable incomes. In the case of weak state insurance systems, where the pensions become insufficient and there is no adequate (decent) ceiling of the minimum pension, or where the principle of the minimum social pension is not applied, private pensions are attractive as an alternative to public insurance in particular for persons with incomes above average or high, in general, the other categories of employed population, save for employees, to whom in many countries, the public (compulsory) system of insurance is optional. An attempt has been made in the last years to increase the contribution base by attracting within the system all types of active population, yet the deterioration of the economic dependence ratio leads to the option of aggregating sources of incomes on retirement by broader participation, hence more risky to the private system of old-age insurance.

While the public pillar is mainly based on the PAYG system, the private one, in its constructive variants, is based in principle on capitalisation and preservation of the purchasing power of the saved amounts (contributions) by turning them to account on the market during the period the deposits are made.

If, in the beginning, the private systems were predominantly optional and represented an individual, singular option of a person who entered into direct and immediate relationship with the insurer, in the last decades, as social relationships and social accountability of the companies and of the state as market stakeholders developed, private systems evolved with support from companies or the state: a) occupational pensions related especially to the activity of the social partners, and first of the trade unions and guilds/professional associations; and b) compulsory private pensions with support under various forms from the state, i.e. by fiscal deductions, support systems for fund management, regulation of supervision and guarantee institutions etc. Individual insurances remain, yet they develop and diversify, based on the idea of life insurance (pension insurance in the life insurance system), and are individualised as a specific market of insurance aiming at groups of potential beneficiaries with average and high incomes and a culture of income managing oriented towards the market mechanisms (as a form of risk management and of active participation in the market for generating positive yields of the saved funds).

The multi-tiered system is present in several countries of the world, and the EU promoted the coordination policy (EC, 2004)¹² for insuring financial flows between national funds and for rendering systems efficient.

Population ageing has developed specific systems of insuring elderly persons, based on integrated adequate health services, social assistance focused on the

¹² Regulation (EC) no 883/2004 of the European Parliament and of the Council from 29 April 2004 regarding the coordination of social security systems.

particular needs of the elderly etc. In the field of pension insurance it pursued the *development of individual insurance culture* and the extension of the active life as a direct active measure. At the same time, the increase in the average number of years spent as pensioner has triggered the reconsideration and reform of public systems – the system of contribution and the calculation formulae, the wage-pension transfer rate. In parallel, in response to increasing social responsibility, many countries constituted (and in the last years also Romania) the system of the minimal social pension and the conditions for early retirement pension and invalidity pension were hardened. The deficit in several pension systems due to the diminution in the contributors' base and the extension of the period of paying the old-age pension became permanent and acute in some national systems, and the transfer of balancing funds from the state budget became more difficult, in particular during the crisis period.

Many experts propose the in-depth revision of the multi-tiered pension system, and even the question of their sustainability on medium and long term was raised for the PAYG public system! Is the private pension system the only efficient alternative of old-age insurance for future generations? How shall the issue of ensuring decent living conditions of today's contributors at retirement age be solved? What is the role of the state and what is the individual responsibility? These are few questions to which we try to provide some answering variants, especially from the perspective, proven during the crisis period, of the sustainable growth volatility of national economies and of the state's potential in supporting developed social programmes, no matter if we refer to countries with developed and generous social models (the Scandinavian type), or to the ones with minimal social models (the Anglo-Saxon type) and, on the other hand, as well as of the frailness of transition countries. Moreover, the crisis with its manifestation forms and extended duration (and from the perspective of its return but on other more restrictive and complex coordinates) challenges us to analyse, from the current pension systems' sustainability viewpoint¹³, the survival potential of the present capitalist system (N. Roubini, 2011 on K. Marx's theory of capitalism self-destruction).

1.2. The general pension system: architecture, contents and recent developments in social policies within the EU and Romania

The pension systems of the EU member countries are multi-tiered, combining the PAYG principle of the public pillar with that of capitalisation for the private and occupational pension pillars, either compulsory or optional. Employers, through the social partners, have developed insurance systems with capitalisation

¹³ http://www.realitatea.net/foto_1182141_profetul-crizei-marx-a-avut-dreptate-cu-privire-la-autodistrugerea-capitalismului_875627.html and <http://europe.wsj.com/video/nouriel-roubini-karl-marx-was-right/68EE8F89-EC24-42F8-9B9D-47B510E473B0.html?KEYWORDS=Roubini>

of the occupational pension type as a form of supporting employees and an instrument of stabilising employment, the transfers between these funds being, in general, more difficult. The private pensions market is represented, on one hand, by private funds proper, subject to particular regulations in the field of private pensions, and coordinated/supervised by specific institutions, and, on the other hand, by the life insurance systems of the pension-type, where reimbursement of capitalised sums, under the form of annuities or monthly payments, becomes additional income to pensioners.

Annex 1 presents under the form of country files, the main characteristics of the national pension systems within EU-27. The expenditures on pensions are the most important component of social expenditures, which means that the public pillar is present and remains the basic source of pension-type incomes. With respect to the private pension funds, according to available data on 2010, they are significant in the Netherlands (over 1.3 times of GDP), the United Kingdom (86%), Finland (82%), Denmark and Ireland (about 50% of GDP), modest in Portugal, Spain, Poland, Hungary, Estonia and Slovakia (about 7-16% of GDP) and very low (under 1% of GDP) in France, Romania, Latvia. The analysis of the country files shows thus a very broad variety of the constituents and structures for the pension funds, public and private, largely depending on the social model and the history of insurance, and the degree of state's involvement in the field. Also, a diversity of old-age insurance forms is found as well, and the association to the development level and the social model proves a stronger involvement of the state in countries with a generous social model and an important public pension system. The significance of the public pension system for EU-15 countries decreases on the North-South axis. For transition countries, which are still defining their social models (which are mostly developed under a hybrid form) and that have a lower development level, the public pillar is strong, yet facing high efficiency deficit. The reforms in these countries are mostly in progress, promoting both adjustment by deep reforms of pillar I, and gradual implementation and expansion of the contributors' basis for the pillars II and III.

As at EU level, the pension insurance policies are reoriented by the Green Paper towards "**adequacy, sustainability and safety**", also a **convergence of the systems** is developed in their reformed shapes. The measures of the last years are focused towards *efficiency and balance of funds, by promoting new policies of insurance and integrated assistance services to third-age individuals* (employment for active ageing, adjusted health system, a pension system generating decent pensions, a safety net for disfavoured categories, increasing efficiency and sustainability of each component/pillar etc.).

The main policy measures in the field of pensions in the last years in EU-27 are synthesised in three categories of documents: a) recommendations of the

European Council, specific to each member state; b) working papers for each country elaborated by the Staff of the Commission; and c) national documents, i.e. national programmes of reforms and/or Stability Programmes/Convergence Programmes¹⁴.

For Euro Area¹⁵ it is estimated that from the perspective of population ageing, the reform of pensions and social security systems is not enough for ensuring the long-term financial sustainability, and the Commission requests measures that allow for “**coordinating the pensions reform with the national demographic situation**”. In this context, recommendations are made for diminishing public debt under the threshold of 60%, including the reform of the public pension systems.

At national level, the recommendations and policy measures initiated by governments are varied as impact and severity, with a different potential of adjustment/adequacy of the pension system to specific requirements for ensuring long-term sustainability and correlation with the package of social assistance measures for the third age.

In EU-15 countries the pension systems have a history based on the three pillars, well-defined and with a private component integrated into the system long time ago.

Transition countries developed a public system adjusted/adequate to the market economy, or under the best circumstances, reformed, to which a private system under construction is attached. As a result, the reform of the public system under conditions of economic crisis and budgetary restrictions of various intensities is more important for countries that cannot support themselves by a coherent and efficient private system and face problems related to the general level of incomes and the capacity of the public pension of ensuring adequate incomes at old age. Additionally, these countries have also poorly developed social assistance systems for third-age individuals, still inadequate to current and future circumstances, or which are still under construction and not always with a clearly defined and agreed intergenerational responsibility and/or involvement of the state as a provider of minimal social conditions.

Without performing a detailed analysis of the public pension systems for EU-27, we present some of the current guidelines regarding the PAYG pillar reform, from the viewpoint of its sustainability. Building national multi-tiered models is extensively presented and periodically analysed in EU and OECD documents,

¹⁴ COUNCIL RECOMMENDATION of 12 July 2011 on the implementation of the broad guidelines for the economic policies of the Member States whose currency is the euro (2011/C 217/05), Official Journal of the European Union, C217/15.

¹⁵ http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/recommendations_2011/dts_737_euro_en.pdf

and we consider it is important that the paper presents the adjustments triggered by the convergence of the systems and by the ones associated with the financial crisis, with emphasis on the development, performance and prospects for the private pension systems, as a constant for a well-performing system, based on the complementarity between individual's responsibility and that of the society for decent, active and comfortable ageing as regards incomes and the quality of life.

The reforms of the public pension systems during the last years highlight that *ageing is a major influence factor for financial sustainability of the national insurance and social assistance systems, with long-term effects*. Associated with "classical" ageing (low birth-rate, increase in average life expectancy) in some new member states, such Romania, labour mobility on medium and long term and the change of its largest part into emigration, increases labour force ageing and diminishes the participation in insurance systems (due to the low portability of pensions). To these one may add also the specific effects generated by the crisis that have put pressure on decreasing social expenditures, in reverse trend as against the demand generated by ageing. The reform of the pension systems by restricting access, increasing the contribution period, the retirement age etc., under conditions of diminishing labour incomes, which are the backbone of constituting social funds and budgetary sources of the state for social assistance, generates reverse effects and intergenerational pressures, imbalances on the labour market, diminution in replacement flows of contributors' basis and, finally, decrease of required financial resources. A comparative analysis of demographic ageing highlights the following aspects:

- public pensions represent the most important component of social costs, with an increasing trend, mainly due to a growing number of beneficiaries, and they are followed by health expenditures;
- the ageing dynamics differs by countries and the increase estimated is up to 15.3 pp of GDP in Luxembourg. In Romania the estimated increase is 7.4 pp, which means almost doubling the expenditures on pensions, and places the country into the group of countries with a high pressure on budgetary expenditures on pensions;
- a ranking by pensions' pressure on budgetary costs places Romania in the 17th position by the 2010 level of pension expenditures in GDP, next to Malta and Luxembourg and in the 5th position by the expected increase, after Luxembourg, Cyprus, Greece and Slovenia; as compared with the European average, the share of pensions in GDP in Romania is 8.4%, below to the European average of 10.2% and by 5.6 pp lower than in Italy, a country with the highest share and by 3.3 pp over the minimum European value recorded in Latvia. But, this relative ranking hides significant differences in policies and, particularly, in performance of the public pension funds.

Table 1. Increase in costs associated with demographic ageing within the EU

% GDP	Pensions		Health Care		Long-term Care		Unemployment		Total	
	2010	Change 2010-2060	2010	Change 2010-2060	2010	Change 2010-2060	2010	Change 2010-2060	2010	Change 2010-2060
RO	8.4	7.4	3.6	1.3	0	0	2.7	-0.2	14.7	8.5
EU	10.2	2.3	6.8	1.4	1.3	1.1	4.9	-0.2	23.2	4.6
Italy	14.0	-0.4	5.9	1.0	1.7	1.2	4.3	-0.2	26.0	1.6
France	13.5	0.6	8.2	1.1	1.5	0.7	5.8	-0.2	29.0	2.2
Austria	12.7	1.0	6.6	1.4	1.3	1.2	5.2	-0.2	25.7	3.3
Portugal	11.9	1.5	7.3	1.8	0.1	0.1	5.6	-0.4	24.9	2.9
Greece	11.6	12.5	5.1	1.3	1.5	2.1	3.8	0.1	21.9	16.0
Poland	10.8	-2.1	4.1	0.8	0.4	0.7	3.8	-0.6	19.1	-1.1
Finland	10.7	2.6	5.6	0.8	1.9	2.5	6.4	0.0	24.7	5.9
Hungary	10.5	0.6	5.8	1.3	0.3	0.4	4.5	-0.3	21.0	2.0
Belgium	10.3	4.5	7.7	1.1	1.5	1.3	7.3	-0.3	26.8	6.6
Germany	10.2	2.5	7.6	1.6	1.0	1.4	4.6	-0.4	23.3	5.1
Slovenia	10.1	8.5	6.8	1.7	1.2	1.7	5.1	0.7	23.1	12.7
Sweden	9.6	-0.2	7.3	0.7	3.5	2.2	6.6	0.0	27.1	2.7
Denmark	9.4	-0.2	6.0	0.9	1.8	1.5	8.0	0.1	25.2	2.2
Bulgaria	9.1	2.2	4.8	0.6	0.2	0.2	3.0	0.2	17.1	3.2
Spain	8.9	6.2	5.6	1.6	0.7	0.7	4.8	-0.2	20.0	8.3
Luxembourg	8.6	15.3	5.9	1.1	1.4	2.0	4.0	-0.3	19.9	18.2
Malta	8.3	5.1	4.9	3.1	1.0	1.6	5.0	-0.7	19.2	9.2
Czech R.	7.1	4.0	6.4	2.0	0.2	0.4	3.3	0.0	17.0	6.3
Cyprus	6.9	10.8	2.8	0.6	0.0	0.0	5.8	-0.6	15.5	10.7
United Kingdom	6.7	2.5	7.6	1.8	0.8	0.5	4.0	0.0	19.2	4.8
Slovakia	6.6	3.6	5.2	2.1	0.2	0.4	2.9	-0.6	14.9	5.5
Netherlands	6.5	4.0	4.9	0.9	3.5	4.6	5.6	-0.2	20.5	9.4
Lithuania	6.5	4.9	4.6	1.0	0.5	0.6	3.5	-0.4	15.1	6.0
Estonia	6.4	-1.6	5.1	1.1	0.1	0.1	3.2	0.3	14.8	-0.1
Ireland	5.5	5.9	5.9	1.7	0.9	1.3	5.3	-0.2	17.5	8.7
Latvia	5.1	0.0	3.5	0.5	0.4	0.5	3.3	0.3	12.3	1.3

Source: Belgian Stability Programme (2011-2014), p. 55.

In fact, it is considered that active ageing represents a sustainable solution for counteracting both the effects of demographic ageing and of the crisis; the reforms of pension systems have in most of the member states three general coordinates: *increasing the legal retirement age, diminishing access to early-retirement schemes and diminishing implicit taxation for supporting continued activity for the elderly* (Regional Economic Outlook: Europe, Oct. 2011, FMI).

A brief synthesis of EC recommendations of 12 July 2011 regarding the reform of the pension systems includes the following main measures and recommends their implementation: *limiting access to early retirement and special schemes; extending the contribution period, and increasing the retirement age (with gender*

uniformity, establishing relationships between benefits and actual demographic and economic conditions, stimulating employment as alternative or in complementarity, stimulating optional/private insurance etc.

Table 2. *Measures for ensuring the sustainability of pension systems and increasing the effective retirement age*

Measures	Countries
Limiting access to early retirement schemes	AT (for persons with long insurance periods), BE, BG, DK (reform of very early retirement schemes VERP), LU, MT, FR
Revision of the accelerated pension system for public officers, diminishing pension by 10% for newly entered into the system and indexing pensions with inflation.	IE
Diminishing pensions	PT
Low taxes on pensions	SE
Changes in the pension indexing system	RO, SK
Limited access to invalidity pensions	AT
Increasing the standard retirement age	AT, BE, BG, IE, LU, MT, NL, PL, RO, ES, UK (from 65 la 66), FR (from 65 to 67)
Harmonising/equalising the retirement age for women and men	AT, RO
Establishing a relationship between the standard retirement age and the development of life expectancy at birth	BE, CY, CZ, FI, LU, MT, NL, PL, RO, SK, ES,
Determining a strict relationship between benefits and contributions	EL, RO
Increasing the standard contribution period	BG, CY, RO, ES
Promoting attractive participation schemes for a wider contribution to the system	CZ
Maintaining low rates for the pension funds' administrative costs and ensuring transparency	CZ
Policies for stimulating employment for the elderly	BG, DK („flex-job” system), LT, MT
Measures for preventing increasing poverty risks for the elderly	CY
Measures for ensuring the sustainability of the public pillar	CZ, FR, EL, IE, LU, NL, RO, SK, SI, UK, FR (balance in 2018)

Measures for stimulating participation in private insurance and savings systems for old-age	CZ, MT
Eliminating the private pension feeding and transferring already accumulated amounts to pillar I PAYG	HU
Diminishing transfers to private pensions (temporary)	IE, LV

Source: Selection based on 2011 Report on Public Finances in EMU, European Economy 3/2011, EC, Directorate General for Economic and Financial Affairs.

The majority of measures recommended or assumed by governments aims at **in-depth and radical long-term/final changes** that imply the calculation methodology or the access conditions to various forms of pensions. Other measures consider short-time periods and do not change the construction of the system, only its enforcement. From the latter category we mention the measures taken and/or foreseen by Portugal: progressive diminution in pensions higher than 1500 Euro, in 2011, suspending indexation and freezing pensions in 2012 (save for the **lower** ones)¹⁶.

For some countries no concrete measures are stipulated for reforming or restrictions regarding the management of the pension funds, but indirect measures are recommended for stimulating the participation in private systems, among others, by diminishing compulsory social contributions to various funds (in a neutral budgetary manner). Among these countries, we mention EE, FR ('niches fiscales'), DE.

The reforms were accompanied in some cases by the (re)construction/development of the institutional system, like in France, where a public body "Comité de pilotage des régimes de retraite", was created which presents some yearly analyses on the pension accounts and makes proposals for adjusting policies in the field.

The EU recommendations consider also particular measures, depending on the possibilities of each state and on the construction of the national pension system, for ensuring the separate sustainability of each pension pillar. To this end, the measures taken by the member states were extremely different:

- In Hungary: eliminating the compulsory private pillar and fund transfer back to the public pillar;
- Greece: a new reform of the pension system in 2012, after a recent one in 2010 for ensuring the sustainability of the state pillar. The reform includes legislative measures for both public and private pensions based on the analysis of the National Actuarial Authority and considers, among

¹⁶ Portugal: Memorandum of understanding on specific economic policy conditionality, 3 May 2011, http://www.ste.pt/actualidade/2011/05/memorandotroika_04-05-2011.pdf.

others, the auxiliary funds of pension and the welfare funds: diminishing the number of funds, eliminating deficits and ensuring medium and long term sustainability of secondary schemes by relating contributions to benefits. It is projected to freeze nominal supplemental pension and adjust the replacement rate for funds with deficit, as well as building a computerised system of individual accounts of pensions¹⁷;

- Ireland: increasing the retirement age for the social welfare pension from 65 to 68 years of age in the interval 2014-28 and implementing a single scheme of pensions for the newly entered into the public system, which will relate the retirement age to the pension level and average career earnings and annual inflation¹⁸;
- Romania: freezing in 2011 the level of transfers to pillar II at the level of 3 per cent, in order to diminish the deficit of the public pillar; for 2012 the intention is to increase the contribution to 3.5%, but this is conditioned by the economic growth prospects and the finding of financial sources for covering the deficit of the PAYG system. At the same time, the passing of the legislation for implementing the pillar of occupational pensions is postponed.

Some countries, like Latvia, have prepared strategic documents that envisage a general rethinking of the pension system that shall be implemented as of 2012 and which seeks to ensure the long-term sustainability of the three pension pillars. The intention is, as the economic situation is recovering, to return to the contribution to pillar II of 6% from the gross wage up to 2013. In a similar manner the pension system of Latvia is reformed, the secondary legislation undergoing approval procedures, in parallel with fiscal measures for maintaining individuals of retirement age on the labour market (eliminating fiscal instruments to restrict the retirement age persons' stay on the labour market).

1.3. Private pensions – Their role in building the pension system of transition countries

The social model, on one hand, and the culture of savings, on the other hand, determines the role and place of private pensions in each country, and their capacity of satisfactorily supplementing old-age incomes is related to the development level, the average level of incomes as compared to the poverty threshold and the consumption model.

¹⁷ IMF, Greece: Letter of Intent, Memorandum of Economic and Financial Policies, and Technical Memorandum of Understanding, 28 February 2011, <http://www.imf.org/external/np/loi/2011/grc/022811.pdf>

¹⁸ EC, Memorandum of Understanding between the EU and Ireland, Brussels 20.5.2011 SEC(2011) XXX final, <http://www.finance.gov.ie/documents/publications/other/2011/moumay2011.pdf>.

The PAYG system is the backbone of the pension system of most European countries. Several countries have supplemented statutory pensions with a pillar based on defined contributions, in many cases managed within a private system by specialised financial institutions. Other states have in place of or complementarily an occupational and individual system. In some cases, the occupational systems are PAYG-type by book reserves made by the employer, or by schemes managed by pension or insurance funds (group insurance contracts). Individual pensions are based on individual contracts signed with the private pensions provider – in general an insurance company or a private pension fund. Individual contributions are accumulated and invested, and the final amounts form the basis of the individual pension. The participation in the occupational and individual pension schemes may be compulsory or voluntary, and in some countries it is used as an alternative to the compulsory pension schemes.

If we would analyse the importance of private pensions, we must consider a series of elements, such as:

- current level of development of private pensions and their history;
- population participation in systems of life insurance of pension type and their share as against all private pensions;
- level and model of compulsory private pensions;
- possibility that the population participate in optional old-age insurance systems and their propensity for using this market instrument as compared with the traditional ones based on bank savings or securities.

The countries of the last integration wave (EU 10+2) are in different stages of implementing the multi-pillar system, the most advanced ones being Hungary, the Czech Republic, and Poland. The reform is delayed in Lithuania, Slovakia and Romania for pillar II (compulsory private pensions), and optional private pensions were enforced as of 2004 in Lithuania and are still under implementation in Romania.

Table 3. *Development of non-PAYG components in EU transition countries*

Country	Pillar II Compulsory Pensions	Pillar III Optional Pensions
Hungary	1998	1994
Czech Republic	unavailable	1994
Poland	1999	1999
Slovenia	2000	2000
Latvia	2001	1998
Bulgaria	2002	1994

Country	Pillar II Compulsory Pensions	Pillar III Optional Pensions
Estonia	2002	1998
Croatia	2002	2002
Lithuania	2004	2004
Slovakia	2005	1997
Romania	2007	2007

Source: APAPR, <http://www.aparp.ro>

A multi-tiered system in which the **emphasis shifts towards private pensions** as solutions for long-term performance of old-age insurances is not a new orientation (OECD 1992, IMF 1997) and begins with two considerations: the limits of the Bismarck model and the relationship between contributions and benefits at individual level. The diversity of models and the development degree of industrial relations defined and produced a wide range of occupational funds and a private system that depend on the quality of the social dialogue and the availability of individual incomes. In fact, the existence and performance of the Bismarck-type systems (insurance related to obtained incomes) and of the Beveridge-type (basic/minimum pension for all – social pension) have determined the availability and use of optional and occupational private systems. Yet, the lack of individual optional insurance culture and the low level of economic development associated with low incomes have promoted in transition countries during the last years the implementation of the compulsory private system for those active population cohorts to whom the period remaining for the contribution to the system is relevant as regards “building-up” an adequate supplemental private pension (in Romania, the participation in the private system is compulsory for individuals up to 35 years, and for those aged between 35 and 45 years of age the participation is optional and performance depends on the level of insurance, and for those above 45 years of age the system is irrelevant as regards the resulting pension).

The increase in labour mobility in the last decades, associated with the change in the employment model and the development of open career and the dynamics of creating new jobs generated by the absorption of RDI outcomes and of promoting LLL, on one hand, and the relative rigidity of the transfer between funds, on the other hand, have diminished the interest in occupational pensions, allowing for the development of the optional private old-age insurance.

The main factor supporting or inhibiting the participation in private pensions is represented by the conversion rate between the income on retirement and the total incomes from compulsory old-age insurance systems. Developed countries, such as France, Switzerland, the Netherlands, Sweden, Denmark, Germany, Italy, the United Kingdom have generous insurance schemes, supported by the economic performance, in various combinations of the PAYG pillar with the

occupational one and the promotion of a minimal income of old-age incomes. Others, such as Luxembourg have a strong and surplus PAYG pillar that allows for continuing the policy even under crisis conditions, without restrictions, but only by modernising the system and strengthening sustainability.

The replacement rate of income with public pension (and additionally with the occupational one) is on the decrease, just like as the long-term financial sustainability of the PAYG system, and for this reason at present all states consider private pensions as a complementary alternative (Ebbinghaus B., Gronwald M., 2009)¹⁹. Yet, access to optional private pension is limited by the supplementary financial effort, the associated costs and high risk of final benefits, being less accessible to those with low incomes.

In some transition countries, the private pension system developed as an optional pillar and/or with a compulsory component (Hungary, Romania).

1.4. The pension system in Romania – Characteristics and architecture

The pension system in Romania is a multi-pillar one and, theoretically, includes the following categories of pensions:

- the public pillar, PAYG, initially adopted and reformed in 2000 and 2010, introduces the calculation algorithm of the personal contribution “history”; there is a minimum and standard period of contribution for access to the pension right of the DC type. Currently the system is regulated by Law no. 263/2010 regarding the unitary public pension system;
- the compulsory private pillar, consisting in partial and gradual transfer from total individual contribution to old-age social insurance system (to 6% in 2016) with capitalisation of DC type, compulsory for persons up to 35 years of age in the implementation year, and optional for those aged between 35 and 45 years of age; currently the number of contributors to the system is about 5.5 million persons, and the share of corresponding assets in GDP is 0.5% (Hungary 10%, Poland 14%, Bulgaria 4%) – CSSPP data (Law 411/2004, with subsequent amendments, enforced as of July 2007);
- occupational pension schemes for which the specific legislation is undergoing reviewing/amendment and the implementation of which follows to be realised in the near future, after passing new regulations; in accordance with the Draft Law regarding occupational pensions, the right to propose an occupational pension scheme pertains to the employer, alone or in association with other employers, and by consulting the representatives of the employees. Also, the occupational pension schemes

¹⁹ Ebbinghaus B., Gronwald M., 2009, The Changing Public-Private Pension Mix in Europe: from the Path Dependence to Path Departure, <http://www2.asanet.org/sectionchs/09conf/Ebbinghaus.pdf>

will be supplied by managers. At the same time, the managers collect contributions, invest financial resources of the occupational pension funds, and pay occupational pensions²⁰;

- individual pension schemes, based on life insurance of pension-type supplied by national and international insurance companies, regulated by Law 204/2006 applicable as of June 2006; **Pillar III** is the name given to the system of optional pensions, managed by private companies, a system based on individual accounts and optional adhesion. The contributors to this system number almost 212 thousand persons with a fund under 300 million Lei (2010, CSSPP data). As opposed to “compulsory private pensions” (Pillar II), the legislation for Pillar III does not forbid the participation in optional pensions depending on age, anyone being able to contribute to the system with up to 15% of the monthly gross earned incomes. In order to benefit by an optional pension, the legal conditions require that each contributor should have at least 90 monthly contributions (not necessarily consecutive) to the fund, up to an age of at least 60 years, and a minimum accumulated amount²¹.

In conclusion, in Romania, the current scheme of contribution to the pension system includes three sources for constituting the pension, with the involvement of the state and private national/international market operators. The system develops the voluntary saving side and was reformed for to fit better the profile of the contributor, to be anticipative, stimulative, and allowing for correlating benefits in relation to contribution.

Figure 1. *The scheme of the pension insurance system in Romania, 2011*

System structure	State involvement	Employer's involvement	Individual contribution	Components structure
Pillar I	YES	Compulsory	Compulsory	Employee/ employer contributions
Pillar II Compulsory private pension	YES	compulsory	Compulsory up to 35 years of age Optional – 35- 45 years of age (in 2007)	Contribution transfer of up to 6% of pillar I

²⁰ <http://www.romanalibera.ro/bani-afaceri/economie/legea-pensiilor-ocupationale-in-dezbatere-publica-16077.html>

²¹ <http://www.csspp.ro/pilonul-3>

Pillar III Optional private pension	NO	Optional	Optional	Up to maximum 15% from individual incomes
--	----	----------	----------	--

Source: Based on legislation in force in 2011.

Contributions to the public pension funds increased in the last two decades from 17%²² of the gross income up to 31.3% for normal labour conditions (41.3% for special conditions), borne by the employer in proportion of 20.8% (25.8% – special labour conditions, 30.8% – exceptional labour conditions) and by the employee in proportion of 10.5 % for normal labour conditions (10.5% – special labour conditions, 10.5% – exceptional labour conditions). From the compulsory contribution of each employee that fulfils the conditions and is affiliated to a private pension fund (selected individually or by automated redistribution), in 2011, 3 pp were redistributed to the compulsory private pension fund and other 3.5 pp shall be transferred in 2012.

The optional pension is based on the individual choice and presupposes additional payment. The eligible individuals may contribute to several optional pension funds, provided that the maximum contribution limit imposed by law is not exceeded (Law 204/2006 regarding optional pensions, with subsequent changes and amendments). Moreover, also employers to pillar III may contribute, providing thus for actual benefits for their employees. The contribution to this pillar (pillar III) is stimulated by ensuring through the Fiscal Code the facility of fiscal deductions of employee's and employer's contributions. In 2011, for contributions borne by employers on behalf of their employees, these benefit from the exclusion from the calculation basis of the taxes of the contributions to social insurances (including the insurance contribution for labour accidents and professional diseases), within the deductibility limits established by law, the equivalent in Lei of 400 Euros yearly, for each participant. The employee's own contribution of to Pillar III is considered deductible when calculating the tax on wage earnings to the same limit.

The expenditures on pensions in Romania are lower as share in GDP than in most of the EU member countries. For instance, according to the Eurostat statistics, in 2009 the expenditures on pensions²³ (latest available data) represented 9.4% of GDP, close to those in Luxembourg, yet 3.6 pp lower than the EU-27 average and 6.6 pp lower than in Italy, which recorded the highest value of this indicator.

²² <http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Statistica/Statistici%20lunare/Evolutia%20valorii%20cotelor%20de%20CAS%202011.pdf>

²³ The 'Pensions' aggregate comprises part of periodic cash benefits for disability, old-age, survivors and unemployment functions. It is defined as the sum of the following social benefits: disability pension, early-retirement due to reduced capacity to work, old-age pension, anticipated old-age pension, partial pension, survivors' pension, early-retirement benefit for labour market reasons.

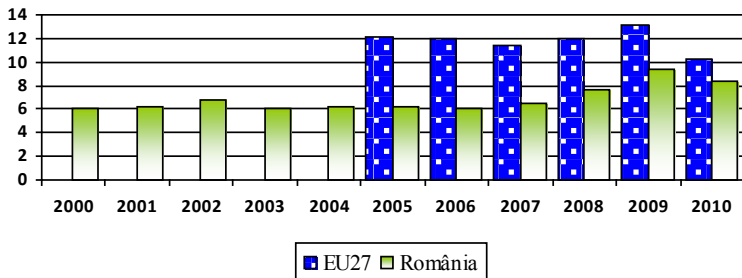
Table 4. Share of expenditures on pensions in GDP of EU-27 countries, in the years 2005, 2008 and 2009 (%)

	2005	2008	2009
EU (27 countries)	12.15	12.05	13.07
Norway	7.97	7.64	8.79
Bulgaria	7.57	7.02	8.80
Romania	6.19	7.61	9.41
Luxembourg	9.57	8.30	9.45
Spain	:	9.26	10.10
Slovenia	10.33	9.63	10.89
Denmark	10.99	11.08	12.06
Belgium	11.16	11.32	12.14
Sweden (2004)	12.15	12.15	12.15
Switzerland (2008)	:	12.15	12.15
United Kingdom	10.76	11.35	12.53
Finland	11.18	10.80	12.57
Netherlands	12.54	12.01	12.83
Germany	13.37	12.32	13.14
Portugal	12.34	13.20	14.12
France	13.30	13.67	14.51
Austria	14.17	14.02	15.06
Italy	14.71	14.96	16.03

Source: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Considering their evolution in time, as of 2000 when the reform was initiated, the share of expenditures on pensions in GDP increased about 1.5 times, from 6.11% to 9.41%, and more considerably in 2007.

Figure 2. Share of pensions' expenditures in GDP, in Romania, over the period 2000-2009 (%)

Source: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

The old-age social benefits as share in total social benefits²⁴ represent 47.4% in Romania, being exceeded only by Poland and Italy, which denotes a **social insurance system centred on pensions**. Against the EU-27 average, the share of pension benefits is by about 8 pp higher, and against Ireland, with the lowest share, it is over 26 pp. Due to this structure, **any imbalance in the public pension system has a higher magnitude on the social insurance budget and the risk associated to individuals with social vulnerabilities increases**.

Table 5. Share of old-age benefits in total social benefits in EU-27 countries in the period 2000-2009

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
EU27	:	:	:	:	:	38.97	39.02	38.89	39.69	38.97
Ireland	19.50	19.09	22.58	23.03	22.57	22.25	22.53	22.39	21.84	21.11
Iceland	28.55	27.66	28.07	27.74	28.02	28.60	28.63	22.62	22.33	21.22
Luxemburg	36.85	26.20	26.28	26.11	25.87	26.32	26.75	27.38	26.79	27.27
Norway	29.41	29.23	28.83	28.20	28.52	29.44	29.87	30.34	30.58	30.08
Spain	34.85	34.41	33.96	33.11	32.71	32.35	32.35	32.47	32.04	31.28
Belgium	33.33	33.70	33.42	32.60	32.43	32.36	32.99	32.23	32.72	32.68
Germany	32.95	33.38	33.30	33.61	34.30	34.46	34.78	34.87	34.65	33.11
Netherlands	37.05	36.35	35.98	35.42	36.54	37.37	35.20	36.12	35.82	35.18
Finland	31.85	32.64	33.00	33.22	33.25	33.65	34.26	34.96	34.61	35.34
Slovakia	32.17	33.21	33.37	35.45	36.99	39.08	38.48	38.27	37.14	36.78
Denmark	38.05	37.95	37.64	37.20	37.17	37.51	37.87	38.10	38.38	37.13
Cyprus	41.27	39.62	41.53	39.98	41.40	39.99	39.61	40.22	38.97	38.48
Slovenia	43.24	43.63	44.68	43.28	43.31	42.36	38.09	39.48	38.53	38.83
France	38.41	38.47	37.07	36.94	37.03	37.36	38.06	38.67	39.39	39.20
Hungary	35.76	36.67	37.63	35.90	36.64	36.50	36.35	37.80	39.38	39.63
Sweden	37.08	36.89	36.64	37.18	37.25	37.78	37.41	38.62	39.95	40.23
Lithuania	43.70	43.14	42.98	43.18	42.68	42.13	40.49	42.82	40.97	40.57
Greece	46.39	48.10	47.15	47.44	47.38	47.76	43.24	43.57	42.43	41.35
Estonia	43.38	42.50	43.61	44.01	42.86	43.14	44.36	42.97	42.29	41.89
Czech R.	38.84	38.30	37.87	36.72	36.92	38.36	38.97	39.76	41.88	41.94
Austria	39.67	40.02	40.08	40.09	40.22	40.61	41.26	41.84	42.18	42.35
United Kingdom	44.43	42.44	41.69	41.26	41.21	41.74	41.20	38.17	42.79	42.62
Malta	39.76	41.76	40.70	39.95	39.51	41.05	42.08	42.35	42.49	42.92
Portugal	37.60	38.65	38.55	39.28	40.09	41.24	42.15	42.93	44.24	43.54
Latvia	55.82	53.75	53.90	50.66	48.37	46.32	44.58	43.78	43.67	45.21
Switzerland	47.31	47.03	45.03	44.01	44.46	44.13	44.55	45.64	45.98	:
Bulgaria	:	:	:	:	:	46.53	47.81	46.84	45.03	46.76

²⁴ Social benefits consist of transfers, in cash or in kind, by social protection schemes to households and individuals to relieve them of the burden of a defined set of risks or needs. The functions (or risks) are: sickness/healthcare, disability, old age, survivors, family/children, unemployment, housing, social exclusion not elsewhere classified (n.e.c).

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

Romania	41.43	42.79	43.18	40.56	42.77	39.93	41.50	41.72	46.24	47.39
Poland	44.47	45.33	45.95	46.73	48.48	48.27	49.48	49.04	48.73	50.71
Italy	52.48	51.56	51.66	51.85	51.00	50.67	50.79	51.55	51.46	50.81

Source: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

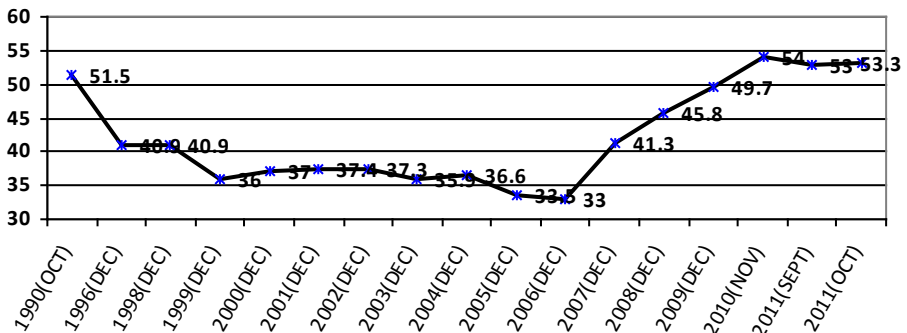
It should be noted that the share of old-age benefits increased from under 40% in 2005 to over than 47% in 2009 and even more during the crisis.

If we refer to absolute values per person in PPS, then we can refine our previous findings with the following:

- Romania allots for old-age benefits 27.66% of the EU-27 level in 2009, against only 17.72% in 2000;
- the highest growth was recorded in the EU, over 3 times the value per capita expressed in PPS, more marked after 2005.

The public pension pillar ensures currently a net average level of the pension of less than 50% of the net wage at national level (Figure 3) and the average pension is about 178 Euros (Figure 4).

Figure 3. *The ratio of the net average state social insurance pension to net average wage (%)*

Source: <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/default.psm1/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcontent%2Fstatistics.html&title=Indicatori+statistici+pilon+I>

Table 6. Social old-age benefits as absolute value and per capita by PPS

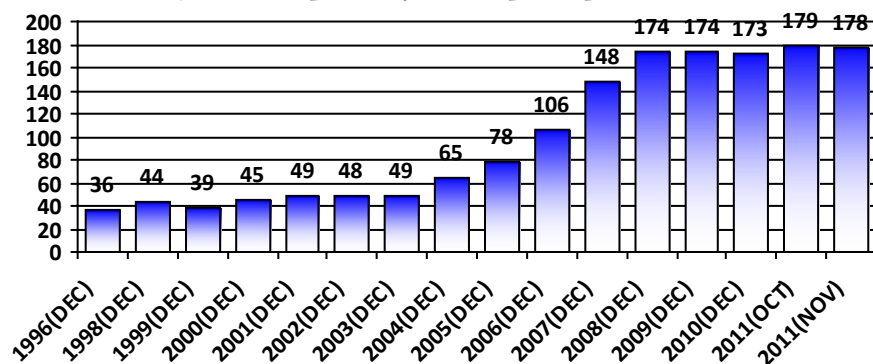
	2000 Total PPS	% RO in..	PPS/ pers.	2005 Total PPS	% RO in..	PPS/ pers.	2007 Total PPS	% RO in..	2008 Total PPS	% RO in..	2009 Total PPS	% RO in..	PPS/ pers.	2009/ 2000	2009/ 2005	2005/ 2000
EU27				5850	17.72	2280	6167	22.18	6418	25.60	6667	27.66	2598		1.14	
Bulgaria				1197	86.63	557	1371	99.72	1627	100.97	1728	106.74	808		1.45	
Romania	630		261	1037		414	1368		1643		1844		874	3.35	2.11	1.59
Latvia	1059	59.50	591	1331	77.90	616	1523	89.78	1750	93.89	2024	91.11	915	1.55	1.48	1.04
Lithuania	1149	54.86	502	1531	67.71	645	2077	65.84	2400	68.44	2664	69.22	1081	2.15	1.68	1.28
Poland	1749	36.03	778	2218	46.75	1070	2419	56.53	2566	64.01	2762	66.76	1401	1.80	1.31	1.38
Estonia	1172	53.75	509	1713	60.52	739	2097	65.22	2531	64.91	2837	64.99	1189	2.34	1.61	1.45
Slovakia	1797	35.07	578	2150	48.20	840	2614	52.31	2812	58.42	3150	58.55	1158	2.00	1.38	1.45
Hungary	2020	31.20	722	3047	34.02	1112	3421	39.98	3598	45.66	3450	53.45	1367	1.89	1.23	1.54
Malta	2704	23.31	1075	3200	32.39	1314	3399	40.24	3582	45.87	3738	49.33	1604	1.49	1.22	1.22
Czech Republic	2464	25.58	957	3158	32.82	1211	3603	37.96	3675	44.70	3932	46.90	1649	1.72	1.36	1.27
Cyprus	2439	25.84	1006	3652	28.38	1461	4113	33.25	4388	37.44	4737	38.93	1823	1.81	1.25	1.45
Portugal	2883	21.86	1084	4091	25.34	1687	4434	30.84	4512	36.41	4835	38.14	2105	1.94	1.25	1.56
Slovenia	3590	17.56	1552	4424	23.43	1874	4588	29.81	4755	34.55	4921	37.47	1911	1.23	1.02	1.21
Greece	3642	17.31	1689	4924	21.05	2352	5439	25.14	5864	28.02	5942	31.03	2457	1.45	1.04	1.39
Spain	3621	17.40	1262	4599	22.54	1488	5277	25.92	5598	29.35	5955	30.97	1863	1.48	1.25	1.18
Italy	5296	11.90	2779	5975	17.35	3028	6600	20.72	6877	23.89	6939	26.57	3526	1.27	1.16	1.09
Iceland	4740	13.30	1353	6227	16.65	1781	6386	21.41	6680	24.59	6962	26.48	1477	1.09	0.83	1.32

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

United Kingdom	5777	10.91	2567	7058	14.69	2946	6469	21.14	7205	22.80	7451	24.75	3175	1.24	1.08	1.15
Finland	5426	11.61	1728	6643	15.60	2235	7215	18.95	7519	21.85	7891	23.37	2789	1.61	1.25	1.29
Ireland	3302	19.08	644	5428	19.10	1208	6475	21.12	6941	23.67	7926	23.27	1673	2.60	1.39	1.88
Belgium	5817	10.83	1939	7017	14.77	2271	7351	18.60	7656	21.46	7933	23.25	2592	1.34	1.14	1.17
France	6083	10.36	2336	7323	14.16	2736	7838	17.45	7818	21.01	7947	23.20	3115	1.33	1.14	1.17
Germany	6396	9.85	2108	7520	13.78	2591	7715	17.73	7770	21.14	8159	22.60	2702	1.28	1.04	1.23
Austria	6897	9.14	2736	7821	13.25	3176	8319	16.44	8553	19.21	8749	21.08	3705	1.35	1.17	1.16
Sweden	7120	8.85	2640	8356	12.40	3157	8941	15.30	8913	18.43	8843	20.85	3557	1.35	1.13	1.20
Netherlands	6321	9.97	2342	7633	13.58	2853	8822	15.50	8987	18.28	9112	20.24	3205	1.37	1.12	1.22
Denmark	7030	8.96	2675	8162	12.70	3061	8568	15.96	8883	18.49	9241	19.95	3431	1.28	1.12	1.14
Norway	7508	8.39	2208	9260	11.19	2726	9989	13.69	10372	15.84	10623	17.36	3195	1.45	1.17	1.23
Luxembourg	8795	7.17	3241	12157	8.53	3200	13007	10.51	13834	11.88	14246	12.94	3885	1.20	1.21	0.99
Switzerland	6778	9.30	3207	8117	12.77	3582	8892	15.38	8881	18.50	:					1.12

Source: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/social_protection/data/main_tables

Figure 4. Net pension from the public pillar (Euro)

Source: <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/default.psml/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcontent%2Fstatistics.html&title=Indicatori+statistici+pilon+I>

Taking into account the cost of living, in particular housing expenditures in the urban area to which the specific costs for the third age (health and specific services) are added, it can be appreciated that the minimum pension (about 81 Euros/month) is insufficient for ensuring the pensioners' decent living, while the average one reaches a decent level.

Over the last years Romania pursued the reform of the public pension system, unifying funds for different professional categories and building the compulsory private system and the optional one. The factors that triggered the shaping of the multi-tiered system were similar to those in other countries, such as: life-span increase, i.e. the pensioners live longer and benefit for a longer period by the public pension, the PAYG system being incapable of satisfying the obligations assumed towards the beneficiaries, with an economic dependence ratio in marked deterioration, the number of contributors to the public systems of social insurance is decreasing and the public pensions no longer being able to ensure decent replacement rates, suitable to pensioners.

Even though initiated in 2000, the reform of the pension system for developing pillar II – compulsory and private – started eight years later by feeding from initially paid contributions to the public pillar. The legal framework was also created for the occupational pensions. In parallel, also the system of life insurance operated under the form of private pensions, until the implementation of compulsory private pensions, constituting the only form of insurance with capitalisation and payments (integral or gradual) after reaching of the retirement age. 5516038 individuals **contributed** within the system, **the compulsory private system in the month of October 2011** to with a fund of over 40.2 million Euros. Among contributors, 51.7% were men and the distribution by age group indicated:

28.7% for up to 25 years of age, 41.5% of age between 25 and 35 years and 39.8% for those over 35 de years (CNPAS data)²⁵.

The increase in the economic dependence ratio of elderly persons due to ageing and diminution in the number of contributors to the system (lower entries into labour market and exits due to labour mobility and definitive migration) generated **deficits in fund growth**. In order to ensure long-term sustainability a shift was made to a new restructuring stage of the system, first by recalculating pensions by introducing the system of determining the history of individual contributions and then by rethinking its building to ensure long-term sustainability. **The strategy in the field of pensions** provides: balancing and strengthening the public pension system; diversifying the insurance resources of old-age incomes; creating insurance resources for labour accidents and professional diseases. The reform is still underway, and in parallel changes were made in the law of pensions, the objectives for the period 2009 - 2012 established by CNPAS being: ensuring the financial sustainability of the public pension system based on the principle of contribution and social solidarity; eliminating inequities and anomalies still existing in the public pension system; reaching a target of 45% of the gross average wage in economy of the pension point (in October 2011, it was 36.5%) under the conditions of public pension system sustainability; ensuring a minimum guaranteed social pension that would add to the pension of up to 350 Lei monthly for all pensioners with a pension quantum under this stipulated amount, financed from the state budget; eliminating inequities with respect to pensions for persons employed in the former labour categories I and II, as well as for special and exceptional labour conditions, in accordance with the provisions of Law no. 218/2000; enforcing the provisions of the new legislation regarding the public pension system for farmers²⁶.

The reform refers to key parameters of the pension system construction, i.e. indexing pensions by inflation and not depending on the development of the average wage in economy, limiting discretionary increases of some pension categories, extending the taxation basis by including also some public officer employees who were excepted by the old system. The scheme of increasing the retirement age is continued, also the one of closing the gap and then equalizing the standard age between men and women, and relating the standard retirement age to the life expectancy at birth. In parallel, support programmes shall be developed for sustaining poor elderly. **The building of the compulsory private pillar is continued by the annual increase in the contribution**

²⁵ <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/contributions.psm/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcnpas%2Fstatistics2.html&title=Indicatori+statistici+pilon+II>

²⁶ <http://www.cnpas.org/portal/media-type/html/language/ro/user/anon/page/integration.psm/template/generic?url=%2Fcontent%2Fcnpas%2Fobjectives.html&title=Obiective>

to the fund. The target of the reform is to ensure a pension-wage transfer rate at the time of retirement of 45% by ensuring (gradually) the sustainability of each pillar²⁷. The new memorandum signed with IMF includes as reform measures of the pension system: freezing the value of the pension point and enforcing the reformed legislative framework in the field for ensuring the sustainability of the private pensions' pillar²⁸ in 2011.

In conclusion, the reform of the pension system without considering consistent participation to the private system is less effective for most of future pensioners. If we refer to the fiscal deductibility for supplementary pension insurances provided for by law, we may appreciate that the minimum conditions are met for stimulating the additional insurance, yet the amount of the additional contribution benefiting of fiscal deductibility is much too low as compared to the savings needed for ensuring a financially comfortable wage-pension conversion. Moreover, the insurance risk is double: on one hand, the risk of receiving a diminished pension or cessation of payments to pillar I, under conditions of chronic deficits in the PAYG fund; on the other hand, the market risks for private funds. Finally, the risk that the final aggregated pension is insufficient at the level of maximal contributions under the conditions of integrally making use of the fiscal incentives. Recent studies (AVIVA, 2011²⁹) have shown that the savings need for a decent pension is proportional to age, i.e. the total period of contribution. The average yearly deficit in pension savings is 3700 Euros/year for the persons in Romania who retire between 2011 and 2051 (in Poland is 3400, in the Czech Republic 4600 and Hungary 1900), which is equivalent to about 300 Euros/month and a total amount of 40.2 billion Euros, the equivalent of 35% of GDP in 2009. If we consider the age of persons in 2010, the average deficit of savings/person is 4800 Euros/year for those of 50 years of age, 2900 for individuals of 40 years of age, 1700 for those of 30 years and of only 1300 for those aged 20, i.e. almost 120 Euros/month (for 11 months of savings per year). If we consider the deductibility limit of 15% of total monthly earnings, it is obvious that the gross monthly income should be at least 800 Euros/month, an amount hardly accessible to a young graduate and not only, particularly that the average gross wage in October 2011 was about 467 Euros.

In fact, any actuarial calculation taking into account DC or DB for contributors from Romania, by using the input data of the analysis based on: the maximum level of fiscal deductibility (400 Euros), the contribution limit to the private

²⁷ IMF, Romania: Letter of intent and technical memorandum of understanding, 24 April 2009.

²⁸ IMF, Romania: Letter of intent and technical memorandum of understanding, 10 March 2011.

²⁹ Document-2011-09-22-7812507-0-raport-deficitul-pensii.pdf. The study quantifies for the first time the savings deficit at Pan-European level. The analysis realised by Deloitte for Aviva commission quantifies the savings deficit in pensions in Europe and separately in the countries where Aviva operates, such as Romania. The savings deficit for pensions refers to the gap between the income of individuals retiring in the period 2011 to 2051 will require for an adequate living standard on retirement and the estimated level of the pension.

optional pension (15% of monthly earnings) leads either to required amounts to be saved by the systems of public pensions that are hardly accessible to those with low and average incomes, or to insignificant complementary amounts. Currently, such official estimates are inexistent and cannot be made in a systematic manner³⁰. Such determinations were already made by the experts already in the year 2005³¹, and more recently by companies operating on the private pensions market (the AVIVA study)³². The future development of the private pension pillar and its value is determined by several factors among which the yield obtained in investing the assets and the level of cashed contributions are the most important.

1.5. Brief partial conclusions

One of the priorities of each modern state is to create a legal framework for organising a pension system as sustainable and realistic, as possible capable of ensuring as decent and carefree a living standard for the citizens reaching the retirement age. Even under the conditions of the existence of some efficient pension systems, both public and private, at the time of retirement a dramatic diminution in income takes place yet without a significant diminution in the level of expenditures. As a result, the living standard to which each citizen was accustomed is difficult, if not impossible, to maintain.

Elderly persons represent a human capital that is under-used at present from the perspective of active involvement/participation in community life and to the economic and social development at local level. The extension of the period

³⁰ CSSPP opinion: currently no law has been passed for pensions' payment, or the secondary law that contains provisions about the payment manner, including here also types of pensions, mortality tables, computation formula, etc. Thus, at present, we cannot realize any estimate about the yearly saved amount that could lead to a private pension of one unit. After the emergence of the applicable legislation to the payment of private pension we shall be able to make the first scenarios available to the large public.

³¹ http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14248/1/pie_dp268.pdf Vasile. V, Zaman. Gh., Romania's pension system between present restrictions and future exigencies, p. 19 "Additionally, the 200 Euros/year deduction from personal incomes taxation for participating in the system could not be considered as an incentive because it ensures a very small (completion) pension (a simple calculation shows that under the conditions of a contribution within the limits of deductible amounts until reaching the legal retirement age, the obtained additional pension is 80 Euros/month for a person up to 35 years, 35 Euros/month for a person up to 45 years and about 11 Euros if the age of entering the occupational scheme is 55 years). If we consider a decent additional pension of approximately 400 Euros per year, a beneficiary of 35 years should contribute about 800 Euros/year for 30 years, one of 45 years 1800 Euros in 20 years, an amounts that cannot be directed to these destinations just from work incomes!").

³² Document-2011-09-22-7812507-0-raport-deficitul-pensii.pdf and <http://www.evz.ro/detalii/stiri/studiu-aviva-romanii-trebuie-sa-economiseasca-3700-de-euroan-pensie-decenta-906676.html#ixzz1bPvWENSI> "On average, each Polish citizen must save yearly the amount of 3.400 Euros, and each employee in the Czech Republic 4.600 Euros. The best placed are the employees from Hungary, who must save 1.900 Euros yearly", stated the chairmen of Aviva Life Insurances.

of financial independence of the elderly in relation to public social assistance services can be achieved both by ensuring comfortable incomes on exiting the labour market through diversified pension-type benefits and by providing for continuing the activity and completing pension incomes with those achieved on the labour market.

The developments in the last years have highlighted the issues of the current system of old-age insurance and the vulnerability, in particular, of the public pension system in relation to contingent developments in the economy.

The crisis has proved that: a) the present operational pension systems must be rethought, reanalysed, and improved in particular from the perspective of ensuring the financial sustainability; b) more efforts should be made in order to improve the efficiency and safety of the pension schemes that provide the elderly with means of decent living. The pension systems face hard difficulties in fulfilling their “pension promises” due to increased unemployment, to recession and to the volatility of the financial market. EU Member-States are in various stages of (re)forming the insurance and social assistance systems, in particular, the pension system. In Central and Eastern Europe, Romania lagged much behind in the process of pension reforming and shifting to the system of private pensions. The reform of the pension system in Romania began, practically, only in 2000 when the new pension law was passed (Law 19/2000) and enforced as of 2001. So far repeated revisions of the old pension law, took place the financial issues of the system were partially improved/solved by sequential measures, without a long-term strategy, which deepened and created even (new) inequities within the system.

The demographic developments over the last decade, labour force mobility and informal employment size as well as the dynamics of the economic dependence rate require a series of measures to reform the pension system and ensure old-age specific social assistance such as: increasing the retirement age (65 years of age for both men and women); eliminating early-retirement age within the public system or, at least, limiting access and avoiding the facile issuing of necessary approvals; attracting youth for registration with the optional pension funds next to compulsory private pensions for benefiting at old age from higher and more diversified incomes than the ones due from the public pension system; the development of some retirement delaying programmes for the elderly who show they are still apt of work performance, including partial/flexible employment programmes, associated fiscal incentives etc.; vocational re-training or improvement, and extension of active life as well as stimulation of significant participation of the elderly in society life, also in another vocational way, or in the system of social and/or community activities etc..

*

* *

Also in the future the policy in the matter of pensions shall remain a common concern for public authorities, social partners, the pensions sector and the civil society at national and EU-level. A common platform for monitoring all aspects related to the policy and regulation in the matter of pensions in an integrated manner and for joining all interested parties might contribute to obtaining and maintaining adequate, sustainable and safe pensions.

The crisis has shown the importance of the European approach to the pension systems, questioned the long-term sustainability of the PAYG-type public system, and proved the interdependence of different pillars of the pension systems within each member state, but especially, the importance of common approaches at EU-level in the matter of solvency and social adequacy.

Chapter 2. Impact of demographic evolutions on pension system

International studies show that in the whole world and especially in the European Union (EU) there are severe demographic problems: birth and fertility rates are dramatically decreasing and the population median age is constantly increasing. In other words, the population shrinks and confronts more and more the demographic ageing phenomenon.³³ Willets (2003) demonstrates that Europe's changing demographic structure will affect economic power balance both within the EU and worldwide.

According to United Nations data, the proportion of the world's population aged 60 and over has increased more rapidly than any other age group share. In 2025 and 2050 the number of old people will arrive, respectively, at 1.2 billion and 2 billion, which means 241%, respectively 462.8% more than in 1975, representing a proportion of 15.1%, respectively 21.7% of the total population as compared to 8.6% in 1975.

The main causes of the population ageing over the last 100 years are the living standards increase and the continuous progress of modern medicine. Young people focus at present on their career and professional development and thus family creation and children birth is belated or even neglected. Moreover, there are more and more single members households, couples without children and separated dwellings of a family's different generations – requiring care services normally supplied at family level. All these trends raise important challenges for healthcare financing in the long run.

The population's decreasing tendencies and ageing represent a burden for the public pension budget, which has to rely on fewer and fewer contributors (active employees) supporting more and more beneficiaries (pensioners). These demographic problems illustrate that state pension budget is not sustainable anymore in the present form and requires major reforms. This is the reason why a lot of countries in the world have adopted the private pension system.

This chapter presents some relevant indicators for system pension configuration in the EU, namely: total population, median age, life expectancy, fertility rates and old age dependency ration, analyzes workforce migration at EU level through its impact on transfer of pension benefits and, finally, deals with the demographic factors' influence on the pension system in Romania.

³³ By „demographic ageing” we understand the relative growing share of people above 60 years in the total population as a firm and long term process, accompanied by a shrinkage of the 0-15 age group and insignificant changes of the adults group (15-59 years) share.

2.1. Evolution of demographic indicators in the European Union

Europe's population will witness, the coming decades, dramatic demographic changes, due to low fertility rates, continuous increase in life expectancy and *baby boom* generation to be pensioned off.

United Nations Organization estimates that in Europe, in 2025, respectively 2050, the number of old people will arrive at 197.9 million, respectively 225.4 million, that is 78.5%, respectively 103.3% more than in 1975, representing a proportion of 28.0%, respectively 34.5% of the total population, as compared to 16.4% in 1975.

Table 7 presents the evolution of EU countries' population in the following 50 years. Even if a slight total increase can be observed, we will see later that the demographic structure will be characterized by an increasing share of the elderly. If the European population indeed records an increase of almost 5 percent in the 2008-2035 interval, a decrease of about 3% will be witnessed afterwards.

In accordance with this projection, in 2060 the increase of population as compared to 2008 will be only of 2.1%. We must also take into account that almost a half of the EU member states will record shrinkages of population, namely: Bulgaria, the Czech Republic, Germany, Estonia, Greece, Italy, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland, Romania, Slovenia and Slovakia. The most significant reductions of population will be registered by Bulgaria (-28.2%), Latvia (-25.9%), Lithuania (-24.3%) and Romania (-21%).

Table 7. Projection of total population in the EU

	Total population (mill persons)							% change		
	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	2008-2020	2020-2060	2008-2060
BE	10,7	10,8	11,3	11,7	12,0	12,2	12,3	6,2	8,6	15,4
BG	7,6	7,6	7,2	6,8	6,3	5,9	5,5	-5,9	-23,7	-28,2
CZ	10,3	10,4	10,5	10,4	10,1	9,9	9,5	1,9	-9,8	-8,0
DK	5,5	5,5	5,7	5,8	5,9	5,9	5,9	3,4	4,6	8,1
DE	82,2	82,1	81,5	80,2	77,8	74,5	70,8	-0,9	-13,1	-13,9
EE	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1	-2,1	-13,6	-15,4
IE	4,4	4,6	5,4	5,9	6,2	6,5	6,8	22,4	24,9	52,9
EL	11,2	11,3	11,6	11,6	11,6	11,4	11,1	3,0	-3,8	-0,9
ES	45,3	46,7	51,1	52,7	53,3	53,2	51,9	12,9	1,6	14,6
FR	61,9	62,6	65,6	68,0	69,9	71,0	71,8	6,0	9,4	16,0
IT	59,5	60,0	61,4	61,9	62,0	61,2	59,4	3,2	-3,3	-0,2

CY	0,8	0,5	1,0	1,1	1,2	1,3	1,3	20,1	38,3	66,2
LV	2,3	2,2	2,2	2,0	1,9	3,8	1,7	-5,2	-21,8	-25,9
LT	3,4	3,3	3,2	3,1	2,9	2,7	2,5	4,3	-20,9	-24,3
LU	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	14,3	32,8	51,7
HU	10,0	10,0	9,9	9,7	9,4	9,1	8,7	-1,5	-11,9	-13,2
MT	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	4,0	-5,2	-1,4
NL	16,4	16,5	16,9	17,2	17,2	16,9	16,6	3,0	-1,8	1,2
AT	8,3	8,4	8,7	9,0	9,1	9,1	9,0	4,7	3,6	8,4
PL	38,1	38,1	38,0	37,0	35,2	33,3	31,1	-0,4	-18,0	-18,3
PT	10,6	10,7	11,1	11,3	11,5	11,4	11,3	4,6	1,4	6,1
RO	21,4	21,3	20,8	20,0	19,2	18,1	16,9	-2,8	-18,8	-21,0
SI	2,0	2,0	2,1	2,0	2,0	1,9	1,8	1,7	-13,6	12,1
SK	5,4	5,4	5,4	5,3	5,1	4,9	4,5	0,6	-16,3	-15,8
FI	5,3	5,3	5,5	5,6	5,5	5,4	5,4	3,8	-1,8	1,9
SE	9,2	9,3	9,9	10,3	10,5	10,7	10,9	7,3	10,4	18,4
UK	61,3	62,0	65,7	69,2	72,0	74,5	76,7	7,2	16,7	25,1
EU27	495,4	499,4	513,8	519,9	520,1	515,3	505,7	3,7	-1,6	2,1

Source: Processed by the authors from Eurostat and EUROPOP2008.

A first evidence of an ageing population in Europe is the pronounced growth in the median age³⁴ in the 2008 - 2060 period. As Annex 2 shows, the median age changes from 40.4 years in 2008 to 47.9 years in 2060, according to EUROPOP 2008 projections.

At present, the most “elderly” countries are Italy (42.3 years), Germany (42.1 years) and Finland (40.9 years) and the “youngest” are: Slovakia (35.6 years), Cyprus (35.3 years) and Ireland (34.3 years).

Table 8 presents the median age in the EU countries at 1 January for selected years, including Eurostat projection for the 2020-2060 time horizon. We can notice that Sweden recorded the maximum median age in 1960, 1970 and 1990, Germany in 1980 and Italy in 2000-2010 decade. Germany will go on with the maximum values of this indicator in 2020, 2030 and 2040, and then Eastern countries will take over the maximum median age (Latvia in 2050, with 51.7 years and Romania in 2060, with 52.4 years).

Table 8. Median age at 1 January for selected years

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050	2060
BE	35.2	34.5	33.9	36.2	38.7	40.9	41.7	42.6	43.5	43.4	43.7
BG	30.3	33.2	34.1	36.5	39.1	41.4	44.1	47.6	50.0	49.3	49.6
CZ	33.2	33.5	32.8	35.1	37.3	39.4	42.7	45.8	47.8	47.2	48.1

³⁴ Median age indicator is determined as a weighted arithmetic mean of ages expressed in years, using as weights the age group structure of population.

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

DK	33.0	32.5	34.1	37.0	38.2	40.5	42.3	42.4	43.2	43.9	44.2
DE	34.6	34.0	36.6	37.6	39.8	44.2	47.8	48.8	50.4	51.2	50.8
EE	n.a.	33.6	33.9	34.2	37.8	39.5	41.3	44.4	47.5	46.1	47.3
IE	29.8	27.4	26.5	29.1	32.4	34.3	37.8	38.8	38.5	39.8	41.4
EL	n.a.	n.a.	34.0	36.0	38.1	41.7	44.8	48.0	49.4	49.1	49.2
ES	29.6	30.2	30.5	33.4	37.4	39.9	43.8	47.4	48.7	48.9	49.7
FR	33.0	32.5	32.2	34.7	37.3	39.8	41.4	42.7	43.6	43.9	44.5
IT	31.2	32.7	34.0	36.9	40.1	43.1	46.2	48.4	49.3	49.8	50.2
CY	n.a.	n.a.	n.a.	30.5	33.3	36.2	38.6	41.5	44.1	44.8	45.6
LV	n.a.	34.0	35.0	34.6	37.9	40.0	42.6	45.9	50.2	51.7	51.9
LT	n.a.	30.7	31.7	32.4	35.8	39.2	41.3	44.1	47.6	48.2	48.1
LU	35.2	35.3	35.0	36.3	37.3	38.9	40.4	42.3	43.9	44.8	45.2
HU	32.0	34.1	34.3	36.1	38.5	39.8	42.7	45.7	48.2	49.5	50.5
MT	n.a.	n.a.	26.8	32.6	36.3	39.2	41.6	44.4	47.2	48.5	48.8
NL	28.7	28.5	31.2	34.4	37.3	40.6	42.9	43.8	44.8	45.5	45.3
AT	35.5	33.9	34.7	35.6	37.9	41.7	44.4	45.5	46.9	47.8	47.7
PL	26.4	28.3	28.4	32.2	35.1	37.7	40.9	45.3	49.3	50.8	51.2
PT	27.6	29.4	30.4	33.9	37.6	40.7	44.2	47.4	49.0	49.9	51.0
RO	n.a.	30.9	30.5	32.6	34.4	38.3	41.8	45.7	49.8	51.4	52.4
SI	n.a.	n.a.	n.a.	34.0	37.8	41.4	43.7	47.0	49.4	48.9	48.7
SK	27.5	28.3	28.7	31.2	33.9	36.9	40.8	45.1	48.8	50.3	50.7
FI	28.4	29.4	32.6	36.3	39.2	42.0	42.7	43.9	44.8	44.4	44.8
SE	36.0	35.6	36.0	38.4	39.3	40.7	41.2	42.0	43.5	43.0	43.5
UK	35.6	34.3	34.2	35.8	37.5	39.5	39.9	40.9	41.8	41.7	42.3

Notes: 1960-2010: estimated values; 2020-2060: projected values; maximum value of each year with bold characters; n.a.: not available.

Source: Processed by the authors from Eurostat, Statistics in focus - 23/2011.

After 2040, according to Eurostat projections, Latvia and Romania (Romania reaching the maximum value in 2060 with 52.4 years) will have the highest median ages, illustrating a move towards East of the ageing phenomenon, an aspect also reflected in the maps of Annex 3.

The recent years registered an increasing tendency of the life expectancy at birth³⁵ in the EU (see Table 9).

³⁵ Life expectancy at birth is represented by the number of years that a new born would live if the present mortality model remained unchanged. Increase in life expectancy is a constant process in developed countries.

Table 9. *Life expectancy at birth*

Country	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
EU	78,1	78,3	78,3	78,7	77,32	78,67	78,82

Source: CIA World Factbook.

This trend is valid for the last decades as well, the increase per decade being of about 2.5 years. If the mortality decrease goes on at the same rhythm, a lot of EU citizens will have a very long life. It means that the life expectancy at birth for men will increase with 8.5 years and with 6.9 years for women in the next 50 years (according to Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions – 2010).

The last 50 years the life expectancy increased with about 5 years. The 2009 Ageing Report estimates a further increase, till 2060, with 7 years. Projections of life expectancy at birth for all the EU member states can be found in Table 10.

According to Eurostat, for the interval 2005-2010, life expectancy was maximum in: Sweden (80.8 years – total, 78.6 years – men) and Spain (83.8 years – women), the situation remaining unchanged in the future, namely in the intervals 2025-2030 and 2045-2050. Life expectancy at birth is bigger for women (as compared with men) for all the 3 above intervals, the greatest differences being observed in Estonia (10.9 years) and Lithuania (8.9 years) and the most insignificant ones in Sweden (4.4 years) and Great Britain (3.9 years). If Sweden records the maximum values at the men life expectancy for the years 2008, 2010, 2020, 2030 and 2040, France instead registers the record values at women life expectancy for all the years taken into consideration (2008, 2010, 2020, 2030, 2040, 2050 and 2060). The most pronounced increases for the period 2008-2060 are instead registered by Eastern countries – Lithuania: 14.6 years for men and Latvia: 10.1 years for women.

At the same time, projections of fertility rates are rather low in the EU countries (see Table 11). At the EU level, the total fertility rate is projected to increase from 1.54 in 2008 at 1.60 in 2030 and at 1.66 in 2060. In the euro zone, a similar rise is expected, from 1.53 in 2008 at 1.66 in 2060. Fertility rate will grow in all the EU member states, excepting Ireland (-0.02) and France (-0.05), where it will however be kept over 1.85. In Denmark, Finland, Sweden and Great Britain this indicator remains at the same level. But in all countries fertility rates will be under the natural replacement rate of 2.1 in the next considered period (till 2060). In accordance with the existing projections, the highest increase of fertility rates will be witnessed by Slovakia, Poland and Lithuania, countries with the lowest fertility rates in 2008. The respective rise will occur gradually, fertility rates of these countries approaching the EU current average rates only by 2060. Table 11 also illustrates that France has the highest fertility rates in the considered years, except for 2020, when the estimated maximum value belong to Sweden (3.85).

Table 10. Projections of life expectancy at birth in the EU

	MEN										WOMEN									
	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	Change 2008-2060	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	Change 2008-2060				
BG	69.7	70.2	72.8	75.3	77.5	79.6	81.6	11.9	76.7	77.1	79.3	81.3	83.1	84.9	86.5	9.8				
CZ	73.9	74.3	76.3	78.1	79.9	81.6	83.2	9.3	80.2	80.5	82.1	83.7	85.1	86.5	87.8	7.7				
DK	76.4	76.8	78.4	80.0	81.5	82.9	84.3	7.8	81.0	81.4	83.0	84.5	85.9	87.2	88.4	7.4				
DE	77.3	77.6	79.3	80.8	82.3	83.6	84.9	7.6	82.6	82.9	84.3	85.6	86.8	88.0	89.1	6.5				
EE	68.0	68.6	71.4	74.0	76.5	78.8	80.8	12.8	78.7	79.1	81.1	82.9	84.5	86.1	87.5	8.8				
IE	77.5	77.9	79.5	81.1	82.5	83.9	85.2	7.7	81.9	82.2	83.8	85.3	86.7	88.0	89.2	7.3				
GR	77.4	77.8	79.4	80.9	82.3	83.6	84.8	7.4	82.6	82.8	84.1	85.3	86.5	87.6	88.7	6.1				
ES	77.4	77.7	79.4	80.9	82.3	83.7	84.9	7.5	83.9	84.1	85.4	86.5	87.6	88.6	89.6	5.7				
FR	77.5	77.8	79.5	81.0	82.5	83.9	85.1	7.7	84.3	84.6	85.8	87.0	88.1	89.1	90.1	5.8				
IT	78.5	78.9	80.3	81.7	83.1	84.3	85.5	6.9	84.2	84.5	85.7	86.9	88.0	89.0	90.0	5.8				
CY	78.2	78.5	80.0	81.5	82.8	84.0	85.2	7.0	81.7	82.0	83.5	84.9	86.2	87.5	88.7	7.0				
LV	6.0	66.6	69.8	72.8	75.6	78.1	80.5	14.5	76.7	77.1	79.4	81.5	83.4	85.2	86.8	10.1				
LT	65.9	66.6	69.8	72.8	75.6	78.1	80.4	14.6	77.4	77.9	80.0	81.9	83.7	85.3	86.9	9.4				
LU	76.3	76.7	78.5	80.2	81.7	83.2	84.5	8.2	81.2	81.5	83.2	84.6	86.0	87.3	88.5	7.3				
HU	69.7	70.2	72.9	75.4	77.7	79.9	81.9	1.,2	78.1	78.5	80.5	82.4	84.2	85.8	87.3	9.2				
MT	76.0	76.4	78.2	79.9	81.5	83.0	84.3	8.3	81.1	81.4	83.1	84.6	86.1	87.4	88.6	7.6				
NL	77.9	78.2	79.7	81.1	82.5	83.7	84.9	7.0	82.2	82.5	83.9	85.3	86.6	87.8	88.9	6.7				
AT	77.4	77.8	79.4	80.9	82.3	83.6	84.9	7.5	82.9	83.2	84.6	85.8	87.0	88.1	89.2	6.3				
PL	71.4	71.9	74.3	76.6	78.8	80.7	82.5	11.1	79.9	80.3	82.1	83.7	85.3	86.7	88.0	8.1				
PT	75.8	76.2	78.0	79.7	81.2	82.7	84.1	8.3	82.4	82.7	84.1	85.4	86.6	87.7	88.8	6.4				
RO	69.8	70.3	73.0	75.5	77.8	79.9	81.9	12.1	76.6	77.1	79.3	81.3	83.2	85.0	86.6	10.0				
SI	74.7	75.1	77.1	78.9	80.6	82.2	83.7	9.0	81.9	82.2	83.7	85.1	86.4	87.6	88.8	6.9				
SK	70.9	71.4	73.8	76.0	78.2	80.2	82.0	11.1	78.7	79.1	81.0	82.7	84.4	85.9	87.4	8.6				
FI	76.1	76.5	78.3	79.9	81.5	83.0	84.3	8.2	83.0	83.3	84.7	85.9	87.1	88.2	89.3	6.2				
SE	79.0	79.2	80.6	81.9	83.1	84.3	85.4	6.5	83.1	83.4	84.7	86.0	87.2	88.3	89.3	6.2				
UK	77.4	77.7	79.4	80.9	82.4	83.8	85.0	7.7	81.5	81.9	83.5	85.0	86.4	87.7	88.9	7.4				
EU27	76.1	76.5	78.4	80.1	81.7	83.2	84.6	8.4	82.1	82.5	84.0	85.4	86.7	87.9	89.1	6.9				

Note: the maximum value of each year or interval was marked by bold characters.

Source: Adapted by the authors from Eurostat and EUROPOP2008.

Table 11. Fertility rates projections

	2008	2010	2020	2030	2040	2050	2060	Change 2008-2060
BE	1,75	1,76	1,76	1,77	1,78	1,78	1,79	0,04
BG	1,38	1,39	1,42	1,46	1,49	1,52	1,55	0,17
CZ	1,33	1,34	1,38	1,41	1,45	1,49	1,52	0,19
DK	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	1,85	0,00
DE	1,34	1,35	1,38	1,42	1,45	1,49	1,53	0,19
EE	1,55	1,55	1,57	1,60	1,62	1,64	1,66	0,11
IE	1,90	1,90	1,90	1,89	1,89	1,88	1,88	-0,02
EL	1,41	1,41	1,45	1,48	1,51	1,54	1,57	0,16
ES	1,39	1,39	1,43	1,46	1,49	1,52	1,56	0,17
FR	1,98	1,98	1,97	1,96	1,95	3,94	1,93	-0,05
IT	1,38	1,39	1,42	1,46	1,49	3,52	1,55	0,17
CY	1,45	1,46	1,49	1,52	1,54	3,57	1,60	0,15
LV	1,36	1,36	1,40	1,43	1,47	3,50	1,54	0,18
LT	1,35	1,35	1,39	1,43	1,47	3,51	1,54	0,19
LU	1,65	1,65	1,67	1,68	1,70	3,71	1,72	0,07
HU	1,35	1,35	1,39	1,42	1,46	3,50	1,53	0,18
MT	1,38	1,39	3,42	1,46	1,49	3,52	1,55	0,17
NL	1,72	1,72	1,73	1,74	1,75	3,76	1,77	0,05
AT	1,41	1,42	1,45	1,48	1,51	1,54	1,57	0,16
PL	1,27	1,28	1,32	1,36	1,40	3,44	1,49	0,22
PT	1,36	1,37	3,40	1,44	1,47	3,51	1,54	0,18
RO	1,32	1,33	3,37	1,41	1,44	3,48	1,52	0,20
SI	1,32	1,33	3,37	1,40	1,44	3,48	1,52	0,20
SK	1,25	1,26	3,30	1,34	1,38	3,43	1,47	0,22
FI	1,84	1,84	3,84	1,84	1,84	1,84	1,84	0,00
SE	1,85	1,85	3,85	1,85	1,85	1,85	1,85	0,00
UK	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	1,84	0,00
EU27	1,54	1,54	3,57	1,60	1,62	1,65	1,67	0,14

Note: the maximum value of each year was marked by bold characters.

Source: Adapted by the authors from Eurostat and EUROPOP 2008.

Increase in the life expectancy and the reduced fertility rates will lead to a strong modification of population's age structure (see Annex 4, extracted from 2010 Interim Joint Report on pensions, where the red bar indicates the most numerous cohorts).

The result of these tendencies is a doubling of old age dependency ratio³⁶. If at present there are 4 persons of active age for each person aged over 65, in 2060 there will be only 2 active age persons for each over 65 years person. Old age dependency ratios can be analyzed using different average exit age scenarios (Green Paper, European Commission, 2010). Annex 5 presents four scenarios of this kind.

In 2010, when workers leave the labour market on average at 60 years old, the dependency ratio (i.e. the number of people of working age relative to the number of people above 60 years old) amounts to 5 to 2. If by 2040 people were to remain until 67 the corresponding ratio would stay constant and the increase by 2060 would be far less dramatic than at lower exit ages. There would be no rise if the exit age increased another 3 years between 2040 and 2060.

According to Eurostat, in 2010, the demographic dependency ratio has the greatest values in Germany (31.4), Italy (30.8), Greece (28.4) and Sweden (27.7). If in 2020 we find the biggest dependency rate in Finland, for the years 2030, 2040 and 2050 Germany will register the maximum values of this indicator, respectively 47.2, 56.4 and 58.1. In the farther perspective of 2060, the phenomenon moves again towards East, Latvia attaining the record level of 68.0.

Table 12. *Old age dependency ratio for selected years*

	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2030	2040	2050	2060
BE	18.5	21.2	21.9	22.1	25.5	26.0	30.3	36.7	40.9	42.5	43.8
BG	11.2	14.0	17.8	19.5	23.8	25.4	32.5	38.7	46.0	56.1	60.3
CZ	14.6	17.9	21.6	19.0	19.8	21.6	30.4	34.3	40.1	50.1	55.0
DK	16.4	18.9	22.2	23.2	22.2	24.9	31.4	37.0	41.9	41.8	43.5
DE	17.0	21.4	23.9	21.6	23.9	31.4	35.8	47.2	56.4	58.1	59.9
EE	n.a.	17.7	19.0	17.5	22.4	25.2	30.1	35.8	40.5	48.3	55.5
IE	19.2	19.3	18.2	18.6	16.8	16.8	22.8	27.6	33.1	39.7	36.6
EL	n.a.	n.a.	20.6	20.4	24.2	28.4	32.6	37.7	47.8	57.4	56.7
ES	12.7	15.2	17.1	20.2	24.5	24.7	28.9	35.5	46.7	56.9	56.4
FR	18.7	20.6	22.1	21.1	24.3	25.6	32.7	39.1	44.4	45.5	46.6
IT	14.0	16.7	20.3	21.5	26.8	30.8	34.8	41.1	51.7	56.3	56.7
CY	n.a.	n.a.	n.a.	17.2	17.0	18.6	24.9	30.8	33.3	39.8	47.6
LV	n.a.	18.0	19.6	17.7	22.1	25.2	28.8	36.2	43.3	54.2	68.0
LT	n.a.	15.9	17.4	16.2	20.8	23.3	26.6	35.2	41.8	47.3	56.6

³⁶ Old age dependency ratio or demographic dependency rate represents the number of people aged 65 years and over divided to the number of people aged 15-64 years (expressed as a percentage). This indicator is one of the most important used in assessing the financial incidence of the ageing process on the pension system.

LU	15.9	19.1	20.3	19.3	21.4	20.4	23.1	30.0	37.1	41.9	45.0
HU	13.6	17.0	20.9	20.0	22.0	24.2	30.0	33.6	39.5	50.2	57.8
MT	n.a.	n.a.	12.5	15.7	17.9	21.3	31.7	39.2	40.2	46.5	55.6
NL	14.6	16.2	17.4	18.6	20.0	22.8	30.8	40.2	47.3	46.5	47.5
AT	18.4	22.7	24.3	22.1	22.9	26.1	29.8	38.8	46.8	48.6	50.7
PL	9.5	12.6	15.5	15.4	17.6	19.0	26.9	35.2	39.9	53.0	64.6
PT	12.4	14.9	17.8	20.0	23.7	26.7	31.3	37.9	46.7	55.6	57.2
RO	n.a.	13.0	16.3	15.6	19.3	21.4	25.7	30.2	40.7	53.8	64.8
SI	n.a.	n.a.	n.a.	15.5	19.8	23.8	30.4	38.8	46.1	55.0	57.6
SK	11.1	14.4	16.7	16.0	16.6	16.9	23.6	31.4	38.0	51.4	61.8
FI	11.6	13.6	17.6	19.8	22.2	25.6	36.2	42.7	43.5	44.9	47.4
SE	17.8	20.7	25.3	27.7	26.9	27.7	33.5	37.2	40.4	41.7	46.2
UK	18.0	20.5	23.3	24.1	24.3	24.9	29.6	34.8	38.9	39.4	42.1

Notes: values per 100; 1960-2010: estimated values; 2020-2060: projected values; the maximum value of each year was marked by bold characters; n.a.: not available.

Source: Processed by the authors from Eurostat, Statistics in focus - 23/2011.

However, we have to stress that the demographic dependency ratio supplies only approximate information concerning the burden carried by the active population in a society. Not all those belonging to 15-64 years group are economically active and not all those aged 65 years and over are retired from the active life. Nevertheless, it is very important to promote policies and programs which help old people to remain active, so as to go on working in the limit of their capacities and preferences.

The ageing phenomenon constitutes a challenge for the European policies. The European Council of Stockholm – March 2001 decided that it should regularly revise the long term sustainability of public finance, including the constraints provoked by the demographic changes in front of us. The Stockholm Council adopted a three-pronged strategy based on:

- reducing public debt at a fast pace,
- raising employment rates and enhancing productivity,
- reforming pensions, health and long-term care systems.

The following European Councils recognized and confirmed the necessity of monitoring the ageing phenomenon implications at the European level. In November 2009, the Council emphasized that making progress in each of the above mentioned 3 pillars is indispensable in order to cope with the sustainability challenge³⁷. In addition, as regards the social protection systems, adequate and

³⁷ See COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, 2972nd Council meeting, Economic and Financial Affairs, Brussels, 10 November 2009, 15572/09.

comprehensive reforms are necessary, especially pension system reforms, these ones having a potential positive impact on the long-term sustainability and on the subsequent progress in the EU member states.

2.2. Workforce migration as reflected in the European regulations

In the demographic factors analysis, the workforce *migration* component cannot be neglected (especially taking into account that it may compensate the natural decrease of active population), although it does not exert a direct influence on the private funded pensions. If the migration effect on the state pensions of the PAYG system is obvious³⁸, in principle, it is absent in the funded pensions case, as long as the contributions are collected in individual accounts and are transformed, after the exit age, in an annuity from which pension benefits are paid. The problem posed by the migration phenomenon is that of transfer of pensions, which significantly depends on reinforcing the internal pension market in the European Union.

The adoption of the IORP (Institutions for Occupational Retirement Provision) Directive in 2003 was an important achievement in the EU. But this Directive covers only the funded occupational pensions and not even all occupational schemes are included in its area. Moreover, it is not a framework directive, being thus difficult to adapt regulation to market changes. There are still considerable barriers to cross-border activity. These barriers prevent the full realization of efficiency gains resulting from scale economies and competition, raising thus the cost of pensions and restricting consumer choice. In many cases, barriers are the consequence of regulatory differences and legal uncertainties, such as unclear definition of cross-border activity, a lack of harmonization of prudential regulation and complex interaction between EU regulation and national law. Removing these obstacles requires a review of the IORP Directive and more transparency concerning the differences between countries. Discussing some aspects linked to funded pensions administration is also necessary, focusing on the adequate understanding and supervision of investment decisions, remuneration and incentive structures for service providers and realization of investment more and more marked by *social responsibility*.

In order to insure transparency of obligations regarding pensions, adequate and comparable accounting standards are also necessary. IASB (International accounting Standards Board) has already undertaken a project to review the pension accounting standard IAS 19. The European Commission, jointly with its technical advisor, the European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG), closely monitors the IASB project to improve pension accounting, including

³⁸ See Krieger and Sauer (2003), who, using a simple model, demonstrate how migration changes population composition and thus inter-generation redistribution on which PAYG system relies.

pension funds themselves, in accordance with the IAS Regulation 1606/2002 (European Commission, 2010, *Green Paper*).

The free movement of capital is facilitated by member states giving the same tax treatment to dividends and interest received by IORPs investing in their territory but established elsewhere in the EEA (European Economic Area). As a consequence of the European Commission' decision to launch infringement action against several EU countries because of discriminatory features of their tax rules in this field, some EU member states have already aligned their pension's tax legislation with the stipulations of EU law.

A specific problem is represented by transferring the supplementary pension rights, taking into account that mobile workers, who often change the social system during their professional career, are confronted at present with a lot of disadvantages. As Monti Report (2010) suggests, in the discussions regarding the pension systems in Europe, the European Commission should analyze the obstacles found in front of workforce cross-border mobility. In this context, an option to be explored would be the 28th regime for supplementary pension rights. This would be a regime full established by EU laws, but which would operate along the national rules and thus would be optional for companies and workers. A worker opting for this regime would be subject to the same settlements for the non-statutory benefits whenever he would move in Europe. For making things easier, Monti Report says, one sub-option would be to limit the possibility of choosing this regime only for workers signing their first labour contract. It would be an incentive for stimulating the movement of the young force, who is usually the most inclined towards international mobility.

The present European rules are limited to statutory and occupational pension schemes. The necessity arrives for an extension of the coordination regulations to improve mobile workers' access to supplementary pension rights within and between EU member states. In 2005 the European Commission proposed a Directive to set minimum standards for the acquisition, preservation and transferability of supplementary pension rights. This proposal was revised in 2007, but it has still not been possible to achieve the unanimity needed in the Council to pass.

Recognizing the focus, in *Green Paper*, on the workers' mobility without losing work-related pensions and supplementary pension rights, Olovsson (2011) considers that these are sound ambitions but only long run relevant. How important these restrictions are in the short and even the medium term is an open question. Mobility in Europe is not yet at US level – for instance. The above mentioned author doubts that people will start moving if these constraints are removed. In his opinion, for the short and medium run, it is much more important to reform

the pension systems so that they become sustainable and encourage people to work at older ages.

However, in the globalization context and that of the present economic and financial crisis, workforce mobility must be taken into consideration. People should be able to easily change work during their whole active life and employers need to rapidly recruit the fit persons for different work requirements. Very mobile workers need indeed, for example, a cross-border pension fund.

At present, the growing amplitude of funded pensions requires coordination measures as well. The mandatory private pension schemes should also fall under the common EU legislation scope.

Some EU member countries operate pension services which help people keep track of their pension rights from different sources within that member state. Given the growing degree of labour mobility and reliance on a broader set of public and private sources of income at retirement, an EU level tracking system could help mobile individuals to have information on their pension rights.

The Eastern EU enlargement raised a special problem for the workers migration. A major concern of Western Europe was that Eastern enlargement would bring an influx of workers and these workers would become net beneficiaries of social security systems. Krieger and Sauer (2003) compare the pension systems of Germany and those of Poland, Hungary and the Czech Republic, suggesting that, the most likely, the immigrants have to bear a burden when entering the German pension system. Only if the total number of immigrants is great enough the burden could become a gain. The authors arrive at the conclusion that, if migration takes place, this will occur *despite of*, not *because of* the existence of the pension system.

2.3. Influence of demographic factors on the Romanian pension system

The economic, political and social transformations occurred after 1989 decisively marked the evolution of the demographic phenomena in Romania. Interdependence between socio-economic and demographic variables becomes more and more pronounced.

In the first stage of the current process of demographic transition, the reduction in fertility rates was the most important, and by its subsequent association with the decrease of the mortality rate, the number of the elderly implicitly grew up and the ageing process accelerated.

The ageing effects were felt in Romania since 1 January 2000, when old age population exceeded young population, both numerically and as a percentage.

On 1 January 2000, Romania's total population was 22,455,485 inhabitants. The number of persons above 60 years was 4,496,409 (18.7%), outrunning the number of persons between 0-14 years, respectively 4,195,567 (18.5%).

When the numerically reduced generations born after 1989 will be of 20-40 years old, that is after 2025-2030, Romania may confront a severe demographic disequilibrium if the present fertility index of only 1.33 remains the same.

The demographic tendencies recorded worldwide and at the European level can be found also in Romania, as the following data reflect:

- Romania's population has decreased by 1.7 billion inhabitants in the period 1990-2010, from 23.2 to 21.5 million at present. Only in the 2000-2010 interval, Romania's total population has diminished with about 1 million persons, which represents a loss of 4.5 percent points. The annual diminishing rhythm slowed in the second half of this period, but the decreasing tendency was kept. This trend is contrary to that registered at the EU level, where an absolute increase of population (9,966,836 persons) took place in the period 2005-2010.
- According to Eurostat data, Romania's population will shrink at 20.8 million inhabitants in 2020 (decrease by 2.8% as compared to 2008), at 18.1 million in 2050 and at 16.9 million inhabitants in 2060. For Romania, the interval 2008-2060 will witness one of the most worrying percentages of decrease in the European Union, after Bulgaria (-28.2%), Latvia (-25.9%) and Lithuania (-24.3%).
- The most pessimistic scenario indicates a possible reduction at 13.3 million inhabitants in 2050 (according to EBRD 2008).
- Birth rate has declined in Romania from 13.7‰ in 1990 to 10‰ in 2008 and is set to continue falling (in accordance with the Romanian Pension Funds Association – APAPR, 2009). This is anyhow a specific feature of the European demographic model, characterized by removing the traditional procreative behaviour and adopting a rigorous birth planning.
- The annual natural growth of population was negative in Romania in the interval 2000-2010. The slight recovering tendency of this indicator in the years 2005-2009 (from -1.9% to -1.6%) was interrupted in 2010, when it became -2.2% (according to National Institute of Statistics).
- Fertility rates in Romania went down from 2.3 birth per woman in 1989 to 1.32 in 2008 and 1.33 in 2010 (see Table 12), stagnating at this level for 12 years long. Unfortunately this level does not contribute to replacement of generations, which requires 2.1 births per woman. Table 12 also indicates that Romania has in 2010 one of the lowest fertility rates in the EU, after Poland (1.28) and Slovakia (1.26). Even in 2060, when this indicator shows a slight increase at 1.52, Romania remains in the last fertility group, after

the same countries: Poland, with 1.49 and Slovakia with 1.47.

- Life expectancy at birth in Romania has increased from 70 years in 1990 at 74 years (70.3 years for men and 77.1 years for women) at present and is still increasing. As regards the life expectancy increase for men (by 12.1 years) in the interval 2008-2060, Romania has before only the Baltic countries; and in the women's case (by 10 years) for the same period of time, Romania is outrun only by Latvia (10.1 years). The evolution of this indicator follows the general EU trend, and the period 2005-2010 has even known a reduction of the existing gaps between Romania and the EU27 average, more pronounced in the women's case. On average, the annual growth of life expectancy in the recent years (EU27/2004-2008 and Romania/2005-2009) is 0.24 years for men in EU27 as compared to 0.22 in Romania, and for women this indicator is 0.34 years in Romania, almost the double of EU27 average – 0.18 years (according to Eurostat).
- Old age dependency ratio is also in a constant upward trend. Table 13 shows that in 2060, with a value of 64.8, Romania is surpassed only by Latvia, this country registering the maximum value of 68.0.
- Dependency ratio³⁹ in Romania has known divergent tendencies with respect to the EU. If this ratio has grown in the EU from 48.9% in 2000 to 49.2% in 2010, in Romania it has shrunk from 46.4% in 2000 to 43.0% in 2010 (Eurostat).

The above mentioned indicators illustrate that Romania's population is in a continuous decrease and ageing, this tendency appearing as irreversible and with no perspectives to be stopped.

The external migration, whose exact dimension cannot be established⁴⁰, has got high values (especially the temporary migration for work). In the emigration flow, about 65% have ages between 20-40 years, so persons who can have children. The pressing aspect is that all these transformations took place in only 20 years. The free circulation of labour force constitutes one of the fundamental values of the European Community from its very beginning, but the large dimension of the workers' mobility at the European level has become a phenomenon with major implications for the social protection system, health system and pension system.

Romania's demographic reality can be characterized by the term "latent demographic crisis" (Ghețău 2007). The same author stresses that the old age population (60 years and more) will massively and rapidly expand in the following

³⁹ Determined as population of 0-14 years plus population of 65+, divided to the working age population (15-64 years).

⁴⁰ At present there are not official statistical data concerning the number of Romanians who work in EU27. The Department of Employment, Social Affairs and Inclusion of the European Commission has recently communicated that 2.1 million Romanians work in other EU countries, most of them being in Italy (890,000), Spain (825,000) and Germany (110,000).

decades, his projections indicating, for 2050, an increase of this segment at 6.5 million as compared to 4.16 million in 2005.

Romania assisted to an increase in the number of pensioners in the context of a diminishing employed population, which enhanced the economic dependency ratio. According to a study realized by the National Council of Old People (May 2009), from **315.1** pensioners from state social insurance/1000 employed in 1990, this indicator arrived at **629.7** pensioners/1000 employed in 1996, at **958.2** pensioners/1000 employed in 2001, at **1011.4** pensioners/1000 employed in 2005, at **992.7** pensioners/1000 employed in 2006, at **950.5** pensioners/1000 employed in 2007 and at **970.6** pensioners/1000 employed in 2008.

All these demographic evolutions significantly affected the budgetary expenses for pensions, social protection and other special forms of support.

The reasons why Romania introduced, in 2007, the private pension system, were the same as worldwide: pensioners live longer, the employees' number is decreasing, the public pensions do not assure anymore decent and adequate replacement rates for pensioners and PAYG systems are overwhelmed by the demographic evolutions.

These evolutions impose a series of measures for reforming the pension system such as: increase of exit age (at 65 years both for men and women); removing the earlier retirement in the public system; attracting young people in voluntary pensions schemes besides the mandatory pension schemes – in order to benefit later of higher incomes than those derived from the public pension system; reinsertion programs for the elderly, active life and significant participation in society; setting up conventions that allow to continue the active age after 65 years old; promoting “the active ageing”, which supposes lifelong learning programs, later and progressive retirement from activity that contribute to a reduction of the dependency ratios, of the costs of exit from the active life and of the subsequent healthcare costs.

The implementation of the pension system based on capitalization started in Romania with the Law 204/2006 concerning voluntary pensions. In order to remove discrimination in the public pension system the pensions were recalculated taking into account the contributions to the system during the whole working life.

Answering the same demographic challenges, since 1 January 2011 the public pension system is ruled by the Law no. 263/2010 regarding the unitary pension system, which abrogates the provisions of Law no. 19/2000 concerning the public pension system and other social protection rights. One of the reforming measures of the new law is the gradual equalization of the exit age for men and women. The legal exit age at present is 58.9 years for women and 63.9 years for men.

Till December 2014, it will increase at 60 years for women and 65 years for men. From 1 January 2015, the women exit age will go on gradually increasing by 3 months per year, becoming equal to that of men (65 years) in 2030.

2.4. Some conclusions

The demographic changes in the EU represent an important challenge for the pension systems. The increase in the number of old people and in longevity leads to a rise in pension expenditure and makes obvious the necessity of assuring the financial sustainability of the systems.

The demographic tendencies hereby discussed confirm Professor Joseph Stiglitz' (former World Bank Chief Economist and Nobel laureate) declaration, according to which "there is no subject of greater and increasing importance than ageing, and, correspondingly, there is a need to provide for the important population group composed of older people" (Help Age International, 2002). In other authors' opinion (Boldrin et al., 1999), we also find that the financial difficulties of the public pension systems, which are met by most of the EU member states, are due to a single exogenous factor: the demographic tendencies, especially the rapid increase of the elderly in the total population. Out of the other factors identifies by these authors⁴¹, two are also related to old age population and pension system, namely increasing the pension level and stimulating earlier retirement, these factors reflecting the "political choices".

In this context, many European countries have introduced and developed, besides reforming the public pension system, *supplementary pension schemes*. Some countries have redirected part of the contributions in the public schemes towards mandatory funded schemes privately administered (Bulgaria, Estonia, Latvia, Hungary, Poland, Slovakia and Sweden). Currently these funded schemes are under construction, but their proportion in the general pension system will be considerable in the following decades. Countries like Sweden, Denmark, Netherlands, Great Britain and Ireland greatly rely on occupational private pension systems, their role continuing to increase.

In the present globalization context, the migration component of the labour force should be taken into consideration, this aspect being related to the pensions transferability, which depends a lot on the EU internal market reinforcing. The increasing importance of the funded pensions requires coordination measures at the EU level.

⁴¹ Rapid decrease of men's participation on the labour market, slow increase of women's participation, high unemployment rate persistence, policy of increasing pension's value and earlier retirement stimulation.

Romania joins this general picture. Birth and fertility rates present an alarming tendency, the natural growth of population is negative, life expectancy at birth is low and migration registered record levels. In addition, the significant increase in the pensioners' number together with the reduction of contributors' number represent major factors of the financial difficulties of the public pension system and accelerate the necessity of implementing private pension systems. The public pension system should further operate as a declining component, while capitalized systems will be developed and show their positive results.

The tendencies presented, both at European level and at Romania's level, require also increasing the exit age and the complete stages of contributions and the equalization of exit age for men and women.

Eurostat projections indicate a long run increase of old age dependency ratio. Reduced cohorts will enter the labour market in the future and after 2030 we will assist to a substantial increase in the pensioners' number, influencing the dependency ratio.

The population ageing phenomenon and the associated costs will impose continuously reforming the Romanian pension system and amplifying the capitalized pillar. Even if pillar II implementation may have negative effects on the sustainability of the public pension system, diminishing the funds for current pensions, the multi-pillar functioning may provide, however, in the long-run, a decent level of pension incomes.

Chapter 3. Factors of influence for an adequate and sustainable pension system

Organization and financing of social protection systems is the responsibility of each member of the European Union. The model used in each Member State is therefore somewhat different, while the EU plays a coordinating role to ensure that people moving abroad continue to receive adequate protection. This role also promotes actions among Member States to combat poverty and social exclusion and to reform social protection systems on the basis of policy exchanges and mutual learning. This policy is known as the social protection and social inclusion process - it forms the basis for the Europe 2020 strategy and will play a more important role as Europe is trying to become an intelligent, sustainable and inclusive economy.

The main challenge which these social protection systems are likely to face in the coming years is the demographic change, especially the aging European population.

The Old Age Labour Force participation across the European Union has declined dramatically over recent decades, and this evolution is concomitant with the aging of the population, which constitutes a double threat for the European social insurance system: on the one hand pensioners receive pensions over a longer period of time, and on the other hand fewer active persons exist for each retiree, which could sustain this financial burden.

The central issue which a pension scheme should resolve is to provide a solution for the decreasing individual income along with the aging process. The consensus is that an adequate pension system should protect pensioners from poverty and also enable them to maintain their previous standards of living. A recent World Bank report on global pension reforms defines as “adequate” a pension system *“that provides benefits for the entire spectrum of the population, and these benefits are sufficient to prevent poverty of the elderly, in addition to providing reliable means to ensure constant consumption throughout life for most people”* (Holzmann and Hinz, 2005 and Draxler and Mortensen, 2011).

A means by which we can assess whether a pension scheme is appropriate is the comparison of the standard of living of an individual during his active life and after retirement. Therefore, we are mainly interested in finding influence factors for the aggregate replacement rate and for the risk of poverty for people aged 65 and over 65, in quantifying this influence and in analyzing different evolution scenarios based on different values for impact factors.

In this way we will be able to assess the effectiveness of recent measures adopted at European level in response to the impact of the aging population in order to improve the sustainability of public finances and to ensure an adequate income for the population.

3. 1. Data and methodology

General considerations

The Pensions strand of the Open Method of Coordination is governed by three main objectives - adequate pensions, sustainable pensions, and modernized pensions - and its indicator portfolio is structured along these objectives⁴².

We employ in our quantitative analysis indicators that fall under the first two objectives mentioned above, depending on time series availability in the EUROSTAT database, as follows:

- Indicators for the first objective – „Adequate Pensions”:

“Ensure adequate retirement incomes for all and access to pensions which allow people to maintain, to a reasonable degree, their living standard after retirement, in the spirit of solidarity and fairness between and within generations”.

- **At-risk-of-poverty rate of elderly people, (65+)** or RISKPOV⁴³
- **The aggregate replacement ratio** or ARR

- Indicators for the second objective – „Sustainable Pensions”:

“Ensure the financial sustainability of public and private pension schemes, bearing in mind pressures on public finances and the ageing of populations, and in the context of the three-pronged strategy for tackling the budgetary implications of ageing, notably by: supporting longer working lives and active ageing; by balancing contributions and benefits in an appropriate and socially fair manner; and by promoting the affordability and the security of funded and private schemes.”

- **Employment rate of older workers** or EMPLOLD
- **Average exit age from the labour force** or EXIT
- **Life expectancy at age 65** or LIFEMEN, respectively LIFEFEM
- **The old-age dependency ratio** or DEPEND

⁴² The complete list of these indicators can be accessed at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/omc_social_inclusion_and_social_protection/pension_strand

⁴³ This is the form in which the indicator is included in the econometric programming with EVIEWS 7.1. For each indicator we also show this abbreviation.

- In addition, we include a statistical indicator for sustainable development in the area of demographic change. This is part of a set of indicators established by the European Union (EU) to monitor its sustainable development strategy⁴⁴. Therefore, in addition to the indicators listed above, EU has also included the following indicator on its list of indicators for sustainable development and demographic change:

- **Expenditure on care for the elderly** or EXPENDOLD

We consider in our analysis all 27 European Union member states and collect time series with the above mentioned indicators for each of them during the period 1990-2010. The frequency of observations is annual. In addition, the same indicators are available in the Eurostat database for Croatia, Iceland, Norway, Switzerland and Turkey, and these countries have also been included in the analysis. In addition, EU15 and EU27 time series were also included⁴⁵. In order to ensure comparability, only the EUROSTAT database has been used in this study. All data are organized in panel form, where the countries included in the analysis are the cross-sections identifiers, and for each cross-section there are eight time series with annual indicators which characterize the adequacy and sustainability of the pension system during the period 1990-2010. We therefore have 34 cross-sections and 21 years of analysis (for full series) and 8 statistical indicators for each cross-section. Thus, we employ 9312 annual observations as shown below.⁴⁶

Table 13. *Structure of data panel used in estimations*

Structure of data: Panel – Annual Frequency		
Panel size: 34 x 21		
Range: 1990 2010 x 34 - 714 obs.		
Object	Number	Observations
series	11	7854
alpha	1	714
coef	1	750
Total	13	9318

Note: Estimation of various econometric models on panel data is conducted with EViews 7.1 software.

⁴⁴ Sustainable development in the European Union - 2009 monitoring report on the EU sustainable development strategy, European Commission, 2009;

⁴⁵ Annex 6 presents the 34 cross-sections included in the analysis.

⁴⁶ For some time series annual observations are not available in Eurostat for the entire period of analysis. In these cases, only available observations have been introduced in the final data panel.

3. 2. Overview of the evolution of statistical indicators on adequacy and sustainability of the pension system in Romania versus the EU average

The **aggregate replacement ratio** indicates the level of income of pensioners in relation to their income before retirement. The income level of people aged 65 years and over in relation to their pre-retirement income decreased at the EU-25 level between 2005 and 2007, returning in 2009 at its 2005 level, namely 0.51. The average level of 0.51 calculated for the EU at the end of 2009 reveals that after retirement benefits received represent about half of a person's pre-retirement income.

Most Member States have an aggregate replacement rate in 2009 (the latest observations included in Eurostat) below 0.5, the lowest level being found in Bulgaria (0.34), Cyprus (0.35) and Latvia (0.35), while the highest levels are found in Austria (0.64) and France (0.68). According to Eurostat, Romania had at the end of 2009 an aggregate replacement rate of 55%, increasing from 43% in 2007.

Figure 5. Aggregate replacement ratio

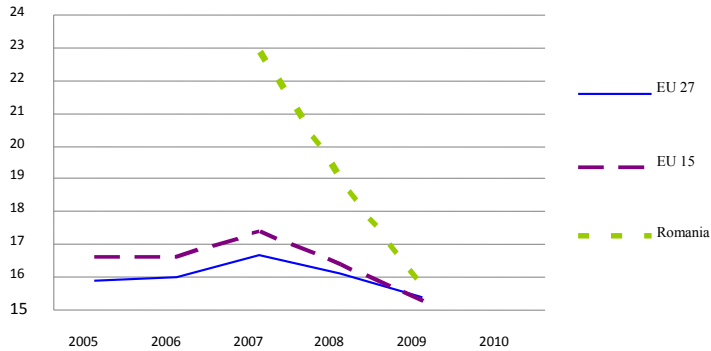
Source: Authors' representation, EUROSTAT data

Differences between countries are generated by differences in terms of demographic factors and by differences that exist between pension systems, especially in terms of benefits and pension indexation. Most countries have pensions indexed to the price levels or a hybrid combination of wages and prices and therefore fail to capture the salary increases.

Recent reforms of pension systems implemented in several EU member states will lead to increased public spending on pensions. It is therefore necessary that these systems be monitored closely, especially in those Member States prone to be affected by inadequate levels of retirement benefits.

At-risk-of-poverty rate for pensioners at the EU-27 level has declined slightly between 2007 and 2009, while this decrease was more significant in Romania's case. The risk of being or becoming poor is higher for the elderly people than for the average population.

Figure 6. At risk of poverty rate pensioners

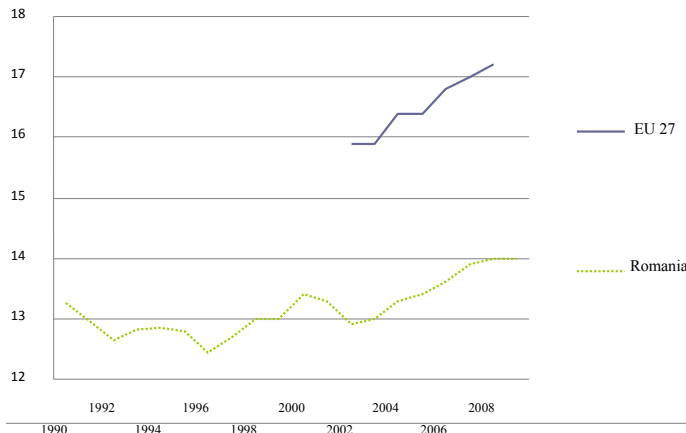

Source: Authors' representation, EUROSTAT data

The proportion of people aged 65+ at risk of poverty has declined at the EU-27 level from 16.7% in 2007 to 15.4% in 2009. The proportion of people aged 65+ at risk of poverty varies significantly between Member States, from 4% (Hungary) to 51.2% (Latvia) in 2009. Romania recorded in 2009 a level of 15.7% for this indicator, decreasing from its 2007 level of 22.9%.

Life expectancy at age 65. There has been progress in terms of life expectancy at age 65 in EU-27 for both men and women, increasing steadily between 2002 and 2008.

Figure 7. Life expectancy at age 65, by gender - male

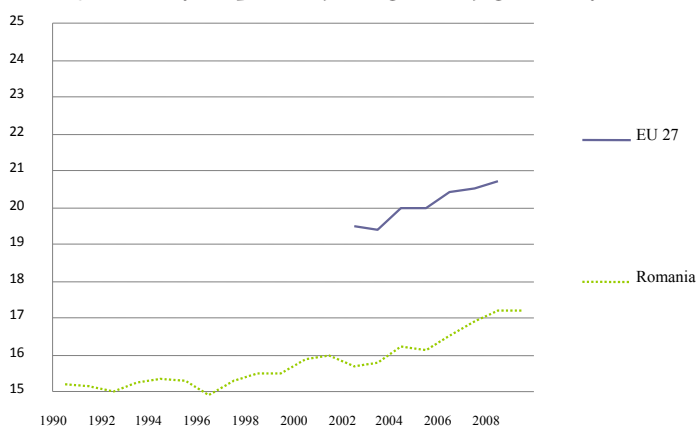
Source: Authors' representation, EUROSTAT data

Available data show that men's life expectancy at 65 in the EU27 increased steadily between 2002 and 2008, from 15.9 to 17.2 years. The indicator also shows a positive trend for women, increasing from 19.5 to 20.7 years during the same time interval.

Life expectancy at age 65 is smaller in Romania than the EU average for both men (14 years in 2009) and women (17.2 years in 2009).

It is estimated that life expectancy at retirement in the EU-27 - conventionally at 65 years - will increase with 5,4 years for men and 5.2 years for women between 2008 and 2060⁴⁷.

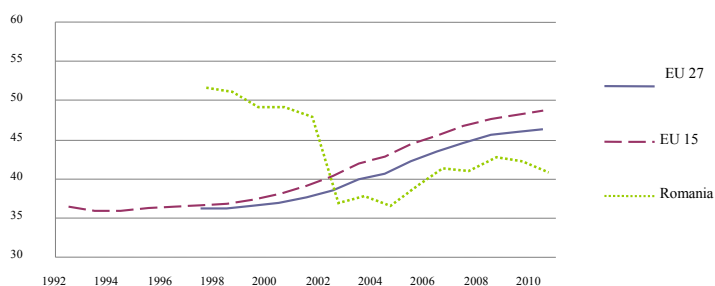
Figure 8. *Life expectancy at age 65, by gender - female*

Source: Authors' representation, EUROSTAT data

Employment rate of older workers is calculated by dividing the number of persons aged 55-64 years who are employed by the total population in the same age group.

Figure 9. *Employment rate of older workers*

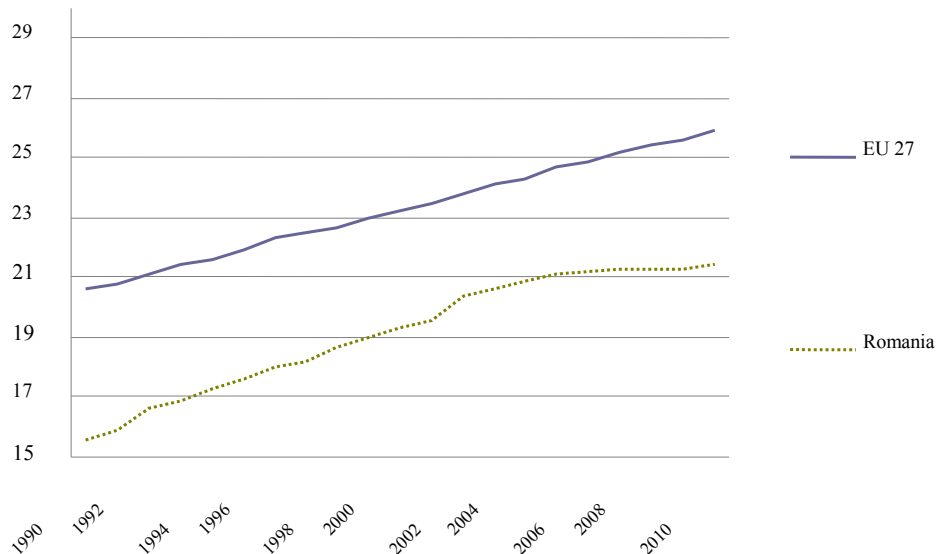
Source: Authors' representation, EUROSTAT data

⁴⁷ See European Commission and the Economic Policy Committee, '2009 ageing report: Underlying assumptions and projection methodologies', European Economy, No 7, 2008.

The proportion of active people aged 55 to 64 years increased at the EU-27 level from 36.9% to 46.3% during 2000-2010 time period. There are significant differences between countries. In 2010, 12 EU Member States have already reached the target level of 50%. The highest levels for the employment rate of older workers are found in 2010 in Iceland (79.8%) and Sweden (70.5%), while the lowest levels correspond to Malta (30.2%) and Poland (34%). Romania recorded in 2010 an employment rate of older workers of 41.1%, decreasing from 42.6% in 2009 and 43.1% in 2008, but higher than the minimum level of 36.9% recorded in 2004. Differences between countries are due both to different retirement ages, but also to extensive structural reforms that have taken place in some Member States over the last decade, which introduced among others the reducing access to early retirement schemes, incentives to extend the active life and increasing the employment rate of older workers.

The old-age dependency ratio. The ratio of the number of elderly people at an age when they are generally economically inactive (i.e. aged 65 and over), compared to the number of people of working age (i.e. 15-64 years old) increased steadily since 1990, from 20.6% in 1990 to an estimated level of 25.9% for 2010. The old-age dependency ratio in Romania is estimated at 21.4% in 2010, below the EU-27 average.

Figure 10. *Old-age-dependency ratio*

Source: Authors' representation, EUROSTAT data

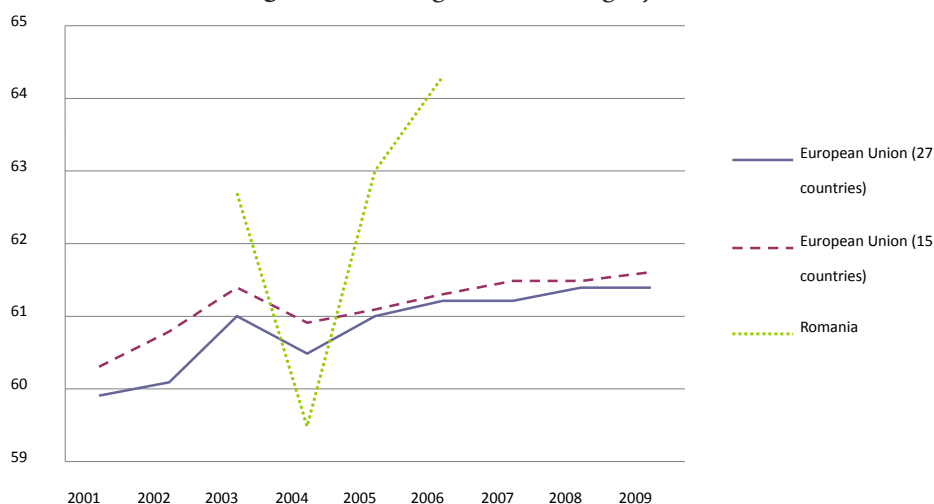
Low fertility rates and longer life expectancy have contributed to the steady growth of this indicator in the European Union. A high dependency ratio can lead to problems for pension systems funded by taxation of wages, especially for

systems that allow for early retirement, which is estimated to cover about 20% of the population aged 55-64.

The dependency ratio is projected to double by 2060 according to EUROPOP2010. While currently there is one person aged 65 or more for every four people of an working age, in 2060 the ratio is expected to equal one-to-two, according to the latest projections of EUROPOP2010. The share of persons aged 65 years and older in the total population is estimated to rise at the EU27 level from 16% in 2010 to almost 30% by 2060, while in Romania the ratio will increase from a level of 14.9 % in 2010 to 34.8% in 2060. Similarly, the weight of persons aged 80 or over 80 is estimated to almost triple at the EU27 level, from 4.1% in 2010 to 11.5% in 2060, while this ratio is expected to increase even more in Romania, from 3.1% in 2010 to 13.11% in 2060.

Retirement age. The changes that took place over the period 2001 – 2009 with respect to the retirement age have been insufficient to achieve the EU objective of reaching an average retirement age of 65 by 2010.

Figure 11. *Average retirement age (years)*

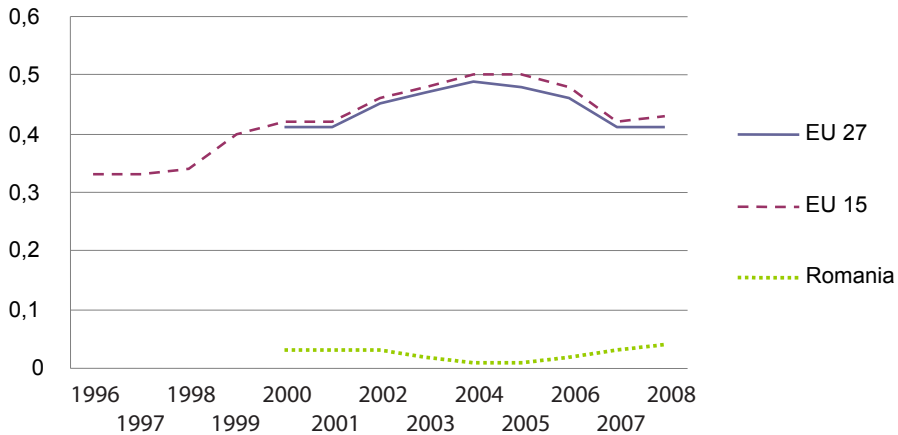
Source: Authors' representation, EUROSTAT data

The average exit age from the labour market has increased steadily between 2001 and 2009 in EU-27, from an average level of 59.9 years in 2001 to 61.4 years in 2009.

Among EU countries, the average age of withdrawal from the labour market in the year 2009 varies between a minimum level of 58.8 years for Slovakia and a maximum level of 64.8 years for Iceland. The average retirement age was 64.3 years in Romania in 2006 (the last value recorded in EUROSTAT).

Expenditure on care for the elderly. The weight of public expenditures on care for the elderly in GDP has declined slightly at the EU-27 level since 2004, after a period of steady growth that began in 2000. Thus, from a maximum level of 0.49% of the GDP recorded in 2004 for the EU-27 average, the weight of these expenditures in GDP has reached an average level of 0.41% in 2008.

Figure 12. *Expenditure on care for the elderly (% GDP)*

Source: Authors' representation, EUROSTAT data

In Romania, the weight of public expenditures on care for the elderly in GDP was 0.04% in 2008, increasing slightly from 0.01% in 2005.

Meanwhile, age-related public spending is projected to increase from 23.1% of the GDP in 2007 to 27.8% of the GDP in 2060 (see Annex 7). This increase is mainly driven by the increased spending on pensions and health care. Public spending on pensions is projected to increase from 10.2% of the GDP to 12.6% of GDP during 2007-2060. Estimations carried out for Member States show that an increase in public expenditures with pensions will not necessarily lead to higher income for pensioners. Thus, while public spending on pensions is expected to rise in most Member States EU-27, the income of pensioners relative to their pre-retirement income is projected to increase only in 13 countries.

3.3. Methodology

In a first investigation, we use eight variable VAR (Vector Auto regression) models to examine the dynamic relation among the indicators reflecting the adequacy and sustainability of pension systems and to have a first indication for the influence factors in the system.

The VAR system allows us to investigate interactions among endogenous variables and, at the same time, to incorporate autocorrelation structures for each variable.

The VAR model can be expressed as follows:

$$y_t = A + \sum_{p=1}^P B_p Y_{t-p} + u_t$$

where y_t is a 8×1 vector of variables, and A and B_p are 8×1 and 8×8 matrices of parameters. P is the lag length for the VAR and u_t is a column vector of errors uncorrelated with the lagged values of all the right-hand side variables.

Next, we will calibrate various multifactorial regression models on panel data to discover those factors that have the largest impact on the sustainability and adequacy of pension systems in countries included in the analysis. We will consider alternatively as dependent variable the aggregate replacement ratio (ARR) and the risk of poverty for people aged 65 years or more (RISKPOV). We are interested in the variables which contribute to the increase of ARR and to the decrease of the risk of poverty. Always, we consider the two models to be independent. The approach will be “from general to simple”, so from a simple multifactorial model we will add assumptions about the existence of cross-sectional and time effects and then about the distribution of residuals. We will “refine” the model until we find the factors or combination of factors that best explain the future evolution of ARR, respectively RISKPOV, and finally we will make predictions with this model for the aggregate replacement ratio and the risk of poverty for the elderly in the case of Romania, considering different scenarios for the evolution of the explanatory factors, namely a so-called “neutral” or “realistic” scenario, a pessimistic scenario and an optimistic scenario.

Finally we will propose a new model, called “the SPOS model” in which we seek the combination of indicators that best explain the link between a sustainable and an adequate pension system, and at the same time will eliminate the threat existing in previous models, namely that the explanatory factors may contain similar information, which would distort the true relationships in the system.

The “general-to-simple” approach proceeds by estimating the following multivariate regression model - called the restricted regression model - assuming that the intercept is constant both across individuals and in time.

$$Y_{i,t+1} = \beta_1 + \beta_2 X_{2,t} + \beta_3 X_{3,t} + \dots + \beta_8 X_{8,t} + u_t$$

where:

$i = 1, 2, 3 \dots 62$ is the cross-section identifier

$t = 1, 2, 3, 4, 5$ is the time identifier

Admitting that the above assumptions are highly restrictive, the next step is therefore to consider the differences between the cross-section identifiers in our pool data (EU Member States and other countries included in our analysis). In order to accomplish that, we let the intercept vary across cross-sectional units, but assume that slope coefficients are constant across countries and also over time.

Our model becomes:

$$Y_{i,t+1} = \beta_{1i} + \beta_2 X_{2,t} + \beta_3 X_{3,t} + \dots + \beta_8 X_{8,t} + u_i$$

This is in fact the so-called *Fixed Effects Model* or FEM) or the Least-Squares Dummy Variable (LSDV) Regression Model which can be rewritten as:

$$Y_{i,t+1} = \alpha_1 D_{1i} + \alpha_2 D_{2i} + \dots + \alpha_{34} D_{34i} + \beta_2 X_{2,it} + \beta_3 X_{3,it} + \dots + \beta_8 X_{8,it} + u_{it}$$

Where:

- D_{1i} is 1 if the observation belongs to the first cross-section identifier (Austria) and 0 otherwise;
- D_{2i} is 1 if the observation belongs to the second cross-section identifier (Belgium) and 0 otherwise; and so on.

We introduced in the equation 34 dummy variables in order to compute explicit values for each country or group of countries (EU-27 and EU-15, respectively). Therefore we have eliminated the common intercept and the regression is run through the origin.

In order to confirm their statistical equality, we subsequently conduct a Wald test for the null hypothesis that all individual cross-section effects are equal to one another.

The next step is to allow for the relationship between expected returns and independent factors to vary in time.

Intuitively, we expect time-effects to be present in our model, as the pension systems underwent significant changes from one year to another during the considered period.

The model will be the following:

$$Y_{i,t+1} = \lambda_1 D_{1t} + \lambda_2 D_{2t} + \dots + \lambda_{34} D_{34t} + \beta_2 X_{2,it} + \beta_3 X_{3,it} + \dots + \beta_8 X_{8,it} + u_{it}$$

where D_{1t} is 1 for the observation in the first estimation period and 0 otherwise; etc

Next we are interested if cross-sectional and time effects together manage to better explain the dependent variables. This is the two-way fixed effects model (both cross-sectional and time effects) which combines the previous two equations as follows:

$$Y_{i,t+1} = \alpha_1 D_{1i} + \alpha_2 D_{2i} + \dots + \alpha_{34} D_{34i} + \lambda_1 D_1 + \lambda_2 D_2 + \dots + \lambda_{34} D_{21i} + \beta_2 X_{2, it} + \beta_3 X_{3, it} + \dots + \beta_8 X_{8, it} + u_{it}$$

Finally, we must keep in mind that our estimators may be inefficient in the presence of heteroskedasticity. In addition, the standard errors of the estimates and therefore their t-statistics would be incorrect. These relationships between residuals can be exploited to obtain more efficient estimators. We correct for possible heteroskedasticity by estimating the correct standard errors and t-ratios (for example, one possibility to accomplish this would be the HCCM or White's Heteroskedasticity-Consistent Covariance Matrix).

Further, we continue our general-to-simple strategy by successively eliminating factors with the least impact on dependent variables, while keeping unchanged all model specifications previously established.

Finally we will reach the optimum specification for the model that best explains the evolution of the aggregate replacement ratio and the risk of poverty for people aged 65+ years. The model will allow us on one hand to make predictions about the future evolution of the two indicators for Romania, based on different scenarios for the evolution of the explanatory factors, and on the other hand to evaluate the effectiveness of recent measures adopted at European level in the social area as response to the impact of the aging population, in order to improve the sustainability of public finances and to ensure an adequate income for the population.

3.4. Analysis of empirical results and scenarios

The VAR Model

The results of the estimation of the eight variable VAR model are reported in Table 14.

The size of the data sample permitted the use of a maximum of two time lags (two years) in the estimation of the auto-regressive vector system. First, we computed lag exclusion tests for each lag in the VAR. For each lag, the Wald statistic was computed to test the joint significance of all endogenous variables reported in each equation of the VAR model separately and jointly. These preliminary tests indicated an optimal structure which should include both lags.

Table 14. VAR estimation output – Empirical results

Dependent variable	ARR	DEP END	EMPL OLD	EXPEND OLD	LIFE FEM	LIFE MEN	RISK POV	EXIT
Independent variables								
ARR(-1)	0.7001 (0.167) [4.168]	0.4127 (1.105) [0.373]	-3.4775 (5.210) [-0.667]	-0.422506 (0.3660) [-1.1543]	0.5729 (1.023) [0.559]	0.7812 (0.861) [0.906]	-14.896 (14.42) [-1.032]	-4.1379 (3.61) [-1.14]
ARR(-2)	0.1349 (0.156) [0.859]	-0.7802 (1.033) [-0.755]	5.6494 (4.869) [1.160]	0.65574 (0.3421) [1.9166]	-0.1069 (0.956) [-0.11]	-0.6110 (0.805) [-0.758]	9.9729 (13.48) [0.739]	3.9018 (3.38) [1.153]
DEP END(-1)	-0.0206 (0.026) [-0.783]	1.1906 (0.172) [6.884]	0.5373 (0.815) [0.659]	0.054407 (0.05728) [0.9498]	0.0685 (0.160) [0.427]	-0.0853 (0.134) [-0.632]	0.0191 (2.257) [0.008]	-0.161 (0.56) [-0.28]
DEP END(-2)	0.0172 (0.026) [0.641]	-0.1818 (0.177) [-1.025]	-0.6501 (0.835) [-0.777]	-0.06346 (0.0587) [-1.0808]	-0.0939 (0.164) [-0.57]	0.0705 (0.138) [0.510]	0.5174 (2.314) [0.223]	0.1112 (0.58) [0.19]
EMPL OLD(-1)	0.0084 (0.008) [0.943]	0.0213 (0.058) [0.361]	1.1311 (0.277) [4.071]	-0.0194 (0.0195) [-0.994]	-0.0154 (0.054) [-0.28]	-0.0537 (0.045) [-1.169]	-0.1423 (0.769) [-0.185]	-0.102 (0.19) [-0.53]
EMPL OLD(-2)	-0.0054 (0.0083) [-0.655]	-0.0322 (0.0546) [-0.590]	-0.1915 (0.2574) [-0.744]	0.019281 (0.018) [1.06604]	0.0064 (0.050) [0.127]	0.0354 (0.0425) [0.832]	0.1152 (0.71295) [0.161]	0.0793 (0.17) [0.44]

EXPEND OLD(-1)	-0.0296	-0.5760	-2.9221	0.86223	-0.4060	-0.2884	-12.947	-3.864
	(0.093)	(0.617)	(2.910)	(0.20445)	(0.571)	(0.481)	(8.059)	(2.02)
	[-0.316]	[-0.933]	[-1.004]	[4.21728]	[-0.71]	[-0.599]	[-1.606]	[-1.91]
EXPEND OLD(-2)	0.0210	0.6751	2.7299	0.089171	0.4049	0.3982	13.427	3.7514
	(0.094)	(0.620)	(2.926)	(0.20560)	(0.574)	(0.483)	(8.104)	(2.03)
	[0.222]	[1.087]	[0.932]	[0.43370]	[0.704]	[0.822]	[1.656]	[1.846]
LIFE FEM(-1)	0.0672	0.0762	0.0048	-0.09025	0.658	0.2154	-0.6884	-0.3590
	(0.030)	(0.199)	(0.939)	(0.06598)	(0.184)	(0.155)	(2.600)	(0.652)
	[2.222]	[0.382]	[0.005]	[-1.3677]	[3.566]	[1.387]	[-0.264]	[-0.55]
LIFE FEM(-2)	-0.0509	-0.1010	0.2837	0.126714	0.3715	-0.2269	2.0044	0.6291
	(0.029)	(0.197)	(0.928)	(0.06526)	(0.182)	(0.153)	(2.572)	(0.645)
	[-1.700]	[-0.512]	[0.305]	[1.94167]	[2.035]	[-1.477]	[0.779]	[0.97]
LIFE MEN(-1)	-0.0654	-0.2148	0.3060	0.021698	-0.2884	0.2357	-1.7439	0.7876
	(0.034)	(0.229)	(1.082)	(0.07602)	(0.212)	(0.178)	(2.996)	(0.75)
	[-1.875]	[-0.935]	[0.282]	[0.2854]	[-1.35]	[1.317]	[-0.581]	[1.04]
LIFE MEN(-2)	0.0634	0.1930	-0.7200	-0.067029	0.2091	0.7338	-1.8515	-1.1201
	(0.035)	(0.235)	(1.111)	(0.07807)	(0.218)	(0.183)	(3.077)	(0.771)
	[1.772]	[0.818]	[-0.647]	[-0.8585]	[0.957]	[3.993]	[-0.601]	[-1.45]

RISK POV(-1)	-0.0043 (0.002) [-1.712]	0.0273 (0.016) [1.617]	0.0736 (0.079) [0.925]	-0.009878 (0.00559) [-1.7660]	-0.0200 (0.015) [-1.28]	0.0115 (0.013) [0.880]	0.5748 (0.220) [2.607]	-0.0451 (0.05) [-0.81]
RISK POV(-2)	0.0027 (0.002)	-0.0383 (0.016)	-0.1133 (0.076)	0.005495 (0.00538)	0.0229 (0.015)	-0.0121 (0.012)	0.3678 (0.212)	0.0156 (0.05)
EXIT(-1)	-0.0245 (0.013)	-5.10E-05 (0.089)	0.3271 (0.420)	-0.031771 (0.02954)	-0.0127 (0.082)	0.0571 (0.069)	1.7343 (1.164)	0.8565 (0.29)
EXIT(-2)	-1.813 (0.068)	-0.000 (0.074)	0.778 (0.351)	-1.0754 (0.02469)	-0.15 (0.069)	0.821 (0.058)	1.489 (0.973)	2.93 (0.24)
C	0.8338 (0.546)	1.3361 (3.594)	-26.257 (16.94)	-0.533767 (1.19041)	2.5445 (3.328)	-0.1927 (2.801)	-0.0023 (46.92)	-3.830 (11.7)
R-squared	0.9238	0.9974	0.9958	0.994775	0.9891	0.9941	0.9621	0.8845
Adj. R-squared	0.8731	0.9957	0.9930	0.991292	0.9818	0.9902	0.9369	0.8075

Note: - the statistically significant values have been written in bold letters; Standard errors are in parentheses (); T test value is in square brackets []

Results show that for each indicator its own past value (from the previous year) has the biggest impact on its current value. With the exception of the indicator „life expectancy at age 65+ for men”, in all other cases the first lag coefficient is positive and statistically significant.

In the equation in which the aggregate replacement rate is the depending variable, we notice that in addition to its own past value, it is positively influenced by the life expectancy at age 65+ of women (but not by the life expectancy at age 65+ for men, with which it has a negative relationship) and by the employment rate of people aged 55-64. On the other hand, the aggregate replacement rate is negatively influenced by the dependency ratio from the previous year, by the expenses on care for the elderly from the previous year, by the poverty risk for the elderly from the previous year and by the average retirement age from the previous year. None of these relationships is statistically significant. Further investigation will allow us to confirm or not these relationships.

The second indicator whose dynamic evolution and interaction interests us in this analysis is the risk of poverty for people aged 65+ years. We notice in the equation where this indicator is the dependent variable that the factors that negatively influence RISKPOV (i.e. factors that decrease the risk of poverty) are the aggregate replacement rate (from lag 1), the employment rate of persons aged 55-64 years (from lag 1) and the expenditures on care for the elderly during the past year. In other words, when these indicators increase, the risk of poverty for the 65+ age group decreases during the following year. These relations are not statistically significant in the VAR model. Annex 8 presents the equations in the VAR system where the estimated coefficients have been introduced.

The restricted regression model

The risk of poverty for people aged 65 + is positively influenced by of the dependency ratio of the elderly and by the retirement age and is also time persistent (its own past value is a significant influence factor). In other words, the higher the number of pensioners relative to contributors - the dependency ratio – the more the pension system is under pressure in terms of sustainability, and the risk of poverty in old age is higher. In order to achieve the two major objectives of the EU pension systems reforms, respectively “adequate pensions” and “sustainable pensions” it is necessary to take measures to decrease the dependency ratio - an indicator that increases as the “baby boom” generation is approaching the legal retirement age. On the other hand, factors that reduce the risk of poverty are: the aggregate replacement ratio, the expenditures on care for the elderly and the life expectancy. All these indicators have a statistical significant negative impact on the risk of poverty in old age in the multifactorial model. Table 15 presents the results of the restricted multifactorial regression model.

Table 15. *Empirical results of the restricted multifactorial regression model*

Independent variables (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Dependent variable (Y)							
RISKPOV	-0.29*	+0.39***	+0.13	-0.07*	-0.95**		+1.61**
Adj. R-squared =0.4561							
RISKPOV (+1)	+0.02	+0.20**	+0.05	-0.04	-1.19*	+0.92*	+0.15
Adj. R-squared =0.9142							
ARR		+0.30	-0.13	+0.02	+0.34	-0.34*	-0.36
Adj. R-squared =0.2638							
ARR(+1)	+0.84*	-0.17	+0.02	+0.001	+0.88*	-0.03	-0.46
Adj. R-squared =0.8397							

*significant at 1%; ** significant at 5%; *** significant at 10%

While the previous relationships were expected, however the positive correlation encountered between the retirement age and the poverty risk of pensioners is surprising and can be explained by the fact that an increase in the retirement age is a reform measure adopted in order to increase the financial sustainability of a pension system during a crisis, and any potential beneficial effects of this measure are not immediately visible. However, another explanation of this statistical link is that many of the independent factors contain the same information: for example, the employment rate of persons aged 55-64 years (EMPLOLD) and the retirement age (EXIT) are two indicators strongly correlated among themselves which have at the same time a negative correlation with the aggregate replacement ratio and with the old age dependency ratio.

The estimated model is in both cases statistical significant at 1%, but the coefficient of determination (R squared) is very high when RISKPOV (1) is the dependent variable, an indication that the considered factors help explain 91% of the risk of poverty in the analyzed countries, and the autoregressive factor contributes to increasing the explanatory power of the model.

Regarding the second dependent variable considered, i.e. ARR, the results show that the aggregate replacement ratio is positively influenced by the average life expectancy, is negatively influenced by the risk of poverty and is also persistent over time. Also in this case, the model which contains the autoregressive term has a much higher explanatory power.

The Fixed Effects (FEM) or Least-Squares Dummy Variable (LSDV) Regression Model

After these first clues about the relationships between the indicators included in the analysis, we will continue the path towards finding the optimum specification by including - both alternatively and simultaneously - cross-sectional and time effects in our panel data analysis. First, we estimate the models for the two dependent variables assuming that they are independent. Finally, we apply the stage-regression technique in order to reach the final model specification. Thus, Table 16 presents the estimation results for the fixed effects model (FEM or LSDV), which allows the intercept to vary in cross-section (across countries).

Table 16. Empirical results for the Fixed Effects model (FEM or LSDV)

Independent variables (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Dependent variable (Y)							
RISKPOV	-0.28*	+0.42***	+0.13	-0.07*	-0.98***		+1.75**
Adj. R-squared =0.4400							
RISKPOV (+1)	+0.03	+0.82*	+0.37	-0.02	-2.73**	+0.52*	+0.23
Adj. R-squared =0.9303							
ARR		-0.07	-0.70**	+0.02	+0.08	-0.30**	1.21
Adj. R-squared =0.8368							
ARR(+1)	+0.45*	-0.44	-0.09	+0.06	2.11	0.02	0.13
Adj. R-squared =0.8695							

*significant at 1% ;** significant at 5%; *** significant at 10%

Table 17 presents the estimation results for the time effects model (TEM), where the intercept differs across the years of the analysis (1990 -2010), but is constant in cross-section (across the analyzed countries) and slope coefficients are constant, while Table 18 presents the estimation results of the two-way fixed effects model (TWFEM), where the intercept varies both across countries and over time, but the slope coefficients remain constant.

Time Effects Model or TEM

Table 17. Empirical results for the Time Effects model (TEM)

Independent variables (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Dependent variable (Y)							
RISKPOV	-0.28*	+0.42***	+0.13	-0.07*	-0.98***		+1.75**
Adj. R-squared =0.4400							

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

RISKPOV (+1)	+0.01	+0.19**	+0.06	-0.02	-1.10*	+0.93*	+0.01
Adj. R-squared =0.9170							
ARR		+0.34	-0.10**	+0.01	+0.54	-0.32*	-0.42
Adj. R-squared =0.2501							
ARR(+1)	+0.85*	-0.17	-0.07	+0.01	0.70**	-0.01	-0.29
Adj. R-squared =0.8312							

*significant at 1%; ** significant at 5%; *** significant at 10%

The two-way fixed effects model

Table 18. Empirical results for the two-way fixed effects model (TWFEM)

Independent variables (X)	ARR	DEPEND	EMPL OLD	EXPEND OLD	MEAN LIFE	RISK POV	EXIT
Dependent variable (Y)							
RISKPOV	-0.23**	+1.43	+0.99*	-0.07*	+1.39		-0.67
Adj. R-squared =0.8814							
R I S K P O V (+1)	+0.04	+0.26	+0.21	+0.02	-4.98*	+0.60*	+0.29
Adj. R-squared =0.9327							
ARR		+0.24	-0.66***	+0.03	+0.33	-0.27**	+0.82
Adj. R-squared =0.8363							
ARR(+1)	+0.46*	-0.38	-0.02	+0.01	2.22	+0.02	+0.27
Adj. R-squared =0.8640							

*significant at 1%; ** significant at 5%; *** significant at 10%

To confirm the statistical equality of cross-sectional and time effects we carried out a Wald test for the null hypothesis that all cross-sectional and time effects are equal, and this test was able to reject H0 every time, confirming that individual and time effects are indeed significant.

The results presented in the previous tables have confirmed the statistically significant relationships found from the restrictive multifactorial model calibration and, in addition, revealed the existence of a negative link between the employment rate of older workers (EMOLOLD) and the aggregate replacement ratio and consequently a positive relationship between the same indicator (EMOLOLD) and the risk of poverty in old age. Although at the first sight these relations may seem surprising, they are consistent with a study by OECD (2005) which found a strong negative correlation between the employment rate of persons aged 55-64 years and the replacement ratio. The study concludes that there are many elements incorporated in public policies which discourage staying in the labour market in old age. Among these elements, we encounter a high level for the replacement

ratio, which affects negatively the attractiveness of the alternative to work longer and encourages early retirement.

Further, the positive connection between the risk of poverty in old age and the employment rate of persons aged 55-64 years is explained from a statistical point of view by the negative relationship which RISKPOV and EMPLOLD both have with ARR. Economically, this link is explained by the fact that a lower replacement ratio acts as an incentive to remain as much as possible in the labour market and a low replacement rate is in turn part of a pension system in which the risk of poverty in old age is high. In the same way one could explain the positive correlation that exists between the risk of poverty in old age and the retirement age. In a pension system experiencing problems regarding its sustainability and adequacy, the risk of poverty in retirement is high, which on the one hand encourages people to remain as much as possible in the labour market, trying to postpone retirement, and on the other hand in such a system extending the retirement age is often a measure of reform adopted to save the system from collapse.

As previously mentioned, any positive effects of this measure on the risk of poverty in old age is not reflected (yet) in the statistics, which leads to the assumption that the first explanation is the correct one, and the high risk of poverty is the factor that stimulates the voluntary extension of the active life.

However, another explanation of this statistical link is that many of the independent factors contain similar information and therefore the relationships resulting from the econometric estimation may be distorted. We will eliminate this possibility in a subsequent section, when we propose a model in which both the independent variables and the dependent variable are constructed by combining the indicators included in the analysis into factors that reflect only the information that interest us.

Unlike EMPLOLD, life expectancy is positively correlated with the aggregate replacement ratio and negatively correlated with the risk of poverty, and is therefore an indicator which reflects an adequate pension system.

Finally, confirming the findings from the initial model, the rate of dependence is a factor that increases the risk of poverty for people aged 65 years and more.

Determination of the optimal specifications for the model that best explains the evolution of the aggregate replacement ratio and the risk of poverty for people aged 65 +

Based on the specification of the model with the highest explanatory power on the dependent variables, respectively the model with the highest adjusted R-squared (TWFEM model for RISKPOV and FEM model for ARR), we

successively eliminate the factors with the lowest impact, while keeping unchanged the general specifications previously established. We are interested to keep in the equation only those factors which best explain the dependent variables and to make predictions using this optimal model for Romania.

Thus, following the presented methodology, we have reached the following optimal specification for the equation of the indicator “the risk of poverty for people aged 65+ years”, i.e. the model with the highest explanatory power:

$$\text{RISKPOV} = 0.259453231308 - 0.334859351799 \cdot \text{ARR} + 0.790843452433 \cdot \text{EMPLOLD} - 0.0451429133056 \cdot \text{EXPENDOLD} + [\text{CX}=\text{F}, \text{PER}=\text{F}]$$

Cross-sectional effects estimated for each country [CX = F] (including the EU 15 and EU 27) are included in Panel A of Table 19, while the time effects [PER = F] are included in Panel B of the same table.

Table 19. *Cross-sectional and time effects resulting from the estimation of the TWFEEM model with RISKPOV as the dependent variable*

PANEL A: CROS-SECTIONAL EFFECTS	
COUNTRY	Effect
Austria	11.60136
Belgium	7.893152
Bulgaria	4.049832
Cyprus	17.20996
Czech Republic	-9.563186
Denmark	-11.30687
Estonia	1.915516
European Union (15 countries)	0.201470
European Union (27 countries)	1.010530
Finland	-4.516168
France	3.314750
Germany (including former GDR from 1991)	-8.383746
Greece	6.829105
Hungary	5.196480
Iceland	-30.34531
Ireland	2.100134
Italy	9.162753
Latvia	10.68515

Lithuania	1.264729
Luxembourg	2.122758
Malta	17.35044
Netherlands	-13.43967
Norway	-13.95177
Poland	6.445428
Portugal	3.021513
Romania	4.400642
Slovakia	1.792439
Slovenia	7.233867
Spain	7.577596
Sweden	-11.77653
Switzerland	-11.83337
United Kingdom	0.646986
PANEL B: TIME EFACTS	
YEAR	Effect
2003-01-01	3.116997
2004-01-01	1.199502
2005-01-01	-0.218752
2006-01-01	-0.974345
2007-01-01	-1.657994
2008-01-01	-1.465407

In the same way we found the optimal specification for the equation of the indicator “the aggregate replacement ratio”, the combination of factors and their coefficients which best explains ARR is:

$$ARR = 13.3038097579 - 0.701171228755*EMPLOLD + 1.23017252646*EXIT - 0.304554873282*RISKPOV - 0.00919942324077*EXPENDOLD + [CX=F]$$

where [CX = F] are the cross-sectional individual effects shown in Table 20.

Table 20. Cross-sectional effects resulting from the estimation of the FEM model with ARR as the dependent variable

COUNTRY	Effect
Austria	6.831784
Belgium	-17.92104
Bulgaria	-21.79054

Cyprus	-8.148827
Czech Republic	-1.982990
Denmark	-4.056113
Estonia	6.938479
European Union (15 countries)	-0.854026
European Union (27 countries)	-2.157885
Finland	1.234186
France	3.981376
Germany (including former GDR from 1991)	-3.505341
Greece	-6.817668
Hungary	0.665651
Iceland	18.56895
Ireland	-5.344426
Italy	-5.437844
Latvia	4.251513
Lithuania	-0.636851
Luxembourg	0.431871
Malta	-9.797986
Netherlands	-9.943986
Norway	10.47124
Poland	-5.647261
Portugal	6.177949
Romania	-2.738534
Slovakia	-5.600376
Slovenia	-17.10353
Spain	-1.220910
Sweden	24.86564
Switzerland	0.985209
United Kingdom	2.295742

3.5. Scenarios for the evolution of RISKPOV and ARR in the case of Romania. The SPOS Model. Conclusions on the adequacy and sustainability of the pension system

In order to make predictions about the future evolution of the two indicators which reflect the adequacy of the pension system (i.e. RISKPOV and ARR) in

the case of Romania assuming different scenarios, we need to make assumptions about the value of the explanatory factors in each of these scenarios. Therefore, we hypothesized that in a so-called “pessimistic” scenario, all indicators will take for Romania the worst value recorded in Eurostat in the last period (2010 or an earlier period) for any country included in the database.

Following the same logic, in “an optimistic scenario”, Romania has the highest value recorded in the last period for any state for which Eurostat reports statistics (with the exception of the indicator “the retirement age”, for which we have assumed that in an optimistic scenario Romania will achieve the target set by the EU, namely the age of 65 years). The unfavourable / favourable value for each indicator is chosen depending on the direction of the correlation between that indicator and the dependent variables. Therefore, the “unfavourable” values are the lowest values for the aggregate replacement rate - ARR, the retirement age - EXIT and for the expenditure on care for the elderly - EXPENDOLD), but the highest values for the risk of poverty in old age - RISKPOV and for the employment rate of people aged 55-64 years - EMPLOLD, an indicator which we saw that positively influences the risk of poverty in old age.

With regard to the “neutral scenario”, we have assumed either that the indicator retains the last value recorded in Eurostat (for ARR, RISKPOV and EXIT), either that it reaches a target level set by the EU (as in the case of the employment rate of people aged 55-64 years or EMPLOLD, for which the EU has set a threshold level of 50%), either that it keeps the growth rate achieved during the analyzed period (as in the case of expenditures on care for the elderly or EXPENDOLD, for which we have assumed that it would maintain the growth rate of 18.18% recorded during the period 2000-2008 and will therefore reach the level of 0.0472% of the GDP). Of course, any other assumptions can be made on the evolution of these indicators and can be incorporated in the forecasting.

Table 21 shows the expected value for each factor in each of the three scenarios, and in brackets it is specified either the Member State with the minimum / maximum value reported in Eurostat in the last year, either the target value set by the EU, where such a target exists.

Table 21. *Hypotheses about the evolution of the considered indicators*

Indicator	“Pessimistic” scenario	„Neutral” scenario	„Optimistic” scenario
ARR	34% (Bulgaria)	55% (remains unchanged)	60% (France)
RISKPOV	51,2% (Lithuania)	15,7% (remains unchanged)	4% (Hungary)
EXIT	58,8 (Slovenia)	64,3 (remains unchanged)	65 (target level set by the EU)

EMPLOLD	80% (Iceland)	50% (target level set by the EU)	30% (Malta)
EXPENDOLD	0% (Luxemburg, Cyprus)	Increase with 18.18% = 0.0472% of the GDP	2,33% (Sweden)

Incorporating these values in the two prediction models, we reach the results reported in Table 22.

Table 22. *The evolution of ARR and RISKPOV in Romania in three possible scenarios*

Indicator	“Pessimistic” scenario	„Neutral” scenario	„Optimistic” scenario
ARR	11,21	49,83	68,26
RISKPOV	55,46	24,70	7,11

Estimates of the model indicate that in a “pessimistic” scenario in which all factors considered will simultaneously take the most unfavourable values, Romania will register an aggregate replacement ratio of 11.21% and a risk of poverty for pensioners of 55.46%, while in the best case these indicators will take the value 68.28% (ARR), and 7.11% (RISKPOV). On the other hand, assuming a “neutral” scenario of evolution (which is also a “realistic” scenario) leads to a predicted value for the replacement ratio of 49.83% (smaller than the last value recorded in Eurostat for Romania of 55%) and a predicted value of 24.70% for RISKPOV (also higher than the last value recorded in Eurostat for Romania, which equals 15.7%).

Previous estimates therefore reflect the need to substantially improve the explanatory factors, being apparent that a “neutral” scenario of evolution is actually a “pessimistic” scenario for Romania’s public pensions system. Therefore, in order to minimize the risk of poverty for pensioners, Romania (and other states included in the analysis) should increase the aggregate replacement ratio over its current level of 55% and should accelerate the rate of growth of the weight of expenditures on care for the elderly in GDP over the level recorded over the period 2000 - 2008, while measures which encourage active aging do not seem to have a positive effect on the adequacy of the pension system, those measures being probably taken in an already critical time for the system.

In addition, elements that contribute to the implementation of an adequate pension system (the high aggregate replacement ratio and the increasing weight of the expenditures on care for the elderly in GDP) are contrary to the usual measures of reform of the public pension systems, which introduce in most cases the decrease of the aggregate replacement ratio and of the expenditures on care for the elderly). Statistics therefore show an incompatibility of the two major EU objectives regarding the reform of social security systems, as both active ageing and the extension of working life –which are explicit provisions of the second

objective, “sustainable pensions” - are negatively correlated with the risk of poverty in old age, a possible explanation being that the beneficial effects have not yet had time to manifest. All these connections which are apparent from the econometric estimation underline the very important role which should be assigned to the private pension systems, which can compensate the reduction of the replacement rate that occurs after the application of reform measures designed to contribute to the sustainability of the public pension systems. Boosting private pensions could therefore reconcile the two major objectives, by contributing directly to reaching the objective of “adequate pensions” and indirectly to reaching the objective of “sustainable pensions”.

The SPOS Model

In order to confirm previous findings and to eliminate the risk that the explanatory factors could contain similar information, which would distort the true statistical relationship between the analyzed indicators, we further develop a model in which both the independent variables and the dependent variable are formed by combining these indicators.

Therefore, we propose as the dependent variable a so-called “indicator of inadequacy” (A) which is calculated as follows:

$$A_{t,i} = \frac{RISKPOV_{t,i}}{ARR_{t,i}}$$

“The indicator of Inadequacy” thus measures the risk of poverty relative to the aggregate replacement ratio and the higher it is, the more the public pension system is unable to achieve the first objective of the Open Method of Coordination.⁴⁸

For the explanatory factor we build a “sustainability indicator” (S) which reflects the extent to which the beneficial effect of a high employment rate of older workers combined with the beneficial effect of a higher retirement age exceeds the negative effect of a high dependency ratio concomitant with a higher life expectancy. We will therefore have:

$$S_{t,i} = \frac{EMPLOLD_{t,i} * EXIT_{t,i}}{DEPEND_{t,i} * MEANLIFE_{t,i}}$$

By building these indicators and investigating the correlations between them we will eliminate the threat that the independent variables could contain similar information, which would distort the true relationships.

⁴⁸ “Ensure adequate retirement incomes for all and access to pensions which allow people to maintain, to a reasonable degree, their living standard after retirement, in the spirit of solidarity and fairness between and within generations”.

The model used to investigate whether a pension system is appropriate therefore has the following equation:

$$A_{i,t+1} = \alpha_{1,t} + \alpha_2 S_i + \alpha_3 EXPENDOLD_i + u_i$$

Already having the information that the risk of poverty at the age of 65+ (RISKPOV) is inversely proportional to the aggregate rate of replacement (a relationship that has already been confirmed in previous estimates), we then make the following assumptions:

- H₁: RISKPOV decreases as the employment rate of persons aged 55-64 is higher, and at the same time the age of retirement is higher
- H₂: RISKPOV increases as the dependency ratio is higher and at the same time the life expectancy is also high
- H₃: RISKPOV decreases as the expenditures on care for the elderly have a higher weight in GDP

The estimation results are presented in Table 23.

Table 23. *Estimation results for the SPOS model*

Independent Variables (X)	S	EXPEND OLD	Adjusted R ²	F
Dependent Variable (Y)				
A	-44.06784***	0.003493	0.879817	26.23687*

*significant at 1%; ** significant at 5%; *** significant at 10%

Both cross-sectional and time effects were included in the estimation and are presented in Table 24.

Table 24. *Cross-sectional and time effects resulting from the SPOS model estimation*

PANEL A: CROS-SECTIONAL EFFECTS	
COUNTRY	Effect
Austria	0.194029
Belgium	-2.519237
Bulgaria	-1.971252
Cyprus	-1.326988
Czech Republic	4.483207
Denmark	-0.711043
Estonia	-0.925002

European Union (27 countries)	-1.038317
Finland	-1.003221
France	1.032529
Germany (including former GDR from 1991)	-1.051239
Greece	-2.155624
Hungary	1.004004
Iceland	3.600367
Ireland	-0.226730
Italy	-1.459178
Latvia	-1.324501
Lithuania	-0.931171
Luxembourg	4.424706
Malta	-2.118613
Netherlands	3.299225
Norway	0.644113
Poland	2.349267
Portugal	-1.078884
Romania	-0.909437
Slovakia	3.341640
Slovenia	-1.922199
Spain	-1.913149
Sweden	1.613475
Switzerland	-1.448967
United Kingdom	-1.682751
PANEL B: TIME EFFECTS	
YEAR	Effect
2002-01-01	-0.376553
2003-01-01	-0.158062
2004-01-01	0.279898
2005-01-01	0.167208
2006-01-01	0.035027
2007-01-01	-0.076015
2008-01-01	0.128498

Thus, the results allow us to accept hypothesis 1 and hypothesis 2, but not hypothesis 3, and the construction of factors as previously explained managed to give us a clear picture of the benefits of the pension systems reform measures (such as encouraging active aging, raising the retirement age and increasing the replacement rate), benefits which in previous estimates did not appear to be evident. However, these measures are effective, according to the SPOS model, only if they are able not only to compensate, but even to surpass the negative effect of a high dependency ratio combined with a high life expectancy. In any case, a functional private pension system would be able to allow the implementation of reform measures for the public pensions system - reforms designed to increase its sustainability - without the costs of these measures in terms of adequacy. Therefore, by increasing the income of pensioners, private pensions could be able to reconcile the two major objectives of the EU, respectively “adequate pensions” and “sustainable pensions”.

Chapter 4. Private pensions market

4.1. The Characteristics of the Private Pensions System

In Romania, as in other countries from Central and Eastern Europe, the reform of the public pensions system was the first phase of the broader revision of the general pension system, private and public. Such a parametric reform of the 1st pillar, based on the Pay-As-You-Go scheme (PAYG), included such actions as: raising the retirement age, discouraging the early retirement, modifying the calculating scheme, reduction of employment benefits of privileged groups and raising the statutory contributions period⁴⁹. The development of the private system came as an answer to the many problems of the public pensions' sector.

This complementary system is based on the accumulation of contributions and their capitalization on the financial markets. Its current form is the result of a long process of evolution started since 2000. Basically, every participant saves for his or her retirement, being the sole owner of the retirement account. The fund administrator will manage this account with the aim of maximizing its value. In Romania the private pension system is composed of the 2nd pillar, based on a defined contribution scheme (DC), mandatory for those younger than 35, and the 3rd pillar of voluntary pension schemes, managed by private companies, based on individual accounts. The enrolment in the third pillar is voluntary, being stimulated by fiscal policy.

In 2008, a report on the private pensions in the EU, conducted by the SPC (Social Protection Committee), confirmed the general tendency to develop the private pension system further in response to the structural crisis of the public pensions system. Thus, it was especially noted the lack of long-term sustainability of the current state of the public – private divide, a shift towards the latter being deemed necessary. Consequently, a partial transfer of risks was also envisaged in the report, from the state to the employers and the contributors, coupled with a better correlation of contributions and benefits across all pillars⁵⁰. The same report warned of the need to develop a specific financial education board, understanding the opportunities and risks of private pension by all citizens.

In 2010, a common document produced by EPC/SPC⁵¹ acknowledges the efforts made by member states in the process of reforming the pension system, especially with regards to the parametrical reform of the public pension system.

⁴⁹ CSSPP (2009) Private pensions in Central and Eastern Europe

⁵⁰ SPC (2008) Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions

⁵¹ EPC/SPC (2010) Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe

Nevertheless, this report also mentions the persistent challenges facing all EU member states in the process of developing a truly function, efficient and sustainable multi-pillar pension system. Among the main risks we find the levels of participation to the labour market and the current economic volatility of the financial markets as a result of the economic crisis. The study signals the necessity of specific solutions to individual countries, but also pronounces in favour of greater interconnectivity between the private pension markets. - pillar II and pillar III, for spreading risks and absorbing better the economic shocks, thus ensuring adequate and sustainable income for taxpayers at retirement.

Private pension funds are a capital resource sought by many EU countries, which in consequence develop fiscally attractive policies. Nevertheless, the willingness to offer fiscal incentives in order to attract pension fund business has decreased in the latest period as a result of the general economic climate market by uncertainty and budgetary deficits. Dutch economists, Bovenberg și Van Ewijk (2011) have also recently published strong arguments supporting the dependency of the European capital market on the economic resources of the private pension funds, with Netherlands having the highest contributions level in this field. As a solution in this sector of the capital market they thus, propose the formation of a dedicated European financial market for these funds that would be regulated at the EU level, and would thus permit a better diffusion of both capital and risks across the member countries⁵².

2nd Pillar—Privately Managed Pension Funds

The effective implementation of the mandatory private pension scheme in Romania took place in 2007. In this system, a percentage of the contribution to the public sector is redirected to private pension administrators. Consequently, the 2nd pillar is characterized by the private administration, a defined contribution scheme (DC) and minimum-guaranteed benefices composed of the sum of contributions, minus legal commissions and transfer penalties. Additionally, according to legal provisions, the participation to such schemes is now mandatory for those younger than 35. For those whose current age is between 35 and 45, the adherence to a private pension scheme is voluntary even with the 2nd pillar funds. Thus, those who have less than 15 years to retirement can't benefit from the coverage of a private pension scheme under the 2nd pillar⁵³. Currently the second pillar contributions are 2% of gross salary and will grow by 0.5 percent per year over the next eight years, so in 2016, the contribution to pillar II will represent 6% of gross salary of an individual.

⁵² Bovenberg și Van Ewijk (2011) Good Pensions Embrace and Share Risks: Private Pensions Stimulate EU Capital Market, CPB Netherlands Bureau for Policy Analysis

⁵³ Law no. 411/2004 regarding mandatory private pensions, republished, published in Monitorul Oficial Law no.482 of 18 July 2007, as amended and supplemented, synthetic form updated on 12 January 2009.

3rd Pillar—Voluntary Pension Funds

The 3rd Pillar, consisting of voluntary private pensions is still underdeveloped in Romania, consisting mainly of life insurance policies. There are currently 13 funds active in the 3rd Pillar, on the Romanian market. This scheme is also based on defined contributions (DC), a participant being able to contribute up to 15% of its gross salary to a pension fund. Unlike the more strict age provisions of the 2nd Pillar, within the voluntary pension schemes, any person who has less than 60 years and more than 90 monthly contributions (not necessary consecutive) can join a voluntary pension fund. Fiscal incentives are also present for the 3rd Pillar, as no taxes are paid on the contributions made, these being deducted from the income tax⁵⁴. The participants can choose with which fund to place their money, thus trusting it with the financial management of their account. They can also choose to transfer their money from one fund to another if they desire, but they will incur transfer penalties. Management fees of private pension funds cannot exceed 5% of the contributions.

Legal Basis

Currently, the private pension system in Romania is based on two main legislative acts: the Law no. 204/2006, regarding voluntary pensions, and the Law no. 411/2004 regarding mandatory private pensions. Both these laws have suffered revisions and amendments so as to cover the practice of private pension schemes as thoroughly as possible. Still, international organizations like the World Bank (WB), the International Monetary Fund (IMF) or the European Union (EU) urge that further secondary legislation be extended⁵⁵. For this purpose there is the Private Pensions System Supervisory Commission (CSSPP), which was founded through the Emergency Ordinance no.50, from the 9th of June 2005, approved by the Law no. 313 from the 10th of November 2005. This institution lays partly secondary legislation in the field, adopting rules on the private pension system and developing and / or approves draft legislation regarding the supervision of private pensions.

4.2. Private Pension Funds

Participants and Contributions

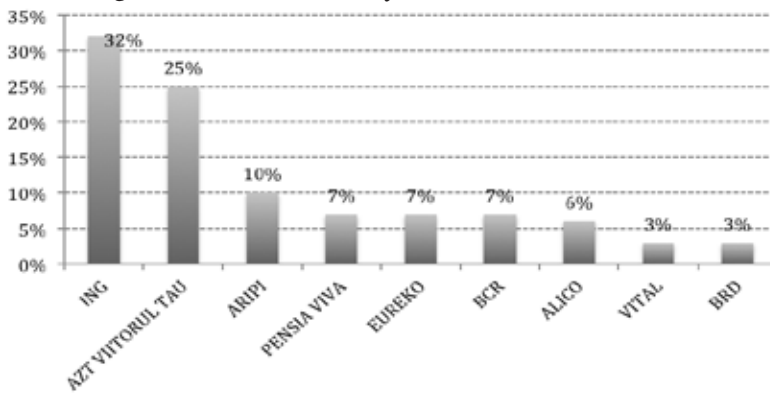
The number of participants to all private pension funds in Romania is continuously growing, with the 2nd Pillar covering a total of 5 378 995 participants, in August 2011, and the 3rd Pillar covered 246 660 participants at the same date. Thus, the market shares based on the number of participants cover a significant part of the total market potential (see Figure 13 and Figure 14).

⁵⁴ <http://www.csspp.ro/pilonul-3>, last accessed on September 1, 2011

⁵⁵ IMF Country Report Nr. 10/47 (February 2010) Romania: Financial Sector Stability Assessment

Within the 2nd Pillar, at the end of the implementation process in 2007, in Romania there were 18 different private pension funds (see Annex 9). According to the rankings at that time, the market was dominated by the ING private pension fund, administrated by the “ING Fond De Pensii” company, solely controlling 33.21% of the market. Second Ranking was AZT VIITORUL TAU, managed by “Alliantz-Tiriac Pensii Private” company, with 25.64% market share. At 31.06.2011 the top players of the mandatory private pension market remain ING and AZT VIITORUL TAU, with slightly smaller shares of the market—31.77%, and respectively 24.78%. Following a series of mergers and acquisitions, there are currently only 9 funds active on this market.

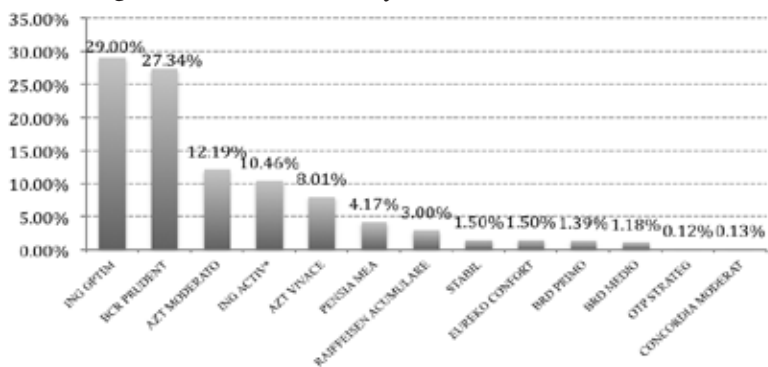
Figure 13. Market Shares for the 2nd Pillar: June 2011

Source: adapted by the authors based on CSSPP, APAPR and CNPAS data

Within the 3rd Pillar the competition is higher, at 31.06.2011 there were still 13 funds for the management of voluntary private pensions. ING OPTIM currently dominates this market with 29% market share, with BCR PRUDENT ranking second, covering 27% of the total participants.

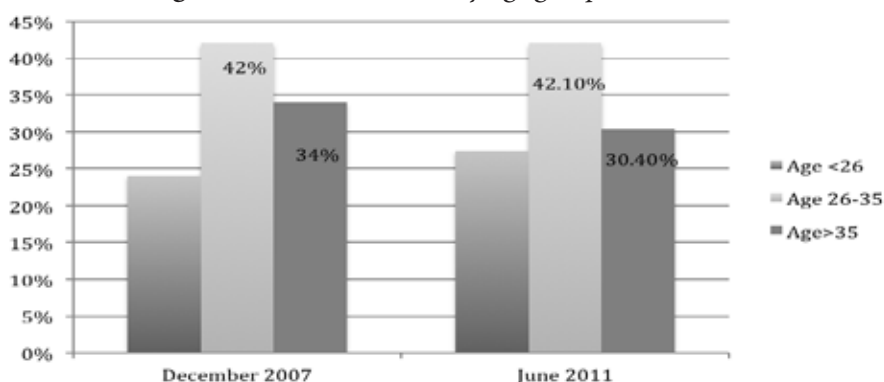
Figure 14. Market Shares for the 3rd Pillar: June 2011

Source: adapted by the authors based on CSSPP, APAPR and CNPAS data

In what concerns the age distribution, no major changes occurred since the implementation of the mandatory private pension system in Romania. Thus, between 2007 and 2011, the percentage of participants aged over 35 has decreased from 34% to 30.5%, while the percentage of participants aged under 26 has recorded a slight increase (see Fig. 15).

Figure 15. Market Shares (by age groups): June 2011

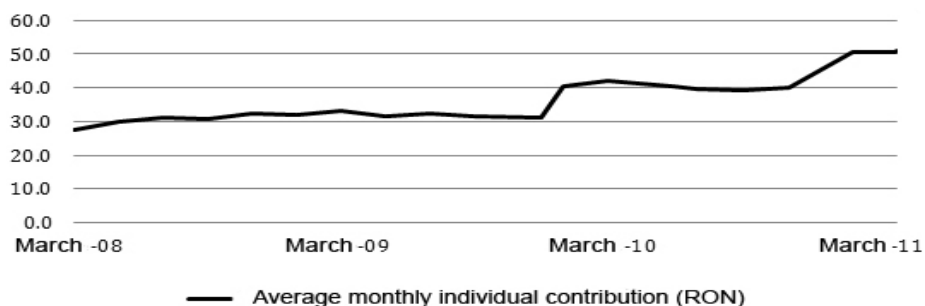
Source: adapted by the authors based on CSSPP and CNPAS data

The average effective contribution in August 2011 was 52.77 RON, which corresponded to an overall collection rate of 64.68%. In total, in the month of August of this year 183 millions RON were collected. According to the CNPAS data, overdue payments of 217 000 participants were also done within the month of August, which made the figures corresponding to this month especially optimistic compared to other periods of the same year. Overall the average individual contribution to the 2nd Pillar recorded a healthy increasing trend over the last 2 years (see Fig. 16). Despite such encouraging trends, the Social protection Committee (SPC) warns of the risk of scaring participants off with the high levels of management's commissions practiced by private pension funds everywhere in Europe. Even if such commissions appear to consist of small annual percentages, when looking at the total volume of contributions, they end up costing the clients substantial amounts of money⁵⁶. In Romania, the maximum level of 2nd Pillar commissions is 2.5% of contributions and 0.05% of the net assets per month⁵⁷.

⁵⁶ SPC (2008) Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions; EPC/SPC (2010) Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe

⁵⁷ CSSPP (June 2010) Comparison of the private pension 2nd pillar (defined contribution) and the markets of world countries

Figure 16. The evolution of the average monthly individual contribution of 2nd Pillar: 2008-2011

Source: adapted by the author based on CSSPP and CNPAS data

The following tables (Table 25 and Table 26) present a comparative overview of the private pension funds active on the Romanian market. Such factors as the management commissions and other maintenance costs are included in the analysis. According to the evidence presented in these tables, we can see a rather homogenous situation within the 2nd Pillar.

Thus, all 9 privately managed pension funds currently working on the Romanian market in this segment practice the same charges (both at the level of contributions paid and charged to the assets of the fund) and the same percentage of the transfer penalty. Regarding the level of risk, all are rated medium risk level, except pension fund ARIPI, administered by GENERALI company, which is rated high risk. Audit fees are charged to the personal assets, recording the lowest value for the pension fund ALICO (13.600 Ron/ year) and the highest value for the pension fund AZT YOUR FUTURE (57168 ron / year). These variations are not correlated with various financial auditors, but rather with the size and content of each fund's portfolio.

Table 25. Characteristics of Private Pension Funds acting within the 2nd Pillar market in Romania

Private Pension Fund	Commission (Annual Fee)		Audit tax VAT included	Transfer Penalty	Risk	Depository Bank	Financial Auditor
	from contributions	from the fund active					
ING	2,5%	0,05% per month	30.000 lei per year	5%	Medium	BRD-SocGen	Ernst&Young
AZT VIITORUL TĂU	2,5%	0,05% per month	57.168 lei per year	5%	Medium	BRD-SocGen	KPMG Audit

ARIPI	2,5%	0,05% per month	44.600 lei per year	5%	High	BRD- SocGen	Ernst& Young
PENSIA VIVA	2,5%	0,05% per month	4.230 lei per year	5%	Medium	BRD- SocGen	Ernst& Young
EUREKO	2,5%	0,05% per month	34.564 lei per year	5%	Medium	Bancpost	KPMG Audit
BCR	2,5%	0,05% per month	33.000 lei per year	5%	Medium	Bancpost	Ernst& Young
ALICO	2,5%	0,05% per month	13.600 lei per year	5%	Medium	Raiffeisen Bank	Pricewater house Coopers
VITAL	2,5%	0,05% per month	20.000 lei per year	5%	Medium	BRD- SocGen	Ernst& Young
BRD	2,5%	0,05% per month	25.740 lei per year	5%	Medium	BCR	Ernst& Young

Source: compiled by the authors based on CSSPP data (updated 07/07/2011)

In regards to the 3rd Pillar, the situation seems to be more heterogeneous, as there are more funds activating on this sector—13 private pension funds. Both in the case of 2nd Pillar and the 3rd Pillar, the market is still relatively young, and determinants of market success aren't too strongly connected to the different conditions offered by each fund, but rather on the notoriety of the company offering the fund scheme. Thus, Allianz, BRD, or ING, which are the companies behind the most successful private funds on the Romanian market, are also some of the most prominent banks active on this market, having a large client base from which many private fund participants were probably attracted.

Comparative perspective offered by these two tables help us understand the overall situation of the private pension market. However, even if 2nd pillar or on the third pillar, does not appear to be a clear correlation between the specificities of each fund in the fees charged and market shares which they occupy. Another likely hypothesis is that prior reputation of the company that manages the pension fund influenced the choice of consumers for certain funds. In addition, a decisive role played the active campaign to promote the Romanian market funds, both mandatory and optional private pensions. But we predict that once the market matures, consumers will become increasingly informed and will make use of discerning based on all characteristics of a fund. Thus, management costs, fees or risk level will be important factors in the decision to contribute to a private pension fund.

Table 26. Characteristics of Private Pension Funds acting within the 3rd Pillar market in Romania

Private Pension Fund	Risk	Commission		Audit tax ^{*)}	Transfer Penalty
		from contributions	from the fund's active		
ING OPTIM	Medium	4,85%	0,1625% per month	16.000 lei per year	5%
BCR PRUDENT	Low	4%	0,167% per month	27000 lei per year	5%
AZT MODERATO	Medium	4,95%	0,091% per month	22.250 lei per year (without VAT)	5%
ING ACTIV	High	4,85%	0,1625% per month	16.000 lei per year	5%
AZT VIVACE	High	4,95%	0,125% per month	19.500 lei per year (without VAT)	5%
PENSIA MEA	Medium	5%	0,195% per month	4.300 lei per year	5%
RAIFFEISEN ACUMULARE	Medium	3,5%	0.125% per month	15260 lei per year (without VAT)	5%
EUREKO CONFORT	Medium	3.50%	0.1475% per month	max. 11050 lei per year (without VAT)	5%
STABIL	Medium	4.50%	0.125% per month	12.750 lei per year	5%
BRD PRIMO	Low	2.95%	0.1375% per month	0 – when total active ≤ 6.000.000 lei, or 12.000 lei per year - when total active > 6.000.000 lei	5%
BRD MEDIO	Medium	2.95%	0.1625% per month	0 – when total active ≤ 6.000.000 lei, or 12.000 lei per year - when total active > 6.000.000 lei	5%
CONCORDIA MODERAT	Medium	5%	0.125% per month	10000 lei per year	5%
OTP STRATEG	Low	3%	0,175% per month	150 lei per year	5%

^{*)} Note: VAT included, unless specified otherwise,

Source: compiled by the authors based on CSSPP data

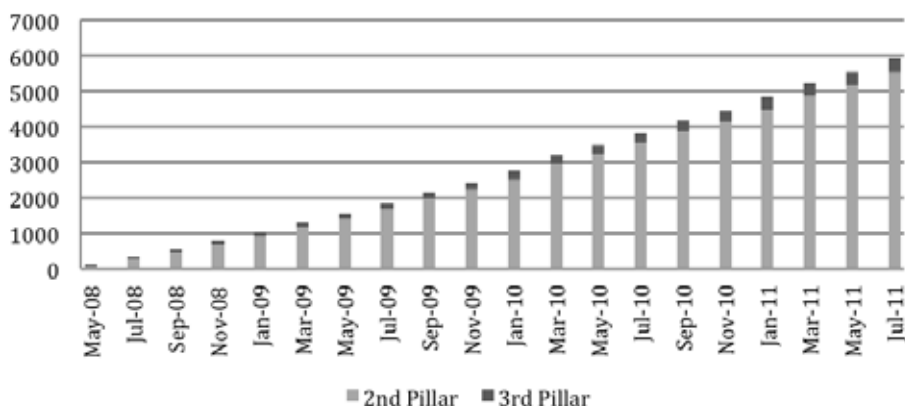
Assets Value

The total net value of the private pension fund's actives is recording a steady increase over the last years, in both the 2nd Pillar and the 3rd Pillar (see Fig. 17). This tendency illustrates the overall expansion of the private pension market in Romania. The 2nd pillar has known a much steeper growth scale than the 3rd pillar, but this is the trend of the entire European private pensions market. The net assets' evolution can have an impact on the consolidation of the pension funds, and also, down the line, on the decreasing individual costs of maintenance.

At 31.08.2011, the total value of the private pension funds' net assets was 5.6 bil. RON for mandatory private pension funds and 0.39 bil. RON for voluntary pension schemes. This situation meant that private pension funds' net actives amounted to 1.01% of the Romanian GDP at that date. The prognosis for the end of 2011 if that of 1.35% of the GDP.

In the first quarter of 2011, comparatively with the end of 2010, the private pension funds' portfolios recorded a growth in their asset value of 12.75% for mandatory pension schemes, and 10.79% for voluntary pension schemes, as compared to the same period of 2010. In what concerns the mandatory pension funds, their appreciation was based on the growth of net active's value in a proportion of 24% and on the increase of individual contributions in a proportion of 76%⁵⁸. In what concerns voluntary pension schemes, 42% of this appreciation was due to the growth of net active's value, and 58% due to the increase of the total contributions level to the funds⁵⁹.

Figure 17. Evolution of net assets of the Romanian private pensions: 2008-2011

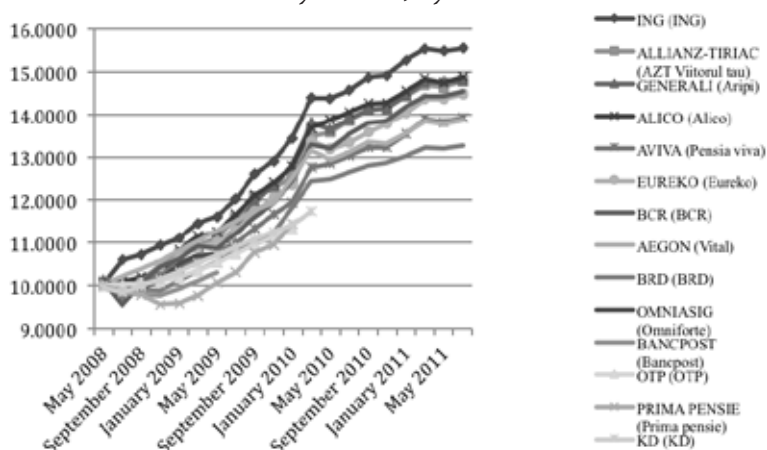
Source: the authors (based on CSSPP data)

⁵⁸ CSSPP GDP values were used by the Ministry of Finance posted on the website www.mfinante.ro: 2009, 491.274 billion RON, GDP in 2010 513.641 billion RON, GDP 2011 544.426 bil. RON

⁵⁹ CSSPP (March 2011) The evolution of private pension investment in the first quarter of 2011

The evolution of the net asset value per share (NAVPS) of the Romanian pension funds has also known a positive trend throughout the last couple of years in both the 2nd pillar market (see figure 18), and in the 3rd pillar market (see figure 19).

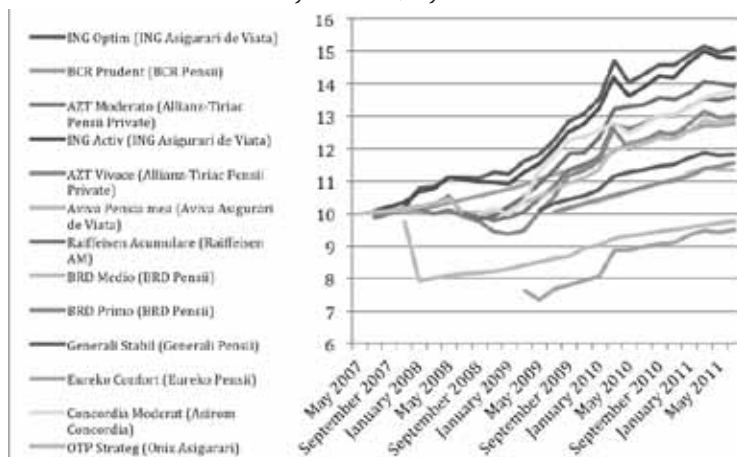
Figure 18 *The Evolution of NAVPS within the 2nd Pillar market: May 2008 – July 2011*

Source: the authors (based on CSSPPR data)

During the period analyzed, 5 privately managed funds were absorbed: KD and BANCPOST merged with privately managed pension fund EUREKO (background absorber) and OMNIFORTE, OTP and First Pension Fund merged with private pension BCR (background absorber).

Figure 19. *The Evolution of NAVPS within the 3rd Pillar market: May 2008 – July 2011*

Source: the authors (based on CSSPP data)

Portfolio

In the Monitorul Oficial Romania, no. 82 and 85, the CSSPP norms no. 3/2009 and no. 4/2009 were published. These provide further framework for the private pension funds investment procedure. They are based on the Law no. 411/2004 for the mandatory pension funds, and on the Law no. 204/2006 for the voluntary schemes. These norms aim at providing an efficient and equitable correlation between risk and outturn. Thus, according to the art.13 (of both norms), the fund manager can invest the fund's assets on the monetary and financial markets, limited by certain provisions.

The investment limits of Romanian pension funds assets are:

- 20% in instruments of the money market;
- 70% in state bonds issued from Romania, EU member state or other countries from the European Economic Area (EEA), with the following further delimitation:
 - state bonds, mature in less than one year – 50%;
 - state bonds, mature in one year or more – 70%;
- 30% in bonds issued by local public administrations in Romania, the EU or the EEA;
- 15% in state bonds issued by other states;
- 50% in equities listed on Romanian, EU or EEA markets.

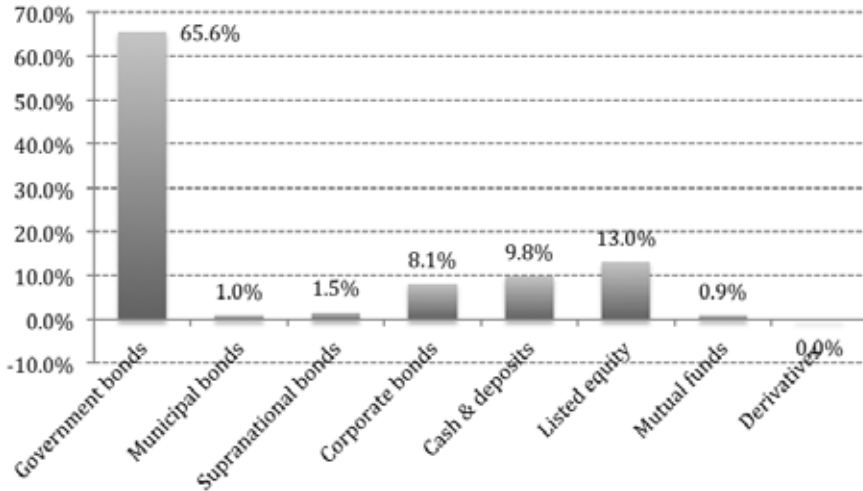
According to the CSSPP⁶⁰, there are 3 different categories of funds, based on the portfolio structure:

- Progressive Funds – high percentage invested in stocks;
- Balanced Funds — medium percentage invested in stocks;
- Conservative Funds— investment only in cash deposits and other money instruments.

The private pension fund's portfolio investments in Romania, like in other member states, manifests a preference for safer asset placement. Thus, in July 2011, the 2nd pillar portfolio consisted mainly of government bonds—these representing 66% of all placements. Similarly, the 3rd pillar portfolio was also mainly focused on government bonds, in a proportion of 64% of all placements. In both pillars, other attractive placement options are the listed equities or the cash and deposits (see Fig 20 and Fig 21).

⁶⁰ CSSPP (2009) Private pensions in Central and Eastern Europe

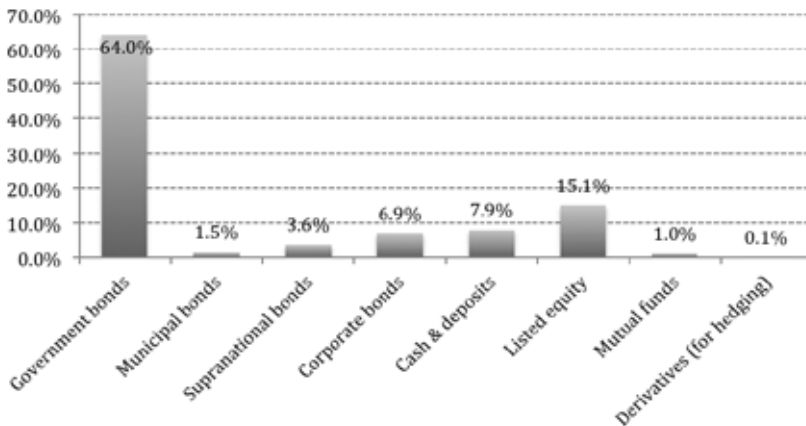
Figure 20. Asset Allocation of the 2nd Pillar Portfolio (July 2011)

Source: adapted by the authors based on APAPR data

No significant changes in terms of pension funds asset allocation were recorded in 2011, by comparison to 2010. The portfolios remain predominantly conservative in placement options. There is nevertheless a slight increase in the appetite for listed equities, as the BET index has known an increase in the first quarter of 2011. Thus, by the second half of 2011, the listed equities represented 13% of the 2nd pillar portfolios, compared to 12.22%, at the end of 2010. Listed equities in the 3rd pillar portfolios represented 17.59% in 2011, as compared to only 14.10% in 2010. The overall portfolio structure reflects a cautious investment policy, focused on long-term gains and low risk tolerance⁶¹.

Figure 21. Asset Allocation of the 3rd Pillar Portfolio (July 2011)

Source: adapted by the authors based on APAPR data

⁶¹ CSSPP (March 2011) The evolution of private pension investment in the first quarter of 2011

Risk

The risk analysis is tightly connected to the pension system level of sustainability, both in Romania and throughout the broader European pension market. Thus, private pension risk levels are tightly related to the broader social security system, as several publications demonstrated recently⁶². The negative effects that the current economic crisis has indirectly exerted on private pension funds trigger special concern for risk.

Within the financial market of private pension there are different types of risks. Firstly, we can distinguish between the management risk and the investment risk⁶³. The management risk is an innate factor of the company that is managing the private pension fund. The investment risk lies with the placement decisions and the broader market circumstances. The yields level, the reinvestment options, the call risk, or the business risk are potential sources of investment risks that private pension funds are facing. A study of CSSPP⁶⁴ also mentions the risk of longevity, risk of development of gains and risk of type and career length. Depending on the structure of private pension scheme, defined benefit (DB) or defined contribution (DC), those risks are borne by the employer or employee (participant in the pension scheme) (for details see Annex 10). These risk factors can be reduced significantly through appropriate and effective legislation and regulation.

Beyond the variety of risks, we must also look into their intensity. The patterns of asset allocation within the Romanian private pension portfolios demonstrates a strong inclination for low risk investments, including government bonds, municipal bonds, and other supranational or corporate bonds, involving the explicit state guarantees. According to the No. 3/2009 Norm of the CSSPP, based on the proportion of low risk investments within the private pension fund portfolio, these can be categorized as:

- Low overall risk level of the pension fund—low risk investments represent between 85% and 100% of the total fund asset placements
- Medium overall risk level of the pension fund – low risk investments represent between 65% and 85% of the total fund asset placements
- High overall risk level of the pension fund – low risk investments represent between 50% and 65% of the total fund asset placements

Law no. 852 of 2010 defines the *insured risks* under the public pension system these events that, at the production of their effects, require insured institutions to pay for social benefits: disability, old age and death.⁶⁵

⁶² Bovenberg și Van Ewijk 2011, Olovsson 2011, Pfau 2011, Pino and Yermo 2010, Bohn 2009

⁶³ Fit, S. (2009) Prospects of Romanian pension system, p. 38

⁶⁴ CSSPP (2009)) Private pensions in Central and Eastern Europe

⁶⁵ Law No. 852/2010

Guarantees and Profitability

Guarantees are embedded within the Romanian private pension system, as with other European systems. Thus, there are specific institutions and procedures to insure the integrity of the contributions made by participants⁶⁶:

- Private Pensions System Supervisory Commission (CSSPP)
- Separation of Assets (between the manager and the private pension fund)
- Depositary Verification
- Guarantee of net contributions
- Guarantee of minimum profitability rate relative to risk level placement
- Technical provisions of investment
- Guarantee Fund of private pensions
- Financial Audit
- Actuarial Reserves

One of the most effective ways of guaranteeing private pension revenues is to insure the profitability of the fund, thus providing adequate and sustainable pensions. The guarantee mechanisms are addressed in general exclusively with the pension phase of the pension plan. In Romania, at this moment, there are no clear guarantees set in place for the accumulation phase. The profitability of a private pension fund depends on the investment policy, the asset placement, the portfolio composition, but also the broader economic cycles. The assessment of what constitutes an adequate retirement income must include a correlation with the inflation levels. Overall, as the EPC/SPC⁶⁷ points out, the most important thing is to maintain a viable equilibrium between investment risks and placement profitability.

Within the 2nd Pillar, there is only one private pension fund acting on a high-risk level: ARIPI, whose minimal profitability rate was in June 2011 5.2%. There are several private pension funds activating at a medium level of risk: ALICO, AZT VIITORUL TĂU, BCR, BRD, EUREKO, ING, PENSA VIVA and VITAL. These latter funds minimal profitability rate was 6.5% at the end of June 2011.

Within the 3rd Pillar there are two private pension funds activating at a high-risk level: AZT VIVACE and ING ACTIV, whose average profitability rate was 12.49% in June 2011, decreasing from 16.55% at the beginning of the same year. The minimum profitability rate of the same funds was 6.2% in June 2011. At a medium risk level, there are seven funds active on the Romanian market: AZT MODERATO, CONCORDIA MODERATO, EUREKO CONFORT, ING OPTIM, PENSA MEA, RAIFFEISEN ACUMULARE and STABIL. The average

⁶⁶ Based on information provided by CSSPP (www.csspp.ro) and APAPR (www.apapr.ro)

⁶⁷ EPC/SPC (2010) Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe

profitability rate of these funds was 11.96% in June 2011. The low-risk level category is represented by only two funds within the voluntary private pensions' market: BCR PRUDENT and OTP STRATEG, whose average profitability was 7% in June 2011, and minimal profitability was 3%.

4.3. Brief conclusions

As an answer to the overall problems of the public pension system, Romania developed two responses: a parametrical reform of the public system—1st pillar, and a wider and deeper development of the private pension system—2nd and 3rd pillars. The latter approach was conducted through a series of reforms initiated in 2000 and perfected throughout the recent years. Virtually every participant saves for retirement age, taking ownership of the personal account that a fund manager will manage to achieve effective returns on this capital investments.

At the EU level, there is broad consensus amongst the member states in what regards the persistent provocations they face in furthering the development of the private pensions system. Such challenges are: decreasing numbers of participants to the labour markets, the volatility of financial markets everywhere, maintaining the fine balance between encouraging investments and the efficient risk management, and last, but not least, the increasing capital dependence subordinating European markets to private pension funds.

The mandatory pension scheme in Romania was effectively implemented since 2007. Through this process, the 2nd pillar gathers individual contributors, under the defined contribution (CD) scheme, and is steadily increasing its market share and consolidates its asset value, its net assets representing 5.6 bil. RON, in August 2011. The 3rd pillar in Romania is also on an increasing trend, but is still considerably undersized, being mainly based on life insurance policies. Its net assets value in August 2011 was 0.39 bil. RON. Overall, private pension funds represented in August 2011 1.01% of the country's GDP.

Private pension system in Romania is based on currently two main laws: Law no. 204/2006 on pensions, with subsequent amendments and Law. 411/2004 on privately managed pension funds, republished, with subsequent amendments. Surveillance tasks segment are privately managed pension funds delegated to the Commission of the Private Pension System Supervision (CSSPP), under control of the Romanian Parliament, established by Government Emergency Ordinance no. 50 of June 9, 2005, approved by Law no. 313 of 10 November 2005. This institution lays partly secondary legislation in the field, adopting rules on the private pension system and developing and / or approving draft legislation regarding the supervision of private pensions.

The number of participants in private pension funds is growing, 2nd Pillar in August 2011 amounting to a total of 5,378,995 participants with individual contributions, and 3rd Pillar 246 660 participants. At the end of the implementation of 2nd Pillar in Romania, in 2007, specific market worked 18 different pension funds. According to the ranking at that time, the market was dominated by ING pension fund, managed by the company ING Pension Fund, with 33.21% market share. Second class AZT YOUR FUTURE pension fund, managed by Tiriac Private Pension Alliantz, with 25.64% market share. On 06.31.2011 the first ranked mandatory private pensions market remains ING pension fund and AZT Your Future, with slightly lower market share of 31.77% and 24.78%.

Regarding age distribution, no major changes have occurred over the last year years. It may be noted, however, an encouraging increase in the number of participants under the age of 26 years in 2011 compared to 2007. The average contribution effective in August 2011 was 52.77 RON, while the collection rate was 64.68%. In total, in August of this year, they collected 183 million RON. According CNPAS published in August were paid outstanding contributions in volume almost double the previous months, for a total of over 217 000 participants. Per all 2nd Pillar , the average monthly contribution to a participant registered a sustained growth in recent years.

The value of privately managed pension funds has grown steadily in recent years, both in 2nd pillar and 3rd pillar within. On 31.08.2011, the total net assets of mandatory pension funds (pillar II) was EUR 5.6 billion, while total net assets of voluntary pension funds (Pillar III) was 0.39 billion Ron. Thus the share of pension fund assets to GDP reached 1.01% on the above. At the end of 2011, total assets to GDP are expected to reach 1.35%.

Chapter 5. Trends in developing pension systems. The role of private pensions in ensuring decent incomes to third-age individuals

5.1 The culture of private insurance. Current orientations. The Green Paper on the European Pension Systems. Implications for Romania

Demographic ageing within the EU shall affect national budgets on long-term by increasing expenditures and, without adjustment measures for the old-age insurance systems, adjustment shall lead to growing budgetary deficits. **Without adjusting social policies addressed to the elderly in an integrated system** (pensions, health, specific social assistance, stimulating active ageing etc.), **the state budget will become incapable of adjusting deficits.** Estimates of the effects of demographic ageing highlight an increase of 4.5 pp in the share in GDP in the following 50 years, and in about 1/3 of the Member-States, the increase in the expenditures shall be of over 7 pp.⁶⁸ The structural reforms initiated are projected to have a positive effect on financial flows to the state budget on medium term. On the one hand, they will generate the diminution in social expenditures on the elderly as share in GDP, and, on the other hand, by increasing labour supply, will provide potentially more funds/incomes from social contributions. Moreover, a number of “accompanying” measures for the structural reform are required: a) balancing and ensuring the sustainability of each social fund; b) increasing the visibility of the system – of the link between contributions, employment length and pension value; c) eliminating the early retirement schemes and gradual increase in the standard retirement age with complete length of service, including by encouraging active ageing; d) increasing the transferability degree of the contributions to pension funds between EU member countries.

The European legislation in the field of social security provides for a series of joint rules and seeks the coordination of national policies and not the harmonisation of the systems. The design of the social security systems is the responsibility of the Member-States and refers to the multi-pillar structure, access conditions and potential benefits, the management manner and market supervision⁶⁹. The Green Paper stipulates as building-up principles of the national systems: equality of treatment and non-discrimination, free movement of labour within the EU, not restricted by national legislation in the field of pensions. The main categories included in the pension system are: old-age pensions, survivor

⁶⁸ Annual Growth Survey, Annex 2, Macro-economic Report EC, COM(2011) 11 final *Annexe 2* Brussels, 12.1.2011 http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/2_en_annexe_part1.pdf

⁶⁹ *Accompanying document to the GREEN PAPER, Towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, {COM(2010) 365 final}, Commission Staff Working Document, EU Legislation, Coverage and Related Initiatives, European Commission, Brussels, 7.7.2010, SEC(2010) 830 final.

pensions and invalidity pensions, under the incidence of EU-level coordination entering but statutory schemes. The pension is granted for a contribution of at least one year, irrespective of the residence of the individual and all contribution stages are taken into account, irrespective of the country, without funds transfer. An important step was represented by the EC Directive 2003/41⁷⁰ according to which occupational pensions can be managed by pension funds from other country than the country of residence of the company, thus allowing multinationals to manage only one pension fund for all its subsidiaries. Even though the principle of pension guarantee is acknowledged, the level and conditions are determined at national level and no minimal guarantee limits are provided for. Similarly, the total portability of completion pensions is not guaranteed, yet important steps were taken for harmonising the life insurance systems, ensuring protection and efficiency of capitalised funds⁷¹.

The system of private pensions differs by countries, yet it presents also common features, that are briefly presented in the following table.

Table 27. *The private pension system in EU member-countries (according to CEIOPS, May 2010)*

	Private pensions (typologies)	Features of pension scheme	Participation	Constituting sources
BE	Non-profit organisation/ mutual insurance association/pension financing organisation	DB/DC or mixed	Voluntary	Occupational
	Limited partnership with social shares/cooperative partnership/mutual insurance association	DB/DC or mixed and individual life insurances	Voluntary	Occupational or individual
	Open-end investment company	Individual savings for pensions	Voluntary	Individual
	Book reserves (provisions)	DB/DC	Voluntary	Occupational

⁷⁰ Directive 2003/41/EC of the European Parliament and of the Council of 3 June 2003 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision, OJ L 235, 23/09/2003 P. 0010 – 0021.

⁷¹ First Council Directive 79/267/EEC of 5 March 1979 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up and pursuit of the business of direct life assurance, OJ L 63, 13.3.1979, p. 1–18; Directive 2002/83/EC of the European Parliament and of the Council of 5 November 2002 concerning life assurance, OJ L 345, 19.12.2002, p. 1–51; Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), OJ L 335, 17.12.2009, p. 1–155.

BG	Joint stock company	DC	Voluntary	Occupational
	Joint stock company	DC	Voluntary	Individual
	Joint stock company	DC	Mandatory	Statutory funds (individual)
CZ	Joint stock company	DC	Voluntary	Individual, or with elements of occupational
DK	Pension fund company	DC or DB	Mandatory	Occupational
	Life insurances company	DC or unit linked	Voluntary/ Mandatory	Occupational/ individual
	General pension fund	DC or unit linked	Mandatory	
DE	Joint stock company / mutual insurance association/institution regulated by the legislation within the public system		Voluntary	Occupational
	Joint stock company / mutual pension fund association		Voluntary	Occupational
	Book reserves' schemes (provisions)		Voluntary	Occupational
	Ltd./Registered Association/Foundation		Voluntary	Occupational
	Joint stock company / mutual association of insurances/corporation and institutions regulated by the public system legislation		Voluntary	Occupational
	Contract	Individual pension schemes	Voluntary	Individual
	Contract	Individual pension schemes	Voluntary	Individual
EE	Contractual fund	DC	Voluntary	Individual
	Contractual fund	DC	Mandatory	Statutory fund (individual)
	Joint stock company	DB or DC (Unit linked)	Voluntary	Individual
	Joint stock company	DB or DC (Unit linked)	Mandatory	Statutory fund (individual)

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

IE	Occupational pension scheme (Trust)	DB/DC/ hybrid schemes and annuity contracts on retirement	Voluntary	Occupational
	Individual pensions (contract)	Individual contracts of annuities on retirement/ individual pensions	Voluntary	Individual
	Personal savings accounts for pension (contract)	Individual accounts of savings on retirement	Voluntary	Individual
EL	Non-profit entity with legal personality	Occupational insurance fund (DC)	Voluntary	Occupational
		Group insurance contracts		
ES	IORP	Dc, DB or mixed	Voluntary	Occupational
	Individual pension fund	Individual and associated pension schemes	Voluntary	Individual
	Collective life insurance contract	DB	Voluntary	Occupational
	Collective life insurance contract	DB	Voluntary	Occupational
	Individual life insurance contract	DB	Voluntary	Individual
FR	Joint stock company or Mutual insurance company	DC/DB		Occupational or individual
	Parity institution regulated by the "social protection code"	DC/DB		Occupational or individual
	Mutual company regulated by specific code	DC/DB		Occupational or individual

IT	Association/foundation	DC	Opting-out voluntary	Occupational
	Autonomous assets constituted by a financial company separately from own assets	DC	opting out voluntary	Occupational/ Voluntary
	Association/foundation	DC or DB, closed for new members	Opting-out voluntary	Occupational
	Book reserves (provisions)	DC or DB, closed to new members	Opting-out voluntary	Occupational
	Association/foundation	DB/DC	Mandatory	Statutory fund
	Autonomous assets constituted by a financial company separately from own assets		Voluntary	Individual
CY	Provident fund - private entity with legal personality	DC/DB established by collective agreement	Mandatory (established by the rules of each provident fund)	Occupational
	Private pension fund – private entity with legal personality	DB established by common agreement	Mandatory	Occupational
	Insurance contract	Unit Linked Personal Life Contracts	Voluntary opt-out	Individual
	PAYG	DB	Mandatory	Occupational
	Book reserves (provisions)	DB	Mandatory	Occupational
LV	Joint stock company	DC/DB	Voluntary	Occupational and individual
	Pension scheme financed by the state	DC	Mandatory, voluntary	Statutory fund
LT	Association	DC, DB	Voluntary	Occupational
	Public Ltd./Private Ltd./ European company	Life insurance contract under which occupational pensions are aggregated	Voluntary	Occupational
	Public Ltd./Private Ltd.	DC	Voluntary	Statutory fund
	Public Ltd./Private Ltd./ European company	DC	Voluntary	Statutory fund
	Public Ltd./Private Ltd.	DC	Voluntary	Individual
	Public Ltd./Private Ltd./ European company	Life insurances company	Voluntary	Individual

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

LU	Pensions' insurance company with variable capital and Savings' associations of the pension-type		Voluntary	Occupational
	Mutual insurance company, cooperative companies, cooperative companies organised as public Ltd., charitable associations		Voluntary	Occupational
	Insurance company/group insurance contracts		Voluntary	Occupational
	Book reserves (provision) schemes		Voluntary	Occupational
	Pension products represented by insurance products as banking products invested in units for collective investments		Voluntary	Individual
HU	Associations – special legal entities	DC	Mandatory	Statutory fund (individual)
	Associations – special legal entities	DC	Voluntary	Individual
	Joint stock company, association	Pension insurances	Voluntary	Individual
	Joint stock company	DB/DC	Voluntary	Occupational
	Pension savings' accounts	DC	Voluntary	Individual
MT	Trust, contractual	Trust deed, contract between the employer and the manager of the pension scheme	Voluntary	Occupational
	Trust, contractual	Trust deed, contract between the employer and the manager of the pension scheme		Individual
NL	Foundation		Mandatory for the schemes on industrial activities, voluntary for opting-out schemes at company level	Occupational
	Public Ltd.		Voluntary	Occupational / individual

AT	Joint stock company	DB and DC	Voluntary	Occupational
	Company on shares, mutual insurance association and social enterprise	DB and DC	Voluntary	Occupational
	Joint stock company, mutual insurance association and social enterprise	DB and DC	Voluntary	individual
	Book reserve schemes	DB and DC	Voluntary	Occupational
PL	Occupational pension fund (separate legal entity)	DC	Voluntary	Occupational
	Joint stock company	DC	Voluntary	Occupational
	Investment fund (as separate legal entity)	DC	Voluntary	Occupational
	All forms, relevant entities from Member-States	DC	Voluntary	Occupational
	Open pension fund (as separate legal entity)	DC	Mandatory	Statutory fund
	Investment fund (as separate legal entity), Joint stock company, Ltd.	DC	Voluntary	individual
PT	Closed pension fund	DB/DC	Voluntary	Occupational
	Collective pension fund, open	DB/DC	Voluntary	Occupational
	Insurance policies	DB/DC	Voluntary	Occupational
	Pensions' fund, insurance policies, investment funds	DC	Voluntary	individual
	Pensions' fund (individual association to open funds)	DC	Voluntary	individual
	Individual insurance policies	DC	Voluntary	individual
	Scheme Book-reserves (provisions)	DB/ DC	Voluntary	Occupational
RO	Administrator of a privately managed pension fund (Joint stock company)	Hybrid DC	Mandatory	Statutory fund (individual)
	Pension funds' manager Voluntary (Joint stock company)	DC	Voluntary	individual

*The analysis of the evolution of EU social policies in the last three years:
supplementary/private pensions and the impact of an ageing population*

SI	Joint stock company	DC	Opt-out voluntary	Occupational
	Mutual pension fund, managed by the bank, insurance company, pensions' insurance company	DC	Opt-out voluntary, mandatory for certain occupations	Occupational
	Fund	DC/DB	Voluntary	Individual
SK	Joint stock company	DC (individual, guaranteed)	Voluntary	Statutory fund/individual
	Joint stock company	DC (hybrid, not-guaranteed)	Voluntary, in general	Individual, in general
FI	Pension fund company (legal independent entity)	DB	Voluntary	Occupational
	Pension fund at branch level (independent legal entity)	DB	Voluntary	Occupational
SE	Proprietary life insurances company	DC/DB	Voluntary	Occupational/individual
	Mutual life insurances company	DC/DB	Voluntary	Occupational/individual
	Occupational pension funds	DC/DB	Voluntary	Occupational/individual
	Pensions foundation	None, just investments	Voluntary	Occupational
	Book reserves	DB	Voluntary	Occupational
UK	Trust, Occupational schemes DB	DB	Voluntary	Occupational
	Trust, Occupational schemes DC	DC	Voluntary	Occupational
	Trust, Occupational schemes hybrid	DB/DC	Voluntary	Occupational
	Contract, Occupational pension schemes	DC	Voluntary	individual

DB= defined benefits; DC=defined contributions.

Source: processed after *Accompanying document to the GREEN PAPER, Towards adequate, sustainable and safe European pension systems*, {COM(2010) 365 final}, Commission Staff Working Document, EU Legislation, Coverage and Related Initiatives, European Commission, Brussels, 7.7.2010, SEC(2010) 830 final.

As it can be noticed, private pensions operate by a wide range of schemes and types of funds, either in public or private administration, regulated by national legislations for market stakeholders' functioning within the general regulation framework agreed on at EU level. In general, the private pensions are voluntary (more recently, compulsory variants were developed by transfer from the public

pillar, see Romania and Hungary), and the occupational ones have an important association/mutual component. The involvement of the state differs, in some cases promoting specific insurance schemes for own employees and assuming responsibility for early-retirement pensions or other specific forms for certain occupations.

Despite the pressures exerted by the current global economic crisis, the importance of insurance and of private pensions for creating a balanced system of pensions is maintained. Private pensions are necessary for diversifying the old-age income sources and for completing public pensions, as the sustainability of the latter remains a challenge triggered mainly by demographic ageing. Under the conditions of a general decline in incomes from public sources, private pensions must be developed in the future for supporting adequate replacement rates of the income with the pension for the elderly.

According to OECD (2011), the expenditures on state pensions diminished in most of the EU countries, especially in Austria, Italy, the United Kingdom, Finland, and Germany. On the other hand, the total assets of the pension funds (including private ones) have doubled, and the assets of life insurance have increased approximately by 50% only in the period 2000 - 2005. In the EU, the privatisation of the public pension system constitutes a priority concern, defined already in 2000 by the Lisbon Agenda. At the level of the Euro Area, *the pension funds and insurance corporations (ICPF)* represent already significant investors on the financial markets. They represent 12% of the assets of the financial sector in the Euro Area (European Central Bank 2010) and have significant links and inter-connections with various sectors of the real economy. ICPF holds currently 28% of the shares of mutual funds created by the investment funds within the Euro Area.

If we take into account only the total autonomous pension funds, i.e. their assets as % of GDP, an increase is noticed during the crisis period, in most cases, especially in the Netherlands, Finland etc., that is countries less affected by the crisis, or those having succeeded in better managing the crisis, that is its effects.

Table 28. Assets of the autonomous pension funds, total funds as % of GDP, in some EU member countries

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010-2008 (PP)
Netherlands	102.617	85.502	101.19	108.122	121.728	125.744	138.052	112.72	126.007	134.893	22.17
Iceland	83.968	83.902	98.259	106.599	119.575	129.731	133.968	114.053	118.302	123.914	9.86
Switzerland	102.458	95.915	102.867	107.237	117.028	119.97	119.178	101.151	111.89	113.8	12.65
United Kingdom	72.002	58.766	64.354	67.609	78.63	83.434	78.903	64.295	80.507	..	16.21
Finland	49.475	49.176	53.858	61.842	68.612	71.329	71.045	60.558	77.832	82.119	21.56
Ireland	43.74	34.413	39.774	41.975	48.256	50.224	46.619	34.142	44.147	49.046	14.90
Denmark	27.187	26.011	28.477	30.762	33.708	32.428	32.364	47.547	43.264	49.714	2.17
Poland	2.43	3.848	5.331	6.768	8.72	11.111	12.155	10.978	13.515	15.785	4.81
Portugal	11.466	11.483	11.75	10.536	12.729	13.639	13.736	12.201	13.398	11.432	-0.77
Hungary	3.886	4.459	5.207	6.834	8.453	9.707	10.888	9.644	13.075	14.619	4.98
Sweden	8.113	7.446	7.534	7.381	9.073	9.255	8.683	7.378	8.37	9.579	2.20
Spain	5.753	5.684	6.193	6.617	7.223	7.518	8.237	7.134	8.093	7.904	0.77
Norway	5.494	5.522	6.468	6.55	6.709	6.788	7.047	6.025	7.274	7.751	1.73
Slovakia	0	0	0.016	..	0.487	2.404	3.715	4.722	6.262	7.408	2.69
Czech R.	2.269	2.727	3.113	3.546	4.131	4.516	4.701	5.173	5.954	6.333	1.16
Germany	3.442	3.489	3.636	3.791	4.036	4.213	4.652	4.732	5.249	5.177	0.44
Austria	2.935	3.778	4.129	4.391	4.78	4.941	4.823	4.444	5.079	5.251	0.81
Italy	2.245	2.313	2.438	2.554	2.79	3.013	3.265	3.415	4.11	4.572	1.16
Belgium	5.51	4.927	3.915	3.988	4.41	4.221	4.471	3.314	4.091	3.771	0.46
Slovenia	0.456	0.901	1.263	1.581	1.815	1.917	2.612	2.495	0.58
Luxembourg	0.34	1.066	1.046	1.035	1.062	2.234
France	0.019	0.042	0.074	0.095	0.157	0.207	0.11
Greece	0.011	0.014	0.019	0.023	0.01

Source: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=PNNI_NEW, data extracted on 19 Jan 2012 08:04 UTC (GMT) from OECD Stat.

Saving as reaction to the crisis is better highlighted in less developed countries of the EU where, save for Spain and Portugal, the increasing trend continues up to 2010.

Table 29. *Autonomous pension funds (assets of individual pension plans), as % of PIB*

	Poland	Hungary	Iceland	Slovakia	Czech R.	Spain	Italy	Portugal
2001	2.429	3.886	0	0	2.269	3.266	0.067	0.327
2002	3.831	4.459	0	0	2.727	3.134	0.083	0.303
2003	5.297	5.207	7.956	0.016	3.113	3.561	0.115	0.309
2004	6.722	6.834	8.859	0	3.546	3.939	0.143	0.31
2005	8.658	8.453	10.309	0.487	4.131	4.406	0.187	0.31
2006	11.03	9.707	12.176	2.404	4.516	4.736	0.22	0.325
2007	12.064	10.888	12.905	3.715	4.701	5.272	0.226	0.328
2008	10.897	9.644	10.907	4.722	5.173	4.53	0.225	0.255
2009	13.415	13.075	11.428	6.262	5.954	5.139	0.334	0.27
2010	15.676	14.619	12.263	7.408	6.333	4.959	0.391	0.253
2010-2008 (PP)	4.78	4.98	1.36	2.69	1.16	0.43	0.17	-0.002

Source: http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=PNNI_NEW, data extracted on 19 Jan 2012 08:04 UTC (GMT) from OECD Stat.

From the viewpoint of investment structure, the most numerous assets are represented by state bonds, private bonds and in some countries such as Poland, Denmark, Norway, the weight of shares is significant.

Table 30. Structure of autonomous pension funds assets (%), in the year 2010

	Cash and deposits	Public and private bonds	Loans	Shares	Lands and building	Mutual funds	Mutual funds, from which			Insurance contracts	Private investment funds	Others
							Cash and deposits	Public and private bonds	Loans			
Czech R.	6.767	84.46	0	0.819	0.864	3.726	3.36
Denmark	0.464	68.65	0.107	15.211	1.108	1.988	12.473
Slovakia	26.546	68.41	..	1.379	..	3.417	0.247
Poland	3.483	59.36	..	36.269	..	0.578	0	0	100	0	0	0.306
Slovenia	23.073	57.53	3.33	1.909	0	14.058	0	0	0.099
Hungary	1.628	54.49	..	9.203	..	31.483	3.2
Spain	17.837	53.33	0	11.231	0.242	7.432	9.314	0.531	0.083
Iceland	7.923	51.48	9.869	6.659	0	16.03	0.878	21.069	77.96	0	8.042	0
Sweden	2.408	50.9	0.035	13.017	3.516	28.839	1.287
Norway	2.543	48.64	1.046	15.662	3.439	26.68	..	30.481	69.455	0.064	0.377	1.618
Greece	36.954	48.18	..	3.009	..	9.688	2.131
Portugal	10.88	43	0	14.162	9.578	22.769	..	28.601	33.268	38.131	0	-0.39
Italy	5.124	42.39	..	10.278	4.453	9.823	21.815	4.84
Finland	0.718	30.49	6.533	47.573	8.774	5.911
Germany	2.146	27.19	28.82	0.56	2.504	36.832	2.671	39.964	12.553	44.812	..	0.831
Switzerland	6.82	21.62	3.904	13.562	8.737	41.375	..	36.795	34.486	27.49	..	3.507
Netherlands	2.401	21.19	2.404	12.691	1.288	51.22	8.809
Belgium	2.975	10.18	0.822	8.789	0.728	72.105	4.933	45.257	40.056	9.754	1.442	2.956
Austria	2.783	2.017	0.941	0.203	0.335	93.506	6.117	51.061	34.261	8.56	0	0.213

Source: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryName=600&QueryType=View>, data extracted on 19 Jan. 2012 08:04 UTC (GMT) from OECD Stat.

Neither did the crisis affect to a considerable extent the benefits paid from private pension funds. The available data do not allow us to estimate the extent to which the payments to the funds diminished, but, the table hereunder leads us to the conclusion of a relative autonomy of their operation against the problems of the financial crisis, as acknowledged also by some of the experts in the field.

Table 31. *Benefits paid from the autonomous pension funds as % of GDP*

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Austria	0.176	0.163	0.154	0.167	0.183	0.189	0.287	0.205	0.208	..
Belgium	0.371	0.4	0.337	0.339	0.321	0.308	0.306	0.289	0.293	0.209
Czech Republic	0.193	0.212	0.232	0.192	0.258	0.332	0.449	0.468
Denmark	0.557	0.628	0.625	0.647	0.503	0.537	0.558	0.588	0.667	0.692
Finland	8.477	8.805	9.076	9.092	9.317	8.836	8.836	7.205	10.432	10.429
France	0.004	0.004
Germany	0.123	0.129	0.134	0.137	0.139	0.141	0.147	0.147	0.28	0.172
Greece	0	0.001	0.001	0.001
Hungary	0.079	0.091	0.087	0.138	0.15	0.14	0.181	0.215	0.203	0.159
Iceland	2.898	3.162	3.408	3.359	3.399	3.432	3.598	3.725	5.041	4.56
Italy	0.19	0.163	0.248	0.222	0.179	0.215	0.198	0.274	0.225	0.236
Luxembourg	0.025	0.072	0.057	0.077	0.051	0.08	..
Netherlands	2.983	3.089	3.208	3.38	3.512	3.563	3.608	3.554	3.911	4.084
Norway	0.187	0.194	0.203	0.197	0.186	0.171	0.175	0.239	0.326	0.194
Poland	0.001	0.002	0.002
Portugal	0.76	0.769	0.685	0.705	0.664	0.696	0.668	0.712	0.716	0.354
Slovenia	0	0.001	0.002	0.012
Spain	0.419	0.215	0.238	0.289	0.329	0.336	0.309	0.347	0.355	0.355
Switzerland	4.745	4.846	5.132	5.291	5.271	5.341	5.404	5.332	5.504	5.654
United Kingdom	2.896	2.956	2.886	2.798	2.989	3.062	2.825	2.85	3.183	..

Source: <http://stats.oecd.org/viewhtml.aspx?QueryName=604&QueryType=View>, data extracted on 19 Jan 2012 08:04 UTC (GMT) from OECD Stat.

Yet, inevitably, the crisis led to a general weakening of confidence in financial institutions. Even though pension funds do not represent a source or a mechanism of crisis propagation, they are no exception from the general decline in confidence in financial services, which attracts also diminution in future contributions to voluntary schemes. The crisis led to decreases in aggregated assets' value for financing pension on retirement, the most affected EU countries being Ireland, Belgium, the Netherlands, Denmark, Sweden, Austria and Portugal (OECD 2011). **This requires rebuilding confidence in private pension systems and the need of closer communication between pension funds and population (especially in the case of defined contribution plans).**

The table hereunder presents how various EU countries from reacted to the challenges of the crisis.

Table 32. *Crisis mitigation of various governmental authorities, with particular reference to pension funds*

Governmental authority	Measures
Financial Supervision Commission - Bulgaria	The technical interest rate (established yearly by the regulation body) diminished from 3% to 2.8% for the reserves held by pension insurance companies to increase
Ministry of Social Affairs and Health - Finland	Action was taken towards relaxing the solvency regulations for the private pension schemes related to earnings. In 2008, as result of the decline in the shares market, a law was passed regarding the strengthening of occupational pension funds, linked to earnings. This seeks protecting the solvency requirements of the pension funds, without resorting to forced sales of shares in an unfavourable market situation. The requirement of relative solvency (solvency capital related to liabilities) depends on the shares risk level. There was a need for increasing the solvency limits and temporarily diminishing the solvency requirements. Otherwise, pension insurance companies would have faced the risk of selling assets at disadvantageous prices and investing in assets with lower risk for diminishing the solvency limit. These legal provisions were enforced up to the end of the year 2010.
Germany Federal Financial Supervision Authority (Ba Fin) - Germany	After the implementation of the Finanzmarktstabilisierungsgesetz (Financial Market Stabilisation Law) in autumn 2008, several changes were made in the Insurance Supervision Law (Versicherungsaufsichtsgesetz – VAG), which is applicable as well for Pensionkassen and Pensionsfond. The law article regarding the special delegate was changed. The respective change limits the responsibility of the special delegate in case of negligence. This provision became enforceable as of 18.10.2008.
Ministry of Finance - Greece	The assets management control, and the actuarial control on OPF reserves and on life insurances companies is placed at the core of supervision authorities' concerns, with the purpose of promoting necessary changes, both administrative and regulatory, thus realising for the future a more sophisticated direct and efficient control.

<p>Ministry of Finance - Ireland</p>	<p>The Ministry of Finance announced in 2008 that it would provide for an option to the members of the occupational schemes with defined contribution to postpone the purchase of a pension annuity with their pension funds for a period of 2 years. According to the agreements before the crisis, the members of the occupational pension schemes with defined contribution were, in general, compelled to purchase an annuity immediately after retirement, i.e. after cashing the tax exempted sum. Under the postponement regime, the members of the occupational schemes with defined contribution retired during 4.12.2008-31.12.2010 had the option to postpone the purchase of annuities, based on an agreement with the manager of the scheme up to 31.12.2010, inclusively, and thereafter the concession for option was terminated.</p>
<p>The Pension Funds Supervision Commission – COVIP (Commissione di Vigilanza sui Fondi Pensione) Italia</p>	<p>Relaxing the maximum limits of liquidity for investments, conditioned by an evaluation and specific decision taken by the management board of each fund.</p>
<p>Dutch Central Bank and the Ministry of Social Affairs and Employment of the Netherlands</p>	<p>For pensions with defined contribution, an alternative way was implemented for purchasing an annuity. Normally, the pensioners must use their entire pension capital (from a supplier) to purchase an annuity during their life. Considering that the prices of shares have dramatically decreased and the interest rate used for calculating the annuity is extremely low, the new pensioners would have received much lower benefits than the expected ones (over 20% lower than the case when they would have retired one year earlier). Therefore, it was announced that retirees can temporarily split their pension capital into two components: (a) a part for purchasing an annuity for 5 years, and (b) a part in which the purchase of an annuity can be postponed. This measure was taken for allowing new retirees to profit at least partially from the expected turnaround of the shares market and interest rates.</p>

<p>Private Pension Supervision Commission - Romania</p>	<p>Making use of its statutory powers, the Supervision Commission of Private Pensions System in Romania passed secondary legislation that allows, for a period of one year, to all pension funds to invest up to 100% of their assets in governmental bonds issued by Romania or other EU Member States; at the same time, the fund managers are exempted from complying with the minimum margins for guarantees established in the prospect of the pension scheme, and the exposure per one bank is of maximum 5% of the funds' assets.</p>
<p>Ministry of Labour, Social Affairs and Family/ National Bank of Slovakia</p>	<p>Some changes were made in the pillar II of pensions. These changes refer to managerial actions that can be undertaken when a certain type of financial instrument from the pension fund portfolio is subject to under-evaluation as a result of an unfavourable market situation. According to the existing regulations before the crisis, there was little flexibility for managers in retaining this instrument in their portfolio. In the context of the new regulations, the instruments under-evaluated due to speculation or eliminated from transactions on the regulated market can remain in the portfolio only for a limited period of time.</p>
<p>Pensions' Regulator Body (The Pensions' Regulator) - Great Britain</p>	<p>Flexibility is already given within the British system and, when the company is under pressure, it can renegotiate turnaround plans previously agreed on. Avoidance of fixed regulations ensure the operation according to the existing parameters for creating a balance between the levels of the fund schemes and the availability of the employer.</p>

Source: Processed after I. Tache, Antolin, P. and Stewart, F. (2009).

It is noticed that, in the context of the global economic crisis, the reactions of the EU countries were rather different, but guided by the best practices at international level and with the obvious purpose of improving the design of the private pension schemes. Although the assets of the pension funds underwent significant decreases (by 35% in Ireland, by 18% in Belgium and the Netherlands, by 22% in Bulgaria, by 19% in Lithuania and by 16% in Hungary⁷² - to review only the most affected countries) due to the crisis and even to some opinions that issued some warning signals (Detje, 2009), it is obvious that the current orientation favours the expansion and strengthening of private pension schemes. The Green Paper (Green Paper, 2010) of European pension systems refers to the parameters of building/re-building the multi-tiered pension system from the perspective of ensuring the implementation and updating of the Lisbon 2000

⁷² According to OECD data (2011).

provisions. The crisis adds some long-term sustainability aspects and reaffirms some of the provisions to be implemented on long-term.

Already in 2000, a series of common measures were taken to promote some adequate and sustainable pension systems by the **Open Method of Coordination**⁷³. The framework construction of a modern system considered adequate pensions, financially sustainable and adjusted to the new conditions on the labour market. The strategic items taken into account referred to the following aspects: a) for supplying adequate pensions, a decent living standard is pursued for retired individuals in compliance with intergenerational solidarity and equity, as well as ensuring free access to public and private pension components; b) for the financial sustainability of the system (currently the sustainability of each component/pillar is pursued) it was started from the general requirement of economic growth, and employment, with emphasis on qualified and high skilled personnel, able to increase productivity based on new technologies and non-technological innovativeness, by imposing constructive restrictions on the system (limiting the access to early retirement, increasing the pensioning age and the standard contribution period), as well as attracting external funds, especially for the public pillar and associated assistance services, from eco-taxes; c) modernising and rendering compatible with the new labour market conditions, respectively gender equality, labour force mobility and hence the portability of pension funds, increasing transparency and predictability of expected pension. Ten years later, in consensus with the provisions of the Europe 2020 Strategy, the European Council⁷⁴ **redefines priorities** in the field of constructing a performance old-age insurance pension system by: *adequate incomes and pensions, financial sustainability of public and private pension schemes and information transparency*. The long-term sustainability (the Stockholm Strategy) aims to diminishing the deficits, increasing employment and productivity and reforming both pension system and health and specific elderly care system by: *promoting elderly welfare in all aspects of their lives; developing analytical instruments at national level that monitor adequacy and sustainability of the pension funds; informing contributors on benefits at retirement age; eliminating hindrances for increasing pension portability; ensuring access to pension insurance for active population in non-atypical forms of employment; supporting the participation of social partners and of other relevant stakeholders in re-building the pension insurance system and implementing the pension reform*. With respect to private pensions it is recommended to reconsider their role within the national old-age insurance system, the construction/reform of the pillars

⁷³ Promoting Adequate and Sustainable Pension Through the Open Method of Coordination, Presentation by the EC, Thalim, 2003.

⁷⁴ EC, 2010- Council Conclusions on «Adequate, safe and sustainable pensions for all European citizens» 3053rd EMPLOYMENT, SOCIAL POLICY HEALTH and CONSUMER AFFAIRS Council meeting Brussels, 6 December 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/lssa/118246.pdf

based on private pensions and improving their performance – safety, efficiency of obtained benefits, better risk management, increasing the absorption capacity and shock management ability and lessening the impact of contingent factors, a more efficient management and higher transparency of fund management. At the EU level, by means of its specific institutions, the measures at national level will be coordinated (by a reformed and flexible legislative framework), and the influences will be determined by means of the analytical tools and measurement instruments for the impact of national policies on promoting pension sustainability, which allow highlighting the comparative advantages by components.

Within this European framework of coordination, **a systemic and multidimensional approach is necessary for the pension system reform, including here Romania**, based on the principles of the actuarial socio-economic model (Plamondon, Drouin, Binet, Chicon, McGillivray, Bedard, Perez-montas, 2004)⁷⁵ that would pursue all four major components of demographic, economic, social and financial/fiscal nature.

5.2. A performance pension system for Romania, between necessity and capability. The National Strategy for a sustainable pension system

The current pension system in Romania is less performing, of low attractiveness both for generations in payment, and for future retirees contributing today.

The system has lasting determinations and restrictions outside of it (ageing, labour force mobility, economic evolution, and socio-cultural model) but, especially, internal development and efficiency barriers (the regulatory framework and the implementation system). Without exhausting the list of present influence factors, we shall underpin the active elements of persisting the crisis of the system so that, finally, provide for possible adjustment measures that in the opinion of the authors are necessary for ensuring the survival of the multi-pillar pension system in Romania.

The restrictions of the system are defined by external and internal factors, and the malfunctions and the chronic state derive from ignoring and/or overestimating the importance of some of the constructive, functional or external determination components. Moreover, the frequent changes, with temporary or permanent applicability, generated by more subjective reasons and advantages, of favouring some groups or categories of retirees, did not allow for maturity in implementation. The factors have been inter-conditioned, generating thus direct effects, but particularly propagated, indirect ones that are hard to reverse, or even irreversible.

⁷⁵ Plamondon, Drouin, Binet, Chicon, McGillivray, Bedard, Perez-montas, 2004- Actuarial practice in social security, Quantitative methods in Social Protection Series, ILO Geneva and International Social Security Association.

The **external** restrictive **factors** of the pension system are both generating trends (such as changing family behaviour, increased life-span, free movement of labour) and contingent ones (like the financial crisis). If for the first category mitigation mechanisms can already be created for the general system building and even the old-age insurance philosophy can be modelled/reconstructed, the contingent elements due to their brutal and partially unforeseen impact not only generate time-limited halts and reorientations (the anti-crisis measures at social level), but they, as effects, are more important, because the component of adverse effects predominates. If the framework insurance system does not allow for temporary flexibility and adjustment to risk by answering mechanisms in principle integrated in the build of the system, external factors may become toxic for its sustainability and can even destroy it. An argument in this respect is the impact of the crisis on the financial balance of the public pillar, which currently in several EU countries faces chronic deficits, posing the problem of efficiency in maintaining pillar I, and even the one of eliminating or changing it based on capitalisation principles and externalising the management to the private system.

Among the external factors we mention below only the ones of major impact on the pension system in Romania and which, by missing/partial action have generated dysfunctions with effects on the development of private pensions, as follows:

- a) Ageing by diminished birth-rates, increase in the mother's age at first birth, the growing number of mono-parental families or of single persons. The diminution of fertility leads to lower number of children who care for their parents, but also changes the structure of generations in the extended family by multiplying consecutive generations in the household;
- b) Active labour force mobility for efficient employment, career and incomes especially for young generations who on medium and long term turn into emigrants. They adjust two times the ageing of labour force on the national labour market, first on short term by their migration, and second on long term because their children are born and shall be active on the labour market of the host country and, subsequently, country of adoption;
- c) Low involvement of the state in the insurance and social assistance system and the chronic lack of funds for this. Romania has one of the lowest levels of social protection expenditures in Europe "at the half of the Euro Area average with respect to share in GDP of social protection expenditures, and at 60% with respect to the share of pension expenditures in GDP"⁷⁶;
- d) Lacking incomes from state's social systems and a lower number of children who support the elderly (parents) change the old-age income insurance system. Retirees complete their incomes from social services and other

⁷⁶ *Eficiența politicilor de securitate socială în România*, coordonator Liviu Voinea, BNS, 2011.

- sources, the pension representing less than 50% of the income for one third of the retirees (BNS, 2011) as there is “a social compromise” through which these low levels are compensated by access to other income sources;
- e) The precarious health and lack of specific social assistance services insurance for third age individuals lead to reconsidering the role of the private supplementary pension by extending the active life period. The increased insecurity in old age, experienced by the generations by the end of the 20th century (pensions insured preponderantly or exclusively by the public pillar) change the model of insurance and the structure of elderly persons’ expenditures;
 - f) The financial crisis adjusts both the funds of the public pillar and the creditworthiness within the system, in ensuring promised incomes. The reform of the pension system is one of the 10 actions recommended by EC for meeting the challenges of the economic crisis. At the integrated level of stimulating economic growth, the issue of pensions is included among the specific measures of the labour market and of creating employment opportunities (Annual Growth Survey, EC 2011)⁷⁷. The reform of the public pension system at the EU level is regarded as a component of fiscal strengthening;
 - g) The size of informal economy and employment associated with dual labour payment (“envelope pays”), which exclude from the taxation basis important amounts both for the pension system and for all other contributions and taxes associated to labour earnings;
 - h) Labour incomes relatively low as compared with the ones in other EU countries and insufficient for voluntary individual pension insurance. According to studies, the weight of incomes from social services increases as the level of education rises, and the supplements by private pensions for insuring old-age incomes depend on the level of labour incomes as compared to the minimum subsistence threshold.

Internal factors are related to the architecture of the system and its flexibility, its capacity to mitigate possible shocks. In this respect, some levels are more important especially from the viewpoint of the financial crisis effects, as follows:

- Systemic construction, coherent between pillars, complementariness of assuring the assumed principles of intra- and intergenerational equity;
- Consistency and solidity of each pillar’s build and individual sustainability thereof;

⁷⁷ Annual Growth Survey: Advancing the EU’s comprehensive response to the crisis, Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM (2011) 11 final, Brussels, 12.1.2010, http://ec.europa.eu/europe2020/tools/monitoring/annual_growth_survey_2011/index_en.htm, accessed on 13.9.2011.

- The correlation logic between the mechanisms of the system and the effect on beneficiaries.

For Romania, these aspects are important rather from the perspective of rebuilding the system than as a milestone for partial adjustment because the architecture is strongly affected. Unfortunately, the current system, because of the aforementioned considerations, may be defined as unstable, incoherent and incapable of operating functional mitigation regulations.

Among the most representative internal factors through their impact on a chronicised pension system we find:

- a) Legislative volatility, both in the system build-up state but, especially, in the implementation stage; the continuous adjustment and change of the law depending on groups of interest (magistrates' pensions, temporary adjusted calculation method of pension rights to the advantage of some small groups of retirement-age individuals, exceptional character retirement without cumulative fulfilment of conditions etc.); delays in building and implementing pillar III;
- b) Weak promotion of intra-generational equity, by compliance failure in calculating pensions, the equivalence of the pension level for comparable individual cases;
- c) Portability (Forteza, A., 2008)⁷⁸, i.e. the capacity of preserving the actuarial value of pension rights on changing jobs. It should be mentioned that the pension systems with non-financial contributions, or notional defined contributions (NDC) ensure better portability (even full one, Holzman, 2005)⁷⁹ against the defined benefits schemes (DB) but weaker than the completely financed ones with defined contributions (DC);
- d) The relatively significant gap between the actual pensioning age and the standard one, of 7 years for men and 3 years for women (in 2009)⁸⁰;
- e) The high number of early retired and invalidity retirees (especially for the one of the III degree, which is revised each 6 months) and the easy access to them;
- f) The minimum contribution period defines in general the temporal framework after which an adequate pension income is guaranteed

⁷⁸ Forteza, Alvaro, 2008. "The portability of pension rights: General principals and the Caribbean case," Social Protection Discussion Papers 46188, The World Bank. Published as: Alvaro Forteza, 2010. "The Portability of Pension Rights: General Principles and the Caribbean Case," Development Policy Review, Overseas Development Institute, vol. 28(2), pages 237-255, 03. <http://ideas.repec.org/p/wbk/hdnspu/46188.html>

⁷⁹ Holzmman, R., Hinz, R., (2005). Old-age Income Support in the 21st Century: An international Perspective on Pension System and Reform, World Bank.

⁸⁰ Ghețău, V., (2010). Speranța de viață a românilor pensionați în anul 2009. O abordare longitudinală, Academia Română, INCE, Bibliotheca Demographica nr. 10/2010.

according to the contribution effort, yet it limits portability. Therefore, current orientations are not for ensuring transferability between autonomous pension funds but, especially, guaranteeing a pension or annuity for fund contribution, so as to accumulated benefits from all funds;

- g) The weak transparency and precarious control in public and private pension fund management.

The reform/improvement of the system implies a two-level approach: on one hand, to the largest possible extent, the remediation of some deficiencies and, on the other hand, adjustment/modernisation/reconstruction depend on recent developments. In both variants, it is not enough just to “repair” mistakes and avoid future ones, but also changing the philosophy of the system designing is necessary, that is taking into account other integrative/correlative coherence aspects within the multi-tiered system.

A possible strategic construction of the old-age insurance system can be:

- By maintaining, but with in-depth reforms, the PAYG pillar and strengthening the construction of the private component with capitalisation;
- Eliminating pillar I for youths’ insurance programmes and parallel functioning for a transitory period of the two systems, one in wind-up, with assuming state responsibility for the elderly assistance services to those who have not contributed to the system (from other budgetary funds), and another, new one, under construction and strengthening, which pursues another philosophy of the insurance-assistance relationship and intra- and intergenerational equity with a significant private component.

In our opinion, even though deeply radical, the last variant is less costly on long term for the state and for the national system of social assistance, but we appreciate that currently the required cultural training is lacking in particular the participants to the system and neither the economic nor the financial conditions are favourable. Moreover, current EU tendencies favour the first variant, of reforming existing systems, and Romania, as Member State assumed the coordination of national policies with the general guidelines. Yet, it should be mentioned that having a young and under-construction multi-pillar system, it would be more efficient to have **an innovative approach adjusted to the national capabilities, even if in a first state it would be at the border of current EU practices**. In our opinion, it would be closer to what Romania needs, for at least three considerations: the low economic development level, the lack of insurance culture and, especially, of confidence in the system, the perspectives of volume and structure development of the labour market, as a supplier of incomes to the

PAYG pillar. Because this radical option is presented only at theoretical level, and the last legislative measures direct us towards the first option, we shall present in the last chapter some aspects, which we regard as of maximum importance for a coherent insurance strategy for the operation and sustainability of the current construction of the multi-pillar system, in both approach variants of the reform, moderated and radical-innovative respectively. The proposals take into account the last recommendations in the field of the pension reform at EU level⁸¹. At the same time, it should be mentioned that at EU level the revision of the Directive regarding private pension funds⁸² is envisaged for identifying new measures to update the provisions of the Green Paper regarding pensions, which justifies also the presentation of the radical option in our scenarios.

⁸¹ EC (2010)- Private pension schemes. Their role in adequate and sustainable pensions, <http://www.scribd.com/doc/31131925/European-Commission-Private-pensions-schemes-their-role-in-adequate-and-sustainable-pensions>

⁸² Directive 2003/41/EC of the European Parliament and of the Council of 3 June 2003 on the activities and supervision of institutions for occupational retirement provision (OJ L 235, 23.9.2003, p. 10).

Chapter 6. Conclusions and recommendations for an articulated and sustainable pension system

Romania spends on social protection 339 Euro/year/inhabitant (the lowest expenditures on social protection per capita within EU) and 20 times less than in the Euro Area states⁸³ (even if these expenditures doubled after 2004).

During the economic crisis, the private pension systems have been affected both as regards the market performances, which were generated by the financial problems, but also due to halting, eliminating, reconsidering and postponing the feeding of pillar II from mandatory social contributions.

We may say that private funds are still perceived, particularly in the New Member States, as a less attractive complementary system for the average-age present contributors due to the low performance at pensioning age, because of the reduced contribution period. For youths, the culture of savings by private pension funds is weakly developed, as they participate in the mandatory pillar according to the law. In Romania the attractiveness of voluntary savings by private pension funds is extremely low also due to insufficient incomes of the young labour force that has other consumption or investment priorities – education, family, owning a house etc..

The performance of private pensions is dependent on the cyclic development of the economy and on the variations in the financial market. The losses in the first year of crisis (2008) were partially recovered, the net performance of the pension funds being positive in 2010 for countries such as the Netherlands (18.6%), Finland (8.9%), or Poland (7.7%), and remained negative for Portugal (-2.4%) and Greece (-7.4%)⁸⁴. Shares remain the main securities defining the assets of pension funds, covering on average, about 50%, of the portfolio. In some states, in 2010, as compared with 2009, the investment in shares have increased by about 6-7 pp, such as the portfolios of pension funds from Austria, Finland, Poland and the Netherlands.

According to OECD statistics, the performance of the pension funds was, on average, during the crisis period 2008-2010, positive in nominal terms and negative in real terms (2% and, -1.1%, respectively as simple average and of 0.4% and -1.4% as geometric average). Among the EU Member States, positive values in both situations were recorded in Italy, Denmark, Germany, the Netherlands and Norway, and negative values in Estonia, Spain, Portugal, Belgium and Slovenia. A similar behaviour in relation to the average of OECD states had the pension funds from Austria, Ireland, the Czech Republic, Finland, Greece, Hungary, Poland and

⁸³ Efficiency of social security systems in Romania, 2011, financed by SOP HRD 2007-2013.

⁸⁴ Pension Markets in Focus, 8/July 2011, OECD.

Slovenia. The different development of funds in Romania should be mentioned, which country is next to Latvia among the member states, and Ukraine, Columbia and Peru had relatively better performances than the OECD average, i.e. about 17% in nominal terms and 9.8% in real terms, yet lower than in the period before the crisis. These performances are justified by the incipient development stage of these private pension funds.

From the viewpoint of the portfolio structure, a predominance of shares is found, yet in some states significant changes of the investment strategy were recorded during the crisis period, as in some cases there were significant changes in the portfolio structure. For the majority of the pension funds the shift was made to rebalance them by purchasing bonds during the periods of price decreases in the latter within their established weight in total portfolio, as they were going to be sold when the market price increases. In other countries, like Greece, the weight of cash increased by 12 pp along with that of other similar assets (monetary market instruments), and a corresponding decrease in bond allocations. In Romania, in 2010, the structure of the portfolio was 8:1.2:8 for shares, bonds and cash (including deposits).

The relative importance of the pension funds, expressed as weight in GDP was in Romania in 2010, 0.9% (similar to the situation in Latvia), inferior to most of the EU Member States, save for France (0.5%) and Greece (0.01%). The importance of the pension funds is different between Member States – almost 50% of GDP in Denmark, over 80% in Finland and United Kingdom, and over 100% in Iceland (123.9%) and Netherlands (134.9%). In conclusion, these funds might represent an important source of investment if the portfolio is traded on the national value market or, indirectly, if bodies issuing the securities have activities within the national economy and generate employment. Total investment increased in Romania from 6 million USD in 2007 (14 million lei in current prices) to 1466 million USD in 2010 (4663 million lei).

Considering the recent developments in the financial markets, the stage and performance of the pension system in Romania, the experience and issues of pension systems from other EU Member States, as well as the general tendencies regarding independent sustainability of the funds on long term, within the demographic context and that of post-crisis business environment development, we consider as feasible two alternatives of improving the pension system in Romania, as follows:

- *S1-“Soft “or “continuity” variant*, which starts from the current stage of the reform and system development and in this case we propose a set of adjustments that would modernise and render the system efficient, making it more attractive for potential contributors;

- **S2-The “radical or innovative consistent and immediate changes” variant** which is based on a sound culture of savings for old age as an “active” source for ensuring necessary incomes to third-age individuals.

It is obvious that currently the pension system in Romania faces an acute crisis, and represents a weak, less performing system that generates adverse effects in the general structure of social protection and assistance for the elderly, which is strongly eroded and with increasing deficits due to the effective diminution in the contributors’ mass and low cashing yields. As a weak public pillar (and with increasing chronic deficit), a private mandatory pillar still in the early stage of construction and low appetite of beneficiaries for voluntary insurance, the current system does not ensure adequate/comfortable incomes but by exception, and the prospects are discouraging, with incomes-pension transfer rates on decrease and increasing risk of poverty and social exclusion. Even though the number of average pension years is much lower than the EU average, the economic dependence rate deteriorates quicker due to low fertility, labour mobility abroad and informal employment.

Without realising a comprehensive definition of the two scenario variants mentioned above, we shall briefly present some defining aspects on the following coordinates:

- a) General framework of the suggested model;
- b) Macroeconomic implications and aspects of balance and quantitative and qualitative determinations for ensuring sustainability;
- c) Demographic and behavioural conditioning on the labour market;
- d) Relevant aspects of the pension funds market;
- e) Main conditionalities for implementation.

In this context it is required to continue the multi-pillar pension insurance system, with a more fragile component – the state one – that is supported by the national social model and preserves the (“redefined”) position on medium term of the states in the process of management/administration.

S1. Scenario 1, continuity

S1 a) The general framework of the proposed model *starts from the premises that is necessary to comply with some tighter financial criteria of efficiency and sustainability, as unanimously approved solution for the exiting crisis, on one hand, and considers the stages of the reforms under development at national level, on the other hand.*

In the case of Romania, this means further improvement of the current pension system as regulated by the existing legislation: Law 263/2010 of public funds,

Law 411/2004 regarding privately managed pension funds, and Law 204/2006 regarding voluntary pensions, to which the legislation regarding insurance for the life insurances component of the private pensions' type is added.

In this context, for increasing the attractiveness of the system and ensuring the independent sustainability of each fund, we propose as adjustment/improvement measures:

- Clearly defining the link between contribution and benefits, for the public system as well, and ensuring an adequate transfer rate;
- Eliminating ceilings for amounts that are based on taxation (currently at the level of 5 average gross wages on economy) and developing a stimulating system of calculation for the pension corresponding to contributions over the contribution ceiling;
- Externalising social assistance components – the type of supplements up to minimum/social pension or access to pension for those who do not have a contribution history; “minimum pension”, which is in fact financial assistance and pertains to the social assistance services, should be maintained but externalised for payment from the current insurance system, by identifying funding from other budgetary sources (environmental taxes, excises for luxury products/services, excises for unhealthy products – tobacco, beverages etc.);
- Establishing a calculation algorithm of the pension depending on the contribution history, instituting for newly entered into the system also the monitoring of an “individual account” by guaranteeing it on retirement, and by preserving the purchasing power of the pensions in payment;
- Covering the deficit of the public pillar from other categories of taxes of the state related to labour or consumption (tax on wages or VAT);
- Rendering the fund management efficient, promoting performance management and transparency of monitoring and their control;
- Continuing to build the mandatory private fund according to the initially defined formula of implementation.

In order to fulfil these minimal conditions mentioned above, both correction/legislative amendment measures are necessary (some already initiated by the Government, yet in a much too cautious and delayed manner, which will erode the achievement of expected effects), and firm implementation of assumed regulations by assuring time for maturity in implementing the content adjustments.

According to the Memorandum, Romania defined the priorities for exiting the crisis, the measures assumed on short and medium term with effect on the pension system on two coordinates:

- Strengthening the system reformed in the last two years, based, in our opinion on measures of “adjustment/accommodation” to the crisis for a bankrupt system, with deficits financed by loans, increasing sovereign debt i.e.; diminishing the pension purchasing power by freezing the nominal level;
- Slowing down the building up of the private pillar – in 2011, the same transfer share was applied as in the previous year, and not the increased one, initially established.

Such measures can manage only short-term “improvements” of the financial flows, yet on medium term dysfunctions worsen and lead to a chronic systemic crisis of the pension insurance.

The measures provided for in the same document (for future legislative adjustments) for rendering the management of private pension funds efficient consider:

- revising the norms regarding the investment of private pension funds’ assets and those regarding the calculation of the net assets and the value of the fund unit (proposed under the form of investment and evaluation norms);
- diversifying financial instruments/operations required for optimum allotment of available resources so as to reflect the right value thereof, and take into account the specific risks;
- improving/adjusting evaluation methods to the new financial instruments and operations.

Changing legislation shall also consider “defining new risk typologies of private pension funds, adapted to market dynamics and influenced by the type of held assets and its quality”.⁸⁵ This represents an important step in building up a system based on efficiency criteria and generating long-term sustainability of private pension funds, yet, in our opinion, it is uncorrelated with the effective stages and actual efficiency of the system and may easily generate adverse effects. It should be mentioned that, considering the characteristics and the relatively long maturity period of this pillar, it is of particular importance to ensure reliable yields of the funds by developing a stable and well-performing market of the funds and supporting investments at national level, including a moderated investment portfolio during the first years of implementation. A high yield, exclusively obtained on an external market, is a false advantage on long-term due to the impossibility of feeding with potential contributors to the system from the local labour market. In its turn, the PAYG system may be (re)balanced by instituting an articulated and transparent

⁸⁵ http://www.csspp.ro/uploads/files/16-09-2011-norma-investirea-si-evaluarea-activelor-fpp_mo4t.pdf

system of contributions-benefits by solidarity participation of those with high and very high incomes. To this end, we propose the additional taxation and taxation in instalments of wages over the average level at quotas exceeding 16%, and directing this tax for diminishing the deficit and gradually balancing pillar I, in parallel with externalising the so-called “minimum pension” to the state budget and its reconsideration as social assistance income. Currently, the established ceiling for the “minimum pension” of 350 Lei is not related to the “subsistence minimum for third-age”, the supplements granted being of the minimum guaranteed income nature (it is valid also for those who have not contributed to the pension system and have benefited by these amounts). For the beneficiaries of these pension-type services, additionally a system of labour for community can be constituted, corresponding to their labour capacity and vocational training from the active life, or to proven competences. Thereby the “inactivity” is discouraged during the active life period and the interest in active ageing and supplementary incomes increases, thus diminishing the number of assisted individuals. Therefore, at the town-hall level centres for third aged individuals can be set up managed through voluntary initiative of the elderly by developing specific activities and services based on the system of social economy development.

S1 b) Macroeconomic implications and aspects of balance and quantitative and qualitative determinations for ensuring sustainability

Intuitively, we expect a high replacement rate to have a positive effect on living standards of pensioners, but affecting the sustainability of the pension system and to involving additional costs. Formally, we found a negative correlation (-0.33) between the aggregate replacement rate and the risk of poverty at old age (see the specification of the optimal multifactorial model with dependent variable RISKPOV in Chapter 3).

Also, the quantitative study of the three possible scenarios of evolution (see Chapter 3) concludes that, in order to reduce the risk of poverty for people over 65 years, Romania should increase the aggregate replacement rate over the current level of 55% and should accelerate the growth rate of the share of expenditures on care for the elderly in GDP over the level recorded during 2000-2008. The main problem consists in the fact that the elements that contribute to the implementation of an adequate pension system (a high aggregate replacement ratio and an increasing share of expenditures on care for the elderly in GDP) are contrary to the usual measures taken to reform public pension systems, which provide in most cases the reduction in the aggregate replacement ratio and expenditures on care for the elderly).

All these connections apparent from the econometric estimation underline the very important role of private pension systems, which can compensate for the reduction in the replacement rate that occurs after the application of

reform measures for the sustainability of public pension systems. Encouraging the development of private pensions could therefore reconcile the two major objectives, contributing directly to reaching the objective of “adequate pensions” and indirectly to reaching the objective of “sustainable pensions”.

One of the mechanisms that can boost the private pension system consists in encouraging additional contributions, possibly by giving up the ceiling of the amounts that constitute the tax basis and by developing an incentive system for calculating the pension for the contributions above the contributory ceiling.

Measures to increase the efficiency of the management of private pension funds are desired given the fact that achieving higher yields results in an increased income for contributors at old age. On the other hand, higher yields also involve additional risks, which is why it is necessary to implement a very precise system of risk management.

This may include, for the mandatory private pensions, a mechanism to guarantee a minimum rate of return, while for voluntary pensions the risk-return relations must follow the free market principles and contributors should understand that they assume a level of risk in order to obtain an additional return. The beneficial effects of measures designed to increase the efficiency of the management of private pension funds would be enhanced if their investments were directed to a greater extent to the Romanian market, thus contributing indirectly to boosting economic activity through investment and thus to increasing the GDP.

A surprising result of the econometric modelling in Chapter 3 consists in the positive and statistically significant relation between active aging and the risk of poverty at old age (0.79). However, our result is consistent with a study by OECD (2005), which found a strong negative correlation between the employment rate of persons aged 55-64 years and the aggregate replacement ratio (which is, in turn, negatively correlated with the risk of poverty at old age). The study concludes that there are many elements incorporated in public policies that discourage staying in the labour market at old age, and among these elements we find a high level of the replacement ratio, which negatively affects the attractiveness of the alternative to work longer and, in turn, encourages early retirement. Given these results, the proposed measure of outsourcing the social care components may not contribute to an adequate income in retirement for the category of the population concerned, but it would contribute to increasing the equity as well as the sustainability of the system.

S1 d) Relevant aspects of the pension funds market

Globally, the financial crisis of recent years had multiple effects on the private pension market. Firstly, as a direct effect, the investments had to suffer

and the placement policies were modified following the massive losses and asset performance decrease since 2008⁸⁶. Although the end of 2009 and the beginning of 2010 suggested a tentative recovery of the financial market performance, the data for 2011 prove the private pension market is still liable to the economic turmoil of the EU, affecting the profitability of placements⁸⁷. The current economic crisis also opens the way to new approaches to risk management and portfolio choices. Thus, now it is much more important than before to find ways to externalize risk and to choose medium or low risk levels for investments. Secondly, the crisis had indirect effects on the European private pension system. Governmental measures have been influenced by the economic problems, slowing down the pension reform by stimulating the contribution to private pension fund. Few governments have pursued the consolidation of the private pension system through fiscal incentives over the last year⁸⁸.

In response to the necessity to assure the pension system sustainability and adequacy, in its totality—public and private alike, there are three possible directions of action. Firstly, many governments have re-evaluated the length of the active period. Thus, increasing the retirement age was a common measure among EU member states, including Romania. The global average is currently 63 years for men and 62 years for women, leading up to 65 years for both genders, on the time horizon of 2050. This measure is based on the current levels of such demographic factors as life expectancy.

A second measure is clearly directed to the private market and consists of stimulating the increase in the total amount of private contributions. The data shows that worldwide, the retirement income is still 60% reliant on public pension schemes of PAYG type⁸⁹. Still, the OECD data present an encouraging outlook, as between 1990 and 2007, private pension contributions were increasing at a rate of 23% above GDP growth. In Romania, the development of the private pension system relies mainly on fiscal incentives and the optimization of the fund management. In recent years, important steps have been taken to extend and consolidate the private pension market. Complementing private initiatives, the legislation and public institutions have effectively ensured the regulation of investment placements and portfolio management.

A third possible measure to assure the sustainability and adequacy of the private pension system is to reassess the beneficiary base covered by each type

⁸⁶ Pino, A and Yermo, J. (2010) The Impact of the 2007-2009 crisis on social security and private pension funds: A threat to their financial soundness?, *International Social Security Review* 63.

⁸⁷ Global Financial Data (GFD).

⁸⁸ European Commission (2011) Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway.

⁸⁹ OCDE (2011) Pensions at a Glance 2011: Retirement-Income Systems in OECD and G20 Countries.

of scheme. Most countries that still aim at universal coverage, under the 1st pillar, like Greece and Spain, reach high poverty levels. Thus, in the above cases, 1 in 5 old people live under the poverty threshold, despite extensive social policy. On the contrary, countries like the Netherlands manage to provide proper standards of living to a wider percentage of their population, despite narrower coverage of social security schemes.

This situation is due to two processes: effective public pension schemes, and extensive private pension options. Thus, the Netherlands is easily a benchmark example for this reform process; its private pension funds currently amounting to 134.9% of the GDP (see Annex 2).

S1 e) Main conditionalities for implementation

This “adjustment” system of the existing multi-pillar model (or, at least, considered as such, taking into account that occupational pensions are not operational, and the mandatory private ones are delayed or under implementation) **requires the monitoring of adjustments, measuring of the effects and a permanent process of adapting. But this cannot clearly (re)define the intended architecture of the system and, potentially, by the pursued advantages on medium and short term** (temporary re-balancing, the practice of deficit crediting and rolling over/re-instalments of debt) **erodes the sustainability of the system on long term.** Therefore, we consider that particular attention must be given to the *control of adjustment measures implementation, and the analysis of their impact, at the ex-ante, intermediate, and post stage of the measure maturity.* A rigorous ex ante analysis, in the reconstruction/adjustment and resetting stage of the system would allow both pursuing the implementation and a correct evaluation by determinant factors of the potential effects and, subsequently, of the real ones. *An inventory of quantitative and qualitative indicators for following up the implementation* would facilitate the highlighting of insurance deviations of behavioural/cultural type and of adequate enforcement – without temporary and/or contributors/beneficiaries group exceptions, in compliance with the principles of equal and non-discriminatory access, of equity and ethics. On this basis, the pressures from the system on the financial sustainability would be diminished/eliminated and the confidence of participants would increase. Finally, a problem that will continue to limit, at least on short and medium term, the participation to voluntary/private insurance systems is the lack of confidence in fund management to the advantage of the beneficiaries/insured, the ethics of this type of business being an open issue at least (for the market) in Romania. *A rigorous control of the funds and transparency of their management* would be a first step that has to be finalised with the *involvement of the state in supporting the national market of private insurance by facilitating the use of these funds for major investments* within the national economy (infrastructure etc.) and not only. Thus, financing would be

cheaper and the safety of insurance funds' investments would be higher, assuring the purchasing power of invested money and would limit the risks in obtaining the expected pension as a basis for developing DC- of NDC-type systems.

S2. Scenario 2, in-depth reform

Arguments for rethinking the pension system in Romania:

- Currently, the adequate social model for Romania on which the social insurance system could be built is not defined and, in conclusion, the state is "free" to intervene or withdraw from taking some of the necessary measures of social policy;
- The lack of confidence of contributors and beneficiaries in the system and the weak guarantee of incomes at retirement age;
- The lack of social accountability of the state and of the business environment against the third-age generation – limiting their maintenance on the labour market, difficult employment of the elderly on the labour market (those over 50 years);
- Maintaining and deepening inequities within pillar I;
- Weak intra- and intergenerational equity and the lack of insurance ethics;
- High risk of building-up the mandatory private pillar and the weak attractiveness from the viewpoint of the actual capacity of supplementing incomes (the current contribution level required for a decent pension is much above the fiscal deductible amounts established by the Government – the measure is just symbolic, without practical effect!);
- The lack of an insurance culture based on the individual account and not on households' incomes and social assistance.

S2 a) The general framework of the suggested model – in this variant we propose externalising those social services that do not pertain directly to the insurance system, for being able to establish an equitable level of the PAYG-type pension and for allowing the development of a link between the individual responsibility for the insurance and the total income level from pension.

The system should also assure the balance and increased transparency in the State's use of the funds from pension insurance by separate management of the two components:

- The PAYG-type pension corresponding to the contributing beneficiary, i.e. to the insured individual through own contribution, in which case the public pension is based on the contribution history (promoting intra-generational equity), on an adequate formula (intra-generational equity) and the value of the pension point⁹⁰ (social solidarity and social ethics).

⁹⁰ The yearly establishment of the pension point value is an attribute of the state, and represents a

The state defines finally the level of the nominal pension, its dynamics and purchasing power, through the increase/indexing algorithm (related to inflation and/or the evolution of the average wage as a mirror of the intergenerational equity policy);

- The PAYG-type pension corresponding to the non-contributing beneficiary (established by the law for some categories of persons, for instance, succession pensions). In this case, it is necessary to reanalyse each situation on a case by case basis, for establishing a clear algorithm of determining the succession pension based on the history of the deceased person's contribution and for the estimated period of benefit payment. This component can be supplemented based on the system of state's additional protection insurance with amounts from the state budget of the "supplement pension" type, which, in fact, represents a particular category of social assistance benefits, similar to the minimum pension and to the guaranteed minimum income. Similarly, a combined system can be developed of paying invalidity pension earned during the active life period, consisting of the part associated to the "contribution history" and the supplemental part of the social assistance type from the state budget with this destination, similar as mechanism to the minimum pension type supplement (for the invalidity pension corresponding to the persons with disabilities before entering active life it is required to develop a "social assistance" system particularised by invalidity risk, and the amount shall be determined depending on the severity of the disability).

In this construction of pillar I the payment of the minimum pension is externalised in the responsibility of the state budget, from other sources than social contributions to the pension fund, because in our opinion they represent a reflection of the state's capacity of supporting a special social assistance system for certain categories of persons. This system can be linked with the granting philosophy/algorithm of the minimum guaranteed income, which means determining some counter-services of the social pension beneficiaries, or supplementing the succession pension with an amount of counter-services of the beneficiaries for the local community – activities to the benefit of the community, according to age, competence, and individual capacity (helping the elderly or temporary and/or light disabilities through hours of services, simple activities within hospitals, elderly asylums etc.). Thus, indirectly, the state is relieved of the burden of some expenditures which otherwise are necessary for the community, yet that can be substituted by these easy counter-services of the assisted for the "supplemental state pension" as another form of promoting intergenerational equity and social justice between pensioners in payment from the public pillar.

reflection of the public protection policy of the elderly through the PAYG system.

Regarding the updating of the purchasing power of the nominal pension, a system of indexing by inflation is necessary for the value of the pension point along with reconsideration of the relation between pension and average wage, through periodical revisions, depending on the economic performance (increasing labour productivity, in diminished proportionality), in compliance with the general principles of the fundamental human rights. The risk of paying pensions corresponding to contributions to pillar I still remains, yet it is necessary to undertake a systemic rethinking in case of the “sacrifice curves” in periods of economic crisis and/or important deficits in the public pension fund, i.e. the analysis of the efficiency and total costs for insurance and alternative assistance services, by estimating the net total effect on the consolidated budget of the state and of the triggering effect within the local/national economy from the current consumptions of vital goods and services and/or non-substitutable ones (food, public utilities, medical assistance for chronic diseases etc.). Maintaining the confidence in the public insurance system, by promoting adjustment instruments based on intra- and intergenerational principles of solidarity, but also social justice and ethics can underpin the change of the current philosophy of “real efficiency” of contributions to the PAYG pillar and the voluntary diminution of informal employment. Instead of cutting off or freezing nominal pension based on the contribution history in periods of pension payment deficit, the complementary services could be eliminated (treatment tickets, a series of reductions/exemptions for certain categories of pensioners – except for the “social” ones, with incomes from contribution pensions under the subsistence threshold) and, temporary, either directly or indirectly very high pensions could be “overtaxed”, for instance those exceeding the level of the average wage (or its double, if we consider the low level as compared to other EU member-states), or a “decent threshold” based on solidarity, social justice criteria – higher tax etc., agreed with the specific market stakeholders, including institutionalised social partners – pensioners’ organisations, associations etc..

Regarding supplementary private insurance, we consider as strictly necessary to accept fiscal deductibility for calculating all contributions associated with wage incomes, up to the limit of the required threshold for savings for a decent, comfortable pension so that this incentive lever would change into an active instrument and not only a formal, declarative one, as in the present!

According to this scenario, the state is responsible for the its most disadvantaged members - yet the principle of social justice is complied with - stimulating the contribution during the active life period, including the youths and diminishing the “attractiveness” for informal employment, with the purpose of avoiding contributions (too high as related to efficiency and quality of insured services).

The minimum pension, in fact, the minimum old-age income for those who have never contributed to the insurance system, as well as the supplementary pension up to the minimum social level, considered as adequate for a decent living of the third-age population (or of those with disabilities) remains as moral and social responsibility in the portfolio of social services of the state, just as it should be also in the minimal medical assistance services for third-age individuals. The financing sources should independent of the pension insurance system, of other categories of contributions – duties and taxes collected by the state (environmental taxes, excises on luxury or unhealthy goods/services – tobacco, beverages etc.). It should be mentioned that the system of solidarity applied so far for ensuring PAYG pensions is financially sustainable only if we have a demographic and economic dependence relation specific to a young society and not to an ageing one, such as in Romania now. *Without changing this perception* and adjusting the current system in accordance with the principle of the direct link of contributions to benefits and with capitalisation by personal accounts, any “modernisation/adjustment” of the current pension system and, especially, the public pillar, will not last on medium term, will increase deficits and deepening the inequities within the system, and will affect financial and budgetary imbalances.

S2 b) Macroeconomic implications and aspects of balance and quantitative and qualitative determinations for ensuring sustainability

The proposed measure concerning the outsourcing of those services that do not relate directly to the social insurance system will have beneficial effects on the sustainability of the pension system by eliminating a substantial burden and thus by creating the possibility to increase its adequacy. In addition to bringing the objectives of “sustainable pensions” and “adequate pensions” closer, the measure also contributes to raising the equity of the whole system by increasing the correlation between contributions and benefits.

Increasing the flexibility of the measures that could be taken during crisis periods or in case of deficit of the pension system (higher taxation of high pensions, temporary removal of complementary services) instead of simply cutting or freezing the nominal pension based on contribution history will help to maintain the replacement ratio for those categories of pensioners who would most affected by the implementation of the austerity measures.

Increasing pension contributions can be obtained by removing or raising the threshold for tax deductibility for contributions related to wage income. In addition, the expansion of deductibility will increase the interest of the companies to provide benefits to their employees in the form of contributions to a pension fund, especially in periods of economic recovery. Some experts⁹¹ believe that

⁹¹ Crinu Andanut, the president of APAPR.

voluntary pensions are an effective tool of motivation, stimulation and retention of the work force, as they create a long-term relationship of confidence between the company and the employee. Thus, these voluntary private pensions have the potential to indirectly affect the public pension system by increasing employment, encouraging active ageing and discouraging “informal” employment.

The measure to eliminate or raise the tax deductibility threshold for contributions related to wage income, correlated with measures to increase the efficiency of the management of private pension funds described above will result in an increased retirement income by supplementing public pensions with returns from private pensions (both mandatory and voluntary), and in time will contribute to the development of a generalized individual culture in the area of private pensions through the so-called “learning by doing” process. Contributors will understand the benefits of a rigorous management process of the retirement income, which must begin early in life and which will provide for an adequate standard of living after retirement.

Private pensions (mandatory and voluntary) are an essential pillar of this system, being able to create the opportunity to supplement the retirement income from the public system while reducing its significant burden, especially in times of economic crisis, and thereby increasing its sustainability.

On the other hand, the costs of implementation of these measures for the state budget are small⁹² and justified by their benefits. Thus, although on short term the state social insurance budget faces an insignificant decrease in the estimated revenues, the increasing effect will materialize in the raise of the voluntary pension funds’ assets, by the fact that these funds could sustain investment in the economy and could ensure the maintenance of pensioners’ level of consumption to that existing during their active life, thus leading to increased consumer demand, increased private domestic investments in the economy, which in turn will help to increase the GDP and labour demand⁹³.

S2 c) Demographic and behavioural conditioning on the labour market

As presented in Chapter 2, in Romania the migration phenomenon reached record levels in the recent years. Stopping migration could help, in the long run, to mitigate the problem of the decreasing number of contributors to the PAYG pension system and the funded pensions. For cultural and linguistic reasons, Romanians sought work in Italy and Spain. Even if the migration trend has slowed

⁹² Reduction by 0.007% of the social insurance budget for 2011 – Estimation of CSSPP, Source: http://economie.hotnews.ro/stiri-pensii_private-8294264-solicitare-pentru-deductibilitatea-integrala-contributiile-platite-pentru-pensie-privata-facultativa.htm

⁹³ Estimation of CSSPP, Source: http://economie.hotnews.ro/stiri-pensii_private-8294264-solicitare-pentru-deductibilitatea-integrala-contributiile-platite-pentru-pensie-privata-facultativa.htm

with the economic and financial crisis in 2009, when fewer vacant jobs were found in Western countries, some policies should be considered to encourage Romanians to return home. A closer cooperation with the EU could be developed in order to curb (at least) immigration for illegal work. Common measures aiming at arranging the return of irregular immigrants on a voluntary basis would help Eastern countries like Romania to cope with the challenges and to benefit from the opportunities.

On the basis of the European Pact on Immigration and Asylum, Romania must work together with the Western states to discourage people from illegally working in the EU and to reach agreements on how to return those who come for unofficial activities (usually in fields like constructions, agriculture, domestic work, cleaning and catering). Strong collaboration with the Western countries could allow the authorities to monitor, assess, steer and manage migration flows in the interest of both these countries and Romania.

Chapter 2 also reveals the speed of ageing in Romania. An active ageing would contribute to a reduction in the dependence ratios, of the costs of exit from work and of the subsequent healthcare costs. Some measures could contribute to an active ageing, such as:

- To boost the employment of old workers in low-paid jobs, a temporary low-wage subsidy can be paid to employers. The employers would be thus entitled to a subsidy when employing a 55 year- old worker, for example.
- To take into consideration pension gender inequalities (women's careers are generally shorter than men's and so their labour income are, on average, lower; at the same time, they have a longer life expectancy), policies affecting the availability of jobs for older women and their employability should be promoted.
- To apply Northern countries' strategies (Finland, Denmark and Sweden) in successfully dealing with active ageing. These are valuable lessons and models (see the country profiles annexed to this study) to be directly implemented or adapted to the specific conditions of Romania.

S2 d) Relevant aspects of the pension fund market

Romania is unfortunately still lacking a clear long-term, detailed policy for the development of the private pension schemes, both mandatory and voluntary. Thus, according to this scenario of profound reform, we must explore two different categories of specific issues concerning the private pensions market:

- *Risk*

As the private pension market expanded, some of the funds reached

substantial assets values. These capital sources are equally desired on the local and the international markets. In consequence, along with their value increase, they had to face increasing levels of management and investment risk. Both these categories of risk were discussed in chapter 4 of the present study. The reform considerations with regard to these increases of risk levels deal mainly with the extension of the current rules and legislation regulating the investment and management procedures in Romania. Apart from the necessity to elaborate in further detail the private pension funds' activity, there is also a stringent need to make the management more transparent to the customer.

Within the 2nd Pillar, there is only one private pension fund acting on a high-risk level: ARIPI. There are several private pension funds at a medium level of risk: ALICO, AZT VIITORUL TĂU, BCR, BRD, EUREKO, ING, PENSIA VIVA and VITAL (for details see Table 27). Within the 3rd Pillar there are two private pension funds at a high-risk level: AZT VIVACE and ING ACTIV. At a medium risk level, there are seven funds on the Romanian market: AZT MODERATO, CONCORDIA MODERATO, EUREKO CONFORT, ING OPTIM, PENSIA MEA, RAIFFEISEN ACUMULARE and STABIL. The low-risk level category is represented by only two funds within the voluntary private pensions market: BCR PRUDENT and OTP STRATEG (for details see Table 28). The fact that portfolio options cover all levels of risk is consistent with a mature market, but the medium and high risk placements need to be carefully regulated and monitored by authorities.

As regards the management risk, there are several new approaches discussed widely both at the European⁹⁴ and the national level⁹⁵. According to these studies, the outsourcing of some of the administrative processes would lead to outsourcing the management risk, and through dispersion, lowering the risk of financial collapse for each individual fund. For such an approach to be responsible, and not just putting the fall on somebody else, core functions of the asset management must remain within the private pension fund managing company all the time. Still, one can easily imagine the externalization of logistical and support functions. The benefits of this approach include: avoiding conflict of interests, for example, as in the case of financial auditing or the reduction of costs.

- *Guarantees*

Guaranteeing the retirement income resulted from a private pension scheme, mandatory or voluntary, is a necessary step for increasing the general public's confidence in such financial plans. No guarantee can fully minimize the risks inherent in the market and the fund management, but it can reduce the losses

⁹⁴ Bovenberg and Van Ewijk (2011) Good Pensions Embrace and Share Risks: Private Pensions Stimulate EU Capital Market, CPB Netherlands Bureau for Policy Analysis.

⁹⁵ Rădulescu, C. (CSSPP) (2010) Outsourcing Risk, OECD/IOPS Global Forum Private Pensions.

caused to participants. Thus, the guarantees are fundamental in insuring a minimal retirement income for all participants, and in preventing excessive exposure to investment risk. Essentially, in Romania, there are currently two means of guaranteeing the results of private pension funds. The first is to guarantee the nominal capital invested, thus preventing any investment risk. However this doesn't provide a decent living standard for the retirement age. Moreover, the high-risk placements wouldn't provide a decent income at the pension stage, at the current wage levels and fiscal provisions in Romania.

The second method is to guarantee the real capital invested with the funds, thus covering both the investment risk and the inflation. Although still subjected to the limitations inherent in the small amounts of individual contributions, this is a much more suitable guarantee scheme for encouraging the expansion of the private pension market in Romania. Furthermore, as an indirect insurance on the sustainability and adequacy of retirement income, the Romanian legislation should encourage private pension funds active on this market to prioritize national placements over other placements. Thus, through economic multiplier, more benefits can be diffused in the national market.

S2 e) Main conditionalities for implementation

This radical and, at the same time, innovative scenario takes into account the future macroeconomic conditions and the trend of demographic development of the Romanian society. It aims first at **increasing confidence and participation of the youths in the voluntary insurance system and the old-age insurance one, in general**. Attracting them in making voluntary old-age insurances and supplementary ones right from entering into active life is achievable if: the system is supported by an *adequate legislative and institutional framework* that is relatively stable, yet flexible; *modern insurance instruments and mechanisms are operated, with high transparency* as regards the activities of private funds, with a clear, consistent, rigorous (even though and without failure in adjustment/implementation on subjective criteria) *monitoring, evaluation and control system*; *performance managerial methods* are promoted for the public and private funds; *the portability* is insured during the professional career by openness and flexibility, both with respect to professional profile, occupational type, and spatial/geographical features. Only this way an adequate culture can be built regarding insurance for the new generations of beneficiaries and the private and voluntary system of pensions will develop in Romania on a sound economic-financial basis, which is sustainable and receive adequate social support from the participants in the system (employees, employers, and individually insured persons).

Reforming the pension system and building up the sustainability of the private pension funds is in charge of the state, of the business environment, and of the

civil society alike, and the correct and efficient construction and implementation exceeds political and group interests, and aims at a medium and long time horizon for maturity in operation, for efficiency under conditions of equity and economic and social ethics, both intra- and intergenerational.

References

1. Abatamarco, A. (2009), Measurement Issues for Adequacy Comparisons among Pension Systems, ENEPRI Research Report No. 64, Centre for European Policy Studies, Brussels
2. Ahcan, A. and S. Polanec (2008), Social Security and Retirement during Transition – Microeconometric Evidence from Slovenia, ENEPRI Research Report No. 58, Centre for European Policy Studies, Brussels
3. Andersen, J.G. (2008), “From people’s pension to an equality-oriented multi pillar system. The silent revolution of the Danish pension system”, CCWS, Centre for Comparative Welfare Studies, paper prepared for NOPSA Conference, Tromsø, 6-8 August 2008
4. Antolin, P. (2008), „Pension Fund Performance”, *OECD, Working Papers on Insurance and Private Pensions*, No. 20, OECD publishing, © OECD. doi:10.1787/240401404057
5. Barr, N. (2001), Reforming Pensions: Myths, Truths and Policy Choices, IMF Working Paper 139, International Monetary Fund, Washington D.C.
6. Blommestein, H., Janssen, P., Kortleve, N. and Yermo, J. (2009) *Moving beyond the ‘DB vs. DC Debate: The Appeal of Hybrid Pension Plans*, *Journal of Pension Management*, 2(2):66-75
7. Boldrin, M., Dolado, J.J., Jimeno, J.F. și Peracchi, F. (1999) -The Future of Pensions in Europe, *Economic Policy*, Vol. 14, Issue 29, pp. 287-320, October 1999.
8. Bohn, Henning. (2010). *Should Public Retirement Plans be Fully Funded?*. UC Santa Barbara: Department of Economics, UCSB. Retrieved from: <http://escholarship.org/uc/item/1cw6c8qg>
9. Bohn, Henning. (2010) *Private versus public risk sharing: Should governments provide reinsurance?*. UC Santa Barbara: Department of Economics, UCSB. Retrieved from: <http://escholarship.org/uc/item/1cw6c8qg>
10. Borella, Margherita and Elsa Fornero (2009), Adequacy of pension systems in Europe: An analysis based on comprehensive replacement rates, ENEPRI Research Report No. 68, Centre for European Policy Studies, Brussels
11. Borsch-supan, Axel (1998), Incentive effects of social security on labor force participation: Evidence in Germany and across Europe, NBER Working Paper No 6780, Cambridge, MA
12. Bovenberg, L. & Van Ewijk, C. (2011) *Good Pensions Embrace and Share Risks: Private Pensions Stimulate EU Capital Market*, CPB Netherlands Bureau for Policy Analysis
13. Chlon-Dominczak, A. (2009), Retirement Behaviour in Poland and the Potential Impact of Pension System Changes, ENEPRI Research Report No. 63, Centre for European Policy Studies, Brussels

14. Cienski, J. (19 aprilie 2011) Funds: Fiscal problems limit the flow of pension money, Financial Times
15. Coda Moscarola, F. (2009), Measuring Sustainability of Pension Systems through a Microsimulation Model: The Case of Italy, ENEPRI Research Report No. 66, Centre for European Policy Studies, Brussels
16. Draxler, Juraj and Jorgen Mortensen (2009), Towards sustainable but still adequate pensions in the EU: theory, trends and simulations, ENEPRI Research Report No. 67, Centre for European Policy Studies, Brussels
17. Ebbinghaus B., Gronwald M., 2009, The Changing Public-Private Pension Mix in Europe: from the Path Dependence to Path Departure, <http://www2.asanet.org/sectionchs/09conf/Ebbinghaus.pdf>
18. Góra, M. (2008), Retirement Decisions, Benefits and the Neutrality of Pension Systems, ENEPRI Research Report No. 51, Centre for European Policy Studies, Brussels
19. Holzmann, R. and R. Hinz (2005), Old-Age Income Support in the Twenty-first Century: An International Perspective on Pension Systems and Reform, World Bank, Washington
20. Jarrett, Peter (2011), Pensions reforms in Poland and elsewhere: The view from Paris, CASE Network Studies and Analyses No 425
21. Jürgen Hohmann, Annual National Report 2010:Pensions, Health and Long-term Care, On behalf of the European Commission DG Employment, Social Affairs and Equal Opportunities
22. Fit, S. (2009) Perspectivele Sistemului Românesc de Pensii, Editura Mirton
23. Forteza, Alvaro, 2008. „The portability of pension rights: general principals and the Caribbean case,” Social Protection Discussion Papers 46188, The World Bank. Published as: Alvaro Forteza, 2010. „The Portability of Pension Rights: General Principles and the Caribbean Case,” Development Policy Review, Overseas Development Institute, vol. 28(2), pages 237-255, 03. <http://ideas.repec.org/p/wbk/hdnspu/46188.html>
24. Ghețău, V., (2010)- Sperața de viață a românilor pensionați în anul 2009. O abordare longitudinală, Academia Română, INCE, Biblioteca Demografică nr. 10/2010
25. Ghețău , V. (2007) - *Declinul demografic și viitorul populației României – O perspectivă din anul 2007 asupra populației României în secolul 21*, Editura ALPHA MDN, Buzău.
26. Holzmann, R., Hinz, R., (2005) – Old-age Income Support in the 21-st Century: An international Perspective on Pension System and Reform, World Bank
27. Krieger, T. and Sauer, C. (2003) - Will Eastern European Migrants Happily Enter the German Pension System after the EU Eastern Enlargement?, Discussion Paper Series, Issue no. 118, University of Goettingen, Germany.

28. Monti, M. (2010) - A NEW STRATEGY FOR THE SINGLE MARKET AT THE SERVICE OF EUROPE'S ECONOMY AND SOCIETY, Report to the President of the European Commission José Manuel Barroso, 9 May 2010.
29. Neesham, C. and Tache, I. (2010), „Is there an East-European social model?“, *International Journal of Social Economics*, Vol. 37, No. 5, Emerald Group Publishing Limited
30. Olovsson, C. (2011) - “Comment on the European Commission’s Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension systems”, *European Policy Analysis*, June, Issue 2011, Swedish Institute for European Policy Studies (SIEPS), Stockholm.
31. Olovsson, C. (2011) *Comment on the European Comissions “Green Paper towards adequate, sustainable and safe European pension systems*. *European Policy Analysis*, April Issue 3/2011
32. Olovsson, C. (2011) *How does a pay-as-you-go system affect asset returns and the equity premium?*. Institute for International Economic Studies Working Paper
33. Pfau, W. (2011) Safe Savings: A New Approach to Retirement Planning over the Lifecycle. *Journal of Financial Planning* 24(5)
34. Pfau, W.D. (2011) *Emerging Market Pension Funds and International Diversification*. *Journal of Developing Areas*.
35. Pfau, W.D. (2011) *The Portfolio Size Effect and lifecycle Asset Allocation Funds: A Different Perspective*, *Journal of Portfolio Management*.
36. Pierson, P. (2004) *Politics in Time*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
37. Pino, A. and Yermo, J.(2010), *The impact of the 2007-2009 crisis on social security and private pension funds: A threat to their financial soundness?*. *International Social Security Review*, 63: 5–30.
38. Plamondon, Drouin, Binet, Chicon, McGillivray, Bedard, Perez-montas, 2004- Actuarial practice in social security, Quantitative methods in Social Protection Series, ILO Geneva și International Social Security Association.
39. Settergren, Ole (2010) “Impact of the Financial and Economic Crisis on the Swedish Pension System”, *Social Security Observer*, no. 10 (September), [http://news.issa.int/eng/newsletter/newsletter_repository/observer/en/social_security_observer_10/\(article\)/4547](http://news.issa.int/eng/newsletter/newsletter_repository/observer/en/social_security_observer_10/(article)/4547), accesat la 15 iunie 2011.
40. Rădulescu, C. (CSSPP) (2010) Outsourcing Risk, OECD/IOPS Global Forum Private Pensions
41. Vasile, V, Zaman. Gh (2005). Romania’s pension system between present restrictions and future exigencies, http://hermes-ir.lib.hit-u.ac.jp/rs/bitstream/10086/14248/1/pie_dp268.pdf.
42. Whiteford, P. (1995), “The use of replacement rates in international comparisons of benefit systems”, *International Social Security Review*, Vol. 48, No. 2.

43. Whitehouse, E.R. (2003), *The Value of Pension Entitlements: a Model of Nine OECD Countries*, OECD Social, Employment and Migration Working Papers, No. 9.
44. Willets, D. (2003) - *Old Europe? Demographic Change and Pension Reform*, Center for European Reform (CER), September 2003, London.
45. APAPR (2009) - *Reforma Pensiiilor în România*, Asociația pentru Pensiiile Administrate Privat din România 2009, raport disponibil la <http://www.apapr.ro/reforma.html>.
46. Council of the European Union (2011). *Joint Employment Report*, 2011, March 2011, 7396/11, EPSCO.
47. CE (2004) Regulamentul (CE) nr 883/2004 a Parlamentului European și al Consiliului din 29 aprilie 2004 privind coordonarea sistemelor de securitate socială.
48. CSSPP (2009) *Pensii private în Europa Centrală și de Est*.
49. EBRD (2008) - *Transition Report* European Bank for Reconstruction and Development.
50. EC (2011) *Report on Public Finances In EMU*, European Economy 3/2011, EC, Directorate General for Economic and Financial Affairs.
51. European Commission (2011) *Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway*.
52. European Comission (2011) *Taxation trends in the European Union: Data for the EU Member States, Iceland and Norway*.
53. EC, 2010- Council Conclusions on «Adequate, safe and sustainable pensions for all European citizens» 3053rd EMPLOYMENT, SOCIAL POLICY HEALTH and CONSUMER AFFAIRS Council meeting Brussels, 6 December 2010, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/lssa/118246.pdf
54. EC (2010)- *Private pension schemes. Their role in adequate and sustainable pensions*, <http://www.scribd.com/doc/31131925/European-Commission-Private-pensions-schemes-their-role-in-adequate-and-sustainable-pensions>.
55. EPC/SPC (2010) *Progress and key challenges in the delivery of adequate and sustainable pensions in Europe*.
56. http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/op71_en.htm
57. European Commission and the Economic Policy Committee, '2009 ageing report: Underlying assumptions and projection methodologies', European Economy, No 7, 2008.
58. European Comission (2010) *Joint Report on Pensions*
59. European Commission (2010), *Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions*, Brussels, 31/05/2010, disponibil la: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/occasional_paper/2010/pdf.

60. European Commission, Economic and Financial Affairs (2009) *EU Sustainability Report*
61. EE (2009)- European Economy 7/2008, *2009 Ageing Report: Underlying Assumptions and Projection Methodologies*.
62. EC - Commission Staff Working Paper, Assessment of the 2011 national reform programmes and stability programmes for the EURO AREA. Accompanying the document - Recommendation for a COUNCIL RECOMMENDATION on the implementation of the broad guidelines for the economic policies of the Member States whose currency is the euro {SEC(2011) 828 final}
63. EC - Council Recommendation of 12 July 2011 on the implementation of the broad guidelines for the economic policies of the Member States whose currency is the euro (2011/C 217/05)
64. EC - Council Recommendation of 12 July 2011 on the National Reform Programme 2011 of Finland and delivering a Council opinion on the updated Stability Programme of Finland, 2011-2014 (2011/C 216/02)
65. EC (2011) Concluding the first European semester of economic policy coordination: Guidance for national policies in 2011-2012, Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions COM(2011) 400 final, EC, Brussels,
66. EC (2010) - Interim EPC-SPC Joint Report on Pensions, European Commission, Brussels, 31/05/2010.
67. EC (2010) - GREEN PAPER towards adequate, sustainable and safe European pension systems, SEC(2010)830, European Commission Brussels, 7/07/2010, COM(2010)365 final.
68. European Commission (2001a), Objectives and working methods in the area of pensions: Applying the open method of coordination, Joint Report of the Social Protection Committee and the Economic Policy, Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
69. European Commission (2002), Adequate and sustainable pensions – Joint report by the Commission and the Council, Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
70. European Commission (2003), Adequate and sustainable pensions: Technical report, Luxembourg: Official Publications of the European Communities.
71. European Commission (2009), Private pensions: Their role in adequate and sustainable pensions, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities, Unit E.4.
72. Consiliul Național al Persoanelor Vârștnice, (2009) - *Îmbătrânirea populației în context european și în România*, mai 2009, raport disponibil la <http://www.cnpv.ro/LucrareBatraneteNiveltra.pdf>.
73. CSSPP (2009) *Pensii private în Europa Centrală și de Est*.

74. CSSPP (Iulie 2010) *Comparație între sistemele de pensii private de tip Pilon II (cu contribuții definite) și piețele statelor lumii.*
75. CSSPP (Martie 2011) *Evoluția sistemului de pensii private în domeniul investițional în trimestrul I 2011.*
76. Help Age International, National Academy of Social Insurance and the Initiative for Policy Dialogue (2002) - Report of the Seminar held at National Press Club, Washington DC, USA., 31 October 2002.
77. ILO (2010) - World Social Security Report 2010/11 *Providing coverage in times of crisis and beyond*, International Labour Office – Geneva: ILO, 2010.
78. IMF Country Report Nr. 10/47 (Februarie 2010) *Romania: Financial Sector Stability Assessment.*
79. OCDE (2011) Pension Markets in Focus No. 8, July 2011.
80. OECD (2011) *Pensions at a glance 2011: Retirement-income systems in OECD and G20 countries.*
81. OECD(2009) - Private Pensions Outlook 2008.
82. OECD (2005), “Key Statistics: Extending Opportunities: How Active Social Policy Can Benefit Us All,” <http://www.oecd.org/dataoecd/39/12/34607634.pdf>
83. OECD (2005), *Going for growth*, OECD, Paris.
84. OECD (2006), *Live longer, work longer*, OECD, Paris.
85. PRB 2011- World Population Datasheet. The World at 7 billion, www.prb.org,
86. SPC (2008) *Privately managed funded pension provision and their contribution to adequate and sustainable pensions.*
87. WB (2003) - Toward a Reformed and Coordinated Pension System in Europe: Rationale and Potential Structure, Robert Holzmann Director, Social Protection Sector The World Bank, Washington, D.C., September 23, 2003

The annexes of this book can be found on the CD attached at the end.

Bd. Regina Elisabeta nr. 7-9, sector 3, București
ier@ier.ro; www.ier.ro

ISBN 978-606-8202-24-2